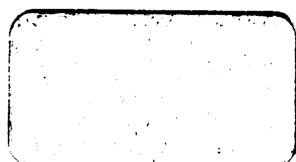

v9

EENIGE
ZEEUWSCHE
OUDHEDEN,

11059

UIT

ECHTE STUKKEN

OPGEHELDERT EN IN HET LICHT GEBRAGT;

Behelzende een Beschryving van de

EILANDEN

SCHOUWEN EN DUIVELAND

IN HET BYZONDER HET RECHTSGEBIED DER STAD ZIERICZEE, GENAAMD

POORT-AMBACHT.

VOORTS DE HEERLYKHEID VAN

NOORDGOUWEN,

EN HET AMBACHT VAN

St. JERONIMUS-POLDER,

DOOR WYLEN

JACOBUS ERMERINS.

Te MIDDELBURG,
By de Wed: WILLEM ABRAHAMS,
MDCCXCVII.

E.R.

7

JACOBUS ERMERINS,
Secretaris der Stad Vere etc:

Rein: Vinkeles, sculp.

VOORBERICHT.

Gy ontfangt thands, geëerde Lezer, het laatste stuk, dat gy uit de penne van den kundigen en arbeidzamen Schryver der Zeeuwsche Oudheden *te wachten hebt. — Niet, dat 's mans noeste vlyt geenen aanmerkelyken voorraad zou hebben opgezameld, om dit werk voord te zetten, maar de dood, die een einde maakt van al der menschen werk onder de zonne, heeft hem verhinderd uit dien voorraad het vervolg dier Oudheden in orde te brengen en voor de Drukpersse gereed te maken. — En, wie zal in dit vak den kundigen* HUMERINS *vervangen? — met den geleerden Historieschryver van Zeeland, den Hoogleeraar* J. W. TE WATER *(*), moeten wy erkennen: dat de Zeeuwsche Oudheden door deszelfs dood eenen arbeidzaamen onderzoeker verloren hebben. — Wy durven er byvoegen — Het Vaderland heeft in hem een' der kundigste en eerlykste Mannen verloren, en al wie 's Mans braaf caracter, en doorzicht in zaaken gekent heeft, zal met ons instemmen, dat vooral ook in de tegenwoordige tydsomstandigheden, door deszelfs afsterven der Maatschappye een wezenlyk verlies is toegebragt. — Dan — daar het ons betaamt Gods wyze bestellinge in dezen te eerbiedigen, zullen wy ons hierover niet verder uitlaten. — Intusschen hebben wy geöordeeld den Lezer geen ondienst te zullen doen, wanneer wy uit achtinge en vriendschap voor onzen verstorven vriend, by de uitgave van dit laatste stuk, eenige byzonderheden, voornamelyk ten aanzien van deszelfs arbeid in meer dan één vak, mededeelden, en hem dus wat nader als een waardig Lid der Maatschappy kenbaar maakten. —*

In zynen vroegeren leeftyd scheen hy geschikt om in-

(*) *Hist. van het Verbond en Smeekschriften der Edelen* III. St. bl. 442.

in de Krygs-bouwkunde werkzaam te zyn, bybezat daar toe de noodige talenten — Hy teekende zeer goed, verstond alle de differente systemata van die kunst en wist het zwakke en sterke van dezelve zeer wel te onderscheiden. Ten jare 1747 woonde hy het geheele beleg van Lillo by, zynde Commies van het Magazyn, *doch, daar er geen* Ingenieur *was, heeft hy geduurende de belegering de functie van denzelven waargenomen — ook heeft hy, als der Fransche taale kundig, en daar toe van wegens het Guarnisoen van Lillo naar Liefkenshoek afgevaardigd, de Capitulatie met den Franschen Generaal opgemaakt en onderteekend. De liefhebbery voor die kunst is hem by gebleven, ook toen hy in eenen anderen kring geplaatst was — Ten bewyze hier van kan strekken eene Verbandeling, over de Defensie van Zeeland in 't gemeen en het Eiland Walcheren in 't byzonder, door hem aan Gecommitteerde Raaden ingeleverd, voor welk geschrift hy een stuk gewerkt zilver ten geschenke heeft bekomen. — Niet minder heeft hy zyne kundigheid in dit vak aan den dag gelegd in het door hem vervaardigd* Magazyn Woordenboek — *Welk werk door deskundigen, die het handschrift (want het is om byzondere redenen nimmer in het licht verschenen) gelezen hebben, als by uitnemendheid schoon geprezen, en der Drukpersse overwaardig gekeurd wordt.*

Dat men 's mans kundigheid in het Defensiewezen niet vergeten was, bleek ook daar uit, dat hy niet lang voor de Revolutie mede benoemd werd in eene daar toe aangestelde Commissie, doch van welken post hy zich by eene geëxtendeerde Missive geëxcuseerd heeft, mogelyk ook al wegens zyne jaren, en reeds merkbaare liebaamsverzwakking — maar vooral, om dat hy te veel eerlyksheids bezat, om mede intestemmen en werkzaam

zaam

zaam te zyn in zulke middelen van defensie, die hy beschouwde als nergends anders toe dienende, dan om 's Lands Schatkist, zonder eenige wezenlyke nuttigheid, te helpen uitputten (**).

Ten jare 1762 leverde hy ter tafel van Heeren Gecommitteerde Raden van Zeeland, eene Ampele Deductie in over de Origine, verval en middelen van herstel van den Zeeuwschen Tol. — *Een stuk, dat door den Raad waardig geoordeeld werdt om gebragt te worden ter kennisse en deliberatie der Heeren Staaten, terwyl intusschen, ten blyke van het genoegen van Hunne Edel Mogenden over den betoonden yver, en de aangewende moeite des opstellers ten nutte van de Provincie, by Resolutie van den 23 Aug. 1762, aan denzelven een Exemplaar van de werken van* MIERIS *ten geschenke werd toegelegd.*

In het jaar 1767, kreeg de Heer ERMERINS *eene byzondere betrekking tot de Stad Vere, door zyne aanstellinge tot Secretaris — Met welk eene naarstigheid hy zich van dien Ministeriëelen post gekweten, en met welk eene zorguuldige naauwkeu-*

(**) Een trek van 's Mans denkwyze ten dezen opzichte zal hier niet onvoegzaam zyn: in dit laatste Stuk der *Zeeuwsche Oudheden* bl. 82. gewag gemaakt hebbende van de Batteryen, die er, ten jaare 1672, ter gelegenheid van den Oorlog met Vrankryk, Engeland, Keulen en Munster op het Eiland Schouwen werden aangelegd, laat hy zich dus uit: „Het schynt toen eerst geweest te zyn, dat men het denkbeeld vormde, door Batteryen de veiligheid des Lands te „bezorgen, een gevoelen, waar veel tegen in te brengen „was, maar wie is magtig om de vooroordeelen by onkundigen deswegens te overwinnen? Het eigenbelang van „veelen kan daar zyne rol speelen, de kosten zyn verbazend, „en God heeft tot hier het Land bewaart, dat men geen „ondervinding heeft, hoe alle opene en ongeslotene posten, by eenen welberaamden en heftigen aanval, zouden bevonden worden ydelheid te zyn."

keurigheid by de zaken der Griffie en Weeskamer gadegeslagen hebbe, kunnen de Leden der Regeering best getuigen, terwyl wy ten betooge, met welk eene kunde en rondborstigheid by de belangen der Stad trachtte te handhaven, alleen behoeven aan te voeren, dat hy de steller was eener MEMORIE ten betooge, dat de Equipage der 's Lands Schepen van Oorloge van de Stad Vere naar Vlissingen, zonder den ondergang der eerstgemelde, en merklyk nadeel van den Lande in 't gemeen, nog kan nog behoort verplaatst te worden; relatif tot de Notulen van Weth en Raad van 1 December 1770. — *Een stuk, dat nimmer, voor zoo verre wy weten, wederlegd is — Maar dat intusschen, schoon het noch toen, noch ook in den tegenwoordigen tyd, het gewenscht succes gehad hebbe, deszelfs opsteller by elk, die onpartydig denkt, eere zal aandoen. — Dan! wy zullen liefst niet dieper hier in treden.*

Onder het getrouw waarnemen van zynen post, vond intusschen onze ERMERINS, *door een naarstig gebruik van zynen tyd gelegenheid om te voldoen aan zynen lust tot bearbeidinge van zulke stukken, die, geene rechtstreeksche betrekkingen hebbende tot zyn ambt, dat hy bekleedde, toonden, dat hy geen werkloos Lid van eene of andere Maatschappy begeerde te wezen: — Het* Zeeuwsch Genootschap *te Vlissingen (waar van hy het Lidmaatschap ontving den 27 September 1768) heeft in het III Deel van deszelfs Verhandelingen bl. 133-176 een stuk geplaatst, door den Heer* ERMERINS *medegedeeld, zynde eene* Historische Verhandeling over het Kasteel RAMMEKENS, *ook pronkt het V deel bl. 1-64. met eene Verhandeling uit deszelfs pen voordgevloeid, behelzende* de eerste stichting en lotgevallen van sommige plaatsen, ten Oosten en Westen der Schelde gele-

legen. —

Aan den Oeconomischen Tak *leverde hy in de jaaren* 1779 *en* 1780 *twee Verhandelingen over de Vrage:* Welke de beste middelen zyn, om de Inboorlingen van dezen Staat tot de Zeevaart aan te moedigen, en daar door meerder Nationaal Zeevolk te bekomen.

Aan den Domeinraad *zond hy ten jaare* 1780 *eene Verhandeling over de Vrage:* of zyne Hoogheid de Jure niet mede gerechtigd is tot de Zeevonden, Zeedriften en Lachan, of goederen in en uit Zee, binnen de Limiten van Vere en Vlissingen opgevist, en aldaar aangebragt. —

Nog is er een Handschrift *van hem, behelzende* zeven en vyftig Lessen over de Geographie, of Landbeschryving ten dienste van jonge Lieden. — *Meer dan een Jongeling heeft hy in zyne snippen uren in die Wetenschap onderwezen.*

Den Maatschappye der Nederlandsche Letterkunde te Leiden, *welke hem ten jaare* 1774 *tot Medelid verkoren had, heeft hy ook een proefje van zynen arbeid trachten mede te deelen, door het zenden van eene beknopte Verhandeling* over de Land- en Zeekaarten. —

Wanneer men by dit alles voege de ongelooflyke moeite en aanhoudenden arbeid, door hem besteed aan het naspooren en aan het licht brengen den Zeeuwsche Oudheden, *en daar by in 't oog houde, dat hy zoo veele stukken bearbeid heeft, zonder aan de getrouwe waarneminge van zynen post eenigermate te kort te doen. — Wie zal dan met ons niet moeten en willen instemmen, dat wy hem den kundigen en naarstigen* ERMERINS *mogen noemen, en als zoodanig ter navolging aanpryzen?*

Ruim een en twintig jaaren bekleedde hy den post van Secretaris der Stad Vere, en mogelyk zou hy, in weerwil van onaangenaame te leur

stil-

ſtellingen, die hy van tyd tot tyd ondervonden had, denzelven nog langer waargenomen hebben, by aldien hy niet zeer diep gedeeld hadde, in de onaangenaamheden en verregaande mishandelingen, welke op den 2 July 1787. aan een merkelyk aantal van onze beste Burgers zyn aangedaan. — Alihands hy zogt na dien tyd zyn ontſlag, en verkreeg het zelve den 2 Augustus 1788.

By het daarſtellen der Revolutie op den 18 February 1795 werd hy tot Maire of Bailliu verkoren, — Hy nam dien post op zich, om dat blyk van het vertrouwen zyner Medeburgeren niet te verſmaden, hoe zeer hy anders liefst van alle beſtuur van zaken had willen ontſlagen blyven, en dus voordleven in zyne nu omtrend zeven jaaren genotene ruste, die hem de aangenaame gelegenheid verſchafte, om zyne geliefde Letteroefeningen zonder belemmering voord te zetten.

Dan het bleek wel baast, dat het plan der Godlyke Voorzienigheid anders ware — ſpoedig ontdekte zich eene licbaamsverzwakkinge, die hem tot alle werk onbekwaam maakte, en binnen weinige weken dermate toenam, dat dezelve in eene zachte ontbinding van dit tydelyke leven eindigde.

De brave, de arbeidzame JACOBUS ERMERINS *ſtierf op den 29 Juny 1795, den Ouderdom van ruim 69 jaaren bereikt hebbende, betreurd niet alleen van zyne Kinderen en Nabeſtaanden, maar ook van allen die zyn eerlyk Caracter kenden — betreurd ook in 't byzonder van my, die het altyd onder myne beste genoegens tellen zal in de vertrouwelyke vriendſchap van dien waardigen Vaderlander te hebben mogen deelen. —*

En hier mede, Geëerde Lezer! Heil en Broederſchap.

VERE H. A. BRUINING.
den 16 *Aug.* 1796.

DE EILANDEN
SCHOUWEN EN DUIVELAND
IN HET GEMEEN;
IN HET BYZONDER HET RECHTSGEBIED DER STAD ZIERICZEE, GENAAMD
POORT-AMBACHT,
VOORTS DE
HEERLYKHEID VAN NOORDGOUWEN,
EN HET
AMBACHT VAN ST. JERONIMUS-POLDER;

SCHOUWEN.

HET EILAND SCHOUWEN, gelegen op 51 graden en 38 minuten noorderbreedte, is het noordelykste der *Zeeuwsche* Eilanden, ook het voornaamste en grootste van die welke beoosten-schelde gelegen zyn. Ten oosten word het door *Bieningen* of *Grevelingen* van het Hollands *Goeree* en *Over-Flakkee*, en door

aandyking tot een Eiland gemaakt, afgezondert; ten westen paald het aan de Noordzee, afgescheiden door een stille of smalle zee-diepte de *keele* van de groote zand-plaat den *Banjaart* genaamd, zoo bekend als noodlottig voor de zee-vaart; ten zuiden spoeld de *Oosterschelde*, en *Roompot* welke de scheiding maken met de Eilanden *Walcheren* en *Noord-beland*, waar onderscheidene plaaten en banken te vinden zyn; ten noorden word dit Eiland door het *Brouwershavense-gat* bespoeld, welke uit de Noordzee naar de Stad van evengemelden naam is leidende; aan welks noordzyde de *Springer-plaat* en andere ondieptens zyn liggende; eindelyk ten zuid-oosten maakt het zoogenaamde *Dyk-water* de scheiding met *Duiveland* zoo mede de *nieuwe haven* der Stede Zierìczee, offchoon die zoo wel als evengemeld dykwater door *zassen* of *waterschuttingen* Schouwen met Duiveland als vereenigd hebben, worden die nog hedendaags als twee byzonderen en van den anderen onderscheidene Eilanden aangemerkt en als zoodanig behandelt. Het noord-, west- en noord-westelyke deel dezes Eilands is meest met duinen of zand-heuvels omzoomd, terwyl alle het overige met dyken tegen het woeden der zee moet beschermd en beveiligd worden. De gedaante is langwerpig. De grootste lengte genomen van het uiterste der heerlykheid *Dryschor Maye* genaamd, tot aan het einde der Duinen van den *Westeren-ban* onder *Haamstede*, zal schaars

6500

6500 rynlandse roeden halen, terwyl de meeste breedte gevonden word van het eind der Zierickzeesche-haven tot de Stad Brouwershaven, welke ruim 3000 gelyke roeden halen zal: wordende de geheelen omtrek op 16500 van dezelve roeden genomen; wanneer men die steld 1200 op een uur te wezen, dan zoude de lengte in vyf en een half uur, de breedte in twee en een half uur, en de geheele omtrek in veertien uuren kunnen begaan worden; te weten wanneer alles in regte lynen konde gebragt en bezogt worden; dus grooter, dan Walcheren, maar kleinder, dan Zuidbevelandt.

Dit Eiland voerd zyn naam van deszelfs oudste en uitgestrektste deel, welke nog heden in onderscheiding van later aangedykte Polders, in het byzonder *Schouwen*, *het Land van Schouwe*, en de *Polder van Schouwe* wordt genoemdt, waar van daan ook gezegd word *Schouwe met de annexe Polders* (*a*).

Men wil, dat Schouwen in het Latyn *Scaldia* genaamd, zyn naam van de rivier *de Schelde* ontleend heeft (*b*); wyl die hier, na dat zy ophield langs de monden der Maas zig in zee te ontlasten, de eerste en oudste doortogt gevonden, en zedert ook andere ontlastingen verkregen hebbende, by uitzondering den naam van *Ooster-schelde* bekomen heeft.

De geleerde *Cluverius* schynt ook zoo een naams

(*a*) Tegenw. St. van Zeel. II. D. bl. 344.
(*b*) Oudh. en Gesticht. v. Zeel. II. D. bl. 6.

naams afleiding toe te stemmen, willende, dat de Schelde eertyds *Schalde* heete, en, de *l* in een *a* veranderd zynde, *Schauden* is genoemd geworden; dat naderhand de *d* is gesmolten in een *w*, en daar uit de naam van *Schauwen* is voortgekomen, en al wederom in nog later tyd de *a* met een *o* verwisseld zynde, het nu *Schouwen* genoemd wordt (*c*).

Het is zeker, dat, klimt men met zyne gedachten op tot voor onze gemeene tydrekening, dat is voor de komst van 's weerelds Heiland in het vleesch, dit Land een geheel andere gedaante dan nu had, en ook eene andere benaaming kan gedragen hebben; by voorbeeld, ten tyde, wanneer een vliet of stroom de *Hel* genaamd, welk een sprank van den *Rhyn* was, hier door stroomde, waar van de benaamingen *Hellemeet* en *Helkerzee* zouden overgebleven zyn (*d*). Ook wanneer de *Voorn-zee* omtrent het thans bekende Brouwershaven en *Bommenede* gevonden wierdt, en waar uit het tegenswoordig bekende Eiland *Voorn* zyn aanwezen zal verkregen hebben. Dus het geacht wordt genoeg bewezen te zyn, dat Schouwen zyn naams-oorsprong aan de rivier de Schelde verschuldigd is, en men van vroegere geen wetenschap heeft.

Wanneer men dit Land van die tyd af in aandagt neemt, wanneer het door het geweld van buiten en binnelandsche stroomen tot een

Ei-

(*c*) P. Cluverius Batav. Oudh. II. D. bl. 4 en 5.
(*d*) G. v. Loon Aloude Holl. Hist. I. D. bl. 294.

Eiland was gevormd, dan nog onbezoomd van dyken, was het een ſtreek *woest, desert, ongebouwt, onbewoont, onbezogt, en niets inhebbende tot 's menſchen behoef (e).* Geen wonder dan, dat het in later tyden een geſchikte plaats wierdt geacht, werwaards de geenen, die tegen de Opper-mogendheid van KAREL *den Grooten* geacht wierden misdreven te hebben, in ballingſchap wierden gezonden, als te zyner plaats nader zal gezegd en aangewezen worden: het tegenwoordige eigentlyke Schouwen of de Polder van Schouwen, draagt geen onduidelyke merkteekenen, wat het oudtyds kan geweest zyn, moeras, *onvruchtbaar*, vol ſtruellen en kreupel-bosch, alleen een *verblyfplaats* van gevogelte en kruipend gedierte.

Hoedanige veranderingen dit Eiland, zedert het in de geſchiedenisſen bekend ſtáat, heeft ondergaan, daar van is een zoo opmerkzaam als onwraakbaar getuigenis, in den brief van ſubrentie, die keizer KAREL V. ten jare 1538 verleende *(f)*, waar in de præmisſen word gezegd, dat het *voortyds zig Oost en West was ſtreckende, ende nu door vallen, afneemingen en inlagen gekomen was totter figuere van een wasſende Mane, ſtreckende inwaerder ten ſelven lande van Oosten Noordt-noordtoosten, ende weder uytwaerdt aen den lande van Wes-*

(e) Boxh. op Reigersb. II. D. bl. 400—406.
(f) ibid. bl. 452—461.

Westen zuydt-zuydt-west. De zelve schryver hadt reeds op de jaren 1519 en 1520 aangeteekend, dat dit Eiland maar half zoo groot meer was, dan het voormaals plagt te wezen (*g*).

Indien men voor bewezen hieldt, het geen de geleerde schryver van het *oude Bataviſche Zeeſtrant bl.* 14. inzonderheid deswegen vermeldt, zoo zoude men zeker kunnen en moeten veronderſtellen, dat hier meer land door de zee verſwolgen is, dan thans Schouwen en Duiveland ſamen bevat; dan daar tegen valt deze bedenking; gemelde ſchryver grond zyn gevoelen op de kaart van Zeeland d'Ao. 1274. by *Smallegange* in zyn Chronyk gevoegd, waar van men wil, dat de originele ter Rekenkamer van Zeeland zoude berusten; dan men kan die niet als een zekere leidraad aanmerken, wyl in die tyden van onwetenheid, geen meetkundige kaarten gemaakt wierden, en die kunst eerst eeuwen daar naa is aangelicht; dus zyn zulke kaarten, zoo wel als die van den Heer *Alting* en zoortgelyke, hoe geestig uitgedagt, niet meer dan inbeelding, door geleerden in hun boek-vertrek ontworpen; men heeft gemelde kaarten ook met aandagt maar in te zien, en de minste kennis van het Zeeuwsch Gewest te hebben, om daar van overtuigd te wezen; evenwel ze geheel te verwerpen is ook gevaarlyk, dus blyft het twyffelagtig, of alle die plaaten en banken, die men nu den Banjaart noemt, afgeſcheurde brokken van Schouwen geweest zyn:

(*g*) Boxh. op Reigersb. II. D. bl. 400—406.

zyn: de tweede kaart, daar gemelde schryver zich op beroept, die Smallegange voor zyn Chronyk plaatst, zoo als Zeeland ten zynen tyde was, is zeker meer op aan te gaan, dan mede niet vry van feylen, daar uit te bewyzen, dat deze Provincie nimmer door eenigen meetkundigen is opgenomen geweest, voor dat wylen Dr. *W. T. Hattinga* zulks in den jare 1744 en vervolgens op hoog bevel ter hand nam, wiens kaarten nog voorhanden en tot hier toe de beste zyn; ofschoon het teffens waar kan wezen, dat van sommige gedeeltens hier en daar vroegere en naauwkeurige opmetingen zyn gedaan, en nog gevonden worden.

Nog minder kan, om voorverhaalde redenen, aangegaan worden op die bekende kaart, welke met Ao. 600. gemerkt is, en uit de *Abdye van Egmond* zoude gekomen wezen, verrykt met aanteekeningen van den geleerden *P. Resen*, en by den Heer *Gargon* in zyn *Walcherse Arcadia* geplaatst: maar met dat alles blyft het een algemeen gevoelen, dat de Hollandsche en Zeeuwsche zand-duinen met de Vlaamsche eens vereenigd waren, dat aannemende, is het ontwyffelbaar, of Schouwen heeft een ontzachlyke verminderinge aan zyne westzyde ondergaan; geen mindere aan de zuidzyde, dan die, zoo wel als de veranderingen aan de oost- en noordwestzyde voortgekomen, zullen best verhandeld worden, wanneer wy tot het geschiedkundige dezer landstreek gevordert zyn.

Een land welk van zyn aanbegin af tegen het

woeden der zee meest kampen, heeft in onderscheidene tyd-perken verschillende gemetgetalen bevat; geen vroeger aanteekening kwam ons deswegen voor, dan van Ao. 1641, wanneer de C penning geheven wierd van

. . .	21753 Gem.	56 Roed.
Brouwershaven .	383 ——	228 ——
Dryschor, Sonnemare en Noortgouw .	5713 ——	162 ——
Dus te samen .	27850 Gem.	146 Roed.

(h). Omtren ruim een halve eeuw daar aan, vergunden de Staten by besluit van 25 February 1694, dat van de dykagie van Schouwen voortaan in de grondlasten niet meer zoude worden gevorderd, dan ten advenante van 13500 gemeten; welk al weder in zoo verre is veranderd, dat Ao. 1746, de gemet-getalen beliepen 13163 gem. 67 roed. (i), het geen zeker tot dezen tyd al weder verschillend zal wezen. Hier uit kan eene tegenwerping ten aanzien myner stelling hier voren bl. 3. ontstaan, namentlyk, dat Schouwen grooter dan Walcheren zoude wezen, aangezien de gemet-getalen van laatstgemeld Eiland die van Schouwen overtreffen; dan ik acht genoeg bewys hier van te zyn, door dien het zal blyken, dat Walcheren maar 14000 rynlandse roeden in zyn omtrek heeft, en Schouwen 16500 zulke roeden tellen kan; dan

dit

(h) Boxh. op Reigersb. II. D. bl. 88 en 89. Smalleg. Chron, bl. 395.

(i) Tegenw. St. v. Zeel. II. D. bl. 346.

dit verschil is; buiten die reden, ook daarin te vinden, dat de duinen van Schouwen, hoe zeer verminderd, echter nog aanmerkelyk meerder grond, dan die van Walcheren, beslaan; daar het strand van de duinen zig uitstrekkende van den zuidwesthoek dezes Eilands, de *zuidduine* genaamd, eerst noord- en vervolgens oostwaards op, tot aan den *Repart*, Ao. 1754 nog lang was omtrent 3½ uur. Wanneer men daar by voegd, dat hier mogelyk meerder uitgeslage landen en veel meer inlagen gevonden worden, van alle welke geen lasten te heffen zyn; dan zullen alle twyffelingen deswegen ligtelyk verdwynen, en onze stelling voor bewezen aangenomen worden: men kan hier nog byvoegen, dat de grootste lengte in Walcheren maar vier uuren halen kan, daar hier vyf en een half uur toe nodig is.

Dit Eiland of eigentlyk de *Polder van Schouwen*, zonder de annexe aangedykte Polders te begrypen, word in vier vierendeelen onderscheiden; ten jare 1613 was het *wester-vierendeel* waaronder behooren *Haamstede*, en *Renesse* gedeeltelyk, doch *Koudekerk*, *Noord-* en *Zuidwelle* geheel, verhevent en groot 5923 gemeten 272 roeden. Daar die ten jare 1750 of daaromtrent niet meer halen kon dan 5626 gemeten 75 roeden lands.

Het *ooster-vierendeel*, daar in begrepen *Ellemeet*, met het gehugt den *Oudendyk*, *Elkerzee* met het gehugt *Scharendyke*; *Looper-kapelle*, *Brydorpe*, *Klaas Kinderkerke* met het

gehugt *den Osse*, was Ao. 1613 verheyent en groot 5097 gemeten 71 roeden, en Ao. 1750 nog 5038 gemeten en 8 roeden, en had dus in zoo tydverloop weinig vermindering ondergaan.

Het *zuider-vierendeel*, vervattende *Rengerskerk*, *Zuidland*, *Kerkwerve*, *Duivendyke*, en een gedeelte van Brouwershaven, telde Ao. 1613 in zig 5277 gemeten 60 roeden, en Ao. 1750 maar 5163 gemeten 14 roeden, was gevolglyk meer dan 100 gemeten daar in verloren geraakt.

Het *Poort-Ambagt*, waarin de Stad *Ziericzee* gelegen is, was Ao. 1613. 3067 gemeten 150 roeden; en Ao. 1750. maar 2877 gemeten 191 roeden, waar onder begrepen is de *Zuidhoek* annex Duiveland, die, offchoon door 't graven der nieuwe haven van Ziericzee van Schouwen afgefcheiden, egter nog daar onder gerekend wordt *(k)*.

Dat in de vroegfte tyden de volks-verhuizing gemeen was, en de magtigfte en talrykfte hoop die, welke tegen hen niet beftand waren, ten onderen bragt, of noodzaakte Landen op te zoeken, en elders beftaan te vinden, zal niemand ontkennen, die de minste ervaarnis in 's Lands oudfte gedenkfchriften heeft, dus is geen betoog deswegen noodig; zoo vinden wy dat de *Cauchen*, een volk, welk tusfchen de rivieren den Rhyn, de Eems, de Elbe en de

(*k*) Uit byzondere aanteek. en Tegenw. van Zeel. II. D. bl. 449 en 1450.

de Wefer gevonden wierdt, hier omtrent den jare 50. zoo wel als in Walcheren en de Bevelanden zouden gewoond hebben *(l)*. Onze aangehaalde fchryver, die het van den geleerden *Eindius* heeft overgenoomen, word wel tegengefproken door den oudheidkundigen *L. Smids (m)*, die het eene buitenfpoorige gedagte noemt, dan geenzints de onmogelykheid daar van aantoond, daar hy nogtans erkend het gemeen gevoelen, dat *Koudekerk* in Holland van hun zyn naam zoude ontleend hebben; is dat zoo, waarom kunnen dan Koudekerke in Schouwen, en Koudekerk in Walcheren, Coudorpe en Couwerve in Zuidbeveland niet van gelyken oorfprong wezen? ja men acht, dat de *Kouden-polder* in Axel-Ambacht aanduid, dat het gemelde volk ook daaromtrent zoude gevestigd zyn geweest. Misfchien zyn de Cauchen door de *Saliers* weder tot de verhuizing gedwongen, of zyn onder dezelve verfmolten, wyl men vind, dat zy, namentlyk de Cauchen voortyds gezeten aan de oostzyde der Eems zig met de *Franken* vereenigden, en onder de Vriefche heerfchappye geraakt, ook *Vriefen* zyn genaamd, en Anno 350. een groote hoop *Frankfe Sallanders* met wyf, kinderen en have, uit *Sallandt* vertrokken na *Toxandriam*, zynde een gedeelte van Zeeland, doch de keizer *Julianus* hen onvoorzien overkomende, zoude ze te rug gedreven hebben *(n)*. Men zou-

(l) Smalleg. Chron. bl. 38.
(m) L. Smids Schatk. der Nederl. Oudh. op *Keucken*.
(n) J. Picardt Annal. Drenth. bl. 149.

zoude hier haast uit besluiten kunnen, of de Saliers deze landstreek niet vroeger of eerder dan de *Romeinen* beheerscht hebben, en opvolgers der nog oudere *Kutten* geweest zyn, wyl een later schryver (*o*) zegt: „ Het land der *Saliën* is geen „ ander zedert haar overplanting over *Ysel* en „ *Ryn* dan dat men tegenwoordig met den naam „ van *Zeeland* te kennen geeft. Als *Claudius* „ *Julianus* zyn scheepsvloot in de wateren van „ *Helius* brengen wilde, zoo lezen wy, dat de „ *Saliën* terstond haar tegen kwamen, die zulks „ zogten te beletten, waar uit men genoegzaam kan zien, dat deze *Saliën* geen anderen „ geweest zyn, dan die tegenwoordig *Zeeuwen* „ geheeten worden." Men heeft bl. 4. reeds gezien, dat de Helius in Schouwen te zoeken is, waar by de benamingen daar uit afgeleid, nog te voegen is, dat onder Renisse een landhoeve gevonden word *de Hel* genaamd, zeker van geen jonge herkomst. Dat de Romeinen hier hun zetel en gebied hebben gehad, is onbetwistbaar, om geen onnoodige bewyzen uit oude en latere schryvers aan te halen, zal het genoeg zyn, dat de reeds gemelde Heer Eindius, wanneer die zyn huis te *Haamstede* herbouwde, daar een penning vond; ten opschrift hebbende IMP. C. POSTUMUS. P. F. AUG. aan de andere zyde, een zegenteeken met een helmet met een krygs veldrok omhangen, in de eene hand een worpspies

(*o*) R. de Hooghe Spieg. v. St. der Vereen. Nederl. I. D. bl. 316.

spies in de andere een bal met dit byschrift P. M. TR. P. CONS. III. gevolglyk niet onwaarschynlyk, dat de Veldheer *Posthumus*, die by keizer VALERIANUS tot Overste van *Gallien* gesteld wierdt en omtrent Ao. 270 leefde, hier omtrent zal gelegen geweest zyn.

Omtrent gelyken tyd of een weinig later was 't, dat de *Franken* zig in Batavien vestigden, des het waarschynlyk is, dat zy ook de Zeeuwsche gewesten bezogt en bewoond hebben; op deze volgden de *Noordmannen*, die onder den naam van *Gothen*, *Wandalen*, *Deenen*, *Suaven* en *Kwaden* zoo veele invallen en verwoestingen in deze landen gemaakt, en benaamingen aan veele Nederlandsche Steden en Dorpen agtergelaten hebben, en daar hun gedachtenis tot ons overgebleven is, mogen wy hen zoo wel als de latere *Saxers* als ook bewooners van Schouwen, veronderstellen.

Zoo zeker het is, dat alle die onderscheidene volkeren hunne eigene landspraaken en taalen hier gebragt en gehad zullen hebben, is het doch ook waar, dat der Romeinen Latynsche spraak hier het gemeenste is geweest, en het langste zal in stand gehouden zyn: wie hier van overtuigd wil wezen, leeze wat opzettelyk een vaderlander dezer eeuw daar van te boek geslagen heeft *(p)*. Daar hunne oppermogenheid zig byna over geheel Europa strekte, en men aan hunne schriften het weinige te danken heeft, wat van de vroegste tyden

(p) Mr. D. de Lange, Verh. der oude Batav.

den onzer Gewesten kenbaar is, is het geen wonder, dat hunne spraak nog heden ten dage de taal der geleerden is by alle volkeren der beschaafde weereld: heeft men ook in latere tyden niet gezien, dat waar eenig volk door veroveringen of bezitneming zig van Landen en Gewesten meester maakte, het zyne spraak daar hebbe gemeen gemaakt? Na dat het Oostenrykſche Huis, op dat van Spanje ingeënt, hier den scepter zwaayde, was de Spaansche taal hier gemeen, en de hof-taal dezer Landen geworden; ja in het voorst dezer Eeuw, werdt die nog in het nabuurig Braband en Vlaanderen niet zeldzaam gebezigd; welke in onze aanpalende Landen heeft plaats gemaakt voor de spraak der Franschen, wyl die landäart door hunne kunsten en wetenschappen, zoo wel als derzelver wapenen, zoo veel invloed verkregen heeft, dat haar taal thans doorgebroken, by alle Europeërs gesproken wordt, en niet dan by een dom gemeen onbekend blyft; niet te min is met dit alles zeker, dat wy van alle tyden een eigen Land-taal hebben gehad en behouden, die hoe zeer vermengd met woorden van vreemde herkomst, echter in den grond dezelve met die der Duitschers blyft, meest in tongval daar van onderscheiden, en aanduidt, dat onze vroegste bewoonders uit dat uitgestrekt Gewest hun oorsprong namen, en men dus zig aantemerken hebbe als afstammelingen der Katten en Hessen.

Onderscheidene zeden en gewoontens zullen

onder verschillende volkeren, welk hier verblyf hadden of zogten, plaats hebben gehadt; en hier of daar waren voor een opmerkzaam onderzoeker nog wel spooren te ontdekken, van gebruiken, die op dezen Vaderlandschen grond, 't zy by de Romeinen, of Germanen even zoo bekend zyn geweest, als nu van de hedendaagsche is te getuigen, dat de landbewoonders in Schouwen met alle de Zeeuwen gemeen hebben van een vry stuggen aart te zyn; de gedienstigheid en herbergzaamheid voor vreemdelingen is hun hoofd-deugd niet, ligtgelovig, liggen zy voor de verleiding bloot, dit bleek, wanneer zy ten jare 1787, meest allen waanden Godsdienst en gemeene Voorrechten in *gevaar te zyn*, en dagten, dat die dierbare panden door het plunderen hunner hoofdstad Zierikzee konden en moesten behouden blyven: de aanvoerders zoo min als de uitvoerders zullen begrepen hebben, dat zy de belangen van den *Vorst der Duisternis* het meest bevorderden, en de gevolgen (is te hoopen) zullen allen door opgevolgde gebeurtenissen hebben geleerd, dat Godsdienst of Vryheid zedert niet aangewassen zyn, en zy landlieden alleen een speelbal waren van het eigenbelang en de aristocratie, die zig van een dom volk bedienden om hun gebied te bevestigen, en rechten door overheersching verkregen te doen wortelen. Voor het overige zyn deze land- en strand-bewooners van een arbeidzamen aard, vry gematigd in hunne feesten,

ook

ook niet uitſporig in vreugde of droefheid, en verdraagzaam omtrent de zulken, die men Roomschgezinden noemd; gevolglyk is met een zagt en regtmatig beſtuur hier alle wanorde te verhoeden, wanneer de Euangelie-dienaaren, volgens pligt, met kragt herhalen wat het groote gebod zy, en zeggen wil, *zyn naasten lief te hebben als zig zelven*, voor al geen werktuigen worden om een eenvoudig volk tot oproer aantezetten, en dus zegeningen te verbeuren, die anders hier zoo mildelyk door de Goddelyke goedheid worden uitgeſtort.

Schouwen zal oudtyds, zoo wel als onze andere Eilanden, door ſtroomen en vlieten doorſneden zyn geweest, wy zagen hier voren bl. 4. hoe de Helius in dees landſtreek zyn doortogt hadt, zoo zullen er ook andere plaats gevonden hebben; de *Gouwe* zonderde het Eiland, dat men *Sonnemare* noemde, van het eigentlyke Schouwen af, daar het nu met het zelve een lichaam is uitmakende. De Heerlykheden en Dorpen hier thans te vinden zyn: *Poort-Ambacht*, *Kerkwerve*, *Rengerskerke* een kleen gedeelte, zoo ook *Zuidland*, *Serooskerke*, *Kouderkerke*, *Haamſtede*, *Burcht*, het overblyfzel van *Westenſchouwen*, *Renesſe*, *Noord-welle* en *Zuid-welle*, *Ellemeet*, *Elkerzee*, *Loopers-capelle*, *Klaaskinderkerk*, *Duivendyk*, Rechtsgebied of Heerlykheid van *Brouwershaven*, *Brydorpe*, *Nieuwerkerke*, *Sonnemare*, *Noordgouwe*, *Dryſchor*, *Bommene*

stede en *Blois*. Terwyl eertyds daar nog te vinden waren de Dorpen en Ambachten van *Borrendamme*, *Hoog-* en *Laag-Weldamme*, *Oud* en *Nieuw Zuidkerk* met het Gehugt *'s Heer Arentshaven*, *Brieskerk*, *Simonskerk*, *Ouwerkerk*, *Westkerk*, *Klaus-kinderen*, *Onze Lieve Vrouwe op Zee*, het Huis *Herkestein* en het Gehugt *St. Lauwerendorp*, die alle door de zee zyn ingeswolgen, maar echter te zyner tyd nader staan omschreven en gedagt te worden. De beide steden Ziericzee en Brouwershaven maken de hoofdplaatsen uit.

Ridder Hofsteden waren hier ook, en zyn er ook nog voorhanden; het slot Haamstede is in de vaderlandsche geschiedenis niet onvermaard, zoo min als het huis van Moermont onder Renisse; in latere tyden kwam het slot Windenburg te Dreysschor, en misschien is er geen ouder dan het huis Crayestein onder of by Bnrght, alle die staan ter zyner tyd nader ontvouwd te worden, zoo wel als de Ridderzetel der Heeren van Kerkwerve, welke geen aanwezen meer heeft; zoo veel Riddermatige goederen waren oudtyds bewoond door Edelen van denzelven naam, van welken de stam der Renessen zeker de oudste was, zynde hier overgeplant uit Zuidbeveland; die van Haamstede uit Graaflyk bloed gesproten, onderscheiden zig van anderen, zoo door vermogen en prachtigen staat, dien zy naar den aard dier tyden voerden; de adelyke stam van *Thuyl van Serooskerke* was zeer talryk en had groote be-

zittingen, zelfs nog heden bezit dezelve in dit Eiland aanzienlyke goederen, hoewel voor lange naar andere der vereenigde Gewesten verhuisd; de Edelen *van Cats* behoorden ook tot den aanzienlykften adel des Lands, en vormden meer dan een tak van dat uitgebreid geflacht; de Edelen van Kerkwerve, ook die van *Zuytlant*, bloeiden hier en leefden met aanzien: van die onderfcheidene Stam-huizen, en welke andere ongenoemde nog aantemerken, en waar te zoeken zyn, zal wanneer derzelver heerlyke goederen befchreven worden, breder gewag worden gemaakt.

Het faalde ook aan geene geestelyke gestichten, die onder de befcherming der Graven en der Edelen door kloosterlingen waren bewoond, welke hunne ryke inkomften veilig genooten, het bygeloof ten voedzel ftrekten, ook zig wisten te doen eerbiedigen, zelfs wanneer zy als geestelyke vaders den Hemel op prys ftelden, en der Paufen aflaten den meestbiedenden overdeeden. De kloosters *Bethlehem*, onder Elckerzee; het vrouwen klooster van *Lelïendaal*, onder Burght, en dat van *Zion*, in Noordgouwen waren al genoeg, om, ten koste der landzaten gevoed, de Roomfche leer te handhaven, ter tyd het Euangelie licht doorbrak, en hunne winkels uitverkogt zynde, hunne waren hier niet meer gezogt wierden, de Oorlogsverwoestingen hen elders heen voerden, en zy alleen eene flaauwe gedachtenis gelaten hebben.

Dit

Dit Land, of het eigentlyke Schouwen heeft een wapenschild, zynde een Meer-man en Meer-wyf, dobberende op blaauwe en zilvere zee-baaren, terwyl het veld goud is; even zoo als het in de wapen-kaart der Heerlykheden Beoosten-schelde in Smalleganges Chronyk is afgebeeld; zeer waarschynlyk is het eerst aangenomen, toen het Dyk-bestuur hier een regelmatige gedaante kreeg, en het Collegie van Heemraden aanvang heeft genomen: wyl men geen gift van eenig Vorst of Graaf daar van heeft aangeteekend gevonden; zy hadden een zegel noodig, en moesten hunne uitgevaardigde bevelen een teeken dragen; geen wonder dan, dat men zoo een blyk van gezach en achtbaarheid ter hand nam, zeker onder medewerking en goedkeuring des Stadhouders en Rentmeesters-Generaal; de uitbeelding des wapenschilds is zeer toepasselyk op de omstandigheden dezes Lands, gelyk de meesten zinspeelende op naamen, weinig geacht worden van overoude herkomst te wezen, of vorstelyke giften te zyn.

Weinige voorrechten heeft het Land van Schouwen den Graven te danken, en die, welke op te noemen staan, kunnen in een strikten zin nog maar op het eigentlyke Schouwen toegepast worden, zonder dat de annexe en aangedykte Landen daar aan kunnen gezegt worden deel te hebben. Onder die kwam ons eerst voor het verlof, 't welk hertog WILLEM *van Beyeren* aan de Schouten des Lands geeft, om

 als

alle misdadigers, welken Zierikzee ontzegd was, te vangen en weder derwaarts in hechtenis te brengen, welke brief den 15 Maart 1356. gegeven, elders geboekt en te vinden is (q). Waarlyk een gering voorrecht, alleen daarin bestaande, dat het platte Land geen wykplaats werdt voor ballingen, die hunne inwooninge in de hoofdplaats verbeurd hadden. Van meerder gewigt voor deze bewooners was het privilegie, welk hertog FILIPS van Bourgognie den 26 Maart 1459. verleende, waar by geregeld wierdt, wat al of niet in de rekening van Schouwen mogt worden gebragt; van welke hoedanigheden de Dykgraven daar moesten wezen; zoo mede de Gezworens, dat nog de een nog de andere dier Dykbezorgers eenig Lands werk mogten aannemen, of daar in deel hebben; en andere ongeregeldheden meer, die hier plaats schynen gehad te hebben en nu voorgekomen wierden, als uit de Bylage A. breeder te zien is. Dit Eiland in 't gemeen heeft aanspraak op de keure aan Beoosten Schelde door grave Willem III. den 7 April 1328. (r); niet minder, zoo wel als geheel Zeeland, recht, zig te beroepen op en genot te hebben van de voorrechten, welke vrouwe MARIA van Bourgondien den 14 Maart 1476, by haar bekend GROOT PRIVILEGIE vergund heeft; de wettigheid deszelfs is zoo dikwyls betwist en verdeedigd, en by zoo veel schryvers geboekt, dat

(q) Mieris Charterb. II. D. bl. 865.
(r) Ibid. bl. 451.

dat men het noodeloos agt deswegen meer te zeggen; dan wie de redenen voor en tegen dit Handvest wil nasspeuren, leeze, wat de Heer *P. H. van de Wall* in zyn derde afdeeling der Privilegien van Dordrecht bl. 661. en vervolgens in *notis* daar op aangemerkt heeft. De *Keuren van Zeeland* by den Aarts-hertog FILIPS *van Oostenryk* in Augustus 1495 gegeven, en by deszelfs zoon KAREL den 22 Mey 1515 nader verklaard en uitgebreid, mogen als grondwetten ook ingeroepen, ja moeten gehandhaafd worden. Andere voorrechten, waar op de Schouwenaars boogen mogen, kent men niet; die welke aan byzondere Heeren en derzelver Ambagten mogen verleend zyn, zal men te zyner tyd gedenken. De Stad Ziericzee wist al vroeg zig veel heerschappy over het platte Land te doen toevoegen; daar wierdt de hooge vierschaar over Beoostenschelde gespannen, de Rentmeester was binnen haare muuren gezeten, zy bezegelt de Graaflyke brieven, diende met merkelyke magt in der Graven legers, hadde gehoor en invloed ten Hove; is het dan te verwonderen, dat die Stad voor zig alleen zorgde, en andere Steden navolgde in het platte Land als hunne onderhoorigen aan te merken? naar mate de vermogendste Edelen des Lands verzwakten, het zy die ballingen, en hun goederen verbeurd wierden, of hunne stammen uitstorven, was de kans te schoonen, om voorrechten te krygen, die wel eens tegen de natuurwetten aanliepen...

De Rechtsoeffening, zoo in gemeene als

lyfſtraffelyke misdaaden is hier aan byzondere Rechters toebetrouwd; de Stad *Ziericzee* verkreeg ten jare 1511 van keizer MAXIMILIAAN het voorrecht, dat haare Wethouderen gemachtigd waren, om als *'s Graven-Mannen* in alle Criminele zaken over geheel Beoostenſchelde recht te doen; dat is te verſtaan, dat niet de Bailliu der Stad, maar de Rentmeester-Generaal aanklager en eisſcher wezen moest, en dus de voortyds gehoudene *Hooge Vierſchaar*, ten aanzien van misdaaden geen plaats meer zoude hebben; dit bleef zoo tot den jare 1574, wanneer de Stad *Ziericzee* en dit Land van onder het Spaanſche juk verlost, en de toenmalige Rentmeester *Jeronimus van Thuyl van Serooskerke*, een yverig Konings gezinde, buiten bewind en afwezig was, de Ziericzeeſche Bailliu *Gasper van Vosbergen*, die hier alle gezag in handen had, was te bekwaam, om zoo gunſtige gelegenheid te laten ontſlippen, en wist door de Gedeputeerde Staten van Zeeland, onder goedkeuring van Prince WILLEM I. van Orange, by acte van 2 July 1574. daar toe zig te doen gerechtigd verklaren; dit bleef zoo, (want *Gillis de Borre* die Vosbergen opvolgde den 21 December 1578 kreeg van den Prince van Orangen, gelyke macht de criminele Justitie over Schouwen te exerceren;) zyne opvolgers handhaafden zig, tot dat waarſchynlyk het onbetamelyke daar van te veel doorgeſchenen heeft, en er veel ongeregeldheid uit voortſproot, die nu niet als voorheen

fleen beteugeld wierd; ook zullen de opgevolgde Rentmeesters niet nalatig zyn geweest, om hun verlooren Rechtsgebied door alle wegen en middelen te herkrygen, het gene hun in zoo verre gelukte, dat by besluit der Staten van Zeeland, dato 5 Maart 1615. aan de Rentmeester-Generaal, nu en in der tyd, weder toegekend wierd, het kennis nemen van *Delicten omtrent gestrande goederen, zee-vonden en breucken de Jagt en helmpootingvan de Schouwsche Duinen aangaande*; dan den Zierickzeeschen Bailliu zoo terstond zyne prooi, of een gedeelte van die te ontnemen; dat streedt, dagt men, met de billykheid; *Pieter Rochusse Hoffer*, moest eerst door den dood zyne plaats ruimen, alvorens deze nieuwe schikking Ao. 1617. konde plaats vinden (*s*), Dit duurde voort tot den jare 1703. wanneer by nader besluit der Staten van 18 Juny de Rentmeester wederom verkreeg de hooge Jurisdictie over Dreisschor, Sonnemare en Noordgouwe; gevolglyk is, buiten evengemelde drie Heerlykheden, alles wat tot Crimineel te brengen is den Bailliu en Wet van Zierickzee, in dit Eiland onderworpen. Het is ongetwyffeld, dat in oude tyden die Heeren, welke de Ridderlyke waardigheid bezaten, hier in hunne Heerlykheden alle hooge Rechtsoeffening, gelyk elders, zullen geoeffend hebben: men moet dit byzonder verstaan van Haamstede en Renesse, gelyk te zyner tyd nader

(*s*) Smallegang, Chron. bl. 370 en 371.

der mogelyk aangewezen zal worden.

Door het voor verhaalde blykt, dat den onderſcheidenen Gerechten ten platten Lande, niet dan het laage Rechtsgebied overgelaten is, en dat gevolglyk Zierickzee alleen het opperbewind heeft, alleenlyk Brouwershaven daar van uitgezondert.

Nu tot het Dykbeſtuur overgaande, is daar omtrent niet minder aan te merken, wyl men ook onderſcheiden dingen ontmoet, de aandagt overwaardig; wy zullen trachten den aan- en voortgang en het tegenwoordig beſtaan daar van zoo kort en duidelyk mogelyk zy, te ontvouwen.

Van den tyd af, dat het Land met dyken omzoomd was, heeft zeker een opzicht en directie moeten plaats hebben, waar door het voordeel genooten wierd, welk zoo een onmetelyken arbeid daar aan beſteed konde opwegen. Het was niet genoeg het Land voor overſtroomingen te hebben beveiligd, maar ook moest het overvloedig hemelwater, en dat, welk uit de duinen afkwam, van tyd tot tyd geloosd worden; hier toe wist men in die donkere tyden, toen de wetenſchappen nog met een kleed van woestheid en ſtik dikke duisternis omzwagteld waren, geen ander middel, dan wanneer te veel opperwater het weyden en ploegen ondoenlyk maakte, aan de laagſte zyden den dyk door te graven, en zig dus te ontlasten van overtollige plasſen, en dan de gemaakte opening weder te ſluiten. Hadden

in-

invallen der Noordsche volkeren, hoe rampspoedig voor den Landzaat, echter de wetenschap aangebragt om door zwaare dyken zig voor een hooggaande zee te beveiligen; een oordeel van gansch anderen aart; voerde een al zoo nuttige konst aan: te weten de *kruisvaarten*, die Landen en Steden ontvolkten, den adel en gemeenten verarmden, bragten uit het Oosten de kunst, hoe men door *sluizen*, naar welgevallen en geduurig, de landen kondê in 't drooge houden, en dus geene doorstekingen, welk zoo gevaarlyk als moeilyk waren, meer noodig hadt; deze konst-tuigen, hoe gebrekkig die in derzelver eersten aanleg zullen geweest zyn, wierden te nuttig bevonden, om niet alomme in gebruik te worden gebragt. Nu had men als een tweeden stap gedaan, waar door landen en volken tegen de zee beveiligd wierden; eene derde ontbrak nog, namentlyk een geregeld Dyk-bestuur; ieder heerschap moest met zyne onderhoorigen, zoo verre zyn gebied strekte, voor het onderhoud der dyken en waterloosingen zorgen; hoe kreupel zulks toeging in een tyd, wanneer de eene Edelman tegen den anderen oorloogde, en men door twisten en partyschappen altoos gereed was ten wapen te loopen, is ligt te bevroeden, en hoe veel land daar door onder de golven is geraakt en gebleven, zulks kan men denken, maar niet bepalen.

Zoo een onregelmatig bestuur schynt hier al vroeg eenigzins verbeterd te zyn geweest,

zoo dat Schouwen in zes deelen onderscheiden, vyf daar van door *Gezwoorens* ieder een byzonder Dyk-recht hadden, dan dat baarde door tweespalten zulke nadeelen, en deedt voor onherstelbare rampen vreezen, dat, om een einde te verkrygen, men het beslissen daar van aan den Grave, als het hoogste gezach hebbende, moest overlaten; die was het alleen, welke magts genoeg hadt om zyne uitspraak te doen eerbiedigen en agtervolgen. Het was dan grave FLORIS V. die den 13 February 1290. beslissing deed *(t)*. Welke keure men hier voor het oudste Dyk-recht, welk van de graven voorhanden is, te houden hebbe; hoe wel men, dien Graaflyken brief inziende, opmaken kan, dat er nog oudere of vroegere bestellingen desaangaande zyn geweest, en deze alleen over vyf zesde deelen zig uitstrekte; dan van de anderen kwam ons geen nader of ander bewys voor.

Men ziet uit evengemelden brief van graaf Floris V. dat daar in van geen *Heem-raaden*, of van Dyk-collegien gesproken wordt, welke Ziericzee tot zyn zetel hadt, maar, dat nader komt, de bylage A., meer dan anderhalve eeuw later gedagteekend, maakt daar even zoo min gewag van; dan by dat alles bleef in deze inrichtingen een wezentlyk gebrek, te weten, dat er geene bepaling gemaakt was, voor wien lyfstraffelyke misdaden omtrent dyken of eenige zeewerken gepleegd, moesten berecht worden;

(t) Mieris Charterb. I. D. bl. 501.

den; niet in voorzag de aarts-hertog MAXIMILIAAN I. by een octroy, waar by de *Baljou, Schout en Schepenen van Zierickzee* daar toe gemagtigd wierden, dan van welk octroy het jaar of dagteekening niet ter onzer kennisse kwam, als uit de bylage B. blykende is. De Schepens-bank van Ziericzee schynt zelfs, misschien al een eeuw vroeger, van boeten en breuken, ten aanzien der dykagie verbeurd, kennis te hebben mogen nemen, om dat de onwilligen door den *Rentmeester en de Stede voorsz.* bevolen wierden, *die aan te tasten en geuangen te bringhene in onssen Steen tot Zierickxee*, gelyk hertog Willem van Beyeren by zynen brief, waar by het vissen omtrent de sluizen in 't land Schouwen, en zee-water in te laten den 8 Maart 1414 en 1415 verboden wierd *(u)*, reeds bevolen had. Welk visschen omtrent de sluizen omtrent eene eeuw later oorzaak was van een Rechtsgeding voor den Hove van Holland, tusschen de Stad Ziericzee en de edelen van Cats, welke in Schouwen onderscheidene Ambachten bezaten, uit welken oorzaake zy meenden daar toe onbepaald gerechtigd te zyn; de sententie deswegen is onder de bylage C. te vinden.

Het zal den weetgierigen en opmerkzamen lezer niet ongevallig wezen, te weten, hoe misdryven omtrent de dykagie begaan, in de XVI eeuw gestraft wierden, welke alle onder de bylage D. by extracten gevonden worden: van

(u) Mieris Charterb. IV. D. bl. 316.

van latere rechtsplegingen desaangaande kunnen ons geen bewyzen voor; het onderzoek deswegen was buiten ons bestek; de bewoonder dezes lands zal best weten en opmerken, hoedanig in latere dagen, en nog zulke feyten behandeld worden. De voorvaderen hielden eene strenge rechtsoeffening, waar in het algemeen belang zoo merkelyk gemengd was, zy hielden het voor de steunzels van het Gemeenebest, en waren overtuigd, dat van het straffen van misdaaden, zonder aanzien van persoonen, het geluk des volks was afhangende.

Hoedanig het Dyk-bestuur thans gevestigd is en uitgeoeffend word, daar van is een zoo uitvoerige als naauwkeurige opgave te vinden in den *Tegenw. St. v. Zeel.* II. *D. bl.* 541—464; zoo dat het overtollig zoude wezen zulks hier te herhalen, ook valt het zoo zeer in ons bestek niet: wy zullen ons liever bepalen tot de waardigheid en ambtsbediening van den *Opper-dykgraaf*. Die bediening werd hier, zoo zoo wel als andere Dykgraafschappen elders, oudtyds den meestbiedenden verpagt, ten voordeele der Graven, zoo dat het niet missen konde, of die bedieningen moesten meesten tyd den onkundigsten en schraapzugtigsten in handen komen, en even daar door moest eene onberekenbare schade omtrent het Dykbestuur aangebragt, ja de schreeuwenste ongerechtigheid voortgebragt worden; het geen de Staten des Lands van Zeeland ten jare 1509.

aan-

aandrong, deswegen de nadrukkelykste vertogen en klachten ten hove, aan keizer Maximiliaan te doen, welke Vorst als nog deze Landen by de minderjarigheid zynes klein-zoons bestuurde, die deze bezwaren, zoo wel en deugdelyk bevond, dat hy om eene proeve te nemen, of een beter beleid ten dezen opzigte zoude standgrypen, der Stede Ziericzee vergunde, gedurende de jaren 1511, 1512 en 1513, de Dykgraafschappen en Gezworens in Schouwen, te mogen maken, stellen en vernieuwen, by advise van 50 of 60 der notabelste en breedste geërfden des Lands van Schouwen, als de bylage E. breder komt uit te wyzen. Welk Octroy by een nadere dato 28 January 1513 is verlengd geworden door dezelve Vorsten, tot en met den jare 1519. ingesloten. Waren zulke schikkingen en voorbehoedzels, om de besten en kundigsten, en die het meeste belang in de behoudenis des Lands hadden, in het bewind van zaken te stellen steeds agtervolgt, wie zal zeggen, hoe het geluk en welvaard dezes Lands ware bevorderd geweest; maar zedert het bedieningen zyn geworden, door gunst en voorspraak te verkrygen, zal hier wel eens stof tot bittere klagten zyn voorgekomen: hoe het in deze dagen daar omtrent gelegen zy, staat ons niet te onderzoeken: een opgezeten in Schouwen, die niet onopmerkzaam is, kan daar best van getuigen: zoo mede, hoe het gelegen zy met de hoedanigheid van Dykgraven en Gezworens, in 't gemeen, welke moeten zyn *wel*

ge-

gegoet ende ge-erft in onsen voorsz. Lande, gelyk de Vorsten Maximiliaan en Filips van Oostenryk in hunne Concessie van 27 December 1483. zig uitdrukken *(v)*. De Stad Zierickzee, nimmer onledig, om meer en meer haar gezag over het platte land by bekwame gelegendheden uit te breiden, verwierf den 28 December 1419. van den aarts-hertog Filips de gunst, om *tot zyn wederroepen kennis te mogen* nemen op die Dykgrave, Gesworens en Dykers van Schouwen *(w)* Het leed niet lang, of daar was gelegenheid van dat voorrecht gebruik te maken. *Paulus Wisse*, Onder dykgrave van 't wester vierendeel, had zig aan onderscheidene misdryven in zyne ambtsbediening schuldig gemaakt, om welke hy by vonnis van Schepenen van Ziericzee, den 24 July 1498. wierd veroordeeld in eene geldboete van 220 *kroonen van vyer schellingen grooten elcke croone gerekent — ende van nu voort aen nimmermeer dyenst ofte offitie te mogen bedyenne aen den Dyck van Schouwen:* als de bylage F. wydluftig komt uit te wyzen. Naderhand zyn, wegens overtredingen by Dykgrave begaan, nog ernstige besluiten by den Rade te Ziericzee moeten genomen worden, als de bylagen G. uitduiden.

Het is ten aanzien van den Opper-dykgraaf niet onnoodig te weten, hoedanig zyn lastbrief ten tyde van eenen der laatste Graven was in-

(v) IV. Copul. ter Rekenk. v. Zeel. fo. 30 en 31.
(w) ibid. fo. 34 en 35.

ingerigt; die aan *Lieven Jacobze Hubert* den 22 Maart 1552. gegeven, onder de bylagen H. geplaatst, kan deswegen de nieuwsgierigheid voldoen; en wat wylen de Heer *Anthony de Jonge* van Brunisse, zoo bekend wegens zyne kundigheden en agtergelatene handschriften over het ambt van Opper-dykgrave, gedagt heeft; blykt uit de bylage I. Dat gemelde ambt wel eens afgunst, 't zy aan den Rentmeester Beoostenschelde, of andere baarde, en waarschynlyk niet altoos met die oplettenheid en zorgen is waargenomen, als wel behoorde, moet men daar uit opmaken, dat keizer Karel V. den 4 January 1520. zynen Raad *Fredrik van Renesse*, Heer van Male enz., commissie en daar by de *super Intendance over de Dykagie van Schouwen* verleende, met een zeer uitgestrekte macht en gezach *(w)*. Die niet lang daar na gevolgd wierdt, namentlyk 20 Augustus 1533. van een Ordonnantie by dien zelfden Keizer uitgevaardigd, rakende het *beleyd der Dyckagie van Schouwen, zoo op het maken en onderhouden der Dycken en bermen, als haar hoogte, breete enz. ook op het maken en onderhouden van wegen, watergangen, sluysen en heulen; als op het innen der lasten, besteden van werken enz. (z)*.

Hoedanig gemelde Ordonnantie, ook agtervolgd mag wezen, schynt het toch, dat dezelve geene algemeene goedkeuring heeft wegge-
dra-

(w) VIII. Copul. ter Rekenk. v. Zeel. fo. 104—107.
(z) ibid. VII. Copul. fo. 478—485.

dragen; want den 12 September 1563. adviseerde (zeker op bekome last) Jr. *Jeronimus van Serooskerke*, als Rentmeester Beoosterschelde, ten aanzien van den Opper-dykgraaf en Regeerders der Dykagie van Schouwen; toonende daar by aan, *dat die van Ziericzee het Opper-Dyckgraaf van Z. M. voorzaten hadden verkregen in pacht voor drie en zes jaaren, naar welke expiratie op diverse clachten, was hun 't zelve officie maar toegelaten geweest voor een jaar tyds zonder meer, waar naar Z. M. Commissarissen had gezonden, om informatie op het Dyckbestuur te nemen, die bevonden hadden voorsz. verpachting van 't Dyckgraafschap zeer in prejudicie was van Z. M. Rechten en Hoogheid, ook veel abuisen daar door waren gepleegt, en die van Zieriezee Ao. 1521. was afgenomen; dat daar na het Dykgraafschap op 's Konings last was bediendt by Fredrik van Renesse, Heer van Mal, na die zyn overlyden by Jan Suys, Lieven Jacobsz. Huybert, welke laatste daar in door die van Zericzee zeer gestoord en gehinderd wordende, onstond tusschen hem en de Stad deswegen Proces, dat met zyn overlyden ongedecideert is blyven hangen; welk Proces Z. M. een groote som gelds had gekost, door dien L. J. Huybert van 's Keyzers wegen was geguarandeert: concludeerende voor advys, om andermaal die van Ziericzee het Opper-Dykgraafschap te ontzeggen, op nieuws Commissarissen te zenden, en na die*

hun

hun gehoord rapport te disponeren, als Z. M. zoude bevinden te behooren (y). Wat de gevolgen waren van dit berigt, waar by het Ziericzeesch bewind, ten aanzien van het Dykbestuur, zeker in geen te gunstig licht voorkomt, blykt wel niet, maar zy moeten doch niet aanmerkelyk zyn geweest, wyl, pas drie jaren daar aan, en wel op 20 January 1566, by Burgemeester, Heemraaden, Opper-dykgraaf, en den Rentmeester Beooster-schelde, een nieuwe Ordonnantie van het Dykrecht des Lands van Schouwen wierd gemaakt, bestaande in 22 articulen. Het kan wezen, dat het overlyden van den Rentmeester Serooskerke, den Opper-dykgraaf zoo wel als het geheele Dykcollegie van Schouwen van een gedugten tegenstrever verlost heeft, en zy in deszelfs opvolger *Bruynynck van Wyngaarden*, meer toegevendheid zullen gevonden hebben, wyl zy nevens denzelven, reeds op den 3 February 1564 eene Ordonnantie maakten *van de Moer gelegen binnen den Lande van Schouwen onder de bylagen* K. *geplaatst*.

Van het Opper-dykgraafschap afstappende, als hebbende, van het geen in oude schriften daaromtrend voorkomt, genoeg gezegd, om een nieuwsgierigen tot verdere naspeuringe op te leiden: zal men nog eenige byzonderheden rakende de *Heemraaden* aanstippen.

Het schynt, dat die bediening van Heemraad

(y) VII. Copul. ter Rekenk. v. Zeel. fo. 486-489.

raad oudtyds zoo zeer niet, als in later tyd, is gezogt geweest, ten minsten om geringe oorzaken, moest zekere daartoe gekooren *Lieven Jacobz. Huybert* tot aanvaarden van dien post en het doen van den eed, door gyzelinge bedwongen worden, als uit een vonnis onder de bylagen L. breder kan ingezien worden. Het is een byzondere aandagt waardig, dat in gemelde vonnis, zoo wel als in een besluit van den Rade der Stad Ziericzee, dato 19 December 1536. genomen, onder de bylagen met M. geteekend, gesprooken word *van den Staten van den Lande van Schouwen*, waar uit men besluiten mag, dat nog onder de Graaflyke regeering eene samenkomst van afgevaardigden van de drie Standen, als Geestelykheid, Adel en Steden, (te weten Ziericzee en Brouwershaven) moest bestaan, welke onmiddelyk onder het Graaflyk gezach, alle zaaken regelde, welke het gemeen belang van dit Land, in welk opzigt ook, vorderde: meer ligt, dan de aangehaalde bewyzen, niet hebbende, zal men zich niet onderwinden, deswegen gissingen of aanmerkingen te maken; genoeg, het weder een blyk zy, hoe veel nog over de oude regeerings-forme voor een onderzoeker overblyft: tot de Heemraaden te rug keerende. Den Rentmeester Hieronimus van Serooskerke zyne gewoone wedden niet voldaan zynde, dagt hy dwangmiddel te vinden, om zoo lange hem zulks onthouden wierdt, een wettig gekoozen Heemraad *Willem van Bosschuyssen* niet te be-

beëedigen, dan, geen Rechter in zyn eigen zaak kunnende wezen, wierd hem by sententie van den *Secreten Raad te Brussel*, dato 7 September 1562. gelast, *terstont ende zonder vertreck den behoorlyken eedt van Heymraet af te nemen den voorsz. Willem van Bosschuyssen.* Welke sententie onder de bylage N. gevonden wordt; doch daarentegen verwierf die hooge ambtenaar ten zynen voordeele eene sententie, zoo van den Secreten Raad als *Raad van Financie* te Brussel, op 18 Mey 1564, waar by Burgemeester en Heemraaden geordonneert worden, gemelden Rentmeester *f* 100 : 's jaars te voldoen, zoo lange hun vrydom van *schot* zoude duuren: de bylage O. strekt tot bewys.

Zagen wy zoo even, dat het collegie van Burgemeester en Heemraaden al vroeg Ordonnantien aangaande het Dykregt vaststelde en deed agtervolgen; zy hebben ook in deze eeuw van die macht gebruik gemaakt, wanneer zy den 19 November 1756. arresteerden, 't geen den 1 December daar aan door de Zierikzeesche Regeering wierd goedgekeurd, 1. Dykregt 's Lands van Schouwen, groot 70 articulen.

2. Manier van procedeeren voor Dykgraaf en Gezwoorens.

3. Manier van procedeeren voor Burgemeester, Heemraaden en Opper-dykgraaf.

Die onderscheidene rigtsnoeren van bestuur, wierden den 18 April 1760. opgevolgd van een Reglement, by Burgemeester, Heemraaden en Opper-dykgrave gearresteert, waar na de Wa-

gendars aan de dykagie van Schouwen zig moesten gedragen, in 't vervoeren van 's Lands materialen, langs de dyken en andere werken. Welk kort daar aan den 9 Mey 1760. ten gevolge had eene Ordonnantie by dezelve Regeerders vastgesteld, waar na de Onder-landmeesters aan de dykagie, omtrent 's Lands arbeiders, werken en materialen zig zouden regelen. Zedert ons geen jongere bestellingen ten aanzien van het Dyk-bestuur voorgekomen zynde, mag men besluiten, die nog het richtsnoer zyn, waar naar hier alles uitgericht wordt.

Van het oud Kerk-bestuur moet nog gewag worden gemaakt. Zoo lang de Roomsche leer en eerdienst in dit Eiland plaats had, was alles in het geestelyke aan het opper-gezach van den Utrechtsen Bisschop onderworpen, die zyne onderhorigheden in *Dekenschappen* verdeelde, gelyk dan ook Schouwen in 't byzonder zoo een Deken had, die zyne geestelyke macht ook over Stavenisse, zoo lang dat een Eiland op zig zelve was, uitstrekte *(z)*. Dan die Kerkvaders trachtten al vroeg hun gebied uit te breiden, ten nadeele der Stad Ziericzee, waarom Graaf Floris V. de Dekens of Provisooren in Schouwen bevelen moest, zich niet te onderwinden, iemand te rechten uit de vryheid van Ziericzee, en gebood de Regeerders dier Stede zulks te handhaven, met belofte van hen daar in te beschermen, welke brief

(z) Boxh. op Reigersb. I. D. bl. 92 en 93.

brief gedagteekend was 9 September 1293 (a). Gemelde Vorst, zyn zoon Graaf JAN I. beval nader den 8 Maart 1296 en 1297, dat niemand in de vryheid van Ziericzee, voor den Deken of Provisoor van Schouwen in rechten mogt betrokken worden (b). Deken en Provisooren van dit Land bleven dog een hoog gezag oeffenen, en gemeenschappelyk met andere Dekenschappen in Holland en Zeeland, ondernamen zy zig te steeken in een geschil over het verhuizen van een Bisschop te Utrecht, wanneer die zetel, door eene dubbele verkiezing wankelde en onbezet bleef; zy schreven en vervoegden zig tot de Kerkvergadering van *Bazel*, ten voordeele van *Walraven van Meurs*, en tegen deszelfs tegenstander *Adolf van Diepholt*. Den 4 November 1434. (c). Den uitslag van die kerk-twist staat ons niet te melden, genoeg, dat wy hebben doen zien, hoe zoo hier als elders de geestelyke heerschappy niet klein te achten waar: dit bleef zoo, ter tyd wanneer door het vermeerderen der Bisdommen, dit Land tot eenen geestelyken Opperherder den *Bisschop van Middelburg* verkreeg; dan kort daar aan het Spaansch en Graaflyk gebied hier een einde neemende, wierd met der Hervormde leer te gelyk haare wyze om kerkelyke zaaken te behandelen, ingevoerdt: genoeg hier van, wanneer men aanstipt, dat Schouwen

(a) Mieris Charterb. I. D. bl. 555.
(b) Ibid. bl. 582.
(c) Ibid. IV. D. bl. 1055.

wen en Duiveland famen, een *Classis* van Predikanten uitmaken, die in alles zig schikken naar even dezelfde *Kerken-ordre*, als over geheel Zeeland plaats vindt.

Wy moeten nu het Land zelve in zyn aart en natuur, ook in zyne voortbrengzelen wat nader gaan beschouwen. Dit Eiland is ten aanzien der Polder van Schouwen, meerendeel zonder geboomte, doch vrugtbaar in het voortbrengen van allerleye granen en mee, ook voorzien van grazige weiden, die naar de zuidzyde laag en moeragtig zyn, waarom deze streek de *Moer* wordt genaamd; de grond hier derryagtig zynde, valt er het water brak of byna zout, zelfs eenigzints bitter. Langs de duinkant is het Land zeer digt van geboomte, welke beplantinge aanvang neemt by den *Heert* aan het oosteinde der duinen, en zig, ter lengte van meer dan twee uuren, uitstrekt tot aan Westerschouwen; in deze lustige landstreek is het water in zoetheid aan dat van Holland gelyk. In de aangedykte Polders van Dreisschor, Sonnemare en Bommenede, ontmoet men beplante wegen; dan daar in steekt uit het Noordgouwsche gebied *(d)*, waar van men in deszelfs beschryving meerder zal gewagen. Wie van den aart der gronden in dit Eiland, zoo wel als Duiveland en deszelfs voortbrengzels zig een waar en geschikt denkbeeld wil maken, wyzen wy naar het geene wylen de geleerde Heer *Job Baster* deswegen aan den beroemden schryver der *Natuur-*

(d) Tegenw. St. v. Zeel. II. D. bl. 352-355.

tuurlyke Historie van Holland heeft medegedeeld, die, offchoon tot zyn bestek niet behoorende, hetechter zoo aanmerkelyk vond, dat hy dat keurig berigt geheel heeft ingelast in het 2. D. 1. St. bl. 6—10., van zyn gemelde belangryk werk. Te meer beroepen wy ons op zoo eene getuigenis, om dat meermalen jongere berigten van deskundigen daar in toestemden en er op het krachtigste de waarheid van verzekerden.

Men zoude hier kunnen byvoegen, wat de kundige en door zyne Dichtwerken bekende Heer *J. Macquet*, dessaangaande, ook wegens de ligtsgesteltenis in zyne *Proeve eener geneeskundige Historie der Stad Zierickzee en der Eilanden van Schouwen en Duiveland*, opgegeven heeft, te vinden in het 1. *D.* III. *afdeel. der Verh. van de Nat. en Geneesk. correspondentie in de Vereen. Nederl. bl.* 145—184. Het eenige daar by te voegen is, dat nog tegenwoordig zoo in Schouwen als Duiveland, zig *twintig* Meestoovens bevinden, dan die handeltak kwynt thans door dezelve reden, welk wy opgaven in de *beschryving van het Tholsche Eiland bl.* 6 *en* 7.

De landbouw hier dan den voornaamsten handel van bestaan der landzaten uitmakende, vindt een minder gedeelte zyne broodwinning aan den arbeid, welke de dyken en zee-weeringen vorderen; terwyl ook anderen de Visschery en jagt in het laage gedeelte van Schouwen ter hand hebben; voorts vindt men in de Dorpen eenigen,

 die

die zig met gemeene handwerken en winkelneeringen geneeren.

Geene Fabrieken hoegenaamd treft men hier, zoo min als elders ten platten Lande, in Zeeland, aan; men verkiest liever geene te hebben, dan die buiten de Steden toetestaan: wanneer zullen de vooroordeelen deswegens eens verdwynen: mogelyk nimmer, ô ongelukkig Menschdom!

Dit Eiland bevat, behalven de twee Steden Zierikzee en Brouwershaven nevens derzelver Rechtsgebieden, de Ambachten van *Rengerskerken*, *Zuidland*, *Koukerk*, *Wester-Schouwen*, *Burg*, *Haamstede*, *Renesse*, *Welland*, *Zuidzwelle*, *Serooskerke*, *Ellemeet*, *Elkerzee*, *Loopers-kapelle*, *Klaas-kinderkerke*, *Brydorpe*, *Duivendyke*, *Nieuwerkerk*, *Kerkwerve*, *Noordgouwe*, *Dreischor*, *Bommenede* en *Blois*, dan verscheidé van alle die byzondere Heerlykheden hebben geene Dorpen of Kerken meer, daar zy of door de zee zyn verslonden, of in den Spaanschen kryg hun ondergang en verwoesting hebben gevonden. Ten jare 1531, wierden in geheel Schouwen nog *twintig* Dorpen geteld (*e*), een getal niet meer te vinden, en die welke nog als zoodanig aan te merken zyn, vertoonen sommige maar de geraamten van het gene zy oudtyds waren.

Wy komen nu tot het belangrykste, dat ten aanzien van dit Eiland open aan te merken is, namentlyk

(*e*) Joanna Carolo Dierckxsens Antverpia Christo crescens Tom. IV. bl. 60.

mentlyk het geschiedkundige. Men zal en moet zig verwonderen, hoe een Land, 't welk van de vroegste tyden af de zee tot een rusteloozen vyand gehad heeft, en steeds deszelfs gedugte aanvallen heeft moeten wederstaan; dat daarenboven by den aanvang van het Gemeenebest dien zelven vyand, als een beschermer, moest inroepen, en alle het ysselyke van den Oorlog beproeven, na dat het reeds zoo veele krygsrampen gevoeld hadt, nog een bestaan kan hebben; Gods goedheid, verdraagzaamheid, en de wegen eener aanbiddelyke Voorzienigheid, zyn daar by inzonderheid opmerkzaam; ware dit Eiland eens bezweken, of moest het eindelyk der zee ten prooije worden, dan verloor Holland zyn sterkste Bolwerk, en zoude haast ondervinden, hoe veel de behoudenis daar van hetzelve waardig ware geweest; het is te hoopen, dat die magtige hand, welke tot dus verre de middelen ter behoudenis aangewend heeft, gezegend moge voortgaan den wensch en de voorbidding aller oprechten in den lande genadig te blyven verhooren.

Het eerste genoegzaam, 't welk de geschichtschryvers hier van gewagen, is, dat omtrent den jare 760, dit Eiland, even zoo als Walcheren, Borsselen, Zuid- en Noordbeveland, dus het geheele tegenwoordig *Zeeuwsch* Gewest, den eersten inval van Noordsche volken, heeft moeten ondergaan (*f*); zy zouden het

(*f*) Smalleg. Chron. bl. 59.

het allereerst met dyken tegen den aanloop der stroomen beveiligd hebben, gevolglyk eene wetenschap aangebragt hebben, waar van de bewoonders tot daar toe geen kennis hadden; na dien dienst te hebben toegebragt aan het overwonnen volk, kwam de gedugte keizer Karel de Groote, onder wiens scepter deze woeste volkeren bokken, en het Land verlaten, ten minsten gehoorzamen moesten; dan deze Oppervorst, het zy hy deze Landen zelfs bezichtigd had, of van haare barheid en zoo weeken als armoedigen grond onderricht was, zoude hier en in Walcheren, de voornaamsten der Saxen, om hunne wederspannigheid te straffen, Ao. 805. hebben doen overvoeren: dan welken door Vorst LODEWYK Karels zoon, daar na verlof kregen thuiswaart te keeren *(g)*. Opmerkelyk, dat de geachte Heer *Wagenaar* ons deswegens niets vermeld, en nog meer moet men zig verwonderen, dat van zoo veele watervloeden, die Nederland teisterden van Ao. 800. tot Ao. 1200. toe, en in *G. Outhofs verb. der Watervloeden*, zoo wel als by vroegere schryvers geboekt zyn, geene byzonderheden wegens Schouwen voorkomen, daar men het doch als zeker mag stellen, dat dit Land er gevoel van zal hebben gehad, en even als andere overstrooming en verlies zoo van land, menschen als vee zal hebben ondergaan; te meer, daar de vereischte kundigheden en geregeld bestuur ontbraken, om het verloorene

te

(g) Smalleg. Chron. bl. 60.

te herwinnen, en het geene behouden was te verzekeren; dan daar er geene aanteekeningen of overleveringen van zyn, kan men alleen gissen en zig beklagen, dat in die yzere eeuwen zoo weinig zorg is geweest, om het geen aanmerkelykst was, en in Oorlog of Vrede gebeurde, de nakomelingschap bekend te doen worden: dan wat heeft men te denken van tyden, toen het lezen en schryven hier onbekend was, en de landbewoonders onbeschaafd, niet om de volgende geslachten gedacht hebben.

De twist en tweespalt, die Holland en Zeeland beroerde, door het huwelyk, welk de jonge Gravin ADA, na de dood van haar Vader Graaf DIRK VII, door beleid van derzelver Moeder vrouw ALEID, met Grave LODEWYK VAN LOON, aanging, trof ook deze landstreek. De Edelen zullen de gemeente daar in betrokken en vermengd hebben; de wettige erfgenaam des Lands te styven en vrouwe Ada als Lands-vorstin te erkennen, meenden zy hun plicht te wezen; dan de wakkerheid en spoed, waar mede Grave WILLEM I. zyne zaaken vorderde, om den toom des gebieds in handen te krygen, deed de meeste Grooten te rug keeren, en die opgaande zon, welke in het Zeeuwsch Gewest reeds veel aanhang hadt, als hunnen Heer aanneemen, zoo dat tweeschepen, uit Schouwen afgezonden, gemelden Vorst te *Vlaardingen* afhaalden en te Ziericzee voerden, waar hy voor wettigen Grave Ao. 1204. uitgeroepen wierdt, en den Grave van Loon alle

voog-

voogdyschap ontzegd is geworden: uitbundige teekenen van vreugde verzelden deze gebeurtenis (*h*). Daar het nog onbeslist waar, wie der strydende mededingers naar de Oppermagt, door bloed en verwoesting zyn gebied het eerst en meest zoude bevestigen. Het is denkelyk, dat onder de Zeeuwsche benden, die Graaf Willem in Holland verzelden, om zynen tegenstreever te wederstaan en onder te brengen, zich ook edelen en gemeenten uit dit Eiland zullen bevonden, en deel gehad hebben aan de overwinning, kort daar aan op den Grave van Loon behaald. Dan, daar de kryg steeds wisselvallig is, twyffelt men of die niet weder op Schouwschen bodem overgebragt, en misschien Zierickzee met een beleg is bedreigd geweest (*i*). Hoe het zy, Graaf Willem moest An. 1206. tot verdrag komen, waar by *Scharpenisse*, *Duiveland*, *Stavenisse* en *Dreisschor*, den Grave van Loon is aanbedeeld (*k*); dan, hy moest die goederen van Vlaanderen te Leen houden; doch daar Vorsten geene verbonden of eeden kennen, wanneer die met hunne belangens stryden, bleef Graaf Willem, (door welken ommekeer van zaaken is duister) hier het gezag in handen houden, en van des Graven van Loons bedryven, na hem zyne ontvoerde Gemalin weder gegeven was, vindt men (ten minsten met opzigt tot het Zeeuwsch gebied) geen gewag meer gemaakt.

Of

(*h*) Vaderl. Hist. II. D. bl. 303.
(*i*) Ibid. bl. 324.
(*k*) Ibid. bl. 325.

Of de *Zeeuwen*, en wel byzonder die van Schouwen, Graaf Willem op zyne *Kruisvaart* naar *Palestina* Ao. 1218. verzelden, daar van maken de oudste Schryvers geen gewag; het is dog te denken, dat de Geestelykheid hier geen minder vermogen, dan elders op de gemoederen van edelen en onedelen zal hebben gehad, en er dus onder die gevonden zullen zyn, welke vermeenden, dat hunne zaligheid verknogt was aan het bywoonen van eene togt, door welke zy beloften eener volkomene vergiffenis van alle zonden verkregen hadden: het kan ook door de te rugkomst dier stryders geweest zyn; dat hier de eerste kennis van sluizen is aangekomen, als aan welken geen ouder begin kan toegeschreven worden.

Het is buiten twyffel, dat de hooge vloeden, die Nederland in 't gemeen geduurende de XIII Eeuw zoo dikmaals met overstroomingen vervulden, ook dit Land niet gespaard hebben, dan geene aanteekeningen zyn er van overgebleven, misschien dat hier nog geene Kloosters waren, waar in Monniken geleerd of gezet genoeg gevonden werden, om daar van de nagedagtenis over te laten; daar in was *Vriesland* gelukkiger, en van de verwoesting en jammer daar aangebragt geduurende voorsz. Eeuw, zyn veele byzonderheden by onderscheidene Schryvers geboekt; ten aanzien van Schouwen vindt men eerst gewaagd, dat met den vloed op *S. Aagtendag* Ao. 1288. Schouwen aan de noordzyde ondervloeide.

Hoe

Hoe weinig merkwaardigheden die Eeuw ten aanzien van dit Eiland opleverd, is het te denken, dat ook hier wetenswaardige gebeurtenisfen plaats hebben gehadt, wyl de Roomsch Koning Grave WILLEM II. niet zonder gewigtige oorzaak den 16 December 1253. zig op dit Eiland en wel te Renesfe zal bevonden hebben *(l)*. Daar geene byzonderheden verder hier van vermeld ftaan, kan men zelfs met vermoeden daar niets byvoegen.

De XIV. Eeuw zelve laat ons nog meest in duistetnis naar den wand tasten, aangezien nog weinig omtrent dit Land by de Schryveren gevonden wordt: by voorbeeld van den eerften *Katarina Vloed*, welke den 25 November 1304. voorkwam, vindt men wel ten aanzien van Walcheren en Noordbeveland gewaagd *(m)*, maar niets van Schouwen, daar het zeker zal wezen, dat het zelve toen niet vry gebleven is van zee-rampen, daar zelfs Frankryk zoo groot gevoel van had: even min kan men berigt doen, of en hoedanige verliezen dit Land ondergaan mogt hebben, met de merkwaardige vloeden die Ao. 1309, 1313, 1315 en 1322. elders zich treffend deeden gevoelen.

Eene byzonderheid van gansch anderen aart, komt ons omtrent den jare 1323. voor, nament-

(*l*) J. Meerman Gefchied. v. Gr. Willem Roomsch Koning II. D. bl. 146.

(*m*) G. Outhofs verh. der Watervl. bl. 378.

mentlyk dat te dier tyde in Schouwen zig eene Vrouw bevond, zoo groot, dat Mannen van middelbare grootte by haar als Kinderen schenen, daar by zoo sterk, dat zy in elke hand een vat Hamburger-bier kon dragen (n). Had de Oudheidkundige J. PICART dit geweten, hy had ze van het geslacht en een overblyfzel der Reuzen doen afstammen: het is veiliger, dat daar de ryke natuur in alle haare voortbrengzels somtyds uitersten doet voortkomen, men gelooven mag, het is, om ons tot meerder onderzoek op te leiden, en in verwondering ook daar in Gods groote Almagt te eerbiedigen.

Schouwen schynt in deze Eeuw nog gebrek aan waterloozing te hebben gehadt, om dat den 23 October 1337. op verzoek van die van Schouwen, door Graaf Willem III. vryheid wierd vergund eene sluis in *Quaal-Ambacht* te leggen (o). Wanneer gemelde Graaf dit toestond, was hy te Zierikzee tegenwoordig, wyl zyn brief uit deze Stad gedagteekend is; weder een blyk dat te meermalen dit Land bezoek zyner Vorsten hadt, en zy zig deszelfs aangelegendheden aantrokken.

Van de S. *Niklaas Vloed* Ao. 1356, zegt G. Outhof in zyn verhaal der Watervloeden bl. 389. dat het Land van Schouwen grootelyks aan de zuidzyde wierd bedorven, maar Wester-schouwen door landwinningen vermeer-

(n) Reigersb. Chron. II. D. bl. 140.
(o) Mieris Charterb. II. D. bl. 601.

meerderde; daar die Schryver geene aanteekening heeft van den vloed, welk op 't laatst van Brackmaand Ao. 1352. zoude voorgevallen zyn, en waar door in dit Eiland de dyken aan de zuidzyde zoo veel geleden hadden, dat veel Inlagen hadden moeten gelegd worden *(p)*. Indien de aangehaalde Schryvers niet twee onderscheidene maanden, in welken dit voorviel, bepaalden, zoude men gedagt hebben, of niet een van hun in het jaartal gefeyld hadt, dan die twyffeling verdwynt.

Dat de *Hoekſche* en *Kabeljaauwſche* tweeſpalten, welke in het midden dezer Eeuw uitbraken, ook dit Land geſchokt en als op zyn grondvesten hebben doen beeven, is geen twyffel aan. De Edelen van Haamſtede en Reneſſe waren te aanzienlyk en magtig, om niet deel te nemen aan die zyde, welke zy vermeenden de rechtvaardigſte te wezen, of waar by zy eigen grootheid en voordeel bejaagden. Wy zullen met er tyd, mag men hopen, gelegenheid vinden, om wanneer die Adelyke ſtammen en mindere Edelen by het beſchryven hunner Heerlykheden toegeligt worden, derzelver onderſcheide rollen hier by geſpeeld, nader te ontdekken.

Van den Watervloed, die Ao. 1361. voorkwam, en de *derde* Marcelles Vloed genaamd wordt, van dien welke Ao. 1368. gebeurde, als mede van dien van Ao. 1374. dien men *Valatyns Vloed* noemde, wordt wel ten aanzien van

(p) Reigersb. Chron. II. D. bl. 160.

van *Zeeland* in 't gemeen gewaagd, dan geenzints waar zy onheilen aanbragten, byzonder niet of Schouwen daar by leed, waar aan toch niet te twyffelen is, of het zal daar by gevoelige flagen hebben gekregen.

Het zelfde is aanteemerken ten aanzien van den vloed van Ao. 1376, waar by Wolfaartsdyk gedeeltelyk onderging, en die van 16 November 1377, waar by men wil, dat *Zeeland* van Vlaanderen zoude gescheurd wezen; terwyl men van geene anderen in den loop dezer Eeuw gewaagd, om dat daar by van het Zeeuwsch Gewest geheel geen melding vind gemaakt.

De xv. Eeuw had naauwlyks aanvang genomen, of de eerste *S. Elisabeth Vloed*, maakte zig merkwaardig: heeft Vlaanderen dien zwaar moeten bezuuren, *Zeeland* deelde ook in die rampen; hebben Noordbeveland en Duiveland daar by geweldig geleden, Schouwen zal nu niet mis gedeeld zyn geweest. De *tweede* Elisazeths Vloed Ao. 1418. welke zoo ontzachlyke breuk aan Holland, door 't verdrinken der Dordsche Waard toebragt, moet ongetwyffeld hier naween hebben gelaten: door die en andere zee-schaden, zal het vooral noodig zyn geweest, dat Hertog JAN VAN BEYEREN den 22 Maart 1423. *(q)*, bevel moest geven, de twaalf mannen te gehoorzamen die te Zierikzee waren aangesteld, om onder an-

(q) Mieris Charterb. IV. D. bl. 669.

anderen het welzyn van Schouwen te bezorgen; gelyk die Vorst den 14 October 1423. een byzondere ordre ftelde op het onderhouden der dyken in Schouwen *(r)*. Ook nog dat zelve jaar den 24 December, die zelve Landsheer, de onwilligen van de 11000 gemeten beval, dat ze die van Zuidland moesten te hulpe komen in het dyken, en zyne inftelling ftiptelyk volgen *(s)*; ook moest geduurende die onderlinge tweedragt, de Rentmeester Beoosterfcheld, de 700 gemeten, welke met de 11000 gemeten in verfchil ftonden, regeeren, tot dat die Vorst met zyne Raden deswegen uitfpraak hadde gedaan, welke brief gedagteekend was 29 February 1424 *(t)*. De flegte toeftand van Schouwen, door de zee veroorzaakt, blykt nog nader, daar die zelve Hertog op 30 January 1426. last gaf aan *Jan, Adriaans zoon*, te bezorgen, dat de flegte dyk aan de noordzyde van Schouwen, zoo gemaakt en volbragt wierde, dat het land buiten vreeze bleve *(u)*. Dit jaar was het, dat Schouwen van binnen twee ftrydige Legers op zynen bodem zag, en wel met den aanvang van evengemelde jaar; na dat eenige Engelfche Schepen voor Zierikzee zig vertoond hadden; ontfcheepten zy hunne benden in dit Eiland ter hulpe van Vrouwe Jacoba, die, met haare Hoekfche Zeeuwen vereenigd, by Brouwershaven hun Leger

(r) Mieris Charterb. IV. D. bl. 698.
(s) ibid. bl. 701.
(t) ibid. bl. 712.
(u) ibid. bl. 815.

gen betrokken; terwyl HERTOG *van Bourgondien*, uit Holland met zyn Heirkracht afgekomen, koen, in 't gezigt der Zeeuwen en Engelschen, voet aan land zette, en op 13 January de Legers handgemeen raakten. 't Gevegt, welk tot in de nagt duurde, eindigde met de nederlaag der Hoekschen en Engelschen, terwyl onder de gesneuvelde Zeeuwsche Edelen, Jan van Renesse, Kostyn en Raas van Haamstede geteld wierden (*v*). Welk ten gevolge had, dat dit geheel Eiland aan Hertog Filip zig onderwerpen moest en hem hulde doen. De geschut-kunst, nog in zyne eerste kindsheid, zal daar by meer schrik dan schade toegebragt hebben; de werp-spiessen, ook de pylen uit *Armborsten*, *Kruis- en Handbogen* geschoten, en voorts de blanke wapenen beslisten toen alles. Wat de Landzaat by zoo een merkwaardige gebeurtenis geleden heeft, daar van is wel geen aanteekening, men kan deswegen meer gissen dan bewyzen: genoeg dat ook dit Land wel deel aan de ysselykheden van den Oorlog gehad heeft, gevoerd om de grootheid en heerschzugt der Vorsten te staven, kon die weggenomen worden, men zag de Wereld wel haast van rondsom zig in den Vrede verlustigen, de zwaarden wierden tot spaden en de spiessen tot sikkelen geslagen.

Was Hertog Filips overwinnaar, het behoud-

(*v*) Vaderl. Hist. III. D. bl. 469.

houd dezes Lands, bleek hem wel haast niet onverschillig te wezen, daar hy den 20 Maart 1428. die van Schouwen vergunde, voor zes jaren niet meer dan half schot te betalen *(w)*. Een blyk dat dit Land in onvermogen was geraakt, en zulk eene verligting van lasten hoogst noodig zal gehad hebben.

Van den vloed, die den 15 November 1437. Zeeland drukte, vind men weder niets byzonders ten aanzien van Schouwen geboekt, daar het egter te denken is, het daar in gedeeld heeft, en ook hier dykbreuken gevallen zyn. Misschien zyn het daar by verloore Polders geweest, welke Ao. 1443. zyn herdykt, wyl op dat jaar gemeld wordt, dat eenige Polders omtrent Brouwershaven en Sonnemare bedykt wierden *(x)*. Heeft den 30 April 1451. het water te Zierikzee groote schade aangebragt, gelyk Outhof uit *Gabbema* vermeld, zoo kan men veilig stellen, Schouwen daar by niet van rampen is verschoond gebleven; even zoo zal het geweest zyn met den *S. Urselen Vloed* Ao. 1468., en wat moet men denken van den *tweeden* Allerheiligen Vloed Ao. 1470., daar van wel getuigd wordt, dat er veele Polders in 't Zeeuwsch Gewest onderliepen, maar niet waar. Dan den *Cosmus* en *Damianus Vloed* van 27 September 1477. gevoelde Schouwen zeker, want toen moest omtrent Zuidkerke en Borrendamme veel land buiten gedykt worden *(y)*.

Van

(*w*) Mieris Charterb. IV. D. bl. 912.
(*x*) Reigerb. II. D. bl. 213.
(*y*) Ibid. bl. 282.

Van de ſtormwinden en vloeden, die Walcheren Ao. 1485. teisterden, word weder een ſtilzwygen omtrent Schouwen in agt genomen, daar het zeker zal wezen, dat het hier ook aan geen klagten deswegen zal ontbroken hebben. Deze en nog latere zee-rampen zullen het geweest zyn, die ten jare 1495. ten gevolge hadden, dat een Inlage moest beſteed worden westwaart van de *loocxhaven*, die omging aan den west versten hoek van den *verloren cost*, en lang was 547 roeden 8 voeten. Het bleef hier niet by, ten volgende jare 1496. moest eene Inlage gelegd worden te *Symonskerke*, wyd in de ſate 8 roeden 16 voeten, hoog 14 voeten, en ook zoo breed op zyn kruin. Dit was nog niet genoeg, de zee dreigde geſtadig met invallen, waarom den 20 April 1498. beſteed wierdt een nieuwe dyk aan Loocxhaven lang. 260 roeden min 15 voeten, in zyn ſate 8 roeden, 15 voeten hoog en 14 voeten op de kruin breed. Liep dus de XV. Eeuw ten einde, men zal de volgende XVI. Eeuw nog oneindig meer rampen en onheilen dit Land overgekomen, te vermelden hebben; niet zoo zeer, om dat te geloven is, dat dit tydperk de voorige in onheilen, welken dit Eiland troffen, zal te boven gegaan zyn: maar men begon meerder aanteekening te houden: in het midden van die Eeuw kwam *Reigersbergs* Chronyk te voorſchyn, en op het laatſte lichten ons reeds de *Staten Notulen* toe; door het een en ander zyn veele echte ſtukken overgebleven, die onze tyd be-

reikten, en door welken wy dus in staat zyn om een meer aan een geschakeld verhaal te doen van merkwaardige gebeurtenissen.

Het jaar 1505. deed zig hier vooral gevoelen, door de inlegering van Spaansch krygsvolk, 't welk de komst van hunnen Vorst FILIP *van Oostenryk* nu Koning van *Kastilie* afwagtte, en hem verzellen moest, wanneer hy bezit van de hem aangeërfde kroon zoude gaan nemen: men weet, wat last het is, en hoe drukkend voor den Landzaat; als vreemde krygers moeten gehuisvest en bezorgd worden; de gebeurtenissen van onze dagen leveren deswegen tafereelen op, wier ontdekking het nageslagt staat te ontwikkelen. Deze overlast duurde tot den aanvang des jaars 1506, wanneer gemelde Vorst, met zyne benden de zeereis aanving, en een Zierikzeesch Scheeps-bevelhebber *Jacob Corneliszoon de Huybert* de eer genoot op zyn Schip *de Juliaan* den Koning over te voeren, en van denzelven om betoonde wakkerheid tot den Adelstand is verheven. Had Schouwen baldadige Spanjaards te onderhouden gehadt, deszelfs last wierd nog verzwaard, door de noodzakelykheid van op den 1505. een Inlage te moeten besteden tot *Zuytkerke*, lang 449½ roeden, die in zyn fate was 8 roeden 9 voeten, de hoogte had van 16 voeten, en eene kruine van 14½ voeten breed. Het Zeeuwsch Gewest van den Gelderschen kryg geene aandoening hebbende, zal het aan geene Beden gemangeld hebben om dien te sterken;

ken; de zee hield onderwyl niet op hier haare aanvallen te verdubbelen, waarom den 30 Mey 1508. de besteding geschiedde eener Inlage agter *Brieskerke*, ter wyte of in zyn fate van 8 roeden, 15 voeten hoog en breed op deszelfs kruin 14 voeten.

De *tweede* Cosmus en Damianus Vloed van Ao. 1509. overstroomde in dit Land veele dyken (z) met eenen anderen, welke den 14 December 1511. voorkwam, wanneer Busch overvloeide met eene Polder en Parochie kerk *Clauskinderen*, welk zedert nimmer herdykt is geworden (a). Men hield echter moed om voor de zee niet dan voet voor voet te wyken, want den 25 April 1514. wierd al weder een Inlage besteed te leggen aan de westzyde van Zuytkerke, ter lengte van 465½ roeden, hoog 16 voeten, wyt in zyn fate 8 roeden, met een kruin die 15 voeten breette moest hebben. Het leed niet lang, of men moest al weder tot zulke verschansing toevlugt nemen en land daar aan opofferen, want den 13 April 1518. bestede men eene Inlage aan den hoek van *Vrancke Aernouts Inlage*, tot aan den hoek van *Cats Inlage*, lang 258½ roeden, moest 50 wezen in zyn fate, ter hoogte van 18 voeten; twee voet lager en twee voet smalder op zyn kruin dan de dyk strekkende tusschen *Bartel Brins*, waar mede gemeend wierd de Inlage, wel-

(z) Reigersb. II. D. bl. 378.
(a) ibid. bl. 380.

welke te vooren besteed was den 25 April 1514.

Terwyl zwaare Beden den onderzaat knelden, moest men besluiten om den 12 April 1526. op nieuws een Inlaag te besteden; tot 's Heerarenthaven, ter lengte van 339 roeden, beginnende aan de oostzyde van den *hoogen wege*, gaande voorwaarts van der Kerke van Zuytkerke, moetende hoog wezen 18 voeten, wyt in zyn sate 19 roeden, en zyne kruin zoude 16 voeten breette hebben. Hadden geen geduurige dykbreuken plaats gehad, en was er geene vreeze overgebleven voor meerder land verlies, men zoude zoo dikwils tot zulke uiterste middelen niet gekomen zyn, en dus zwaare kosten ter behoudenis van het overige aangewend hebben.

Dit alles baatte niets tegens dien gedugten *S. Felix Vloed*, welke op den 5 November 1530. kwam voor te vallen, wanneer Schouwen op verscheide plaatsen doorgebroken en overstroomd is geworden, als aan de zuidzyde omtrent Borrendamme, ook aan de noordwest kant by Burch en Haamstede, waar de dyk tot drie of vier plaatsen bezweek; door welke rampen men eerst als radeloos en bedwelmd was, waar eerst te beginnen om een geheelen ondergang voortekomen, waar door het ingeloopen land geheele agttien dagen onder de zoute plasfen bedekt bleef. Die van Zierikzee, als de meeste hulpmiddelen in zig hebbende, wekten door hun voorbeeld an-

de-

deren op, wyl zy met zwaaren arbeid en kosten te werk vielen om tusschen Borrendamme en Zuytkerke, de ontzaglyke bresfen te heelen, en de zee beletteden verder door te breken: aan de noordzyde, te weten omtrent Noordgouwe en Dreisschor was nu de minste schade geschied *(b)*. Zoo groote onheil trof Schouwen niet alleen, maar geheel Zeeland had zoo wel als de nabuurige Gewesten daar een bitter en smertend gevoel van; de meenigte graanen in de schuuren bedorven, en weggespoeld; de verwagting van het geen gezaaid was voor een volgende oogst verloren zynde, de meenigte beesten alomme in het water gesmoord, deeden een schaarsheid en gebrek der noodigste levensbehoeften ontstaan, waar door Braband, Vlaanderen, Holland en Zeeland ten Hove vryheid moesten verzoeken en verwierven, om elkanderen graanen toe te voeren, mits Holland zyne nabuuren van boter en kaas zoude voorzien, ook van Oosters koorn, wanneer dat kwam in te vallen *(c)*. Was dit niet genoeg om een zondig Land te tugtigen, Zeeland moest den 2 November 1532. een gelyke slag en algemeene verwoesting worden toegebragt; en in Schouwen trof het nu meest omtrent Dreisschor, ook aan de zuidzyde vielen onderscheidene gaten *(d)*, en tot overmaat

(*b*) Reigersb. II. D. bl. 428. Outhof verh. der Watervl. bl. 466—470.

(*c*) Vaderl.. Hist. V. D. bl. 14.

(*d*) Reigersb. II. D. bl. 433, 466.

maat van rampen ſloeg daar een beſmettende ziekte by, die te Zierikzee alleen in drie maanden tyds meer dan 3000 menſchen wegſleepte (e). Welke oordeelen! zyn die nu voor altoos van ons afgeweerd, en kunnen die nimmer te rug komen?

Den 27 Maart 1533. moest al weder beſteed worden een Inlage te leggen agter Brieskerke, ter lengte van 300 roeden, ter hoogte van 17 voeten, in zyn ſate 8 à 9 roeden, met een kruin van 16 breet. Die al ſtraks den 23 Maart 1534. gevolgd wierd met de nadere beſteeding eener Inlage van 's Heerarentshaven tot Zuytkerke, ter hoogte van 18 voeten, een ſate hebbende van 9 roeden, met een kruin van 16 voet breette; terwyl de lengte hier van wel 800 roeden wezen zoude, en de kosten niet minder begroot wierden dan *f* 50000 :- daar door twee ſchoone Dorpen, te weten Brieskerke en Zuytkerke ſtonden buiten gedykt, en een prooi der zee te worden: by dit alles duchte men, of nog geen andere Inlage noodig ware te beginnen aan den *bout* van 's Heerarentshaven, oostwaart na Borrendamme; ook eene aan den hoek van Borrendamme, by allen welken veel land te verliezen ſtond.

Zoo veel op een geſtapelde ſlagen, gevoegd by zwaare Vorstelyke Beden, moesten den Landzaat uitmergelen; dit wierd met vereischten nadruk ten Hove aangeduid, en had dien uitſlag, dat de Landvoogdes, uit 's Keizers

paam,

(e) Vaderl. Hist. V. D. bl. 49.

naam, vergunde aan de Zeeuwsche Staten, dat zy vier jaren agter een, jaarlyks *f* 2500; van de Beden mogten inhouden *(f)*. Waarlyk eene geringe hulp in zoo een algemeenen nood; weder een blyk, hoe deze Landen, onder Vorsten regeering, in overkomende onheilen, zig zelven te redden hadden, en op de toereiking van eene vaderlyke hand niet steunen moesten; en het komt my voor, dat 's Keizers mildheid den roem niet verdient, welken de kundige schryvers der *Byvoegzels en aanmerk. op het* V. *Deel der Vaderl. Hist. bl.* 23. hem deswegens toezwaaijen.

Hoedanig de gesteldheid van dit Eiland omtrent den jare 1538. geweest zy, en wat het door de zee en hooge vloeden geleden had, is best te ontwaren uit den brief van *subventie* door den Keyzer den 24 February des gemelden jaars uitgevaardigd, ter bede van Burgemeester en Heemraden des Lands van Schouwen, elders geboekt en te zien *(g)*. De grootste aandagt, die de Keizer op dit noodlydend Land vestigde, zeker toegekomen door onophoudelyke smeekingen om hulp, is geweest, dat die Vorst zig Ao. 1540. verwaardigde het Zeeuwsch Gewest in persoon te bezichtigen, uit Zuidbeveland hier aanlande, van Zierikzee naar Dreisschor toog, van daar naar Duiveland, en verder op naar Holland verreisde *(h)*, zonder dat van deszelfs by-

zon-

(*f*) Vaderl. Hist. V. D. bl. 49.
(*g*) Boxh. op Reigersb. II. D. bl. 452—461.
(*h*) ibid. bl. 466.

zondere verrigtingen, nog minder van deszelfs
byzondere verrigtingen, nog minder van deszelfs mildheden eenig gewag word gemaakt: echter kan het dienstig geweest zyn ter overtuiging, hoe het geduurig klagen wegens de ongeloofiyke kosten, die men tegens een woedende zee dagelyks zonder ophouden aan te wenden had, niet zonder wigtige reden waren, die misschien door vleyers en eigenbelangzoekers aan 't bewind zynde, maar al te dikwils kunnen verduisterd en als bedrieglyk afgeschetst zyn geweest.

Den 19 Maart 1541. moest men weder komen tot het gewoone middel, waar mede men tegen de zee streed, namentlyk eene Inlage te besteden, die zig strekken zoude van den westwaertsen bout van de laatste Inlage geleid omtrent Zuytkerke, tot den oosterschen hoek der Inlage van Brieskerke, moetende eene hoogte hebben van 18 voeten, breet op de kruin 16 voeten en een sate van 9 roeden.

Ten jare 1553. schynt dit Eiland op nieuws eene overstrooming te hebben ondergaan, of schoon men deswegen geene verdere aanteekening heeft, kan die ten gevolge hebben gehad, dat den 11 April 1554. al weder noodig ware eene Inlaag te besteden, komende aan den hoek van Borrendamme, ter lengte van 198 roeden, wyt in zyn sate 9 roeden, hoog 18 voet en breet op zyn kruin 16 voet. Wierden geene dykbreuken of grondbraken hier vernomen buitenwaarts, dan had men binnen het

het land sammeren te aanschouwen, gelyk op den 13 January 1555 gebeurde, wanneer door eenen geweldigen storm niet minder dan elf Molens in Schouwen omgeworpen wierden (i). Dat zulke geweldige orcanen ook dit jaar den Koophandel drukten door verlies van schepen, wierd van Hollandsch Staten zelfs aangemerkt (k). Zoo een onheil is zeker verzeld geweest met de vernieling van veele zeeweeringen, wier herstelling niet konde nagelaten worden, dan welker kosten den landeigenaar zwaar moeten gevallen wezen.

Begon het vervolgen om geloofs-zaken door te breken, en waren Nederland in 't gemeen nog zwaarder straffen voorbereid; Schouwen werd boven dien door zyn ouden fellen vyand, de zee, niet minder met ondergang, als 't ware, gedreigd; best ontdekt zig dat door het verhaal, hoe op den 3 Maart 1565. Burgemeesters, Schepenen en Raden van Zierikzee, by advis en toestemming der *Zeeuwschen* Staten, van Koning Filips oorlof verwierven (ter cause van grondbraken aan de zuid-westzyde van Schouwen gevallen) tot het leggen eener nieuwe Inlage, die lang zoude wezen 1555 roeden, dus meer dan een uur gaans, moetende sluiten aan den dyk van Clauskinderen; die ook in April des zelven jaars is besteed geworden voor £ 18333 : 6 : 8. vls. zynde Schouwen toen ten agteren £ 6512 : 12 : 8. vls.

(i) Boxh. op Reigersb. I. D. bl. 325.
(k) Vaderl. Hist. V. D. bl. 419.

vls. het gene ten gevolge had, men ten jare 1567. genoodzaakt was voor water-penningen te doen opbrengen *zeven schellingen vlaams* per gemet, terwyl de Landen nog daarenboven belast waren met *vier schellingen en zes grooten vlaams* per gemet voor een *Cavel-dyk*; dit te samen konde nog in voorsz. behoeften niet voorzien, waarom Koning Filips den 20 November 1567. octroi verleende, omme voor vier jaren te mogen heffen en lichten over de Stad *Zierikzee* een nieuwen Impost van twee schellingen op elke aam Rynsche, Spaansche en Fransche Wynen; van gelyke in evenredigheid op de Bieren over het platte Land van Schouwen, op het geslachte Hoornvee, Varkens en Schapen: op welke Imposten mogten Los-renten genegotieërt worden tegen den penning *twaalf*. Nog moesten de Thiende-heffers tot voorsz. werk en kosten bydragen, *een vierendeel van 't geene de zelfde tienden jaerlicxs innebrengen*; dan waren hier van ontlast de Pastoors, die Tiende-heffers waren, en hunne Pastoryen in persoon waarnamen *(l)*.

Schouwen, welk reeds ten jare 1422, onder de regeering van Graaf Jan, Palsgraaf op den Rhyn, den naam van *krancke Dyckagie van Schouwen* droeg, wierd van den jare 1553 tot den jare 1568. ingesloten, onophoudelyk met grondbraken gekweld; waarom ten laatstgemelden jare eene Inlage of agterdyk moest wor-

(*l*) IV. Copul. ter Rekenk. v. Zeel. fo. 82—90.

worden gelegd, van Borrendamme tot aan Burgsluis, eene lengte van 4200 roeden, waar door het laatste van het *vyfde-vierendeel*, genaamd Zuytland, geheel uitgeslagen raakte en verloren wierd, zoo mede een gedeelte van het Zuider- en Poort-Ambacht *(m)*. Gevolglyk waren alle vorige Inlagen met zoo veel arbeid en kosten daar toe gelegd, onnut geworden en onder de golven gedooken: welk een Land verlies; en evenwel bleef men moed houden om de zee paal en perk te stellen.

Hier op volgde die geduchte *vyfde* Allerheiligen Vloed Ao. 1570. waar van nog ten huidigen dage veele merkteeken alomme in Nederland, byzonder in Zeeland gevonden worden; hy liep nog een voet hooger, dan die van Ao. 1530, en bleef vier-en-twintig uuren aanhouden, waar door de dyken dezes Eilands niet alleen zeer geteisterd wierden, maar de Landen van Dreisschor, Sonnemare, het Dorp en Polders van Bommenede liepen onder; de middelen welke tot herstel wierden aangewend, kan men zien in den brief van Koning Filips den 24 1571. gegeven, elders geboekt *(n)*.

Zoo een oordeel, gevoegd by den Oorlog, welks toorts reeds ontstoken was, het vorderen van eenen *tienden* penning, en het uitvoeren der strafste bloed-placcaten tegens de belyders der Hervormde leer, werden hier niet minder, dan by de nabuuren gevoeld, vooral wan-

(m) St. Not. v. Zeel. d'Ao. 1690. bl. 179.
(n) Boxh. op Reigersb. II. D. bl. 535—545.

wanneer ten jare 1575. de Spanjaarden met eene groote Heirkracht dit Eiland aanranden, eerst Brouwershaven, daarna Bommenede innamen, voorts het beleg voor Zierikzee sloegen, na het overgaan van welke Stad Ao. 1576. gansch Schouwen, welk zig in eene verkregene vryheid naauwlyks had verheugd, zich weder onder den yzeren scepter van den onmedogenden Spanjaard moest bukken (*o*). Men had, om zulk eene overheering voor te komen, een uiterste en wanhoopig middel ter hand genomen, namentlyk door de dyken by Borrendamme en ten Noorden Zierikzee door te steeken; waar door de Vyand wel naar de hoogten wierd gedreven, maar niet ten Lande uitgejaagd; zoo dat den 14 January te *Noordwelle*, een hevig gevecht tusschen der Staten en Spaansche benden kwam voor te vallen (*p*). Het gemelde doorsteken der dyken bragt weder groote kosten van herstellen aan, welks herstelling eerst ten jare 1578. heeft kunnen volbragt worden. Dat het geluk des Lands niet vermeerderde, was het verschil, 't welk zig tusschen de Steden Zierikzee en Brouwershaven opdeed, over het verkiezen van twee Heemraden, waar toe de laatste meenden gerechtigd te wezen; welk geschil by uitspraak van Heeren Gecommitteerde Raden van Zeeland den 22 October wel wierd beslist, als uit de bylage P. te zien is, dog niet ten genoegen der

(*o*) Boxh. op Reigersb. II. D. bl. 560, 561 en 578.
(*p*) Tegenw. St. v. Zeel. II. D. bl. 107.

der twistende partyen. Daar zy te voren, namentlyk 24 Augustus 1577. zig by vertoog of verzoekschrift reeds aan den Prins Stadhouder, of, gelyk er staat, *Aen zyne Excellencie ende den Heeren Staeten van Hollandt ende Zeelandt* vervoegd hadden, en gemelde Staaten zoo wel als de Prins by apostillen zig duidelyk hadden verklaard, welk aanmerkelyk stuk onder de bylagen met Q. geteekend is geplaatst, en veele wetenswaardige zaaken bevat, die den Landzaat niet ondienstig zyn, en tot verdere bespiegeling kunnen opleiden.

Men had haast verzuimd melding te maken van eene daad van gezach, by de Regeering van Zierikzee geoeffend, waar van ten aanzien van geheel Schouwen nog geen voorbeeld was, en die alleen haare verschooning konde vinden in den uitersten nood, waar in men door eene omkeering in het Landsbestuur gebragt was geworden: te weten het maken eener Ordonnantie ten jare 1573., waar by onder anderen vast gesteld wierd, dat geen kooren of graanen uit Schouwen of Duiveland zouden mogen vervoerd worden, ten zy het zelve eerst te Zierikzee ter Markt was geweest, en tot den uitvoer oorlof by den Burgemeester was verleend, als uit de bylage R. blykende is: Hoe verre zulks stand heeft gegrepen, en wanneer opgehouden, kwam niet ter onzer kennis. Men mag besluiten, dat hier onder het oogmerk schuilde, om Zierikzee tot eene algemeene Graanmarkt der twee Eilanden

te maken, wyl men waande minder vrees te hebben van daar in tegenstaan te worden, gelyk ten jare 1550. was gebeurd, wanneer die van Dreisschor zig tegen zulk een onbillyk gebod verzetten, en by de Hoven van Justitie, by eene Sententie, in hunnen wederstand gestyft en gesterkt waren geworden. Ten jare 1631. heeft men zulks andermaal onderstaan, waar tegen zig Brouwershaven en eenige Dorpen verzetteden. Men weet, hoe, niet zeer veele jaren geleden, eene voorstelling ter Staats-vergadering wierd gedaan, een diergelyk oogmerk bevattende, doch uitgebreider, en dat, niet tegenstaande het door een maggtigen arm wierd ondersteund, wysselyk tot hier toe geen gunstigen uitslag heeft kunnen erlangen: het is te hoopen, dat men nimmer zulk verderffelyk, en in zyne gevolgen verwoestend, middel voor den Land-eigenaar en den Boeren-stand zal hervatten; meer hier van te zeggen, zoude ons bestek te verre overschryden.

Was door den Prins Stadhouder en 's Lands Staten, zoo veel mogelyk, en de bange tyd het gehengden, in den nood dezes Lands voorzien, het was echter niet toereikende, waarom al wederom den 2 Maart 1580. door de *Regierders der Dyckaige slands van Schouwen*, aan den Prins van Orange, in hoedanigheid van Stadhouder, een nader vertoog en verzoek om onderstand en subsidie moest worden gedaan, gevende zy daar by de middelen

op,

op, die zy vermeenden, dat alleen hun redding konden aanbrengen; welke hun ook meest wierden ingewilligd, als uit de bylage S. allezints blykbaar is. Alle het welke nog niet bestand zal geweest zyn, om zoo zwaare kosten, als aangewend waren, ter oorzaake van eenen zwaaren val, die 50 roeden Voorland weg genomen, en den voornaamsten zeedyk genoegzaam doorgebroken hadde; en de kosten die nog stonden gedaan te worden, zoude dit Land het hoofd boven houden; want den 14 July 1582. verleende, op verzoek van evengemelde Regeerders, Vorst FRANÇOIS, *Hertog van Alencon* etc. even als Grave van Holland en Zeeland aangenomen, Octroy, om van de *Erfrenten* en *Lyf-renten*, staande op de corpora der Steden Zierikzee en Brouwershaven, mitsgaders op de Graaflyke Domeinen, het inkomen van een jaar en een half jaar respective te mogen heffen, tot onderstand dezer noodlydende Dykagie; gelyk met meerdere onderrigting uit de bylage T. kan gezien worden.

Of de Landzaat hier door opgestapelde rampen niet genoeg gedrukt ware, de nood vorderde, dat, daar de Vyand de Zeeuwsche Stroomen door geduurige roveryen gestadig onveilig hield, en men voor inval vreesde, de *Landwagt* weder moest worden opgesteld; waar toe, om zulks te bewerkstelligen, eene aanschryving van Staten wegen aan den Baillin van Zierikzee den 26 October 1596. is gedaan.

Dus liep de XVI. Eeuw ten einde, in welk tydperk dit Land al de oordeelen heeft ondergaan, welken God immer aan eenig volk bedreigd heeft, alleen eene geheele uitroeijing uitgezonderd; overstroomingen en inkorting van zyne uitgestrektheid, oorlogs-rampen van allerleie soort, pest, duure tyden, ja hongersnooden; wie moet niet in verwondering opgetogen wezen, wanneer dit alles overwogen word, hoe zoo een Land nog bestaan kan hebben, en hoe de aanbiddelyke Voorzienigheid toch altoos middelen ter redding en behoudenis heeft laten voorkomen en daarstellen?

Men zal de gebeurtenissen der XVII. Eeuw aanvangen, met den lezer onder de bylage U. voor te leggen eene *Memorie*, gesteld door iemand, welke juist niet eenstemming met de toenmaals heerschende begrippen aangaande het bestuur van Schouwen dagt, vooral niet ten aanzien der water-loozing; en ofschoon in het hoofd gesteld is, dat dit handschrift de handelwyze en den toestand dezes Lands van Ao. 1600 tot 1650. bevat, zoo zal men bevinden, dat het die geheele Eeuw schetst; veele wetenswaardige dingen voor een bewoonder komen daar in voor, welken het doorlezen nuttig en belangryk maken.

Daar men egter verlangende is, om meer byzonderheden geduurende voorverhaalde tydvak te weten, zal men als by tusschenpoozing van verdrietige zee-rampen te verhalen, ee-

nig

nig verslag doen van een zegen, die zig op de stroomen opdeed; namentlyk ten jare 1620. vertoonden zig aan de zuidzyde des Eilands verscheidene *Oester-banken*, die door de opgezetenen gretig gezogt, en alomme ten aangename spyze verstrekten, dan door dien geen opzigt op ordre wierd gesteld, om die matig te rapen, en dus gestadig en lange het genot daar van te mogen hebben, zoo was de baatzugt te groot, om niet tegen alle verbod aan te druisfen, en die schelp-vis met tonnen, zoo te *Zierikzee*, als elders, te markten, waar door dat bezit, 't welk een geduurig voordeel had kunnen aanbrengen, verviel, en de Oesterbanken ras weg, en in de vergetenis raakten *(q)*. Dit voordeel eens gesmaakt, zal niet vergeten wezen, want den 10 December 1658. verwierf *Adriaan Boom*, inwoonder te Zierikzee, Octroy van 's Lands Staten voor tien jaren, om binnen het District van Beoosten-schelde, te kweeken en maken een Oesterbank enz. Na het eindigen van deze vergunning wierd hem, by Staats besluit van 22 September 1661., nog eene verlenging van vyftien jaren toegestaan, een blyk, hoe deze neering aanwies, en met goed gevolg zal gedreven zyn; het bleef daar nog niet by, maar een nader besluit van 11 December 1662. magtigde voorn. A. Boom, om niet alleen binnen Beoosten-schelde, maar ook Bewesten-schelde,

(q) Smalleg. Chron. bl. 193.

de, en dus op alle Zeeuwsche stroomen Oester-banken te stellen en te maken, voor tien agtereenvolgende jaren; dit wierd aan de erfgenamen van den zelven Boom den 23 September 1663. toegestaan voor den tyd van twaalf jaren, na het eindigen der voorgaande concessie; al weder een blyk dat deze handel met voordeel was voortgezet; waarom het ook afgunst baarde, want eene *Joos Joose van Langenhoeve*, had, door onwaare voorgevens, Haar Ed. Mog. misleid, en een even gelyk voorrecht weten te bekomen, welk kenbaar geworden zynde, wierd hetzelve den 12 Maart 1676. ingetrokken; naderhand, en wel den 30 April 1685. is aan *Marinus van Verre* voor dertien jaren vergund, in het *Dyk-water* een Oester-bank van zoogenaamde *Groenbaarden*, te mogen aanleggen; de afgunst schynt anderen te hebben doen denken, dat ook hun zulks geoorloofd was, waarom de Staten des Lands den 22 February 1686. verklaarden, dat voorz. Octroy alleen aan den voorn. Marinus van Verre, met feclusie van alle anderen gegeven was; nog vinde ik eene verlenging van die vryheid voor negen jaren, den 19 Maart 1693. verleend: zedert wordt er in de Staats-registers geen gewag meer van dezen handel-tak gemaakt; waarschynlyk, dat die door roof- en baat-zugt van zulken, die daar toe niet geregtigd waren, geheel is te niet gelopen: zoo heeft men, in onze dagen, op onderscheide plaatsen der Zeeuwsche stroo-

men

men Oester-banken zich zien opdoen, dan ook terstond vernielen, door dien men van alle zyden, als gieren die een prooy verscheuren, op dezelven aanviel, tot dat de laatste was weg geraapt. Is het niet te verwonderen dat daar tegen niet word gewaakt? maar gebrek aan Justitie, of waar die te slap word uitgeoeffend, maakt de heilzaamste wetten krachteloos. Wy zullen van dezen uitstap te rug keeren, en zien, wat Schouwen in de XVII Eeuw wedervaren is.

De stroomen, tusschen Schouwen en Duiveland, schynen in het voorste dier Eeuw reeds zoo verlopen, vol plaaten, banken en schorren opgewassen te zyn, dat die onbevaarbaar waren, en het in overleg genomen wierd, beide deze Eilanden, door aandyken tot een te maken; dit is zeker, dat daar toe by de Hooge Overheid den 10 Maart 1607. vryheid verleend is, en de Stad Zierikzee gemagtigd wierd, om de kosten daar toe te vinden, zig te mogen belasten met ₰ 1200: vlaams capitaal in Erf- of Lyfrenten, en dat voorts Duiveland daar toe zoude contribuëren vyf schellingen per gemet, waar aan ook de geestelyke en aangeslagene Landen zouden onderworpen zyn *(r)*. Het is echter waar, dat zulks niet tot de uitvoeringe gekomen is, misschien, dat, by nader onderzoek, de kosten boven de eerste berekening zouden gelopen hebben; er kan

(r) IV. Copul. ter Rekenk. v. Zeel. fo. 99—102.

kan ook twist met de aanpalende Heerlykheden over de heerschappy van het aan te winnen Land ontstaan wezen, en mogelyk, dat het belang van scheepvaart en koophandel daar aan hinderlyk zy geweest.

Den 21 February 1630. vertoonden Burgemeester, Heemraaden en Opper-dykgraaf dezes Lands, ter Staats-vergadering, dat zy dit jaar meenden in het drooge te maken door Watermolens, en af te dyken, de zoogenaamde Moeren, ter groote van 15 à 1600 gemeten, verzogten daar toe eenige vrydommen en exemptien, daar op het advis der Rekenkamer werd ingeroepen *(s)*. Welk inkwam, en ook een nader verzoek, om vrydom van de halve Tienden voor den tyd van 30 jaren; dan het een en ander wierd aangehouden *(t)*, en men zal haast den uitslag vermelden. Den 20 April daar aan, wierd aan Schouwen, annexe Polders en Duiveland toegestaan een groote per gemet te mogen ligten tot onderhoud der *Roode Roede*, over den oogst dezes jaars *(s)*. Van meer aanbelang is het te weten het vertoog, dat Opper-dykgraaf 's Lands Staten voorhield, hoe op 10 Mey dezes jaars een grondbraak was gevallen jegens de Inlage wat westwaart van den Dorpe Rengerskerke, lang in de regte raye en linie van den dyk 126 roeden, en volgens den buitenkant van den oever boven de 150 roeden, om welk te herstellen hy onder-

(*s*) St. Not. v. Zeel. d'Ao. 1630. bl. 24.
(*t*) ibid. bl. 105.
(*u*) ibid. bl. 109.

derstand verzogt (v). Waar op besloten wierd dien ramp te doen onderzoeken (w) door drie onderscheidene Dykgraven uit Walcheren, Zuidbeveland en het Thoolsche Eiland (x).

Wy hebben zoo even gezien, hoe by de bestuurders van Schouwen vrydommen waren verzogt ter bevordering tot het droogmaken der Moeren; den 20 February 1631. kwamen daar op de verlangde advisen van Gecommitteerde Raden en Rekenkamer uit, welken des anderendaags door een eindelyk besluit gevolgd wierden, hier op uitkomende, dat 's Lands Staten het verzogt Octroy inwilligden, onder deze bepalingen.

1. De verzoekers moesten binnen het jaar ter Rekenkamer leveren een overlooper of veldboek van de rechte groote der ingedykte Landen, met een kaart van dezelven.

2. Hun wierd toegestaan vrydom van Impositien op de bezaaide gemieten, binnen den ring van den kaa-dyk, voor den tyd van twaalf jaren.

3. Zoo mede van den C. penning over de gemetgetalen, welke nog dryvende waren, voor den tyd van vyftien jaren.

4. Zoo ook van den C. penning op de huizen binnen den voorsz. ring van de nieuwe indykinge getimmerd, mitsgaders van den C. penning van de tienden, gors- en dyk-ettinge voor

(v) St. Not. v. Zeel. d'Ao. 1630. bl. 135.
(w) ibid. bl. 140.
(x) ibid. bl. 142 en 143.

voor veertien jaren.

5. Voor gelyken tyd vrydom van den 40, 60 en 80. penningen.

6. Van de tienden, de Graaflykheid toekomende, zouden zy de helft genieten, den tyd van dertig jaren: met nog meerder magt, en ook bepalingen in het Octroy en der Staten Notulen gemeldt *(y)*.

Dit was naauwlyks geschied, en er wierd mogelyk reeds aanstalte gemaakt, om het beraamde werk ter hand te nemen, of twee afgevaardigden van Heemraaden verscheenen den 10 October deszelven jaars ter Staats-vergadering, met vertoon, wat dangereuse grondbraken onlangs gevallen waren aan de zuid- en noordzyde dezes Eilands, met overdiening van de kosten, die het herstel daar van zoude vorderen; en verklaring, dat zulks de magt der dykagie van Schouwen te boven ging, waarom zy verzogten door onderstand daar toe in staat te worden gesteldt; het besluit viel, dat de representerende Eerst Edele *de Knuyt*, benevens drie Dykgraven, gemelde grondbraken zouden gaan bezigtigen, en deswegen verbaal overbrengen, waar van aan Burgemeester en Heemraden wierdt kennis gegeven *(z)*.

Wat hier van moge geworden zyn, dit was zeker, dat het uitmalen der Moeren agter bleef; en aan het verleende Octroy niet werd vol-

(y) St. Not. van Zeel. d'Ao. 1630. bl. 26, 29-31.
(z) Ibid. d'Ao. 1631. bl. 186, 191, 219.

voldaan, het geen wegens Heemraden op 20 en 21 Maart 1635. den Staaten werd ter kennis gebragt, voorwendende, dat daar mede geen voortgang had kunnen gemaakt worden, om de rampen aan de buiten-dyken overgekomen, doch zouden het met de eerste gelegengenheid ter hand nemen: verzoekende dat des niet tegenstaande de voordeelen hun by Octroy vergund mogten blyven standhouden; het geen, zeker door overtuiging van den nood, waar in dit Land verkeerde, is toegestaan (a).

Het was om dezen tyd, dat men in dit Eiland, en wel byzonder omtrent Haamstede, Renesse, Burgt en Westland, de zoogenaamde Vasten avonds vermaakelykheden nog bleef aankleven; welke, als afkomstig van den tyd, waar in de Roomsche leer nog de heerschende was, by onze kerkelyken niet langer konden geduld worden; ook schynt het, of de Rhetorykers hier nog voortgingen met vertooningen te geven, welke een en ander mogelyk met buitensporigheden tegen een goede zedekunde strydig kunnen verzeld zyn geweest, altans de Staten des Lands gaven bevel, zoo aan de Ambagtsheeren, als Schouten der voorn. Parochien te waken tegen het *Batement-spelen, loopen in Sots-kappen, trekken van Hanen, Ganssen etc. op Vasten avontfeesten, Kermissen, ook te zorgen, dat den Sabbath geviert en gereverendeert werde.* Dit gebod al te voren gedaan was slappelyk nageko-

(a) St. Not. v. Zeel. d'Ao. 1635. bl. 43, 45.

komen, en werd nu den 19 Maart 1636. hernieuwd *(b)*. Ongebondenheden en zedeloosheid tegen te gaan, is zeker de plicht der Overheid; dan, daar de Rhetorykspeelders geweerd wierden, benam men teffens de lust en gelegenheid tot alle onderzoek in eenige wetenschappen, veel ligt is daar aan toe te schryven de diepe onkunde, waar in het Landvolk in het Zeeuwsch Gewest alomme vervallen is; men heeft het bygeloof willen dempen, en het is eigen aan de onwetenheid, waarom men in onze Eilanden meer dan daar buiten van *spooken, tooveren* enz. verhalen hoort, die een vreemdeling moeten in verwondering brengen, hoe zulks by een volk te verstaan is, 't welk meerendeel tot de Hervormde kerk behoort, en wier leer zoo regtsdraads daar tegen is gekant; zoo dat het misschien goed ware er *Volks-feesten* wierden uitgedagt, by welken zich door onschuldige vermaken de geringen en armen zoo wel, als de vermogenden, ja aanzienlyken, konden verlustigen, en waar de reden, meer dan de driften, gevolgd wierd, en die ten oogmerke hadden zig te verheugen in het genot van verkregene zegeningen, en de verheerlyking van het Opperwezen, als den schenker daar van zynde.

Den 4 November 1636. moesten de Heeren van Zierikzee hunne mede Staatsleden al weder verwittigen van eene groote grondbraak aan Schouwen gevallen, daar den 5 December

(*b*) St. Not. v. Zeel. d'Ao. 1636. bl. 39, 62, 63.

ber daar aan nader verflag van wierd gedaan, te gelyk met verzoek, om tot onderftand te mogen genieten den halven C. penning over de gemeten van Schouwen, voor den tyd van zeven jaren (c). Dit werd ernftiger aangedrongen, wanneer Burgemeester, Heemraden en Opper-dykgraaf op 19 September 1637. den Staten vertoonden den ellendigen toeftand, waar in zig hunne dykagie bevond, door een grondbraak den 22 Augustus te voren gevallen, die boven dyks gemeten 49 à 50 roeden lang was, diep aan den voet van den dyk zes vademen, met verlies van de fteen, waar mede de dyk tot boven was bekleed geweest: zy verzogten, als voorheen, zoden te mogen haalen uit de fchorren van *Hongersdyk*, en dat ook deze val door Gecommitteerden mogt onderzogt worden, en hun toegeftaan de reeds verzogte halven C. penning voor zeven jaren, mitsgaders vrydom van den fchelling per gemet; dan op het een en ander werd niets befloten, dan, daar van een poinćt in de befchryving te maken (d). Een nader vertoog den 20 Maart had geen beter gevolg (e).

Het is te denken, dat onderfcheidene zwaare vloeden, fchoon er geene aanteekeningen van zyn, hier, zoo geene breuken, echter veel fchade en verlies van Voorland aangebragt hebben, waar door het zal toegekomen zyn, dat

(c) St. Not. v. Zeel. d'Ao. 1636. bl. 206, 243.
(d) ibid. d'Ao. 1637. bl. 165, 229.
(e) ibid. d'Ao. 1638. bl. 49.

dat den 23 Maart 1648. aan Burgemeester, Heemraden en Opper-dykgraaf Octroy wierd vergund, tot het leggen van eene Inlaag of Slaper ter lengte van 2000 roeden, beginnende van het westeinde van de toen aanwezende Inlaag, en eindigende aan de wooning van *Stoffel Schickart*, met vrydom van impost op de kleine bieren, by de arbeiders geduurende dat werk te drinken *(f)*.

Het onderhoud der Roode Roede of Dienaars, welken de veiligheid der landlieden en wegen tegen vagebonden en bedelaars aanbevolen was, werd hier zoo wel als elders een aanhoudende last, want de Regeering van Zierikzee werd den 28 Augustus 1648. toegestaan, daar toe te mogen heffen over het geheele Eiland een stuiver per gemet *(g)*. Welke vergunning den 23 September 1655. voor vyf jaren is herhaald geworden *(h)*, zoo mede 24 Maart 1661. Wanneer ook die last over Duiveland schynt uitgestrekt; van verdere verlenging zal men niet meer gewagen, meene wel, die tot heden stand houdt.

Moest men gestadig voor de zee en haar geweld wyken, en telkens nieuwe verschanschingen tegen dezelve opwerpen, verlatende het geen daar voor gelegen had geweest; het was met de duinen even zoo gesteld, die wierden van tyd tot tyd door de vloeden weggesleept, zoo

(*f*) St. Not. v. Zeel. d'Ao. 1648. bl. 98.
(*g*) ibid. bl. 251.
(*h*) ibid. d'Ao. 1655. bl. 192. ibid. d'Ao. 1661. bl. 45.

zoo dat ten jare 1656. de vuurbaken op de *Hille* moest bezet worden *(i)*. Buiten en behalven, dat de duinen, die natuurlyke beschutsels des Land, door den aanslag der golven telkens afneemen, hebben die nog een andere oorzaak van van vermindering, namentlyk het verstuiven van dezelven door den wind, welke het ligte zand binnenwaarts dryft, en niet zelden bosschen en zaay-landen bedekt; hier tegen heeft men al lang getragt door een plant, welke alleen in schraale zandgronden wassen wil, *Helm* geheeten, daar te doen groeijen, en vermeerderen, met die jaarlyks te planten of te pooten, daar toe wierd den 2 Mey 1659. verlenging van Octroy vergund, voor zoo veele jaren, als te voren was toegestaan geweest *(k)*. Ten jaren 1647. waren hier omtrent reeds ernstige deliberatien ter Staats-vergadering geweest, en er was een reglement op vast gesteld: ook de toeleg deswegen tot *f* 500 : 's jaars verhoogd *(l)*. Daarna, en nog tegenwoordig worden de duinen met Helm beplant, en de trekgaten, (dat zyn de valleyen) met Riet-schuttingen bezet. Ten jare 1740. besteede de Rentmeester Beoosten-schelde, onder den Oosteren en Westeren-Ban, de nombre van 468 gemeten 267 roeden, om zoodanig beplant te worden; terwyl de jagt der konynen aan en in de west- en noord-duinen, ook het

(*i*) St. Not. v. Zeel. d'Ao. 1656. bl. 83.
(*k*) ibid. d'Ao. 1659. bl. 91.
(*l*) ibid. d'Ao. 1647. bl. 4, 5, 27, 266.

het zuid-duinken, ten gemelden jare verpagt was voor £ 19 : 3 : 4. vlaams 's jaars, behalven de konynen, die de pagter aan de daar toe begunstigden en bevoorrechten leveren moest *(m)*. Men merke eens voor al aan, dat de meeste duinen tot de gemeene Lands Domeinen behooren, en die, by onderscheiding van anderen, *'s Graven Duynen* worden genoemd. De *Vuur-boeten* hier ten dienst der zee-vaart geplaatst, die te gelyk tot landmerken dienen, zyn elders beschreven *(n)*. Deze uitstap was noodig, om agter den anderen onafgebroken ook de duinen als beschuttels der zee te doen kennen en opmerken: gelukkig, zoo een gestadige klachte over het inkorten van dezelven eens mogt ophouden, of daar tegen een onfeilbaar middel kon worden uitgedagt.

Wy keeren weder tot de zee-rampen! Ten jare 1662. viel de zee-dyk by Rengerskerke geheel weg, waar door de groote Inlaag, die te voren gelegd was, kwam te inundeeren; zoo dat ten jare 1674. Schouwen geagt wierd door zoo meenigvuldige doorbraaken dermate verminderd te wezen, dat de Moeren en uitgedolven landen, welke, 130 of 140 jaren te voren, gelegen waren in het midden der Polder, nu aan den zee-dyk waren liggende *(o)*. Zulke onheilen hielden niet op, want den 21 Janu-

(m) Rek. Beoostenschelde d'Ao. 1760. fo. 32, 33, 115.
(n) Tegenw. St. v. Zeel. II. D. bl. 349.
(o) Ibid. bl. 463. in notis.

nuary 1664. vertoonden de Zierikzeesche Afgevaardigden, ter Staats-vergadering, den gevaarlyken toestand van dit Land, en hoe, weinig weeken te voren, weder een val of grondbraak was gekomen in den zee-dyk langs de Schelde, en tegens het noorden aan den Repart; waar door de gelanden buiten staat waren de toenemende kosten te konnen dragen, als genoodzaakt zynde een derde Inlage te moeten leggen en de twee andere te verhoogen en verzwaren: waarom zy verzogten remissie van den C. penning, voor zeven jaren, dan hoe dringend het voorstel en deze nood ware, de overige Staats-leden namen het *ad referendum* (p).

Alvorens nog de Munsterschen kryg eindigde, en dewyl er eene Vredebreuk met Vrankryk, vooral met Engeland onvermydelyk scheen, wierd de Landwagt in Schouwen weder, op hoog bevel, ingevoerd, en daar er nog meer schikkingen, ten opzigt van het afweeren der vyandelyke aanvallen noodig waren, wanneer die mogten plaats hebben, vooral een opper-bevel over het geen daar toe geschikt was, wierd zulks den Collonel *Pierre de Valander* opgedragen, zoo wel ten aanzien van Zierikzee, als Brouwershaven en het geheele Eiland (q). De kosten, welken de Landwagt aanbragt, moesten, volgens Staats-besluit van 18

(p) St. Not. v. Zeel. d'Ao. 1664. bl. 19.
(q) ibid. bl. 273, 283.

18 Maart 1666. gevonden worden, uit het heffen van een stuiver per gemet over de landen in Duiveland, Dreyschor, Sonnemare en Noordgouwen, zoo lang de Oorlog met Engeland duuren zoude, dit werd aan de Zierikzeesche Regeering toegestaan, die te voren reeds zoo eene vergunning, over Schouwen, verkregen had (r). Den 28 February 1611. wierd op nieuw ter oorzaak van een opkomenden zwaren Oorlog al weder eene Landwagt opgesteld en de last, op de landen daar toe ingewilligd, aan deze mits verknocht, dat daar van rekening moest worden gedaan (s). De Oorlog met Vrankryk, Engeland, Keulen en Munster bragt het Gemeenebest ras op den rand zyns verderfs; men vreesde ook hier aangerand te zullen worden, waarom den 7 Maart 1672. by de Staten werd goedgevonden, aan de Repart ten noorden dit Eiland, onder de Heerlykheid Elckerzee, eene Battery te doen maken, ook by het hooft van Brouwershaven een Wagthuis enz. met verder overleg, of ook aan andere oorden des Lands geene versterking noodig ware. Het schynt toen eerst geweest te zyn, dat men het denkbeeld vormde, door Batteryen de veiligheid des Lands te bezorgen, een gevoelen, waar veel tegen in te brengen was, maar wie is magtig om de vooroordeelen by onkundigen deswegen te overwinnen? Het eigen belang van veelen kan dan zy-

ne

(r) St. Not. v. Zeel. d'Ao. 1666. bl. 123.
(s) ibid. d' Ao. 1671 bl. 48.

ne rol speelen, de kosten zyn verbazend, en God heeft tot hier het Land bewaart, dat men geene ondervinding heeft, hoe alle opene en ongeslotene posten, by eenen welberaamden en heftigen aanval, zouden bevonden worden ydelheid te zyn.

De last tot onderhoud der Landwagt, wierd den 19 Maart 1672. over dat jaar en de volgende, 1673, 1674 en 1675. vermeerderd met een impost van twee gulden op yder oxhoofd wyn, en een gulden op yder ton zwaar bier, tot last der tappers; terwyl den 29 Juny 1673. nog bovendien de Landzaten in Schouwen en Duiveland gelast wierden aan het versterken der Stad Zierikzee te arbeiden; ó! mogt men hier aanmerkingen maken, wat een ruim veld deedt zig op! De kosten der Landwagt schynt het inkomen daar toe bepaald te boven zyn gegaan, want den 29 September 1673. werd in plaats van een stuiver *twee* stuivers per gemet daar toe vergund te heffen.

De Opper-dykgraaf van Schouwen was in dezen tyd in onmin met de gelanden, die hem zyn gewoon inkomen van een halve stuiver per gemet jaarlyks, onthielden; hy, hier over klachtig geworden zynde, wist een hooge order te bekomen, dat zulks hem moest voldaan worden; dan daar tegen werden vertoogen gedaan, die ten gevolge hadden, dat Burgemeester en Heemraaden last kregen te berichten, wat recht de Opper-dykgraaf tot zulk eene vordering had, en met welke voorrechten hun

bestuur door de Graven in der tyd was begiftigd geworden (*t*). Welk berigt niet werd voortgebragt, zoo dat hy by besluit van 22 Juny 1675. zyn gewoon inkomen weder verkreeg, en het gevorderde berigt andermaal gevorderd werd (*u*).

Het *Jacht-recht*, zoo dierbaar en gewigtig by zyne beminnaars, dan met een geheel ander oog van den Wysgeer beschouwd, schynt wel, dat hier veel af overtreden wierdt, waarom de onderscheidene Ambachtsheeren, aan welker hoofd, de Regeerders van *Zierikzee* zig stelden, deswegen vertoogen ter Staats-vergadering deeden, en terstond vryheid verwierven, om zoo nu, als voor het vervolg, daar in ordre, naar welbehagen, vast te stellen en te doen onderhouden; terwyl Heeren Gecommitteerde Raaden, zoo, ten aanzien der Graaflyke Duinen als Heerlykheden, toen nog 's Lands Domeinen, eenstemmig met dezelven zouden te werk gaan (*v*).

Dan met dat alles had de zee niet opgehouden haar geweld te oeffenen, wyl ten jare 1679. al weder eene Inlaag ten noorden dezes Eilands heeft moeten gelegd worden; als af te nemen is uit een Staats-besluit van 28 January 1678. (*w*).

De toestand dezes Lands in 't gemeen van Ao. 1672 tot 1682. kan daar uit afgenomen wor-

(*t*) St. Not. van Zeel. d'Ao. 1674. bl. 115, 171. 210.
(*u*) ibid. d'Ao. 1675. bl. 178.
(*v*) ibid. d'Ao. 1677. bl. 87.
(*w*) ibid. d'Ao. 1678. bl. 27.

worden; dat het diep, nog meer dan 50 roeden van den dyk, tot aan en in den dyk was genaderd, waar door de weyden, te voren goed water hebbende, nu bitter en zout water opwierpen, en dus onbekwaam tot ettinge en hooy-landen geworden waren; daar by waren de tienden verminderd, zoo ook de uitvoer van vette beesten en schaapen, blyvende nauwlyks zoo veel over, dat het Eiland daar mede konde gevoed worden; deze onheilen waren niet alleen in het zuiden, maar ook in het noorden van Schouwen gebeurd, zoo dat daar door, en ook door de grondbraken, het Land met agter-dyken had moeten verzekerd worden *(x)*.

Dit alles werd merkelyk verzwaard door den vreeslyken vloed, den 26 January 1682. voorgevallen, wanneer Schouwen op twee plaatsen doorbrak, als aan de oostzyde by de Leverhuizen tegen over *kaasjes-water*, omtrent ter plaats daar den dyk ten jare 1575. was doorgesteken geweest; en aan de noordzyde, digt onder Brouwershaven, waar door alle de polders, om Schouwen en Brouwershaven gelegen, inliepen, zoo ook de Landen van Bommenede en Blois, nevens alle de polders omtrent het dykwater, tot *Schuddebeurs* toe: daar nog by kwam, dat by het *Ooster-hooft* een zwaare bres was gekomen, zwaarlyk te herstellen, welke dagelyks in grootte toenam: al het

(x) St. Not. v. Zeel. van 10 Aug. 1690. bl. 179. enz.

het welke Schouwen eene koste heeft ge-Baard van ℒ 13914 : 13 : 4. vlaams. Het is niet te verwonderen, dat een Land, dus door Gods gedugte oordeelen geteisterd, in zyn inkomen en staat der geldmiddelen verarmd was; eene schuld van ℒ 200 : vlaams, gesproten uit de onkosten der Landwagt, kon niet gekweten worden, of de Staten moesten Octroy verleenen tot het heffen van een halve stuiver op ieder stoop wyn, tot laste der tappers, voor vier jaren (y). Maar dit was niets by het geen Schouwen zelve ten agteren was, daar geen beter middel toe uitgedagt kon worden, dan om, met oorlof der Staten, ℒ 8000 : vls, op lyf-renten te lichten, om daar mede, zoo verre het strekken kon, af te lossen de capitalen, waarmede dit Land te voren belast was (z).

De zee ruste onderwyl niet, zedert haar ongemeene verheffing en verwoesting d'Ao. 1682., dit Land gedurig met grondbreuken te ondermynen; in September 1688. was er weder een voorgekomen; daar by kwam de lage prys, waar in te dier tyd alle de voortbrengzels des Lands zig bevonden, waar door de landbouwer, onder zwaare lasten gedrukt, als wanhoopig wierd, en zyne akkers verliet; dit alles wierd, door de Breedgeërfdens van Schouwen, de Staatsleden op het levendigste vertoont, ook hoe zy, 't zedert Ao. 1682. in dezen noodlydende toestand, welke van zoo-

ake:

(y) St. Not. v. Zeel. d'Ao. 1684. bl. 280.
(z) ibid. d'Ao. 1685. bl. 19.

akelige voorwitzigten was, geen de minste vrydommen of onderstand hadden kunnen verwerven, willende zig eenmaal ontlasten van verantwoordiging, dat zy niet telkens den hoogen nood hadden voorgehouden, en dus voor de gevolgen onschuldig gehouden moesten worden, verzoekende, dat hunne Ed. Mog. den toestand dezes Lands en de gedane klagten, door Afgevaardigden, wilden laten onderzoeken, vooral dat men hier geene nieuwe lasten mogt invoeren enz. Wie zoude nu gelooven, dat een zoo nadrukkelyk en ernstig vertoog, geen andere vrugt voortbragt, dan dat de Staatsleden *oordeelden, dat het jegenwoordigh, vermidts de noodt van het Landt, onmogelyck was op de Remonstrantie der Suppliantten naer behooren te reflecteren, maer dat sulcx soude moeten worden aengehouden tot een beter gelegentheydt* (a).

De nood moest nog hooger steigeren, gelyk geschiedde, zoo dat de Zierikzeesche Regeerders, wie het behoud dezes Lands het naast betrof, den 18 Maart 1690, genoodzaakt waren een zoo wydluftige als ernstige opening desaangaande, hunne mede Staatsleden, onder het oog te brengen, hoofdzakelyk daar op neder komende, dat de toestand zoodanig ware, dat de lasten niet meer konden gedragen, of zelfs geinnet worden, ten bewyze daar van bragten zy by, dat, er wegens de twee guldens

(a) St. Not. v. Zeel. d'Ao. 1688. bl. 190.

dens buitengewoon, over de Landen, voor State-lasten omgeslagen, reeds 300 gemeten waren geëxecuteert, die mogelyk tot 6 à 7000 in getale zouden toegenomen zyn, indien de Rentmeester niet gemeend had, alvorens met executien voort te gaan, Hunner Ed. Mog. uitdrukkelyk en nader bevel in te wagten, bekleedende zulks met bondige redenen, genomen uit den aart en de mindere waarde der Landen hier, in tegenstelling van andere oorden in 't Zeeuwsch Gewest, die zoodanig was, dat, indien er, om eenen kostbaren Oorlog met Vrankryk te onderschragen, zulke ongemeene lasten boven de gewoone moesten geheven worden, dit Eiland, van sommige Landen niet meer dan met ✗ - : 2 : 11. van andere ✗ - : 3 : 5 en 6 myten en van de overige ✗ - : 4 : 4 en 12 myten per gemet konde belast worden, daar men aanmerken moest, dat de dykgeschoten of water-penningen hier reeds van *agt* tot *twintig* schellingen per gemet gestegen waren, daar by kwam de lage prys der Veldgewasfen enz. Men scheen het koel aan te hooren; geen besluit volgde er op, dan dat den 25 April deszelven jaars, Hunne Ed. Mog. derzelver ongenoegen betoonden, dat men hier niet nakwame een getroffen accoort, volgens welke voorsz. buitengewoone lasten met gedeeltens zouden opgebragt worden, met uitdrukkelyk bevel daar aan te voldoen *(b)*. De onmogelykheid daar toe, bleek genoeg, wanneer

(b) St. Not. v. Zeel. d'Ao. 1690. bl. 28, 82.

neer de Zierikzeesche Afgevaardigden den 2 February 1694. den Staten voordroegen, dat de verlatene Landen nu al tot 400. gemeten aangewassen waren, en dezelve aan de Domeinen moesten worden geannexeert.

De Franschen kryg, nu hevig, werd door de Kapery van *Jan Barth* en den Graaf *de Forbin*, zoo wel, als door het nemen en vernielen eener vloot Haringbuizen, ook den verschillenden uitslag van zeegevegten meer en meer zorgelyk voor deze kusten, en men was niet zonder reden hier of daar voor inval bedugt, waarom al wederom alomme in Zeeland de Landwagt werd opgesteld, en de Regeering van Zierikzee verzoek deed, om met genoegzame bezetting voor Stad en Eiland voorzien te worden, om welke te gebieden nu de Collonel *Symon Scotte* werd aangesteld, op den zelven voet, als voortyds de Commandeur de Valendre (*e*).

Tot overmaat van zoo veele nooden en gevaren, waar mede dit Land gedrukt en als ter neder geslagen wierdt, kwam er nog by, dat den 4 Augustus 1690. andermaal eene grondbraak gevallen was in den zuidwest hoek van de Inlage van *Susanna Jobs den Barbers*, waar door het geheele Land in nood kwam, waarom Heemraden, Opper-dykgraaf, Dykgraven, Gezwoorens en Breede-geërfdens van Schouwen, 's Lands Staten om eenen onderstand van *f* 25000 : - moesten smeeken; waar op

(*e*) St. Not. v. Zeel. d'Ao. 1690. bl. 168, 172.

op een inspectie van zes Heeren *in loco* wierd goedgevonden, die volvoerden hunnen last, en deeden verslag hunner bevinding; dan verscheidene vrugtelooze beraadslagingen volgden daar op, tot dat van wegens *Zierikzee* andermaal vertoond wierd, hoe den 2 November des zelven jaars wederom eene grondbraak ter lengte van 30 roeden was voorgekomen, en er geen spys gevonden wierd om dezelve te heelen, het welk toch eindelyk te wege bragt, dat het noodlydend Schouwen eenen onderstand van *f* 10000 : - bekwam (*d*).

Het schynt, of het te rug houden van den zoo benoodigden bystand, aan het Lid van Goes moest toegeschreven worden, en deszelfs verschillend begrip met de overige Staatsleden, aan de uitspraak van *Z. M.* den Koning van Groot-Brittannien, als Stadhouder is gesteld geweest; altans den 28 April 1691. kwam by missive van dien Vorst deszelfs gevoelen te blyken, daar op uitkomende, dat aan deze dykagie de gevorderde onderstand van *f* 10000 : - behoorde te volgen; waar op geen besluit volgde, doch waarschynlyk zal hier aan voldaan wezen (*e*).

Het geen de Zierikzeese Heeren ten jare 1690, ten aanzien van het gerechtelyk uitwinnen van 300 gemeten lands voor de lasten enz., hadden voorgesteld, kwam den 18 Januari

(*d*) St. Not. v. Zeel. d'Ao. 1690. bl. 179, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 222, 226, 227, 228, 236, 237, 238, 241, 267, 289, 290.

(*e*) Ibid. d'Ao. 1691. bl. 45.

nuary 1694. nader te blyken, wanneer de Ontfanger van de honderste penningen Mr. *Pieter Kemp*; daar van breedvoerig verslag by request deed, en aanwees, hoe bezwaarlyk hy door Rechtsdwang tot het bedoelde oogmerk zoude geraken: wordende hem daar op gelast, van die landen pertinente opgave te doen, ook van zyne aangewende moeiten ter bekominge der agterstallige enz. De uitslag bleek niet, zoo min als wat tot het afloopen dier Eeuw verder voorkwam; genoeg, dat Schouwen steeds tegen alle ondermaansche bezoekingen moeten kampen, en het nimmer buiten vrees van een geheelen ondergang heeft mogen zyn.

Wat nu verder deze XVIII. Eeuw tot onzen tyd toe, door hooge vloeden, grondbraken enz. dit Eiland aanbragt, bleek al vroeg, alzoo den 26 February 1701. door en van wegen het Dykbestuur, de *Zierikzeese* Regeering berigt bekwam van den gevaarlyken toestand daar Schouwen in was, daar, in weinig meer dan een jaar, *zes* aanmerkelyken vallen zig hadden opgedaan; waarom die Regeering besloot, het verzoek, deswegens by de Staten te doen, op het kragtigst te ondersteunen. Zedert is het zeker, dat de vloed welke den 3 Maart 1715. zig opdeed, eene dykbreuk veroorzaakte, 30 roeden nader aan *Zierikzee*, dan die van Ao. 1682. was geweest, en dat het water in die Stad 14 duim hooger, dan in laatstgemelde jaar kwam te stygen; voorts zyn er geen rede-

nen

pen om te gelooven, dat de zee-rampen in die laatste tydvak minder dan in vroegere dagen zyn geweest; eene proeve daar van zal genoeg wezen, om ieder deswegen te overtuigen. In de jaren 1718 en 1719. zyn de zeedyken van het westerhooft der Stad *Zierikzee* aangelegd tot Cauwes Boudt, Lokkers, als mede de Kisters en Susannas Inlagen van agteren verswaard dat samen niet minder gekost heeft, dan . . . . ƒ 25546 : 4 : -

Den 9 Maart 1723. besloot men eene Inlaag te leggen aan Groot S. Jakobs Nieuwland, en *Zierikzee* zoude daar toe negotieeren . . . . ƒ 1600 : - : -

In de jaren 1726, 1727 en 1728. is gemaakt de Inlaag aan Cauwes Boudt, welke gekost heeft . . . . - 7487 : 4 : 9.

Het aanmerkelyk zinkwerk, gedaan aan den zuidhoek in de jaren 1736, 1737, 1738 en 1741. koste niet minder, dan - 47120 : 10 : 3.

samen beloopende . . . ƒ 80153 : 19 : -.

Welke laatste ontzaglyke kosten nog een gevolg kunnen geweest zyn, van dien schrikkelyken val, die den 19 October 1720. kwam te gebeuren aan den zuidhoek, waar de dyk beoosten 't Sluishooft wel viel ter lengte van 80 roeden, en omtrent 30 roeden door de kruin; dat tusschen 1 en 2 December des zelven jaars door een geweldige doorbraak ge-

volgd

volgd werd, om welke te stoppen en een nieuwen dyk te leggen van den hoek van kaas en brood tot aan de kulk, niet minder dan ƒ 230000: gekost heeft, waar toe door 's Lands Staten gunstelyk onderstand-gelden zyn verleend geweest; dat daar niet mede zal opgehouden hebben, wyl in onze dagen zoo meenigwerf van grondbraken is gehoord, byzonder aan den zuidhoek dezes Lands, waar door de bekommernis van eene geheele verzinking blyft aanhouden, en de paal-hoofden, ten wederzyden der Zierikzeese-haven, bedreigd worden in het diep te storten.

Men beschrite het geschiedkundige dezes Eilands met herhaalde verwondering, hoe een Land door alle eeuwen heen, zoo veele geduchte aanvallen der zee, oorlogsrampen en andere oordeelen Gods heeft kunnen doorstaan, en nog aanwezen hebben: die God, die het zelve tot hier toe gespaard heeft, wenschen wy hartelyk, dat deszelfs beschermende hand steeds werkzaam zal doen wezen, tot verdere behoudenis, niet alleen ten aanzien van het welzyn van deszelfs bewooners, maar ook van Zeelands Staat in 't gemeen, ja niet minder van de nabuurige Hollandsche Eilanden, die, wanneer Schouwen niet meer was, ook zeker hunnen naderenden val konden voorspellen.

Hebben wy de weereldlyke geschiedenis dezes Eilands doorgeloopen, men verwagt zeker ten aanzien van het kerkelyke ook eenig

ver-

verslag. Het Heidendom hier door de leer der Christenen vernietigd zynde, brak die leer wel door, maar zoo dat dezelve hier, gelyk elders van die der Apostelen verre afgeweken en naar Romens bevelen geschoeid wierd, zy wierd onderschraagd en gehandhaafd, door een aantal kloosters en geestelyke gestichten, en een kollegiale kerk, welke laatste was een kapittel van 24 Kanonniken in de hoofdkerk te Zierikzee; terwyl in die Stad ook de *Tempel heeren* oudtyds een kloosters hadden, dat na derzelver vernietiging aan de *Dominicanen* of *Predikheeren* wierd ingeruimd, zoo hadden de *Augustynen* en *Minderbroeders*, zoo wel als de *Cisterci-Monniken* daar hunne kloosters, welke laatsten een abdy waren; ook hadden de *zwarte Susters* in dezelve Stad haar konvent, zoo wel, als een Nonnen-klooster *Nazareth*, van de derde Order van *S. Franciscus*, zoo ook eene, van de *Broodzusteren*; laatstelyk een *Bagynhof*: genoeg, voor een Stad, als Zierikzee, om het bygeloof en eigene gerechtigheid te leeren, en de diepste wortelen te doen schieten. Dan het platte Land van Schouwen was ook niet onvoorzien van Kloosterlingen, welke de Landzaat uitteerden, en van de noodzaakelykste waarheden onkundig hielden, als daar was het *Karthuizer* klooster van den *Berg van Sion* onder Noordgouwe; het Nonnen-klooster van *Bethlehem* onder Elckerzee, en een gelyke van de Ordre der Dominicanen *Leliendaal* onder

Burch;

Burch; behalven dat ieder Dorp zyn Parochie-kerk had, die alle door byzondere Pastoors en Kapellanen bediend wierden, die te samen het Bisschoppelyke gezag eerst van Utrecht, daar naa van Middelburg onderworpen waren, welke dit Eiland door eenen Provisoir en *Deken* aan hunne Herderlyke bevelen onderworpen hielden: dit Dekenschap van Schouwen had het geestelyk opzigt over *Zierikzee*, *het Bagynhof aldaar*, *Brouwershaven*, *de oude kerk van Duiveland*, *Kerkwerve*, *Duivendyk*, *S. Philipskerke*, (verste daar door S. Philippiland voor het verdronken was) *Stavenisse*, *S. Allerdskerke*, *Klaaskinderkerke*, *Elkerzee*, *Ellemeet*, *Noordwelland*, *Zuidwelland*, *Zuidkerke*, *Renesse*, *Brydorp*, *Haamstede*, *Borch*, *Nieuwerkerk in Duiveland*, *Jakkenkerke*, *Breiskerke*, *Nieuwerkerk in Schouwen*, *Rengerskerke*, *Simonskerke*, *Koudekerke*, *Borrendamme*, *Looperskerke of Kapelle*, *Bommené*, *klein Dreysschor*, ('s Heer Jans Land) *Noordgouw*, *Dreysschor*, *Klaaskinderkerk*, *Zonnemaar*, *Nieuwland in Duiveland*, *Brunisse* en *Moggershil*.

Dus gesterkt, kon evenwel de Roomsche leer hier zoo min als door het geheele Zeeuwsch Gewest den schok wederstaan, haar aangebragt, wanneer het redenligt aanbrak, en de Euangelie-leer alleen op de H. Schriften gegrond, alomme haare verkondigers kreeg; zoo dat eene Kerk-hervorming ook in dit Eiland, met den aanvang der Nederlandsche Beroerten, begon, en met kragt doorgezet wierd. De

ge-

geleerde Heer *J. W. Te Water* in zyn *verhaal der Reformatie van Zeeland*, bl. 5-9, 35-41 en vervolgens, ook bl. 111, 112, 150, 235-339, 239 248, 249; zoo wel als wylen de eerwaarde *Joannes van de Velde* in deszelfs treffelyk *twee hondertjarig Jubelfeest*, hebben deswegen alles bygebragt, wat in oude en latere gedenkschriften te vinden is geweest, werwaarts wy den lezer verwyzen: 't zedert is de Hervormde leer de heerschende geweest, en naar aangenomene Kerken-ordening vast gesteld; terwyl op de verdraagzaamheid omtrent anders denkenden, hier in den aanbeginne ook niet zeer te roemen is geweest, waar van, dat de Luterschen, Doopsgezinden en Roomsche belyders, alleen binnen Zierikzee hun kerken hebben.

Wy zouden ten besluite moeten nagaan, of ook dit Land geene Mannen voortbragt, die zig in den kryg, wetenschappen of konsten verdienstelyk hebben gemaakt en der nagedagtenis waardig zyn. Zeker van de een en andere zyn hier uit voortgekomen; Zierikzee kan op een goed aantal daar van roemen, dan die behooren tot ons bestek niet, Brouwershaven had ook de zynen, dan die, en welke voorders ten platten Lande geboren of gebloeid hebben, zullen by de beschryving van ieder plaats in 't byzonder gedagt worden. Dit moest aangestipt zyn, zonde men niets agterlaten, 't welk tot de kennis van dit merkwaardig Eiland behoort.

Ten besluite merkt men aan, dat, buiten de algemeene kaarten die, van Zeeland, en waar in Schouwen begrepen is, het ligt zien, men geen byzondere kent, dan die

1. Gekomen is uit de verzameling van Oudheden van wylen den geleerden Mr. *Rocbus Hoffetus*, zoo als Schouwen en aanhoorige Polders Ao. 1540. gelegen waren, waar van men een curieuse verkleende copie magtig is.

2. Een dito als mede van geheel Duiveland, van wylen *Daniel Verbarcht*; Ao. 1747. hermeten door *Cornelis de Kanter* en Ao: 1748. door *Isaac Tirion* met den druk gemeen gemaakt.

3. Kaart van Schouwen en Duiveland, door de Ingenieurs *David Willem* en *Anthony Hattinga*, Ao. 1752. meetkundig opgenomen, en mede door I. Tirion uitgegeven.

VERB

19 December 1794.

DUIVELAND.

Duiveland, ten zuid-oosten van Schouwen, en ten zuid-westen der Eilanden van Tholen en S. Filipsland gelegen, dus in het midden tusschen Schouwen, Noordbeveland, Tholen, S. Filipsland en het Hollandsch Eiland *Over-Flakkée*; word ten noord-oosten en ten noorden door den *Krammer* en *Greveling*e bespoeld, en van Over-Flakkée afgescheiden; ten oosten zondert de *Wyd-Aars* het van de schorre van *Rumoort* af; ten zuiden word het door de *Zype*, de *Keeten* en 't *Mastgat* bepaald, en ten westen door het dykwater, ook *Noorder-diep* genaamd: zoo mede door de haven der Stad Zierikzee, van dezelve en Schouwen afgezonderd. Men wil, dat Duiveland in de vroegste tyden aan Schouwen vast is geweest, en een Eiland heeft gevormd, dan dit strydt tegen de kaart die *Gargon* in zyne *Walcherſche Arcadia* heeft geplaatst, als gekomen uit de Abdye van Egmond, en die Ao. 600. Zeeland afbeelt, gelyk dat toen gelegen was; hoe weinig geloof aan zulke oude kaarten te geven zy, zyn ze dog niet van alle waarheid ontbloot, en hebben eenig vermoeden voor zig. Meer schyn heeft het, dat het zig oudtyds tot aan het ou-

de

de Stavenisse, wanneer dat een Eiland was; uitgestrekt heeft; ja men twyffelt niet of Ao. 1304. was *Herkinge*, in Flakkee gelegen, nog daar mede vereenigd. Aan zyne zuidzyde, van 't hoofd van Zierikzee af tot aan het Veer van *Vianen*; niet minder ten oosten aan de Zype tegen de Heerlykheid *Bruinisse*, heeft dit Eiland van ouds, en nu nog met geduurige grondbraken moeten worstelen. Geene duinen hebbende, is het rondsomme met dyken bezoomd, welker onderhoud, voor al ten zuiden en oosten geen kleene geldsommen bedraagt en alle oplettenheid vereischt, ook zelfs de kundigsten wel eens doet dwaalen.

De naam, welken dit Eiland voert van *Duiven* af te leiden, is een sprookje van *Melis Stoke* uitgedagt; men zal beter doen te gelooven, dat de afleiding in de oudheid is bedolven, of wel dat een edel Geslacht *Duiveland* genaamd, hier het eerst de heerschappy voerende zynen naam daar aan mede deelde, van welken Edelen men straks nader zal gewagen.

Dit Eiland wordt zoo vroeg, als eenig ander in Zeeland, genoemd, en dus onder de oudsten gesteld; zynde mede van zyne eerste groote veel afgegaan, terwyl het aan de Westzyde veel verlooren heeft, schynt het aan de oost en noordzyde, door aanwassen, weder gewonnen te hebben: wie zal dus zyne eerste en vroegste belendingen juist kunnen bepalen? Het zoude zoo wel als Schouwen, Walcheren,

Zuid- en Noordbeveland Ao. 760. door de Noormannen ingenoomen zyn geweest, en door die bedykt, Ao. 800. is het door Keizer Karel den Grooten overwonnen *(f)*.

9 Daar men de oudste uitgestrektheid van Duiveland niet kon bepalen, weet men ook niet, hoe veel groote daar aan toe te schryven is geweest; het eerste gewag dat deswegen wordt gemaakt, is, dat Ao. 1480. het ter Steen-rolle op 3000 gemeten 100 roeden steenschietens, bekend was *(g)*. Dan men weet, hoe weinig daar de geheele groote uit kan berekend worden, daar de Heeren van Bourgondien, die toen hier de heerschappy hadden, en in blakende gunst ten Hove waren, het Over-ambacht ten hunnen voordeele zoo groot zullen hebben doen vallen, als immer mogelyk was, en zy ook noodig hadden, om de zwaare kosten goed te maken, die zy tot onderhoud der dyken, en herstel van grondbraken moesten aanbrengen. Voorts vindt men desaangaande netter bescheid door de rekening van den C. penning van den jare 1641. wanneer in dit Eiland van 13465. gemeten 138½ roeden lands, de lasten wierden opgebragt *(h)*. Welke groote zedert weinig verandering heeft ondergaan, want omtrent Ao. 1750. berekende men hier 13634 gemeten en 5 roeden lands, en den ganschen omtrek vyf uuren gaans te wezen *(i)*.

Van

(*f*) Smalleg. Chron. bl. 59 en 60.
(*g*) Boxh. op Reigersb. I. D. bl. 79.
(*h*) ibid. bl. 89.
(*i*) Tegenw. St. v. Zeel. II. D. bl. 481.

Van de oude inwoonders kan men niet anders denken, dan dat zy dezelfden zyn geweest, welke Schouwen bevolkten en hier vooren bl. 100. vermeld zyn, even als ten huidigen dage de Duivelanders weinig of niet te onderscheiden zyn, het zy in zeden of geäartheid, van evengemelde Eilanders, terwyl het te wenschen ware, dat zy konden vry gepleit worden van een gevloekte plonderzugt ten jare 1787., byzonder in Zierikzee betoond, wanneer zy opgeruid en aangehist door eerloozen, bewyzen van hunne domheid en bygeloof gaven; waanende Gode en den Vaderlande dienst te doen in hunne evenmenschen en onschuldige gebuuren derzelver eigendommen te helpen vernielen.

Voortyds waren in dit Eiland alleen de Dorpen van *Ouwerkerk*, *Nieuwerkerk* en *Capelle* te vinden, daar in latere tyden, door aandyking bygekomen zyn *Oosterland*, *'s Heer Jansland* en *Bruinisse*, welke zes genoemde Dorpen nog tegenwoordig daar gevonden worden. Van Kasteelen en Heere-huizen, die oudtyds hier de sieraad des Lands maakten, weet men geene andere te vermelden, dan het Slot *Zwaanenburg* in de Heerlykheid Capelle, en het Slot *Oosterstein*, 't welk oudtyds een onafhanglyk Riddermatig goed zal geweest zyn, lang door de Edelen van den *Abeele* bezeeten, en ook wel naar hun benoemd, en in later tyd is het onder Oosterland geraakt: beide die adelyke Gestichten hebben de verwoestingen der Oorlo-

gen en rampen, dit Land overkomen, niet kunnen ontgaan; flaauwe overblyffels geven alleen te kennen, waar zy gestaan hebben. Edele Stammen alleen aan dit Eiland eigen, zyn, voor eerst die de naam van het zelve gevoerd hebben, en geheel eigenaars daar van zyn geweest, welk geslacht men vermoed heeft lange uitgestorven te zyn, ja getwyffeld of wel immer bestaan heeft gehad *(k)*, van het een en ander zal het tegendeel ras blyken. Ten jare 1230. vindt men reeds *Boudyn van Duiveland* gemeld *(l)*, en ten jare 1239. gaf de Graaf ter leen uit de helft van *Pendrecht*, met de tienden, ten Zeeuwschen leene, aan *Bauwen Hendrixen van Duiveland.* Verder was Ao. 1250. bekend *Pieter Boudins zone van Duiveland*, die bekend was als Leenman der kerke van Midburg *(m)*, *Adriaan Willems zoone van Duiveland*, schynt Ao. 1399., onder de vrienden en maagen van Jonkvrouw Hadewich van Borsselen, gestaan te hebben over het Huwelyks Contract van dezelve met Heer Adriaan van Heenvliet *(n)*, terwyl *Jan Wisfenz. ute Duveland*, een der mannen was, ten overstaan van welken den Graaf 7 April 1328. rechten of keuren gaf aan Beoostenschelde; ook wordt *Willem Jans zone ute Duveland* genoemd in een brief, waar by die van Noordbeveland den

15

(*k*) Tegenw. St. v. Zeel. II. D. bl. 477.

(*l*) W. Te Water Hoog Adel. en Adelr. Zeel. bl. 164. en 165.

(*m*) Boxh. op Reigersb. I. D. bl. 135.

(*n*) W. Te Water Hoog Adel. en Adelr. Zeel. bl. 164.

15 October 1337. den Graaf verzoeken, om hun land weder droog te maken (o). Het zal ook zeker wezen, dat *Maria van Duiveland*, Ao. 1520. getrouwd met *Job Claessen van Couwenburg*, tot dezen Stam heeft behoord, schynende de twyffeling deswegen ontstaan te wezen, door de meening, dat dit adelyk Geslagt toen reeds uitgestorven was (p). Dan het geen deszelfs bestaan tot in deze XVIII. Eeuw buiten tegenspreken stelt, is het geen *G. Outhoff Verh. der Watervl. bl.* 477. schryft, sprekende van den vloed d'Ao. 1532. zegt, *schoone Heerlykheden en braave familien gingen door deezen vloedt te gronde; onder anderen leedt die oude Adelyke Familie van Duivelandt, die al in de elfde Eeuwe beroemd was, onberstelbaare rampen, gelyk ik zie uit eenige beëdigde getuigenissen te Antwerpen door de Heeren Schepenen en Raaden belegt en bezeegeld in den jaare* 1622. *en waar van de Notariele Copyen my getoond zyn, van de nog hier te Embden woonende Andreas van Duiveland, Boekhouder der Koninglyke Pruissische Afrikaansche en Amerikaansche Compagnie, uit deeze geschreevene bezegelde getuigenissen ziet men, hoe Boudewyn van Duiveland, (zoon van Jonker Pieter van Duiveland, Heer van de Heerlykheid Roon omtrent de oude Maas, tegen*

(o) Mieris Charth. II. D. bl. 451 en 599.

(p) W. Te Water Hoog Adel. en Adelr. Zeel. in de Voorr. bl. 76.

gen over 't Land van Putten) getrouwdt was met Juffrouw Anna van Borfele, van deeze wierde geteeld Adriaen van Duiveland, die by Juffrouw Klara Kortjene Pieters Dogter teelde twee zoonen, Jan Adriaens Bouwenfe van Duivelandt, wien de voorouderlyke goederen omtrent Antwerpen ten deele vielen, en Jan Adriaens de jonge, die zyn gedeelte badde in de Heerlykbeden van Zoetelingskerke, Wiskerke, Kats, Hamerftede, Emelisfe, Zwanerborg enz. alle gelegen in Noordbevelandt, alwaar by Dykgrave en Ambagtsbeer was. Uit Adriaen Bouwenfe van Duivelandt en Cornelia van Wachtendonck fprooten drie zoonen, Antonis, Andries en Kornelius van Duivelandt, uit Anthonius getrouwd met Juffrouw Katarina van Dalen, fproot een Kornelis van Duivelandt, Heer in Vosmer, deeze trouwde met Juffrouw Agnes Verpoorte, en teelde Gerard Adriaens van Duivelandt, Licentiaat in beide Regten, ook Heer in Vosmer, welke laatfte trouwde met Juffrouw Jobanna Maas, en teelde eenen zoone Adriaan, en eene Dogter Agnes, van welke deaze geflachtlyst wierde overgeleeverdt, en getoondt, hoe dit Geflagte was voortgekomen van de Edele Heeren van Duivelandt, zynde een groot eiland van de Provintie van Zeelandt, voerende tot bunne Adelyke Wapenen van den grooten boek van Duivelandt, tandt door tandt, of vyf roode vlammen in een goudt veldt, met opene timber ofte belmen, 't welk in dien tydt alleen ge-

gemerlooft was den Edelluiden, en die van Adelyke Stammen waren, en welk de Duivelanden altydt voerden in alle hunne Vaanen en Blasoenen.

Dog gelyk alle Menschelyke zaaken de verandringe onderworpen zyn, zoo verloor dit Geslagte der Duivelanden ook in deezen Watervloedt 17. *Adelyke Heerlykheden welke alle verdronken, zoo in overstroominge van Noordtbevelandt in dit jaar* 1532. *als elders. En hoe 'er naderhandt van dit geslagte te Antwerpen woonden, alwaar zy ook goederen hadden, gelyk de Raadt dier Stadt zelve getuigde, blykt ook uit verscheide Vaandels, Glasvensteren en Grafzarken, in die beroemde Lieve Vrouwe kerke te Antwerpen, door L. Guicciardin, in descript Belgii pag.* 86, 98. *in 't breede beschreeven en met derselver schoonen tooren in print afgebeeldt, alwaar men de Wapens en Blazoenen der Duivelanden zag pronken. Onder andere Grafschriften in de kerk, vinde ik ook dit volgende.*

Hic sepultus est, Cornelius Adriaensen van Duivelandt Dominus in Vosmar, olim Patronus Pauperum, bujus urbis, qui obeiit, 27. *Novembris* 1544. *& Agneta Verpoorten ejus uxor, quæ obeiit* 14 *December* 1554 *& Filius mr. Gerardus Adriaansen van Duivelandt I. U. Licentiatus, Dominicus in Vosmar, qui obeiit* 6 *Juny Anno* 1616.

Dat is:

Hier is begraven Kornelius Adrlaansen van

Duivelandt, *Heer in Vosmar*, *eertyds Beschermer der Armen deezer Stadt* (of gelyk ik in een ander plaatse dezer getuigenisschriften uitgedrukt zie) *Groot Almoezenier dezer Stadt*, *welke gestorven is den* 27 *November* 1544. *en Agneta Verpoorten deszelfs Huisvrouwe*, *gestorven den* 14 *December* 1554. *en de Zoon mr. Gerardus Adriaansen van Duivelandt*, *der beiden Regten Licentiaat*, *Heer in Vosmar*, *gestorven den* 6 *Juni des Jaars* 1616.

Het is dus ontwyffelbaar, dat de Edelen van Duiveland, ook nog in onzen tyd kunnen bestaan, en bekend waren, als alleen met het adelyk Geslacht van *Botland* aan dit Eiland eigen geweest te zyn; want offchoon andere Zeeuwsche adel hier in latere tyden heerschappy hadden, en veele goederen bezaten, als *van den Abeele*, *Borsele* en *Bourgondie*, zoo waren derzelver Stamhuizen toch elders te vinden, en dus kunnen zy niet gezegd worden uit Duiveland hunnen oorsprong te hebben genoomen.

Geene Kloosters of Geestelyke gestichten kwamen ons voor, die immer in dit Eiland plaats hadden, alleen was er een Kapittel van Kanunniken te Nieuwerkerk, waar van te zyner tyd nader zal gewaagd worden.

Het Wapen, 't welk voor dat van het geheele Eiland genoomen wordt, is het zelfde, dat de Edele Stam van Duiveland voerde, en waarschynlyk nog door hun gebezigd wordt, gelyk zoo even is verhaalt; een blyk, dat zy oud-

oudtyds hier alleen heerschappy hadden: dan of zy dat Wapen aan dit Land mede deelden; is wel niet bewysbaar, maar te denken: door wie of welke Vorsten dit verleend zy, is even raadzelachtig: men weet, dat de Wapens en Blazoenen van byzondere Edelen geen' oude-ren oorsprong, dan de kruisvaarten, hebben.

Buiten de byzondere voorrechten, die dit Eiland in 't gemeen by eenig Vorst of Heerschap geschonken of verleend zyn: te weten de Keuren van Zeeland, en het groot Privilegie van Vrouw Maria hebben deze Eilanders de *Willekeure* aan haar door Vrouwe *Anna van Bourgoignen*, Vrouwe van Ravesteyn, Duiveland enz. den 17 July 1493. gegeven, te zien onder de bylage V. De Heeren, hier gebied en eigendom hebbende, zorgden voor zig zelven, en de Stad Zierikzee heeft ook niet gefaalt de Duivelanders haare overmagt te doen gevoelen: zoo dat men zeggen kan, dat geene volkomene vryheid, maar alleen eene Aristocratie, hier van allen tyden heeft plaats gehadt. Het laatste heeft tot bewys, dat by Sententie provisioneel van den Grooten Raad te Mechelen, dato 24 December 1523. in geheel Duiveland geen Week-markt mag wezen. *Smallegange bl* 517.

De form van Regeering hier plaats hebbende, kan men onderscheiden, in die, welke aan de byzondere Heerschappen der Ambachten eigen is; in de plaatselyke bestuuring, en in het Dykbestuur, welk ieder by 't beschry-

ven

ven der Heerlykheden, wanneer men daar komen zal, best te ontwikkelen zullen zyn. Het lyfstraffelyke, dient ten grondslage, van de Keure en Ordonnantie door evengemelde Vrouwe Anna van Bourgoingnen, aangaande *de directie van der Hooger Vierschare binnen den Lande en de Heerlykheyt van Duvelant* den 14 February 1504. naar den Hofstyl verleend, als de bylage W. uitwyst; na dat lange te voren reeds Ao. 1438 voor Paaschen, waren gemaakt en vastgesteld *Voorboden by Bailliu ende Schepenen ende Schantate met Schepenen van Duvelant op Jacob van Borsele kinderen Ambacht*, daar *Adolf van Bourgoingien*, Heer van Beueren, Duvelant enz. den 15 Mey 1521, *Additien totter leeger Vierschare* bygevoegd heeft; het een en ander wordt gevonden onder de bylage X. Dezelve Heer Adolf van Bourgoingnen den 16 October 1574. heeft *Ordonnantie ende Statuten op t onderhouden van den dach van Rechte — in elcke Prochie byzonder, ende hoe men de kercke-gilde ende Heylige geestmeesters stellen zal in elcke Prochie* verleend, te vinden onder de bylage Y. Daar by genomen wordt *zommige Artyckelen van Costuyme die men in den Lande van Duvelandt gebruyckt in rechte*, als de bylage Z. uitwyst. Eindelyk is het een voorrecht, dat Ao. 1393. Hertog Albert van Beyeren, allen ingezetenen van Duiveland onder Heer Claas van Borsfele van Brigdamme gezeten, gegund heeft tol vry te varen, 't welk nog heden erkend wordt. Het ker-

kerkelyke is; even als in Schouwen, makende de Predikanten, of liever de Kerken gezegt, met die van gemeld Eiland te ſamen eene Claſſis uit, terwyl ieder Gemeente zynen byzonderen Kerkenraad heeft.

Men kent in Duiveland geene andere Neeting, of Trafica, dan den Landbouw, waar onder de Meekrap de voornaamſte is; de nabyheid van Holland, en de Stad Zierikzee, ook de gelegenheid om in den Middelburgſen Graanhandel het zyne te kunnen toebrengen, maakt, dat men nimmer verlegen is, waar de veldvruchten vertier te doen hebben; voorts vindt men in de Dorpen de handwerken, en winkel-neetingen, welke de Landbewooner tot zyne dagelykſche behoeften noodig heeft: ook de arbeid aan de dyken geeft aan veelen het beſtaan.

Alles, wat door het zoogenaamde dykwater van Schouwen wordt afgeſcheiden, wordt gerekend tot Duiveland te behooren, uitgenoomen de *Zuidhoek*, welk onder Poort-ambagt genoomen wordt, om dat voor het verleggen der haven van Zierikzee, dit een deel van Schouwen uitmaakten, zoo dat Duiveland tegenwoordig beſtaat uit de Heerlykheden *de Vierbannen van Duiveland*, waar onder Ouwerkerk, Nieuwerkerke, Capelle en Botland begrepen zyn; voorts de byzondere Ambachten van Oosterland, daar in het kleene Ambacht Oosterſtein; vervolgens 's Heer Jans-land, en eindelyk Bruinisſe, ook Oost-duiveland geheeten.

Wy

Wy zagen hier vooren bl. 100., hoe ook dit Land eerst door de Noormannen overheerd is geweest, en van derzelver juk door Keizer Karel den Grooten is verlost geworden; deszelfs geschiedenis is zedert zoo duister, als van andere Zeeuwsche Eilanden; het kan niet feylen, of veele zee-rampen hebben zedert hier plaats gehad, en dit Eiland merkwaardige verandering, zoo in groote, als gedaante, doen ondergaan; ondertusschen is het zeker, dat wanneer Ao. 1206. Lodewyk, Graaf van Loon en van Holland, met Heer Willem, zoon van Floris Graaf van Holland overeenkomst trof, door bemiddeling van Filip, Markgraaf van Namen en Voogd van Vlaanderen; bedong den eerstgemelde boven 't Graafschap nog voor zig Scherpen'sse, *Duiveland*, Stavenisse, Dreisschor enz. (*). De eerste vloed die hier verwoesting aanbragt vindt men aangeteekend, die van St. Aechten Ao. 1288. te zyn geweest, welke geheel Duiveland deed ondervloeijen, en zoo wel aan de west- als zuidzyde verlies van veel Land veroorzaakte, 't welk niet herdykt wierd *(q)*. Daar eene vloed Ao. 1304. voorgevallen de rampen vergrootte, en weder veel Land moest verlaten worden *(r)*.

Het geen Reigersberg in zyn Chronyk II. D. bl. 111. aanteekent, als of Heer *Jan van Renesse*, in dat zelfde jaar van 1304. met zyne Vlaa-

(*) Vaderl. Hist. II. D. bl. 325.
(q) Reigersb. Chron. I. D. bl. 93.
(r) Ibid. bl. 47.

Vlamingen, de Hollanders en Stichtsen in Duiveland zoude geslagen, wel 8000 van haar verslagen; en den Bisschop van Utrecht gevangen genomen hebben; strydt geheel met het geen de geschiedschryver der Vaderl. Hist. III. D. bl. 174—180. verhaalt, volgens dien is gemelde Heer Jan van Renesse, den 15 Augustus van gemelde jaar, op een Uiterwaard over *Kuilenburg* zelf verslagen, en in het water gesmoord, daar hy niet eens tegenswoordig is geweest in den Scheepsstryd even te voren tusschen Schouwen en Duiveland voorgevallen: wy zouden dit te liever geloven, om dat de Heer Wagenaar zyn verhaal ontleend heeft uit de oudste schryveren, die de vaderlandsche gebeurtenissen geboekt hebben: dog daar men de waarheid hulde moet doen, is het zeker, dat in de *Chronyk van Egmondt bl.* 256. gelezen wordt, er Ao. 1304. een slag in Duiveland is voorgevallen, in welken veele Edelen gedood wierden, als *Nikolaas* en *Dierik van Persyn*. Daar men by kan voegen, hoe Graaf WILLEM III. den 27 November 1325. een kapelrie in S. Liveyns kerk te Zierikzee, stichte, waar moest gebeden worden *voor de zielen zyner Voorouderen, voor zyne ziele, en voor de zielen van die in stryden ter Vere, Arnemuiden* NB. IN DUIVELAND *en voor Zierikzee verslagen wierden (s).* Het een en ander pleyt toch voor Reigersbergen zyn verhaal.

Men

(*s*) Mieris Charterb. II. D. bl. 367.

Men kan mogelyk meer vast gaan, op het geen Reigersberg II. D. 140. vermeld, dat met de S. Clements vloed in November 1324, voorgevallen, Herkinge eerst van Duiveland is gescheurd geworden: is dat zoo, wat moest dan niet een land-verlies hier plaats hebben gehadt, en zoude dit dus een aanmerkelyk tydstip in de geschiedenis van dit Eiland uitmaken.

Men was nu al in het begrip, hoe ondervloeide en verloorene landen, met voordeel te herdyken waren, zoo dat Hertog ALBERT VAN BEYEREN, als Ruwaard van Holland den 23 Juny 1353. ter bedyking uitgaf *een uitland in 't Oosten van Duiveland gelegen, aan Boudewyn van Roden, Claas van der Burch, Muloec, Pieters zoen, Heinric Buffel, en Gelys, Ydgeloefszoon*, op zekere voorwaarden (*t*). Dezelve Hertog, gaf den 6 January 1359 *eene prebende in Nieuw-Duiveland aan Pieter Wolferd, Priester* (*u*). Ook deed die Vorst den 16 Maart 1360 uitspraak over het *Ambachtsrecht, van het bedykte poldertje Duivenoord aan Duiveland* (*v*). Te dien zelven jare vergaf ook Hertog Albert het *Veer tusschen Duiveland, S. Martensdyk en Scharpenisse, aan zynen Messagier Mathys Willems zoon* (*w*). Gelyk hy zyn *Boerdrager* voorzag met *Veeren tusschen de landen van Stavenisse, Zierik-*

(*t*) Mieris Charterb. II. D. bl. 818.
(*u*) Ibid. III. D. bl. 74.
(*v*) Ibid. bl. 119.
(*w*) Ibid. bl. 122.

rikzee en Duiveland, by eenen brief van 29 January 1375 *(x)*. Van wel zoo veel belang was het, dat Hertog Albert verkogt aan zynen Rentmeester van Zeeland *Klaas van Borselen*, *alle de Ambachten en Ambachts-gevolgen in Duiveland, die anderen bezeten hadden*, by openen brief van 19 November 1387 *(y)*. Het bekomen van Veeren moet in die tyden van geen klein aanbelang zyn geweest, want den 19 September 1389. gaf meergemelde Hertog, *het Veer tusschen Zierikzee en Duiveland, aan Jan van der Kouster, Heren Willem Gerbiersz.* met bevel aan *de Regeerders van Zierikzee hem daar in te handhaven (z)*. Dit Veer pleeg het *Gouwe-veer* genoemd te worden, om dat de Gouwe nog de scheiding tusschen Schouwen en Duiveland uitmaakte, welke zedert door aandyken dus is vernaauwd, dat tegenswoordig alleen het zoogenaamde dykwater belet, dat de twee Eilanden niet volkomen tot één zyn gebragt.

Had Hertog Albert van Beyeren, zynen gunsteling, Heer Niklaas van Borselen, ten jare 1387. hier met Ambachten voorzien, en hem mogelyk nog andere overweldigde goederen geschonken, zoo wierden de giften by Hertog WILLEM VAN BEYEREN, den 24 Maart 1394. bekragtigd, als de bylage 2 A. aanduidt; na dat te vooren in 't jaar 1392. Hertog Albert aan

(x) Mieris Charterb. III. D. bl. 302.
(y) Ibid. bl. 474.
(z) Ibid. bl. 536.

van voorgemelde Heer Niklaas van Borselen had gegund, alle de aanwassen buiten en binnen dyks aan Duiveland vallende; zee-vonden en onbeheerde goederen, item het berechten van alle misdaden aldaar, uitgenoomen *doodslag* en *vredebraken*, ook het stellen van Dykgraaf en Gezwoorens, als blykt uit de bylage 2 B. en de laatste gunst, die Hertog Albert zynen lieveling bewees, was dat hy op S. Bartelemeus avond Ao. 1399. beval, dat ieder der onderzaten in Duiveland het zyne moeste toebrengen tot het maken en onderhouden eener inlage. Zoo liep de XIV. Eeuw ten einde; de volgende zal ons niet veel meer toelichten; al vroeg en by den aanvang, te weten Ao. 1404. met de S. Elisabeths vloed, vloeide aan de oostzyde dezes-Eilands veel land onder, dan dat weder herdykt wierd, zoo mede schynt een groot schor aan dezelve oostzyde nu door den tweeden Heer *Niclaas van Borselen van Brigdamme*, met behulp van Jonker *Hendrik van den Abeele*, in 't drooge te zyn gelegt *(a)*. De Heerlyke rechten, welke evengenoemde Heer Niklaas van Borselen in zoo ruime maat hier bezat, wierden nog vermeerderd, door dien de Graaf aan hem verkogt alle vervallen in Duiveland buiten dyks en daar binnen, namentlyk van zee-vonden, besterften van bastaarden, ook gestoolen goederen, en alle breuken; die daar verschynen zouden, behoudens schot, bede en heervaard den Grave, waar

van

(*a*) Reigersb. Chron. II. D. bl. 175.

van de brief omtrent het jaar 1407 of 1408. is uitgegeven (*b*).

Het is te verwonderen, dat, van alle de hooge vloeden in de XV. Eeuw, niet minder, dan te vooren in Zeeland voorgevallen, men ten opzigte van Duiveland niets in het byzonder aangeteekend vindt, daar het meer dan waarschynlyk is, dat dit Land niet minder, dan anderen, zyn deel daar aan zal hebben gehad. Heer *Adriaan van Borselen van Brigdamme*, gaf ten jare 1467. ter bedyking aan verscheidene deelgenooten uit, als Heer *Jan van Cats*, *Floris van Haamstede* enz. *Oost-Duiveland* (*c*). Welk naderhand Ao. 1483. door Heer *Adolph van Cleve*, Heer van Ravestein enz. door aandyken schynt vermeerderd te wezen, en gelegenheid tot het stichten van het Dorp *Bruinisse* zal gegeven hebben (*d*). Men denkt, of nog in die zelfde Eeuw aan de westzyde dezes Eiland het Landje *Al te kleen* niet zy aangedykt; zeker is het ten minsten, dat gemeld Poldertje het oudste is, welk ten westen dezes Eilands is aangewonnen, en reeds op de bekende kaart van de Heeren Hoffer Ao. 1540. bekend staat, met een molen, daar in, en mogelyk grooter, dan nu, is geweest.

Met den tweeden Kusmus en Damianus vloed, dat is den 27 September 1509, zyn, in Dui-

(*b*) Mieris Charterb. IV. D. bl. 93.
(*c*) Reigersb. Chron. II. D. bl. 240 en 241. waar de brief van Uitgift geheel te vinden is.
(*d*) ibid. bl. 304.

Duiveland, Beyeren, Vianen met 't Oosterland doorgebroken *(e)*, dan welke ramp, door de zorge en vlyt van Vrouwe *Anna van Borsele*, Vrouwe van Vere, Duiveland enz. wederom door het beverschen dier polders is te boven gekomen.

Het was ten jare 1525., dat Heer *Adolf van Bourgondien*, Heer van Vere, Duiveland enz. *Adriaan de Smit* en *Pieter Bodt*, voor de hooge Vierschaar dezes Eilands deede dagvaarden, uit hoofde van zekere misdaad, die zy zouden gepleegd hebben, en na daar gekomen zynde, op het Slot *Swanenburch* deed gevangen stellen, en van daar naar Vere voeren, waar zy zeeven en dertig weeken in hechtenis op het Kasteel *Zandenburg* gehouden wierden, alvorens zy vordering van Justitie bekwamen, en voor Schepenen dier Stad te recht gesteld wierden, wanneer Pieter Bodt middel vond op een kerkhof te ontvluchten, en van daar by nagte uit Walcheren te geraken, ook mandement by den Hove van Justitie in 's Hage verwierf, waar by Schepenen van Vere de handen gesloten, en die, zoo wel als de Baillin van Duiveland, de Schout van der Vere, en Heer Adolph voorn. met zyne adherenten gedagvaard wierden; dat ten gevolge had, dat by sententie van den Hove, de gedaagden veroordeeld zyn, de gevangenis ter Vere, kost en schadeloos af te doen enz. Welk alles breeder te zien is in de bylage 2 C.

Men

(e) Reigersb. Chron. II. D. bl. 378.

Men ziet daar uit, tot welke willekeurige handelwyzen groote Heeren bekwaam zyn; men voert twee perſoonen na hen, als 't ware, verraderlyk gevangen te hebben doen neemen, van hunne dagelykſche en bevoegde Rechters af, en na hun maanden lang in een voor haar vreemde plaats in gevangenis te hebben laten kwynen, ſtelt men hun voor onbevoegde Rechters: gelukkig dat te dier tyd nog recht by eene hoogere Vierſchaar te vinden was, en aan zulke dwingelandye paalen wierden geſteld; daar geene misdaaden hier genoemd zyn, is het niet onwaarſchynlyk, dat voorn. perſoonen ſlagtofferen waren van een geloof niet overeenkomſtig met de leer der Roomſche kerk, en dat Heer Adolf tot zulke daaden door een vervoerden yver van Godsdienst, is gebragt geweest.

De 5 November 1530. bragt hier eene algemeene droefheid, en onberekenbaare ſchade aan, wanneer dit geheele Land door de zee als overſtroomd wierdt, behalven de Polder van Heer Jans-land; de dyken braken op Viannen en aan 't Gouwe-veer tot drie à vier plaatſen door, waar door grond-gaten veroorzaakt, en meer dan dertig woningen door de golven werden weg geſleept, en benevens eene kapel by 't Gouwe-veer der zee ten prooije zyn geworden (*f*). De polders van Beoosten-Duiveland en Oosterland waren binnen drie weken we-

(*f*) Reigersb. Chron. II. D. bl. 428.

der droog gemaakt, dan het was eerst in Maart 1531., alvorens Heer Adolf van Bourgondien met groote kosten en moeiten Ouwerkerk, Nieuwerkerk en Capelle konde herdyken, waar aan de tegenwoordigheid van dien Heer zoo veel toebragt, dat alles in Juny des gemelden jaars weder herfteld was (g). Het leed niet lang, of diergelyk onheil moest Duiveland op nieuw bezuuren; want den 2 November 1532. liep dit Land weder onder, de drie evengemelde Parochien raakten andermaal door de zee bedekt; en bleven den geheelen winter in die treurige geftekenisse, dan, hoe wel zy aan de noordzyde ook aan haare zee-weeringe schade hadden ondergaan, wierden haare dyk-breuken doch weder geheeld: want Heer Adolf van Bourgondien, Heer van Vere enz. kwam in Maart 1533. herwaarts, en vond deze zyne Heerlykheid in eenen jammerlyken toeftand, dan gaf den moed niet verlooren, om door zyne kundigheid een zoo aanmerkelyk goed andermaal de woede der zee te ontrukken, doende met alle magt, nagt en dag, daar aan werken, en dien arbeid door zyne tegenwoordigheid aanmoedigende, onzag hy noch moeite noch kosten, 't welk ten gevolge had, dat deze verwoestinge aan grondgaten en dykbreuken, in Mey, 's Vrydags voor het Pinxfterfeest, geheel herfteld was, en de nyvere landman op nieuws zyne bezoute akkers door vlyt en

(g) Reigersb. Chron. II. D. bl. 439.

en arbeid tot vrugtbaarheid konde gereed maken (h).

Het was in Juny des jaars 1540., dat de Majesteit van Keizer Karel V. naar Schouwen in zynen deerniswaardigen ſtand bezogt te hebben, ook dit Land met zyne tegenwoordigheid vereerde, en verder zyne reis op Holland voortzette (i). Die Vorst zal meenen genoeg gedaan te hebben, met zig te laten zien, Walcheren had ook zoo een bezoek gehad, en Heer Adolf mag wegens zynen arbeid en vernuft van denzelven geprezen zyn geweest, de kosten van zoo een hofſtoet te onthaalen en vergezellen, zullen zyne bekrompene geldmiddelen het meest lastig gevallen wezen.

Door eenen zwaaren ſtorm, den 13 January 1555. voorgevallen, wierden in dit Land twee molen ter neder geſlagen (k), zonder dat aangeteekend is, waar zulks gebeurde.

Door de gedurige overſtroomingen, die hier zedert Ao. 1475 tot 1559. hadden plaats gehad, kon het niet misſen, of hier en daar waren landen buiten gedykt of uitgedolven, tot het herſtellen der dyken, 't welk in de Parochie van Capelle niet minder dan 134 gemeten beliep, in die van Nieuwerkerke 11 gemeten 108 roeden, en in het Landeke van Al te kleine 8 gemeten 108 roeden (l).

Had

(h) Reigersb. Chron. II. D. bl. 433—444.
(i) Ibid. bl. 466.
(k) Smalleg. Chron. bl. 496.
(l) ibid. bl. 198.

Had Heer Adolf van Bourgondien door zorge en veel kosten dit Land bevryd van niet geheel onder de zoute plasſen bedolven te blyven, als wy zoo even aanteekenden; zyne moeite had hem, buiten behoud van eigen goed, toch vermeerdering van heerſchappy aangebragt, want zyne deelgenooten in diverſe Ambachten, onwillig of onmagtig zynde tot het dragen der kosten tot herdyken, hun eigendommen verlatende, als de Ambachtsgedeelten van Jonkvrouw *Catharina van Botlandt* onder Nieuwerkerke, de kinderen van Jonker *Gileyn van Haestkerke*, van Jonkvrouw *Joſina Reyngers* te Vere, van Mr. *Hendrik* en *Cornelis Jan Henricx* gebroeders, van Mr. *Joost van Gooile*, van *Willem Adriaan Eeuwouts*, van *Jan van der Molen*, te ſamen zoo te Nieuwerkerk als Ouwerkerk 423½ gemeten 61½ roeden uitmakende, waren dezelve hem, uit krachte van een verworven Octroy des Keizers, als vervallen zynde, door Heer *Hendrik van de Werve*, Raad des Keizers en Rentmeester Generaal Beöosterſchelde, den 9 January 1534. als eigen goed opgedragen, en was hy daar mede verlyd geworden, waar van de oorſpronkelyke Leen-brief nog voorhanden is.

Van den Allerheiligen Vloed d'Ao. 1570., waar van wy hier voor bl. 63. onder Schouwen gewaagden, kwamen ons geene byzonderheden, ten aanzien van Duiveland voor, waar uit te beſluiten is, dat dit Land in die algemeene ramp niet zoo diep gewikkeld zy geweest,

weest, dat men deswegen aanteekening behoefde te maken, de nakomelingschap waardig. Van meerder aandagt, is die verwonderenswaardige overtogt, welke de kloekmoedige en onverzaagde Spaansche krygsbevelhebber *Joan Osorio d'Ullon*, op bevel van den algemeenen Landvoogd der Nederlanden, *Requesens*, *Aº.* 1575. op Duiveland ondernam; wy treden in geene byzonderheden deswegen, wyl alle schryveren der Nederlandsche Oorlogen daar van breedvoerig gewagen; laatstelyk is zulks geboekt in den *Tegenw. St. v. Zeel. II. D. bl.* 473—477. en wil men, dat alles nog in zyne omstandigheden meerder ontwikkeld zien, dan leze men, wat wylen de eerwaarde Heer *Joannes van de Velde*, in zyn *tweehondert-jarig Jubelfeest*, in eene kerkelyke Leerreden den 7 November 1776. gedaan, daar van gemeld heeft; genoeg, dat die overtogt altoos voor een meesterstuk in de krygskunde zal gehouden worden, en dat hier het spreekwoord bewaarheid is, *het geluk begunstigt de Stouten!* Wy merken alleen aan, dat de Spaansche benden, daar toe bestemd, hunnen aantogt uit het Thoolsche Eiland, en wel langs het grondgebied van Vossemeer en Vrybergen; misschien ook van S. Anna-land en het verdronken Philipsland aanvingen. Hoe Duiveland hier door geleden, en een jaar lang onder Soldaaten geweld gezugt heeft, is eenigzints te bezeffen uit het *Historisch verhaal van alle het geene dagelyks is geschied en gepasseerd, staande 't be-*

leg der Stede Zierikzee, begonnen 28 September 1575. *tot den 2 July Ao.* 1576. door *Jacques Manteau*, met de gevolgen daar op, gevoegd agter evengemelde Leerreden van *J. van de Velde*, tot bylagen.

De rust herstelde zig hier, na dat Duiveland zoo wel als Schouwen, door het verdryven der Spanjaarden uit dezen oord, van derzelver tiranny en gewetensdwang zig ontheven zag, en de Oorlog elders gevoerd wordende, hier gelegenheid was, om 't gene door kryg en water verwoest was, te regt te brengen, en de vrugten dier zegeningen te genieten.

De Gouwe, welke nog de scheiding tusschen Schouwen en Duiveland maakte, was nu al vol schorren, plaaten en zantbanken, daar onder de *Ruychplate* wel haast beloofde bekwaam te zyn om vrugtbaare koorn-akkers op te leveren: het welk de Zierikzeesche Regeering verstond, hun, als een aanwas van derzelver Heerlykheid der Vierbannen, te stade te zullen komen, waarom zy van Heeren Gecommitteerde Raden van Zeeland, den 8 December 1581. Octroy verwierven, om gemelde plaat in eeuwige erfpagt te bekomen, als de bylage 2 D. uitvoeriger aanduidt. Hebbende dezelve Regeerders, Ao. 1610. Octroy verworven tot bedyking, en zynde op 22 February 1612. hun den eigendom op nieuws door Heeren Gecommitteerde Raden verzekerd op een erfpagt van *f* 9 : - jaarlyks, zoo lang dezelve met de zee gemeen zoude leggen, en *f* 20 : - jaarlyks, wanneer die

die uit den zoute in het verſche zoude gebragt wezen, welke last tot heden blyft ſtand houden. Waar uit vervolgens Ao. 1614. de Polder van *Bettewaarde* is voortgekomen; liggende ten westen en noorden van het Polderken *Al te klein*, en noordwaards van het Gouwe-veer, zynde 543 gemeten 143 roeden groot; en welker naam *Betterwaardt* als by *Melis Stoke* is bekend geweest, waar uit af te nemen is, Ao. 1303. hier al zoo een ſtuk lands aanwezen had en tot Duiveland heeft behoordt. Het kon niet misſen, of door toeneemende verlanding der Gouwe, moesten nog meer aandykingen voorkomen, gelyk de *Sas-polder* aan de westzyde van *Bettewaarde* tegens het dyk water, behoorende tot het Regtsgebied der vier Bannen, Ao. 1646. is bedykt, beſtaande uit 219 gemeten 275 roeden. Daar eindelyk de *Jonge Polder* ten noorden van *Bettewaarde* en *Sas-Polder* is bygekomen, groot 106 gemeten 285 roeden, Ao. 1710. eerst aangedykt, mede onder de vier Bannen, en wel tot het Regtsgebied van Nieuwerkerk behoorende *(m)*. Zedert weet men van geen nieuwe indyking aan dit Eiland geſchied.

Geene Oorlogs-tooneelen deeden zig in den loop der XVII of XVIII Eeuwen hier op, maar wel zeerampen, zoo dat niet dan huishoudelyke en burgerlyke zaaken te regelen waren; onder die kan men tellen, dat ten jare 1629. over de Tienden van het Polderken *Sonneſchyn* en

(m) Tegenw. St. v. Zeel. II. D. bl. 534.

en *Hardemee* verschil ontstond tusschen de Graaflykheid, en het Capittel van Oudemunster, die echter 's Lands Staten besloten, dat provisioneel en tot nader ordre door den Rentmeester Beoostenschelde zouden bestierd worden (*n*); dan in later tyd schynen die een eigendom van den Heer der vier Bannen te zyn geworden (*o*). Gelyk verschil deed zig ten voorgemelde jaar 1629, op, ten aanzien der Tienden van de Gouwe-yeerse Polder, toen eerst bedykt, na dat den 15 Maart 1628. daar toe Octroy aan de Zierikzeesche Regeering was verleend (*p*). De penningen daar van komende, zouden mede provisioneel aan den Rentmeester Beoostenschelde betaald worden; daar wierd een *Deductie*, ter betoog van des Graaflykheids Regt, daar toe ontworpen, en gesteld in handen van twee Regtsgeleerden, om hun advis op in te neemen, en over dit verschil is Ao. 1632. een poinct van beschryving gemaakt, dan welks uitslag niet blykt, of schoon men denkt, dat die thans niet tot 's Lands Domeinen behooren. De Tienden van *Al te klein*, die de Graaflykheid plegen toe te komen, zyn den 5 Mey 1705. publicq verkogt, en golden Ao. 1760. by verpagting over dat jaar £ 21 : 8 : 9 vls. (*r*).

Het Polderken van Sonneschyn en Hardemee,

(*n*) St. Not. v. Zeel: d'Ao. 1629. bl. 237—239.
(*o*) Rek. Beöostenschelde d'Ao. 1760. fo. 464. vs.
(*p*) St. Not. v. Zeel. d'Ao. 1627. bl. 285. en 286. ibid d'Ao. 1628. bl. 31.
(*r*) Rek. Beöostenschelde d'Ao. 1760. bl. 39.

mee; konde om zyne kleente, deszelfs zwaar onderhoud aan den dyk, en de zee-weering, uit eigene middelen, niet langer goedmaken, waarom de Ingelanden van de *Buys-polder*, waar in de Gorsekens van Sonneschyn en Hardemee Ao. 1628. waren bedykt geworden, en die te samen niet grooter dan 60 gemeten 249 roeden waren, verzogten remissie van den honderften penning voor twaalf jaren, zoo mede voor gelyken tyd van den last op de hoornbeesten en bezaayde gemeten; daar ons geen eindelyk besluit op voorkwam, maar wel, dat de Heer Mr. *Cornelis de Jonge*, als Heer van Oosterland, en de Vrouwe van Bruinisse, den 12 February 1644. verzoek deeden, om Sonneschyn en Hardemee te mogen aanvaarden, vermits het onderhoud van den dyk door de Ingelanden verlaten was, daar de laatstgemelde op stonden gehoord te worden, 't welk by onderzoek zoo niet schynt gebleken te zyn, alzoo het gedaan verzoek, den 4 Juny 1644. afgeslagen wierd, voorts den 30 Mey 1679. de eigenaars dier landen, verlenging verzogten van vrydommen hun te voren gegund geweest; zedert den 23 November 1680; wierd toegestaan de verlenging van den vrydom van den ordinairen en extraordinairen honderften penning voor vyf jaren (*s*), naa welken tyd schynt dit

(*s*) St. Not. v. Zeel. d'Ao. 1629. bl. 237—239. ibid. d'Ao. 1637. bl. 65, 66. ibid. d'Ao. 1644. bl. 107, 221, 224, 185. ibid. d'Ao. 1679. bl. 43 en d'Ao. 1680. bl. 148.

dit Landeken geheel ingenomen en verdweenen te zyn, altans op de kaart van Hattinga word niet anders dan een klein schor *Sonneschyn* geteekend gevonden; gevolglyk is Duiveland aan die zyde ingekort, en zal men tegen Kerten en Zype, by 't beschryven der byzondere Heerlykheden, nog grootere rampspoeden aan den zelfden oost en zuid-oost kant dezes Eilands, te vermelden hebben.

De Oorlog, welke Ao. 1672. Nederlandsch Gemeenebest zoo bitter smaakte, bragt hier zoo wel, als in de nabuurige Eilanden, den last van eene Landwagt aan; tot het vinden der kosten daar toe benoodigd, wierd aan de Heeren dezes Lands, den 19 Maart deszelven jaars door de Staten Octroy vergund, om te mogen heffen een stuiver van 't gemet, ook twee gulden van ieder oxhoofd wyn, en een gulden op elk ton zwaar bier, 't welk by de tappers gesleten zoude worden *(t)*.

Wy kunnen de beschryving van dit Eiland eindigen, met nog gewag te maken, wie hier in oude en latere tyden heerschappye hebben gehad, met die onderscheiding, dat alleen hier plaats kunnen vinden, zulken aan wien geheel Duiveland onderworpen is geweest, terwyl de deeling, die na het overlyden van den laatsten Heer *Maximiliaan van Bourgondien* is geschied, best zal te vermelden zyn, als men tot de beschryving der byzondere Heerlykheden zal gevorderd wezen.

Dat

(*t*) St. Not. v. Zeel. d'Ao. 1672. bl. 33.

Dat Duiveland in den oudsten tyd niet meer dan één Heer kende, stelt men zeker te wezen, en dat die uit de oude adelyke Stam der Duivelanden, hier voren bl. 103. breeder vermeld, waren, is even zeker, dan welken van hun die al geweest zyn, en hoe en op welke wyze zy dit aanzienlyk erfgoed verlooren, het zy door misdaad van zig tegen de Graven gesteld, en by derzelver vyanden gevoegd te hebben, en dus door ballingschap en verbeurdverklaring zulks kwyt zyn geraakt, daar van is geene gedagtenis overgebleven, veel min by eenig schryver eenige aanteekening te vinden.

Na dat dan, het zy op welke wyze, Duiveland in Graaflyke handen gevallen was, vindt men den eersten, aan wien het verkogt of geschonken wierd, te zyn geweest, Heer *Claes van Borssele*, Heer Abrechtszone, Rentmeester van Zeeland, aan wien het door Hertog Albert van Beyeren in November des jaars 1387. opgedragen is geworden, (dan die ook deelgenooten schynt gehad te hebben); terwyl hy van dien zelven Vorst den 19 Maart 1392., naar loop van den Hove, verkreeg, dat alle zyne Ambagten, Tienden enz. in Duiverland van kwaade, goede Zeeuwsche Leenen wierden verklaard, zoo dat ook Dogters in Leenvolging die konden bezitten, dit zal uit de bylage 2 E. komen te blyken. Welke Heer den 18 Maart 1411. overleden zynde, is die in dit Leen opgevolgd door zynen Zoon Heer *Jacob*

van

van Borsſele van Brigdamme, welke Heer Jacob aan eene wonde in den Veldſlag by Brouwershaven Ao. 1426. overleed, na dat hy door Hertog Philips van Bourgondien, Ridder geſlagen was *(u)*. Die ſchynt tot opvolger gehad te hebben Heer *Adriaan van Borsſele van Brigdamme*, welke Ao. 1454. in huwelyk trad met *Anna van Bourgondien*, bastaard van Hertog Philips, die deze Heerlykheid als een huwelyk gift aan hem vereerde, en dat meer is aan gemelden haar Heer Vader verpande voor 15000 Franken, welken gemelde Vorst aan deze zyne Dogter, als een uitzet, gegeven had. Heer Adriaan overleden zynde Ao. 1468., had by uiterſten wille bevolen, dat in de kerken dezes Eilands, onderſcheidene *diensten tot rust zyner ziele* geſchieden moesten, waar voor hy haar begiftigde *(v)*. Vrouwe Anna van Bourgondien had hier de heerſchappy tot aan haar overlyden Ao. 1508, wanneer zy tot opvolgſter kreeg haare aangehuwde Nigt Vrouwe *Anna van Borsſele*, Vrouwe van Vere enz. die weder Ao. 1518. het tydelyke verlatende, dit heerlyk goed agterliet aan haaren Zoon Heer *Adolf van Bourgondien*, aan welken Duiveland, ten aanzien zyner behoudenis, (wanneer het door zee-vloeden voor onherſtelbaar wierd geagt,) door herdyking zoo duure verpligting heeft gehad. Deze Heer Ao. 1541. ook door den dood afgeſneden zynde, kwam des-

(u) Reigersb. Chron. II. D. bl. 182, 188, 199.
(v) Oudh. en Geſt. v. Zeel. I. D. bl. 243. et Segg.

deszelfs Zoon Heer *Maximiliaan van Bourgondien*, hier de heerschappy te aanvaarden, welke tot eerste Markgraaf van Vere verheven, het geene zyne Voorvaderen door pragt en overdaad nog niet hadden konnen verkwisten, verder doorbragt, zoo dat hy by zyn overlyden Ao. 1558. eenen tot zinkens toe met schulden overladenen boedel kwam agter te laten, waar door deszelts uiterste wil kragteloos wierd, en alle deszelfs agtergelatene goederen, zoo Leenen als andere, ten behoeve der schuld-eisscheren by gedeeltens, en op onderscheidene tyden, wierden verkogt; Duiveland in 't byzonder wierd gesplitst, zoo dat hier eene Heerlykheid de *Vierbannen* genaamd, ontstond, en die zoo wel als Oosterland, 's Heer Jans-land, en Bruinisse ieder afzonderlyke Heeren bekwamen, gevolglyk was dit Eiland niet meer eenen, maar verscheide Heerschappen onderworpen, van welker handelingen, en wie zy geweest zyn, te zyner tyd nader staat gehandeld te worden.

VERE
19 January 1795.

POORT-AMBACHT.

POORT-AMBACHT zoo genoemd, om dat hier door verstaan wordt die streek Lands in Schouwen, welke onmiddelyk een eigendom der Stad Zierikzee is, en rondsom haar muuren gelegen, zynde, ook zoo wel haar burgerlyk als lyfstraffelyk Rechtsgebied is onderworpen. Het wierd oudtyds *Quaal-Ambacht* geheeten, en was ten jare 1461, wanneer het opgemeten wierd, groot bevonden 3676 gemeten *(w)*, dan omtrent ten jare 1754., kon men niet meer dan 2877 gemeten 191 roeden daar in vinden, waarschynlyk, dat door inbreuken der zee, en wel aan de zuidhoek, het zelve zoo veel verlooren heeft. In dien omtrek en groote bevonden zig 1750. zoo Huizen als Landhoeven 28 stuks, behalven vier Meestooven, twee Leverhuizen en zes Zout-keeten *(x)*. Welker aanwezen zedert niet vermeerderd is, maar ten aanzien der Leverhuizen en Zout-keeten, vermindering ondergaan heeft; daar en tegen is er voor weinig jaren eene Lymkookery digt onder de Stad gesticht geworden, die men hoopt dat duurzaam wezen zal.

Men weet niet, dat in Poort-ambacht nimmer

(w) uitgeschreve aanteekeningen.
(x) Tegenw. St. v. Zeel. I. D. bl. 320.

ther eenig kasteel of adelyk, ook geen geestelyk, gesticht zig heeft bevonden, alleen de Stad Zierikzee was en is nog, het geen het zelve bevat; even min zyn er ook edele Stammen geweest, die hier toe eene byzondere betrekking hadden.

Dit Rechtsgebied Zierikzee, als ingelyft zynde, had geen ander Wapenschild, dan dit der Stad noodig, ook is nimmer een ander daar toe gebezigd.

Het eerst, dat van dit Ambacht in openbare schriften gewag wordt gemaakt, is in de giftbrief, by welken *Willem 's Graven soon van Henegou* enz. den 22 Maart 1323. aan zyn *liefs Heer en Vaders poorteren van Ziericzee* geeft al zyn Ambacht dat hy had in gemeld Ambacht *tot der gemeener poorteren behouf om haer vryheyt daar mede te voorsien ende te beteren.* Gevende voorts magt, dat zy *haer excysen af mogen leggen en aendoen, als sy willen minderen en meerderen, naer dat hen goetdunckt* enz. (y). De schryver van den *Tegenw. St. v. Zeel. II. D. bl.* 449. noemt het jaar 1303. dus is hier eenig verschil. Dan daar het Charter by Mieris geboekt naar een Copie schynt genomen te zyn, zal dat een schryf- of druk-fyl wezen, want Graaf JAN II. kan in Ao. 1303. nog geleeft hebben, toen zyn Zoon Willem deze gifte deed, zynde hy juist te Zierikzee als hem 's Vaders overlyden ter kennis kwam, en hy terstond als Gra-

(y) Mieris Charterb. II. D. bl. 365.

Grave gehuldigd wierd, zynde zedert bekend geweest als WILLEM III. en eerst Ao. 1337. overleden, Grave WILLEM IV. zyn Zoon en Opvolger was toen pas negentien jaren oud.

Het schynt, of tot dien tyd toe Schouwen nog geene behoorlyke en geregelde uitwatering door middel van sluizen had, alzoo Graaf Willem IV. den 23 October 1337. op verzoek *van onse mannen van Scouden*, om, *dat onse land nan Scouden te niete werde van den reghenwater sluse loes* eenige voorname lieden uitzond, om in Schouwen eene bekwame plaats daar toe te vinden, *zoe hebben si Scouden omme ghevaren en eenen pit ghevonden in Quael-ambocht beoosten der niewe inlaghe, die leyt op 't oestende van Zuutlant, in manieren, dat die van Suutland die sluse ligghen, houden, ende verwaren sullen in Quael-ambocht buten der costen, ende scade onser goede luden van Zierixe ende van Quael-ambocht* enz. *(z)*. Gevolglyk mag men besluiten, dat dit de eerste en oudste Waterloozing van Schouwen is geweest.

Had dit Poort- of Quaal-ambacht niet alleen een sluis, maar ook zee-weeringen te verzorgen, zoo heeft er ook een Dykbestuur moeten plaats hebben, van welks eerste instelling men geen onderrigt heeft, maar wel, dat de Regeerders van Zierikzee den 1 December 1445. van Hertog PHILIP VAN BOURGONDIEN het voorregt verwierven, van eenen Dykgraaf over

(z) Mieris Charterb. II. D. bl. 601.

ger 't Quaal-ambacht te mogen aanstellen, (waar van het Octroy onder de bylage 2 F. gevonden word) om dan by den Grave geconfirmeert te worden *(a)*. Dit schynt zoo agtervolgd te wezen, want den 23 September 1504. verleende FILIPS, bygenaamd *de Schoone*, Koning van Spanjen, commissie aan *Cornelis Jacobsz. van der Lisse*, als Dykgraaf van 't Quaal-ambacht, daar toe by Burgemeesters, Schepenen en Raden gekoren; welke Commissie eenen breeden last inhield. Geen minder houdt die, welke Prins WILLEM I. als Stadhouder, den 16 Augustus 1583. aan *Ieman Rochus Brouwer* gaf, geapprobeert en geregistreert by Heeren Gecommitteerde Raden van Zeeland, den 15 der voorzeide maand, als te zien is in de bylage 2 G. Van jongere bestellingen desaangaande, kwam ons niets ter kennisse.

De Dykgraven hier, schynen wel eens hun gezag ten nadeele der opgezetenen overschreden te hebben, door dien by een Raadsbesluit te Zierikzee, den 16 April 1544. genomen, wierd vastgestelt, *dat de Dyckgraue van Poort-ambocht altyts zynen gezwoiren zal laeten kyessen by den Raedt deser Stede, ende dat hy gheen poorters beschaedighen en zal, zonder weten van een poorter-citagie hier gedaen; ende dat de voirsz. Dyckgraue de boeten hem aenghewesen ende wettelycke verleyde penningen zal moghen heyssen ten vuytlantschen banne voor Burgh-*

(a) IV. Copul. ter Rekenk. v. Zeel. fo. 59—62.

Burghmeester ende Schepenen als 't hem goed duncken zal.

Dit Ambacht, als reeds gebleken is, heeft geen eigen Gerecht, maar staat onmiddelyk, zoo in weereldlyk als kerkelyk bestuur, onder Zierikzee, en kent geen andere Wetgevers.

De neering en handteering is hier dezelve, als te voren van geheel Schouwen is gezegt.

Geen Dorp of Gehucht is onder Poort-ambacht te vinden, behoorende daar onder aan de westzyde van het dykwater *Gouwkens Nieuwland Polder* en voor het meerendeel het Polderken *Verbrandeman*; aan de oostzyde des dykwaters strekt het zig uit, buiten den zuidhoek, welke zedert Ao. 1599. door het graven der nieuwe haven van het eigentlyke Schouwen afgescheiden is geworden, tot de geheele *Zuider Nieuwland Polder*, ook een gedeelte van de *Gouwe Veer Polder*, waar in de Lustplaats *Ypenhoven*, van den Heer *Gysbert de Jong*, gevonden wordt (b), welk dezen oord tot een cieraad verstrekt. Terwyl de Tienden van laatstgemelde Polder geheel een eingendom der Stad Zierikzee geacht worden te zyn (c). En eindelyk is daar in begrepen het *Zelke Poldertje*. De groote van dit Regtsgebied in vroeger en later tyd, is reeds op bl. 130, verhaald.

Men komt nu tot de geschiedenis van Poort-am-

bacht,

(b) Kaart van Schouwen en Duiveland door Hattinga.
(c) Rek. Beöostenschelde d'Ao. 1760. fo. 45. vs, en 46.

bacht, welk in een zo nauw verband met die der Stad Zierikzee staat, dat de eene zonder de andere niet wel te behandelen is; genoeg derhalven in 't algemeen aan te merken, dat van de Oorlogs-rampen, die de eene trof, de andere rykelyk haar deel heeft gehadt, en Poort-ambagt in 't byzonder veel van hooge zee-vloeden en overstroomingen te lyden gehadt heeft. Daar onder behoort, dat de Polder van Zuider Nieuwland, Ao. 1605. herdykt, ten jare 1575., ten tyde Zierikzee van de Spanjaarden belegerd was, tot afbreuk van den vyand is doorgesteken geweest, en wel om de *Groote Zelke*, als zynde toen de voornaamste sterkte der Stad, af te snyden van de dyken toen by de Spanjaarden bezet, hebbende, dus tot aan de herdyking, waar toe het Octroy by 's Lands Staten eerst den 13 January 1606. is verleend, den tyd van dertig jaren met de zee gemeen moeten blyven. Wanneer men daar by voegt de doorsteeking, die tot behoud van Zierikzee Ao. 1575. aan de westzyde van het dykwater by de Lever-huizen tegen over *Kaaskenswater* heeft moeten geschieden, als hier vooren bl. 85. breeder is aangeteekend, dan is het genoeg ter overdenking, wat de Landzaat hier geleden en ondergaan heeft, om zig en anderen van gewetensdwang en geweld te bevryden.

Den 10 December 1638. verzogt *Cornelis Jonssen van der Werve*, in erfpagt te mogen hebben zekere vier gemeten, vier roeden in Poort-ambagt, daar het advis van den Rentmee-

ter *Stoutenburgh* op wierd gevordert *(d)*. Dan waar van geen gevolg ter onzer kennis kwam.

Met den vloed van 21 September 1671. vermoede ik, dat de Polder van Zuider Nieuwland is doorgebroken; vermits den 31 October des zelven jaars, den Ingelanden toegestaan is vrydom van den honderdsten penning, hoorngeld en bezaayde gemeten voor den tyd van zeven jaren, en dat wel *vermits haar laatste inundatie (e)*. De ongemeene vloed van 26 January 1682. deedt geheel den Zuydhoek onderloopen, om welke schade te herstellen, den 9 April deszelven jaars aan denzelven vrydommen wierden toegestaan, welke den 12 Maart 1686. voor nog vyf jaren zyn verlengd *(f)*.

De landlieden in Zuider Nieuwland, waren door alle Oorlogen heen bevryd gebleven van eenige lasten, tot onderhoud der Landwagt en Roode Roede te moeten opbrengen, aangezien zy, tegen het woeden der zee, geduurig te kampen hebbende, reeds daar door boven vermogen waren bezwaard; maar dit wierd Ao. 1679. by de Zierikzeesche Regeering zoo niet begrepen, en hun even als anderen opgelegt, om zoo wel in het een, als ander, hun aandeel optebrengen. De Ingelanden bragten deswegen hun bezwaar ter Staatsvergadering, die na de Rekenkamer, en den Zierikzeeschen Raad, daar op gehoord te hebben, by besluit van

(d) St. Not. v. Zeel. d'Ao. 1658. bl. 85.
(e) Ibid. d'Ao. 1671. bl. 236.
(f) Ibid. d'Ao. 1686. bl. 119.

van 15 September 1673. het verzoek deswegen gedaan kwam af te wyzen *(f)*. Zedert heeft de zee niet opgehouden steeds haare aanvallen tegen de zuiderhoek te herhalen, en verdubbelen, zoo dat één duidelyk en klaar bewys desaangaande, genoeg zal wezen by te brengen, hier in bestaande, dat, wanneer daar ten jare 1721. een Inlage moest gelegd worden, zulks met het bezinken van zeventien, buitengewoone kostbaare hoofden, den Lande niet minder heeft gekost dan £ 38437 : 13 : 6 vlaams. Was het daar by gebleven! maar, had men een juiste opgaaf, wat deze oord zedert, en tot heden, voor geldsommen verslonden heeft, aan het herstellen van dykbreuken en grondbraken, men zoude verbaazen, terwyl de vrees gestadig aanhoudt, dat geheel de zuidhoek een prooi der golven worden zal, wanneer ook het kostbare paal-hoofd der Zierikzeesche haven zal moeten bukken: God geve, dat de middelen, daar tegen aangewend, gezegend mogen zyn, en dit ongelukkig Land steeds het hoofd mag boven houden; Poortambacht hier mede besluitende, acht men genoeg te hebben bygebragt, om van hetzelve een geregeld denkbeeld te vormen, en hoe het zelve in vroegere en latere tyd niet minder, dan andere streeken aan wisselvalligheden is onderworpen geweest.

VERE
22 January 1795.

HEER.

(g) St. Not. v. Zepland d'Ao. 1673. bl. 108, 159.

HEERLYKHEID

VAN

NOORDGOUWEN.

NOORDGOUWE, eene Heerlykheid in 't Eiland Schouwen, palende oostwaard aan St. Hieronimus-Ambacht of Polder, of zoo men die er onder begrypt, geheel en al aan het dykwater; ten westen aan de Heerlykheden Nieuwerve en Kerkwerve; zuidwest en zuiden aan Poortambacht; ten noorden aan de Heerlykheid Sonnemare, en noord-oost aan de Heerlykheid Dreisschor.

Daar dit Ambacht oudtyds behoorde tot het Eiland Sonnemare, en de stroom, of 't water, waar door het van Schouwen was afgezonderd, de *Gouwe* wierd genaamd, en deszelfs aandyking noordwaards is geschied, behoeft de oorsprong van deszelfs benaming niet ver gezogt te worden; daar het water, 't welk oudtyds Schouwen van Duiveland scheidde, den naam van *Zuid-gouwe* droeg. Het woord *Goude* meend men een *Deensch* woord te zyn, en de *Gouw* zoude beduiden een gracht, en den dyk, die

die de gracht tegen houdt (*b*).

Wy stelden zoo even, dat dit Ambacht oudtyds een deel van 't Eiland Sonnemare uitmakte, en daar het dus gevonden wordt op de kaart van Zeeland d'Ao. 1274. by Smallegange te zien, moet het dan nog van vroeger tyd aanbegin hebben genomen. Dan, daar wy meermalen gezegd hebben, op voorgemelde kaart geen volkomen vertrouwen te stellen, komt ze ons in dezen ook bedenkelyk voor, aangezien het oudste bescheid, welk van deze Heerlykheid gevonden wordt, is de gift van *Jan van Chastillon*, Grave van Bloys enz. die den 7 July 1374. (dus eene Eeuw later als voorgemelde kaart verondersteld word te wezen) aan *Willem Hont Willems soen*, zynen Rentmeester in Zeeland, *al sulcken gors, ende slyck tot eenen nieuwen lande te dykene ter goeder scheyen, als wy leggende hebben tusschen den lande van Schouwen, ende tusschen onsen lande van ende Dreyschor*, waar af hy aan zig behield; *dat vyfte gemet lants, vry van alle oncosten, ende den elfden schoef, ende dat thyende leen, ende wy sullen behouden onse hooge Gerechte, ende heerlickheyt, ende onse verboirnessen boven thyen ponden, ende verboirnessen van thyen ponden ende daer beneden sal Willem Hont hebben, ende daer toe alle ambachte ende ambachtsgoedingen en sel 't van ons, ende van onsen nacomelingen houden tot eenen rechten leene.* Terwyl het voorneemen was daar een kerk

(*b*) M. v. d. Houve Handv. Chron. II, D. bl. 170

kerk te bouwen, gevolglyk was er te vooren geene geweest, alzoo men in denzelven brief leest: *Voort hebben ghegeven, en gheven der kerke, die men maken sal in dit voorschreven nyeuwe lant, twintig gemeten lants van onsen vromen te papeliker provende (i).* Dit mag men dan veilig voor de eerste uitgift, en het aanbegin van Noordgouwe stellen, of schoon de naam zelve in gemelden brief nog niet gevonden wordt. Dat bedyken zal geen voortgang hebben gehadt, of voorn. Willem Hont, zal zekere aandeelen aan andere overgelaten hebben, en dus is dit Ambacht al vroeg gesmaldeeld geweest, want Hertog PHILIP VAN BOURGONDIEN, was by donde van *Claes Wisse* aangekomen de helft in *zeven ende tachtig ende een half gemet Ambachts, ende die helft van Elf gemeten tienden ende een quartier*, die hy verkogt aan *Jacob Hont Philips zoon*, den 11 Augustus 1438. als uit de brief zelven, in de bylage met 2 H. gereekend, blykbaar is.

De groote dezer Heerlykheid was Ao. 1641.

	1394 gem.	208 roed.
S. Hieronimus Polder	108 ——	235 ——
In de Verbrande man	7 ——	190 ——
Dus te samen	1511 gem.	28 roed. (k).

Zedert vindt men, dat Ao. 1744. volgens Veldboek deze Heerlykheid zoo beoosten als be-

(i) Mieris Charterb. III. D. bl. 291.
(k) Boxh. op Reigersb. I. D. bl. 89. Smalleg. Chron. bl. 305.

bewesten Steene groot is	1395 gem. 188¾ roed.
af voor den nieuwen weg . .	3 — 256 —
rest . .	1391 gem. 232 roed.

Volgens den *Tegenw. St. v. Zeel.* in de beschryving van dit Ambacht Beoosten Steene

maar groot is .	573 gem. 196 roed.
Bewesten Steene .	350 — —
Dat samen uitmaakt . .	923 gem. 196 roed.

Het geen verre is beneden die van welke Ao. 1641. lasten wierd betaald, en ook van het Veldboek d'Ao. 1744.; het een of ander moet een mistelling zyn, want hier kan de zee geen landen ingenomen hebben, wyl Noordgouwe midden in andere Ambachten besloten ligt. De onderscheiding in Beoosten- en Bewesten-Steene was voortyds noodzakelyk, wyl de uitgift, welke de Grave van Blois daar van deedt, even hier vooren gemeld, een gedeelte van Oud-Dreisschor was, welk niet gevonden wierd op de Steen-rolle van Beoostenschelde, en daarom Beoosten-Steene wierd genoemd, terwyl de latere aandyking naar den kant van Schouwen, als onder het Rentmeesterschap van Beoostenschelde hoorende, Bewesten-Steene is genaamd, van welk laatste, na zyne bedyking Ao. 1400. toebehoorende aan *Filips de Hont*, en *Witte* zyn Broeder, by Hertog Albrecht van Beyeren, te boek ontfangen is voor 450. gemeten Ambachts, 't welk al weder een verschil met voorige opgegevene groote maakt, dat men

den niet weet te vereffenen. De beide voorsz. deelen worden door blaauwe dorpel-steenen, met het eene einde in de grond staande, op welker boven-einden staat uitgehouwen *Beoosten-* of *Bewesten-Steene*, van malkanderen onderscheiden *(l)*.

Ten aanzien van oude en latere bewoonders dezes gronds kan men niets voegen by het geene desaangaande van Schouwen in 't algemeen is gezegt: wenschelyk waare het, dat de Noordgouwers Ao. 1787. zig niet aan oproer en plundering hadden schuldig gemaakt; verwyt daar van hoopt men, zal hun doen bloozen, de nakomelingschap keere nimmer tot zulke schendaaden weder, en betoone zich ten dien opzigte ook hervormd te zyn.

Deze Heerlykheid, zagen wy reeds, bestaat meerendeels in het geen men Beoosten- en Bewesten-Steene noemt; voorts in *S. Joos-polder*, en een klein gedeelte in het Polderken de *verbrande* of *verbornende man*; dan of St. Hieronimus Polder, niet een byzonder Ambacht zy, zal nader onderzoek lyden. Het eenige, welke oudtyds hier van adelyke Huizen te vinden was, is *het Huis de Pottere*, nog het *Slot* genaamd, thans in eene Landhoeve verkeerd, en weinige teekens meer dragende van zyn bloeiendsten welstand. Waarschynlyk, dat zyn eigenaar, in het begin der voorige Eeuw, *Hendrik de Pottere*, daar aan zyn naam agter gelaten heeft; terwyl het denkelyk van vroeger

oor-

(*l*) Tegenw. St. v. Zeel. II. D. bl. 416 enz.

oorfprong, en mogelyk de zetel geweest is der eerste Heeren van Noordgouwe: hoe het wezen mag, de Dogter van voorn. Hendrik de Pottere, *Maria de Pottere*, huwde aan den Ridder *Johan Konyer*; en beval by uiterften wille van 14 July 1650. het ftichten van vyf Weduwen-huisjes, die ook over de dreef of laan van dit Slot zyn gebouwd, en nog een beftaan hebben, wordende het onderhoud, zoo wel als der Weduwen, die het bewoonen, uit een hoofdfom van vyftien duizend guldens gevonden, welke in Zeeuwfche Lands Obligatien zyn belegt (*m*). Dit geftickt wordt niet naar de Stichteres, maar naar den Bouw-heer *Konyers-* of *Koenjers-huisjes* genaamd (*n*).

Bewesten Steene dezer Heerlykheid, bevondt in zig, tot aan den ommezwaay in Land- en Kerk-beftuur, een Mannen klooster *Zion* genaamd, ten jare 1434. door eenen *Jan Lievens* gefticht, die men wil de Stamvader te zyn geweest van het naderhand aanzienlyk geflacht van *Cramftryen*, dan of het een *Katbuizer* klooster geweest zy, twyffelt men aan; het was toegewyd aan *S. Jeroen* of *Hieronimus*, hebbende binnen zyne muuren tien gemeten twee hondert en twaalf roeden gronds beflagen, of, zoo men in eene andere aanteekening vindt, waren 17 gem. 80 roed. in 't Klooster Bevank gefloten: dan, of het zelve by voorn. Jan Lievens alleen met zulke aanzienlyke goede-

(*m*) St. Not. v. Zeel. d'Ao. 1661. bl. 44.
(*n*) Tegenw. St. v. Zeel. II. D. bl. 424.

deren is begiftigd geweest, als het bezeten heeft; is kwalyk te denken, daar men doch van geene Vorstelyke giften daar aan gedaan eenig gewag vind gemaakt: ook was by zyn aanleg de drift der Grooten, om zig te verarmen in het verryken der Geestelykheid, meest verdweenen; de Graven uit de huizen van Bourgondien en Oostenryk hadden aan prachtige hofhoudinge en geduurige Oorlogen het hunnen te zeer noodig; hoe het wezen mag, dit is zeker, dat dit klooster aanmerkelyke goederen heeft gehad, in deze *Heerlykheid* van Noordgouwe alleen, bezat het 259 gemeten 274 roeden lands, buiten en behalven vier vyfde in de *Jeronimus Polder*; ook in Nieuwerkerk in Duiveland 72 roeden dyks, zoo mede een deel in de Polder van Bettewaarde; in S. Joost-polder 12 gem. 159 roed. lands; dit alles buiten de *Tienden*, die niet minder aanmerkelyk waren, als in Kerkwerve en Rengerskerke 18 gemeten; in Noordwelle, Zuidwelle en Golendyke 7 gemeten; daar nog by te voegen zyn zoo veele *Renten*, als deze Kloosterlingen jaarlyks konden beuren: als op zekere Hofstede, verschynende S. Maarten . . . ℒ -: 12: -

Ten laste der Stad Zierikzee, staande op vyf verschillende namen . . . . 6: 10: -

Ten laste der Stede Brouwershaven, op drie onderscheidene tyden vervallende . . 8: 5: -

Op

Op de Gorsingen van Wonisant, die toebehoorde den Grave van Buuren . . . £ 2 : 8 : -

Ten laste der Stad Antwerpen 6 : - : -

Ten laste van het Klooster of Abdye der *Pieter Post Heeren* te Antwerpen . . . . . 4 : - : -

Daar en tegen had het klooster *Zion* ten zynen laste een Erfrente van £ 4 : 5 : 8. vls. 's jaars, welke voldaan moest worden aan de Abtdisse der Convente van *Marienburg*, in den Lande van *Kleef*, by de Stede Zanten; tot zekerheid van welken 26 gemeten Lands in *Goyken Nieuwland* verbonden zyn geweest.

Alle die goederen en eigendommen zyn met het eindigen der Graaflyke Regeering door de Zeeuwsche Staten aangeslagen, en zedert verkogt, of in erfpagt uitgegeven, om welke laatste te verkrygen, veelen, die invloed of deel in 's Lands Regeering hadden, zig meesterlyk wisten te bedienen: die allen op te noemen, acht men onnoodig, en zoude den lezer bevreemden; echter om het gestelde met bewyzen te staven, zal men eenige aanhalen: Den 7 Juny 1647. wierd zodanige erfpagt vergund aan de erfgenamen wylen *Jan Claassen Bastaerd*; den 22 February 1650. aan den Secretaris *Stavenisse*; den 1 July 1650. aan Kaptein *Hendrik Humme*; den 16 November 1650. aan den Griffier der Rekenkamer *Anthony de Jong*; den 9 Juny 1651. aan den Burgemeester *Pieter de Witte*; den 28 October 1651. aan *Michiel*

Bartels, en anderen meer, welk alles in der Staten Notulen van gemelde datums breder te zien is.

Dit Klooster gebouw, met wat daar toe behoorde, is zeker, staande het beleg van Zierikzee, door de Spanjaarden verwoest, en de geestelyke Vaders, welke het bewoonden, zullen met den uittogt der Roomsche kerkelyken uit die Stad, of mogelyk al vroeger hunne veiligheid elders gezogt hebben, dan werwaarts, is nergens aangeteekend. Dit gesticht, door het Oorlogs lot verwoest en geplunderd zynde, zal een geruimen tyd een prooi verstrekt hebben, der geenen, welke daar hout, steen en andere bouwstoffen van halen wilden, zoo als de steen en puin der vervallene kerk Ao. 1579. gebezigd zyn aan de zee-werken van Dreisschor *(o)*; vervolgens het eene en andere dezer klooster gebouwen geheel en al gesloopt zynde, is daar tegenswoordig niets meer van te zien, dan een gedeelte der buiten-muur, die het weleer omvatte, terwyl op het voorplein nog flaauwe kentekens zyn der Klooster-Brouwery. De Landhoeve, op dezen grond gebouwd, doet nog den ingang des kloosters eenigzints erkennen. Weinige jaren, voor dat de *Tegenw. St. v. Zeel.* het licht zag, was er nog een brok van den kerk-tooren, met eenige grondvesten van de kerk te zien, dan deze waren ook al afgebroken en uitge-

(o) Gebleken uit een Request van Dykgraaf en Gezworens van Dreisschor.

begraven (p).

Van de Monniken, welke hier de bewoonders waren, is geene andere gedagtenis overgebleven, dan van *Pieter Willems*, welke Ao. 1465. Prior was; ook was *Niklaas van Weesp* procurator, of kostbezorger, hy is 17 February 1554. overleden: ook was hier Monnik *Ægidius Aurifaber* (anders *Jillis Goudsmith*,) een geleerd man, van welken nog nader staat gewaagd te worden (q).

Onder deze Heerlykheid, is eene buurt, of gehugt *Schuddebeurs*, omtrent drie vierde uur gaans van Zierikzee, die men veronderstellen mag, dat voor de Nederlandsche beroertens van meer aanbelang, dan nu, zal geweest zyn; wyl jaarlyks daar nog kermis op den derden Paasdag gehouden wordt, waarschynlyk, om dat daar de kapel was, aan de H. Moeder Maagd toegewyd, en die een eigendom had van vyf en dertig gemeten, 296 roeden lands, in diverse blokken door deze Heerlykheid verspreidt.

Een aantal buitenplaatsen, en cierlyke beplantingen doet deze Heerlykheid boven andere uitsteeken, welke zomer-verblyven eigendommen zyn van aanzienlyke en vermogende bewoonders van Zierikzee, die hier des Somers hunne wooning nemen; welke, hoe wel van geen uitstekende groote, echter om haren net-

(p) Tegenw. St. v. Zeel. II. D. bl. 425.
(q) Oudh. en Gesticht. v. Zeel. II. D. bl. 561

netten aanleg, en onderhoud, hier den doortogt zeer aangenaam en vermakelyk maken; dan, van welke zederd weinige jaren eenigen zyn gesloopt, en de gronden in bouwlanden zyn verkeerd.

Het Wapen van Noordgouwe is te regt op kaart van Schouwen, door J. de Kanter afgebeeld, zynde het schild nederwaards blaauw, daar op een zilveren hazewind, loopende op een groen veld; het bovendeel van het schild is zilver, beladen met twee blaauwe zeebaaren, en drie zwemmende zwarte meerkoten (een soort van water-vogels) twee boven en een beneden de zee-baaren. In de wapenkaart der Heerlykheden Beoostenschelde, by Smallegange te zien, wordt de beneden helft van het schild, waar op de windhond loopt geheel groen gesteld, welk men dus ten onregte zoo genomen heeft; maar op voorn. kaart wel en te regt is geteekend: de meerkoten moeten zwemmende zig vertoonen. Het is duister, en niet te bepalen, wanneer dit wapenschild eerst is aangenomen, zoo wel als aan wien deze Heerlykheid zulks verschuldigd zoude wezen, weshalven de gissingen, desaangaande te maken, hersenschimmig zouden zyn.

Men weet geene byzondere voorrechten aan te wyzen, die Noordgouwen alleen eigen zouden zyn, en kunnen de Inwoonders maar bogen op die, welke alle Zeeuwen en Schouwen gemeen hebben.

Wat de Regeering in 't gemeen hier betreft,

zoo lang de Heerlykheid in Beoosten- en Bewesten-Steene onderscheiden was, was het eerste der gemelde deelen het hooge Rechtsgebied van Dreisschor, en deszelfs Bailliu onderworpen; daar wierden ook twee onderscheidene Schepens-banken gevonden, de welke eerst ten jare 1629. of daar omtrent tot één zyn gebragt, welke tot Ao. 1787. bestaan heeft in een Schout, zeven Schepenen en een Secretaris. Daar de Rentmeester Beoostenschelde eerst alleen over Bewesten-Steene de hooge Jurisdictie oeffende, is die, zedert Beoosten-Steene door verkoop uit den boezem der Graaflykheid is geraakt, nu geheel in het bezit van het hooge Rechtsgebied, die voor Burgemeester en Schepenen van *Zierikzee*, in hoedanigheid als 's Graven Mannen, zyne crimineele aanklagten doet en vervolgt. Het Burgerlyk bestuur, of de laage Jurisdictie zoude nog als voorheen, door zeven Schepenen berecht worden, was het niet dat ten jare 1787. de oproerige en misleide Gemeente den Heer van dit Ambacht, in zyn recht verkortte, met buiten of zonder hem, de zulken, die zy waanden niet genoeg Oranjes gezind te wezen, uit de Schepenbank te weeren, en die te doen vervangen door anderen, door welken zy verwagten, dat hunne euveldaaden zouden voorgestaan, beschermd, ja beloond worden: zulk onzinnig bestaan, wierd echter door Commissarissen, van den Prince Stadhouder afgevaardigd tot herstelling der rust in *Zeeland* ge-

wraakt, de Ambachtsheer in zyn wettig gezach en recht hersteld, en om dat het meerendeel zyner opgezetenen door oproer en het plegen van geweld besmet waren, en er geene voorwerpen genoeg konden gevonden worden, om het Rechters-ampt te bekleeden, hem toegestaan, in plaats van zeven, vyf Schepenen aan te stellen, zoo lange hy zulks noodig zoude oordeelen; en op dien voet heeft de Rechtbank tot heden hier stand gehouden.

Ten aanzien van het Dykbestuur vindt men, dat zulks met al wat daar toe betrekkelyk is, behoort aan een Dykgraaf, twee Gezwoorens en een Penningmeester, die allen door de Ingelanden worden verkooren en betaald.

Wat het Kerkelyk-bestuur aanbelangt, voor de tyden der Reformatie behoorde deze Heerlykheid in 't Geestelyke tot het Bisdom van Utrecht, naderhand tot dat van Middelburg, en onder het Dekenschap van Schouwen; zedert de Hervormde leer in dit Eiland de heerschende is geworden, zyn de Roomschgezinden tot op weinigen na verminderd, en word de kerk door een eigen Predikant bediend, welke, zoo wel als de Kerkenraad, volgens de bekende kerkenordening van Zeeland, wordt verkooren. De Gereformeerde gemeente bestond ten jare 1790. uit omtrent 150 ledematen.

De Neering is hier, gelyk elders ten platten Lande, meest in Landbouw bestaande; voorts in het onderscheid van Tuynen, Meedelven enz.

Het

Het Dorp Noordgouwe, een uur gaans van Zierikzee, is wel van de grootste des Eilands niet, maar de kerk staat in het midden, en het Dorp is vry net bebouwd en onderhouden; het heeft een Regthuis, waar de Wet haare vergaring houdt; hier is de meeste doortogt van Zierikzee naar en van Brouwershaven, zulks, gevoegd by de beplante wegen en toegangen, maakt des zomers het verblyf aangenaam.

De kerk welke men bl. 140. aanmerkte, eerst na Ao. 1374. gebouwd te zyn, is, schoon niet groot, echter voldoende voor de Gemeente, waar, buiten de zitplaats van den Ambachtsheer en Vrouw, nog andere voor aanzienlyke lieden gevonden worden, welke, des zomers verblyf onder dit Ambacht houdende, hier den Godsdienst bywoonen. Zy wierd oudtyds door een Pastoor bediend; van welken men niets aangeteekend vindt, dan dat 14 January 1574. door afstand van Heer *Laurens Heiman*, die begeven is aan Heer *Maarten Leendertszoon* (r). Welke Pastorie den eigendom pleeg te hebben in twee perceelen vyf gemeten 125 roeden lands, nog een gemet Driest by de groote Weel, alle zedert in erfpagt uitgegeven (s). De *Gildemeester* in dit Ambacht moest jaarlyks, tot onderstand der Pastorie, voldoen vier ponden vlaams (t). Welke men wil, dat nog jaarlyks

(r) Oudh. en Gest. v. Zeel. II. D. bl. 88.

(s) Rek. der Geestel. Goederen over Schouwen d'Ao. 1680. bl. 50.

(t) ibid. bl. 51.

lyks aan 't Comptoir der Geestelyke goederen worden opgebragt, dan door wie, kwam ons niet te blyken.

Daar schynt aan deze kerk een kapel of altaar te zyn geweest, toegewyd aan de *drie Koningen*, welke den eigendom had van drie gemeten 50 roeden lands in twee partyen; ook zedert in erf pagt uitgegeven *(u)*. Het onderhoud der kerk word zints haare stichting tot heden gevonden uit de inkomsten haarer eigene goederen, van welke, om de twee jaren aan den Ambachtsheer, Schout en Gerechte rekening wordt gedaan.

De *Curé* of Pastoor bezat, volgens het Veldboek d'Ao. 1595, boven zyn *Stipendium*, 't geen hy van de hoofdkerk van Dreysschor trok, nog het inkomen van twee en veertig gemeten zeven en twintig roeden lands, in onderscheidene hoeken en blokken binnen deze Heerlykheid gelegen, die by de Graaflykheid zyn aangeslagen, en waarschynlyk verkogt, of in erfpagt uitgegeven.

Wanneer de Hervormde leer hier de heerschende was geworden, kon die Gemeente terstond geenen eigenen Leeraar hebben, vermits nog geene genoegzame voorwerpen te vinden waren, om ieder kerspel ten platten Lande te konnen voorzien: ook zullen de Gemeentens in den aanbeginne maar uit weinige ledematen hebben bestaan; hoe het zy, deze Parochie moest,

(u) Rek. der Geestel. Goederen van Schouwen d'Ao. 1680. bl. 48.

moest, nevens die van Elckerzee en Kerkwerve, zig met eenen en denzelfden Predikant vergenoegen, welke was *Andreas van Doorne*, die van Ao. 1589. tot Ao. 1602, wanneer hy overleden is, hier zoo wel als op evengemelde Dorpen, het Predik-ambt bekleed heeft. Het was geduurende zynen dienst, dat Ao. 1592. reeds eene Clasfis te Noordgouwe gehouden is *(v)*. Dan al van den jare 1600. af, fchynt de combinatie met Elckerzee opgehouden, en alleen die met Kerkwerve plaats te hebben gehad. Op voorgemelde *A. van Doorne*, volgde Ao. 1600 *Elias Wronier*, en op die Ao. 1604. *Jonas Wronier*, die in dat zelve jaar nog tot opvolger fchynt gehad te hebben *Nicolaas van Heest*. Op welke Ao. 1614. volgde *Jacob Schoutens*, en op die Ao. 1619. *Cornelis Beukelaar*. Welke in het volgende jaar 1620. vervangen wierd door *Cornelis Hayman*, met wiens overlyden, of vertrek, de combinatie met Kerkwerve eindigde, zoo dat Do. *Philippus de Weesemaker*, Ao. 1625. de eerfte Predikant is geweest, welke deze kerk alleen bediende; op hem volgde, als zoodanig Ao. 1634, *Isacus Middelhovius*, en op die Ao. 1638. *Arnoldus Stamperius*, die Ao. 1662. tot opvolger had *Hubertus Leidekker*, en die weder Ao. 1671. *Charels Rasfart*, met welken, over het verkiezen van Ouderlingen en Diaconen,

(v) J. W. Te Water, Verh. der Reform. v. Zeel. bl. 248, 249.

nen, Ao. 1680. verschil ontstaan zynde, werd die gelast, in 't vermaken van den Kerkenraad, te agtervolgen der Staaten Resolutie van 23 October 1680 *(w)*. Op deze volgde als Leeraar dezer Gemeente Ao. 1690. *Johannis Sterk*, die Ao. 1713. gevolgd is van *Johannis van der Gryp*, en na dezen Ao. 1715. *Jeremias van der Gryp*, welke deze Gemeente lang schynt bedient te hebben, want vinde eerst op hem gevolgd te zyn Ao. 1747. *Marinus Ommurs*, die twee jaren daar aan Ao. 1749. tot opvolger had *Johannis Thomas Clinge*, op dien volgde Ao. 1763. *Andreas Jacobus Callenfels*, na wien Ao. 1768. gekomen is *Lucas Schortinghuis*, in wiens plaats Ao. 1769. kwam *Petrus Haak*, die te Breda beroepen zynde, werd Ao. 1775. deszelfs Ambt vervuld, door *Michiel Hendrik Callenfels*, die, van hier te Sommelsdyk beroepen, tot opvolger had Ao. 1783. *Dionisius Brederoo*, welke beroepen en vertrokken zynde naar Sluis in Vlaanderen, is in deszelfs plaats van Zoutelande beroepen Ao. 1788. *Johannis Meyer Cluwen*, die nog heden met leer en leven, deze Gemeente loffelyk is stichtende. De Predikant dezer plaats behoort tot de Classis van Schouwen en Duiveland.

Oudtyds bevond zig in deze Heerlykheid een Broederschap, of Gilde van *S. Joris*, welk in onderscheidene blokken en hoeken een eigendom van elf gemeten en drie en twintig roeden lands; die zeker al mede ten behoeve des

(w) St. Not. v. Zeel. d' Ao. 1680. bl. 179.

des gemeenen Lands, als Geestelyke goederen, zullen aangeslagen en verkogt wezen.

Daar is waarschynlyk al van den aanbeginne een molen geweest, waar van de Opgezetenen zig bedienden, en die Heerlykheid eigen was, zy stond in den blok, genaamd *kopkensgors*, ter plaats, waar tegenwoordig de brouw-put gevonden wordt, dan wás Ao. 1595. al niet meer in wezen, mogelyk geduurende het jongste beleg van Zierikzee gesloopt of verbrand. Zedert moesten die van Noordgouwen zig van de molen van Dreysschor bedienen, en wel van de west-molen, terwyl die Heerlykheid ook een oost-molen had; de west-molen, van wegen de Graaflykheid Ao. 1704 verkogt wordende, met 24 roeden dyks, te gelyk met Noordgouwen, kogt de Ambachtsheer denzelven, dan verkogt weder den 11 Mey 1707. de helft van dien aan den Heer *Petrus Hayman*, te dier tyd Heer van Sonnemare; deze molen wierd wegens bouwvalligheid Ao. 1732. afgebroken, en ten zelven jare eene nieuwe gesticht op den dyk van Noordgouwen, tegens den weg van Sonnemare, waar by te jare 1745. een molenhuis is gevoegd, onder het Rechtsgebied van Sonnemare, op een gemet en 29 roeden lands ten dien einde van de kerke-goederen der laatstgemelde Heerlykheid ingekogt: alles ten gerieve der Opgezetenen der beide gemelde Heerlykheden.

De *Vroon-landen*, nu Dykers-gemeten, die eertyds hier tot 's Graven Domeinen behoorden,

den, zyn al Ao. 1583. verkogt geworden, gevolglyk zyn geene van die natuur onder deze Heerlykheid meer te vinden.

De *Lammer-tienden* in Noordgouwe, worden geacht een Ambachts-gevolg te wezen, en behooren dus den Heer toe. Ten aanzien der *Kooren-tienden* is het anders gelegen; Ao. 1760. vinde ik, dat de Heer Mr. *Engelbert de Man*, eigenaar was van dertig gemeten 69 roeden 3 voet tienden Bewesten-Steene; de Heer *Willem van de Busse*, van agt gemeten 13 roeden 3 voet, en de Heer Mr. *Bonifacius de Jonge van Campens-nieuwland*, van agt gemeten 131 roeden 3 voet gelyke tienden, die dezelve als onsterfelyke erfleenen bezaten *(x)*.

Nu diende men nog kortelyk aan te stippen, wat het geschiedkundige dezer Heerlykheid betrof, dan daar zy in alles deelgenoot is geweest in de zegeningen zoo wel als rampen, die Schouwen overkwamen, is alleen te melden, wat in haar byzonder voorgevallen is. Het was voor Noordgouwe, dat op 25 van Lentemaand Ao. 1304, die felle Zee-stryd en Veldslag voorviel, waarin Jonkheer Willem, Zoon van Grave Jan II. denklyk door den Vlaamschen Grave Guy geslagen wierd *(y)*. Of dit gebeurde op de grond dezer Heerlykheid, te weten de Zee-stryd, wyl men achtte, dat die te dier tyd onder de golven gezonken was, dan of

(x) Rek. Beoostenschelde d'Ao. 1760- fo. 12, 13, 57, 62.
(y) Vaderl. Hist. III. D. bl. 160.

of zy nog aan het Eiland Sonnemare vast zynde, een bestaan had, is twyffelachtig; men late dat onbeslegt, zekerder is het, dat hier, het zy dan te water of te land, veel bloeds werd geplengd, en Heer Jan van Renesse zynen wettigen Landsheer, een gevoelige neep hielp toebrengen. Al kort na de eerste uitgift dezer Heerlykheid Ao. 1374, hier vooren bl. 139. vermeld, wierd Ao. 1421. door Hertog Jan van Beyeren, aan Philips de Hondt en Witte zyn Broeder, voor hun en deszelfs nakomelingen gegeven al zulk land, als hun uitgeslagen was, gelegen van den gebroken dyk, oost af ten diepe van Goude; zuid af den dyk van Goedeliefsland; west af den dyk van Noordgouwe, en noord af, alzoo groot en kleene als dat voegen zoude, met zulke vroonen ende baten, als de handvesten inhielden, die zy van den Lande van Noordgouwe hadden, van wyle Hertog Albert, Grave van Holland *(z)*. Waar door het reeds bedykte deel van dit Ambacht aanwies en meer bevolkt zal zyn geworden. Het is denkelyk, dat al korts na de uitgift aan Willem Hont, deze Heerlykheid van Schout en Schepenen zal voorzien zyn geworden, om daar het recht van den Ambachtsheer, en van ieder Opgezetenen te bewaren, voor welke Vierschaar ten jare 1487, in het aanzien van den Rechter, een gruwelyke misdaad wierd gepleegd, namentlyk, dat Heer *Jan Willemsz.*, Pastoor te Dreisschor, terwyl die daar recht vor-

(z) Boxh. op Reigersb. II. D. bl. 613.

vorderde, door zynen party wierd doodgesteeken, dat aan den daader niet ongewroken bleef, wordende hem eene schandelyke dood aangedaan (a). Waarschynlyk, dat die moord door den Baillju en Gerecht van Dreisschor, als hier de hooge Jurisdictie toen oeffenende, zal gestraft wezen.

Den 25 February 1489, verleende Maximiliaan, Roomsch Koning enz. Octroy aan de Weduwe en erfgenamen wylen *Claes Wolfaertszoon* en *Jan Jansz van Noordgouwe*, Ambachtsheeren alhier, tot het bedyken van een *cleen gors liggende tusschen den dyck van Scouden ende de Heerlykheyt van Dreysschor — groot wesende omtrent acht ende twintich gemeten*, omme dat te bedyken te gelyk en eene dykagie met het schor, welk de Heer van Dreisschor voornemens was in 't drooge te leggen, met vrydom van zeven jaren schot, en van andere zeven jaren half schot (b); het geen weder eenige vergrooting van 't Ambacht zal hebben aangebragt. Zedert vindt men niet, dat hier iets meldenswaardig zoude voorgevallen zyn, tot dat de Hervormde leer, hoe zeer vervolgd en in haare belyderen gestraft, alomme doorbrak, en tegens de verdrukking opwies. Op de grond dezer Heerlykheid, en wel in een bosch, werd den 7 July 1566. de eerste Euangelische preek gedaan, door eene *Jacob Joris*, een Vlaming van herkomst, en pasfementwever,

(a) Reigersb. II. D. bl. 316.
(b) IV. Copul. ter Rekenk. v. Zeel. fol. 142-144.

ver, die een gehoor had van 3 à 4000 menschen, van diverse dorpen des Eilands te samen gevloeid; welk sermoen des namiddags omtrent drie of vier uren werd gehouden (c). Zoo dat uit deze oord het verbasterd Christendom in Schouwen, eerst zyn licht heeft zien voortkomen, en het hier was, dat de waarheid zig openbaarde, om verder voortgeplant te worden.

Wat zedert, gedurende het beleg van Zierikzee, door de Spanjaarden, op dezen grond voorgevallen zy, hier van vinde men geene aantekening, dan, heeft het klooster Zion daar by zyn ondergang gevonden, is het wel te denken, dat het Dorp Noordgouwe, en wat daar verder aanbleefde, geene mindere verwoesting ondergaan hebbe; welk onheil over geheel het Eiland door opgevolgde zegeningen verzagt zynde, hebben de volgende geslachten de gedachtenis, zelfs niet by overlevering bewaart, zoo min, als wat zedert hier aanmerkenswaardig mogt gebeurd wezen. Men kan niet voorby, als ten slot der geschiedenis aan te merken, dat Ao. 1594 eene *Nicolaus Schamert*, geboren te Brussel, handlichting verzogt van een derde part dezer Heerlykheid, NB. *hem door gifte van wylen zyne Excellentie toebehoorende.* Zoo men hier gissen mag, heeft mogelyk gemelde persoon, merkelyke diensten, het zy in het beleg van Zierikzee, of elders, den Lande gedaan, en was hem dit uit

(c) J. v. d. Velde 200 jarig Jubelfeest, bl. 201.

uit dien hoofde toegezegt; hoe het zy, der Staten Notulen van voorn. jare bl. 127. maken deswegens geen verder gewag.

Al in den jare 1681. waren 's Lands Staten bedagt, hun aandeel in deze Heerlykheid te verkoopen, wyl het tweede poinct, waar op de Staatsleden tegen den 4 Maart des gemelden jaars beschreven wierden, behelsde, om onder de Dominiale goederen ook te verkoopen *het minder part dat de Graeffelyckheyt heeft in de Heerlyckheyt van Noortgouwe (d)*. Dan zulks had te dien tyd geen voortgang, en het was eerst den 7 Mey 1705, dat binnen de Stad Zierikzee, in de herberg de *groote Zoutkeet*, volgens Staats besluit van 4 December 1704. in het openbaar is verkogt het grootste gedeelte dezer Heerlykheid, te weten *vier vyfde in* 573 *gemeten* 196 *roeden Ambachts by der breete, daer onder mede volgen sal den Westmolen, als mede vier-vyfde in elf gemeten* 24 *roeden Ambachts in 't Galgen-Polderken, facit te samen by der breete* 467 *gemeten* 236 *roeden* 2 *voet* 5 *duym Ambachts, waer by noch volgen sal de Dyckettingen, als mede de Erf-pacht van* 169½ *roeden Dycks, uitgegeven aen Captein Helms Erfgenamen, verder de Lammerthienden en Visscherien (e)*. Waar van toen kooper bleef Jonkvrouwe *Isabella Cornelia de Huybert*, voor £ 820 : - vlaams, welke reeds de-

(d) St. Not. v. Zeel. d'Ao. 1681. bl. 6.

(e) Getrokken uit de gedrukte Koop-conditien van alle Dominiale Goederen die toen stonden verkogt te worden.

deze Heerlykheid Bewesten-Steene en één vierde in Beoosten-Steene bezat, en hier door van het geheele Ambacht den eigendom verkregen heeft, doch de opvolging bleef gesplitst tot Ao. 1762. als nader staat gemeld te worden. Hier door zyn alle onderscheidingen in Beoosten- of Bewesten-Steene komen op te houden, de beide *Schepens-banken zyn* in een gesmolten, en is alleen een gewoonte blyven stand houden, namentlyk, dat nog ten huidigen dage, de landen onder Beoosten-Steene worden gemeten met de Dreischorsche of Blooische maat, en die in Bewesten-Steene met de Schouwsche maat, welke eerste 21 roeden 2 voeten 4 en één twaalfde duim op 't gemet grooter is dan de Blooische *(f)*.

Wy komen nu tot de Heeren en Vrouwen, welke van den aanbeginne tot heden den eigendom van dit Ambacht, eerst gedeeltelyk, daar na geheel bezeten hebben; beginnende met het oudste deel, namentlyk Beoosten-Steene. Men vindt een geslacht, welk zig *van Noordgouwe* noemde, zoodanig, als reeds by anderen is aangemerkt *(g)*. *Jan Jaques van Noordgouwe*, die Ao. 1470. Burgemeester was van Zierikzee, moest Ao. 1474. Hertog Karel van Bourgondien ten Oorlog dienen met twee vechtende te voet *(h)*. Mr. *Jan Jansſz. van Noord-*

(*f*) Tegenw. St. v. Zeel. II. D. bl. 422.

(*g*) A. J. de Ruever, leven van J. J. Keersemaker, Bl. 4.

(*h*) Boxh. op Reigersb. II. D. bl. 266. Smalleg. bl. 566.

Noordgouwe, Priester, bezat Bewesten-Steene 16¾ gemeten 102½ roeden, in Beoosten-Steene 12 gemeten 46 en één vierde roeden. en in S. Jeroens-polder Bewesten-Steene 281 en één vierde roeden Tienden, die by zyn overlyden aan den Graaf vervielen, en verkogt wierden aan *François van Sandyk (i).* De laatste welke zig dien geslacht naam toeëigende, was (zoo veel men weet) *Christina van Noordgouwe*, welke Ao. 1646. leefde, en in huwelyk was met *Justus Steengracht*, Commandeur van 't Fort op de Moerspuy *(k).* Kan hier uit niet vermoed worden dat er een oud Edel geslacht is geweest, uit welk de eerste Heeren van Noordgouwe waren? en wel van die Heerlykheid, welke haar bestaan heeft gehad, voor die, van welke de uitgift door Jan van Chatillon, aan Willem Hont is geschiedt. Het is waar, men vindt in geene lyst van Ridderschap of Edelen van Zeeland, die ter onzer kennis kwamen, zulke Edelen genoemd, dan dat zoude mogelyk ook van anderen kunnen gezegd worden, die toch aanwezen hebben gehad: hoe het zy, men kon deze aanmerkingen niet voorby, en laat het verder onderzoek, ook de beslissing aan anderen over.

Het is zeker, dat Willem Hont Willems Zoon, die Ao. 1368, 1370 en 1377. de Burge-

(*i*) Gebleken uit een brief van den Rentmr. J. v. Seroeskerk.

(*k*) J. Scharp Geschiedenis en Costumen van Axel II. Stuk. bl. 264.

gemeesterlyke waardigheid te *Zierikzee* bekleedde, de eerste Heer van Noordgouwe Beoosten-Steene Ao. 1374. door gift, meermalen gemeld, geweest is; uit dit geslacht komt ook als Burgemeester der gemelde Stad Ao. 1396. *Witte Willem Honts fs.* voor, en Ao. 1400, ook Ao. 1407 en 1421. *Philip Willem Honts fs.* die Zoonen van den voorgemelden Willem schynen geweest te zyn, dan, of die hem in de Heerlykheid opvolgden, is zoo zeker niet. Zoo is het ook met *Jacob Philip Willem Honts fs.*, die Ao. 1422, en 1432. ook als Burgemeester voorkomt; doch ontwyffelbaar, dat Jacob Hont Philips Zoon Ao. 1438, een gedeelte in dit Ambacht aankogt, als de bylage 2 H. uitwyst. Verder vindt men van dat geslacht geene melding gemaakt, zeker is het, dat het in aanzien te Zierikzee was, dan onzeker, hoe lange het dit Ambacht bezat, ook, hoe het van dat geslacht aan den Grave kwam te vervallen, of, op hoedanige wyze Heer *Philip van Ravestein* het zelve bekomen heeft; die Ao. 1528. dezelve met de dood ontruimde, en dit Ambacht daar door aan den Keizer als Graaf kwam te vervallen, en zedert in den boezem der Graaflykheid is gebleven, tot het Ao. 1705. daar uit is verkogt, als wy zoo even bl. 160. aanteekenden, wordende daar van eigenares Jonkvrouwe Isabella Cornelia de Huybert; deze, die ook het deel Bewesten-Steene bezat, en dus geheel de Heerlykheid in eigendom had, kwam Ao. 1727, zonder nazaten, te o-

 ver-

verlyden, en dus kwam daar door het deel Beoosten-Steene op haare halve Zuster, Vrouwe *Adriana Elizabeth de Hubert*, Weduwe van den Heer Mr. François Steengracht, in zyn leven Schepen en Raad der Stad Middelburg; welke Vrouwe dit deel Ao. 1762. verkogt aan den Heer *Hendrik Dufart*, die het ten jare 1783. kwam agter te laten aan zyns Zusters Zoon, den Heer *Wessel Cornelis Ferleman*, Schepen 's Lands van den Vryen te Sluis in Vlaanderen, die daar van nog heden, zoo wel als van Bewesten-Steene, het bezit heeft.

Wat het deel Bewesten-Steene betreft, waar in het Dorp gelegen is, en waar toe ook behooren S. Joos-polder, S. Jakobs-polder, een gedeelte van de Verbranden Mans-polder, en (zoo men wil) ook S. Jeroen-polder, daar vindt men geen ouder eigenaars van aangeteekend, dan Ao. 1602, wanneer Jonkheer *Willem van der Meer van Berendrecht*, Rentmeester Generaal Beoostenschelde, daar van Ambachts-heer was, die overlydende Ao. 1614, het kwam na te laten aan zyne twee Zoonen Jonkheeren *Jacob* en *Maximiliaan van Berendrecht*, welke Heer Jacob het deel zynes Broeders Maximiliaan, het zy by koop of anderzints verkreeg, en stervende zyne Weduwe Vrouwe *Anna Beatrix de la Salle*, daar van den eigendom liet; van welker Dochter, Jonkvrouw *Anna Cornelia van der Meer van Berendrecht*, Weduwe zynde van den Heer Jo-

Johan van Stavenisse, Commissaris van de Monstering, en Burgemeester 's Lands van den Vryen te Sluis in Vlaanderen, het vervolgens Ao. 1683. kwam te versterven op derzelver Dochter, Jonkvrouw *Anna Eleonora van Stavenisse*, die het ten huwelyk bragt aan den Heer *Johan de Huibert*, Lieutenant Generaal der Ruitery. By het overlyden van die, verviel het op derzelver Dochter Jonkvrouw Isabella Cornelia de Huibert, die ook de vier vyfde deelen Beoosten-Steene aangekogt hebbende, als reeds bl. 160. is gezegd, by afsterven het deel Bewesten-Steene Ao. 1727. agter liet aan den Heer *Jan Willem de Man*, als afkomeling van Maximiliaan van der Meer van Berendrecht, Broeder van Jakob voorn. oudsten en naasten Mans-oir uit het zelfde geslagt, die dezelve Ao. 1742. heeft nagelaten aan zyn Zoon, den Heer *Engelbert de Man*, Schepen en Raad te Nimwegen, die het zelve Ao. 1762. heeft verkogt aan den Heer *Willem Breekpot*, die het wederom door koop overdeed aan den Heer Hendrik Dusart, (waar door de splitsing van het geheele Ambacht ophield,) by wiens overlyden deze Heerlykheid geheel kwam te vervallen aan deszelfs Zusters Zoon Ao. 1783, den Heer Wessel Cornelis Ferleman, als reeds gezegd is. De Leenvolging zoo van Beoosten- als Bewesten-Steene beschouwd hebbende, moet men nog aanstippen, dat de Heer van Noordgouwe, wegens zyne Leenen, aan de Graaflykheid schuldig is eene jaarlyksche erf-

rente van zestien schellingen vlaams (*l*).

De eenige man van naam, welke op dezen grond bloeide, was *Ægidius Auri Faber*, of *Gillis Goudsmit*, Monnik in het Klooster Zion, hy wordt als een geleerd en godsdienstig man beschreven. Hy stierf den 20 February 1466. Hy zoude *guldene Werkjes* geschreven hebben: meerder is van hem te zien by *P. de la Rue*, Geletterd Zeeland, tweede druk bl. 535.

(*l*) Reken. Beoosterschelde d° 1460, bl. 73 vs.

VERE

6 February 1765.

HET

HET AMBACHT VAN ST. HIERONIMUS POLDER.

St. HIERONIMUS POLDER, ook BANTAM genaamd, is gelegen ten zuid-oosten der Heerlykheid Noordgouwe, tusschen dezelve en het dykwater, langs welk laatste het zig geheel uitstrekt; hebbende ten noorden van zig het *Galge-poldertje*; ten westen *S. Joos-polder*, en ten zuiden het *Verbornende-mans-poldertje*.

De naams-oorsprong van S. Jeronimus, is niet ver te zoeken, dewyl van wegens het Klooster *Zion* de eerste bedyking is aangevangen, dan, hoe die naam in die van Bantam veranderd is, komt niet te blyken, te minder, daar zulk eene benaming hier te Lande niet wel voor de opregting der Nederlandsche Oost-Indische Maatschappy kan bekend geweest zyn; gevolglyk is het waarschynlyk, dat zulks geschied zy by de herdyking Ao. 1603, wanneer men de benaming van een Roomschen Heili-

gen zal verworpen, en liever eene Indische daar aan zal gegeven hebben; mogelyk is één, en wel de voornaamste der Indykeren reeds door de Oost-Indische vaart verrykt geweest, en heeft de plaats, waar hy zyn geluk vond, hier door een gedagtenis willen laten.

Wat den grond betreft, waar uit dit Ambacht gebooren is; het zelve is een aanwas uit de Gouwe voortgekomen, wanneer die begon te verlanden, en door welker bedyking nog meer verloop van die Stroom zal veroorzaakt wezen: gelyk altoos het gevolg is van bedykingen.

Het eerste aanwezen van S. Hieronimus Polder is omtrent den jare 1458, wanneer die de zee wierd ontrukt en in 't drooge gelegd, zoo dat vier vyfde deelen daar van het eigendom wierden van het Klooster Zion, en één vyfde deel de Heer van Noordgouwe Bewesten-Steene kwam aanbedeeld te worden.

Geen uitgift-brief daar van voorhanden zynde, is daar van geene eerste groote bekend, die zeker, door onderyloeijing en herdyking, van tyd tot tyd, verandering zal ondergaan hebben; de tegenwoordige groote is 106 gemeten 167 roeden schotbaar land.

Het is waarschynlyk, dat oudtyds, zoo min als nu, daar in huizen of bewoonders geweest zyn; gevolglyk is van die in vroeger of later tyd niets aan te merken: de landen worden bebouwd door lieden, welke op den grond van Noordgouwe gezeten zyn, en meest door de

Hoe-

Hoeve Bantam genaamd, leggende Beoosten-Steen, wiens eigenaar de Heer *Samuel Boeije*, in den Polder het grootste aandeel bezit.

Geen Wapen, zoo min als eenige byzondere voorrechten kunnen van dit kleine Ambacht aangewezen worden; Ambachts-recht en Ambachts-gevolg is al, wat hier te vorderen is; daar wy zo even zagen, dat vier vyfde deelen het klooster Zion behoorden, vervielen die met alle overige klooster-goederen, by de omkeering van Land- en Kerkbestuur, aan de Graaflykheid, welke zig al vroeg daar van ontdeedt, en op 23 Mey 1602. verkogt aan Jonkheer Willem van der Meer van Berendrecht, en mede deelgenooten, reserverende daar van de hooge Jurisdictie en Tienden; hier door wierd het onder de Schepensbank Bewesten-Steen betrokken, wiens Ambachts-heer weder den 10 April 1691. zyn 3 vyfde aan byzondere persoonen verkogt, aan zig behoudende de Heerlyke Rechten, welke tot heden aan den Heer van Noordgouwe gebleven zyn, die met dezelve, by ieder versterf, beleend wordt; gevolglyk is en blyft het echter een byzonder Ambacht, van Noordgouwe onderscheiden, offchoon de Wet aldaar hier, voor evengemelde 3 vyfde deelen, de lage Jurisdictie uitoeffent.

Wegens de geschiedenis is alleenlyk aan te merken, dat deze Polder Ao. 1458 bedykt is geworden, die door den meermalen aangehaalden Vloed van 5 November 1530. is doorgebroken, en weder met de zee gemeen is ge-

 wor-

worden; wanneer de Kloosterlingen van Zion en derzelver medelanders, twistig en ongezind zyn gebleven om die te beveiligen, zoo dat deze grond in schorren verkeerd, den geheelen overigen tyd der XVI Eeuw bleef dryven, tot dat de eigenaren Ao. 1603 octroy tot herdykinge verzogten en erlangden, waar van de bylage 2 I. 1, 2, 3. meer byzonderheden oplevert; onder anderen, dat de eigenaren zig *Ambachtsheeren* noemen, een beslissend bewys, dat dit een byzonder Ambacht, en dus ten onrechte vermeend word met het Ambacht van Noordgouwe een en het zelve uit te maken. Deze Polder weder tot eenen vrugtbaren grond gemaakt, vloeide op nieuw onder ten jare 1630, en schynt zedert weder een geruimen tyd gedreven te hebben; want den 16 Juny 1646, werd door 's Lands Staten aan de Regeerders van Zierikzee toegestaan, om, ter verdieping van het Noorder-diep omtrent hunne Steden, te mogen *ruecken en gebruycken den gront der Ambachtsheeren van Bantam, mits daar voor in redelykheid betalende*, waar op de Ambachtsheeren den 18 December 1646. octroy verzogten tot de bedyking van omtrent 50 *gemeten sliks*, het geen hun den 16 February 1647. wierd toegestaan. Daar moeten zedert nog meer aandykingen hebben plaats gehad, dewyl uit de evengemelde 50 gemeten sliks, de S. Jakobs-polder zal geboren zyn, en het Galge-poldertje, Ao. 1653. gedykt, is ook al een gedeelte van Bantam geweest; schoon het nu

niet

niet blykt, wanneer Bantam na de inundatie van Ao. 1630. is herdykt, is het toch zeker, dat met den geduchten Vloed van 26 January 1682. deze Polder al weder is ondergeloopen, zoo dat de breuken niet, dan met veele kosten, hebben konnen geheeld worden, en korts daar aan heeft dezelve een gelyk onheil ondergaan, het welk de eigenaaren den Staten van Zeeland aandienden, en hen om onderstand deed verzoeken, met dat gevolg, dat hun den 30 April 1685, zoo wel als aan het *Wester Nieuwlants-poldertjen*, is toegestaan vrydom van *den Honderste Penning en Extraordinaris op de gemeten* voor den tyd van zeven jaren, dat den 24 Maart 1692. nog voor andere zeven jaren is verlengd geworden. Zedert kwam ons niets voor dat eenige aanmerking verdient.

De drooge dyk van St. Hieronimus- of Bantams-polder, behoort tot het Ambacht van Noordgouwe, komt gevolglyk den Heer daar van toe, op een erfpagt van 12 myten vls. ieder roede, die nog jaarlyks aan den Rentmeester Beoosten-Schelde voldaan worden (*m*).

De Tienden dezer Polder zyn Ao. 1705. in 't openbaar van wegens de Graaflykheid verkogt tot onsterffelyke erfleenen (*n*). Zoo bezat in deze Polder Beoosten-Steene de Heer Engelbrecht de Man, by doode van zyn Vader Johan Willem de Man, Ao. 1760. twee ge-

(*m*) Rek. Beöostenschelde d'Ao. 1760. bl. 73.
(*n*) ibid. bl. 60.

meten 196 roeden Tienden, die geen penfie, maar alleen lossing onderhevig waren (o).

Dat deze Polder voortyds verscheidene Ambachtsheeren had, is reeds uit de bylage a. II genoeg blykbaar, ook uit der Staten besluit van 16 Juny 1646, te voren aangehaald; en schynt nog meerder door, alzoo de Rentmeester Beoosten-schelde, van der Meer van Beerendrecht, den 23 Mey 1602. eigenaar wierd van één vierde in één vierde in dit Ambacht, beloopende omtrent twaalf gemet, op een erfchyns van vyf gulden 's jaars. Terwyl dit perceel en één vierde in vier vyfde deelen ten zelven dage uit 's Lands Domeinen verkogt wierd aan *Michiel Brubere*, op gelyke erfchyns, zoo wel als twee vierde in vier vyfde, die aan *Nicolaas Ockers* verkogt waren op tien gulden erf-chyns 's jaars, welke nog jaarlyks in de rekening Bewesten-schelde verantwoord worden (p).

Meer kwam ons van dit klein Ambacht niet voor, doch genoeg, om daar van een geschikt denkbeeld te vormen, en het zelve niet met Noordgouwe te verwarren, gelyk meesten tyd geschied.

(o) Rek. Beoostenschelde d'Ao. 1760. bl. 64 vs. en 65.
(p) ibid. bl. 75 en 76.

VERE
11 February 1795.

BYLAGEN.

A.

Hertog Philips preuilegie d'Ao. xiv^c.Lix
houdende hoedanig het Dykbestuur in Schouwen voortaan wezen moet.

26 Maart 1459.

Philips by der gratien Gods Herthoghe van Bourgondien doen condt allen Luyden, dat wy rypelycken met onsfen Raeden ouerdraegen ende gegonnen hebben den Lande van Schouwen, dat men voortaen geen gemeen Rekening doen en zal van enighe costen, dan alleene die aerde aen den Dyck gebrocht zullen hebben, ende die costen van sluysen, koelen, waeteringen, wegen ende dat daer aen cleeft, ende gheen andere en zal men brenghen in de Rekeningh.

Ende die Dyckgraeuen van Schouwen die nv ofte naemaels wezen, die zullen die Dyckgraefschippen bedriuen ofte doen bedriuen met goede mannen die daer nvt ende oirbaerlick zyn, ende in 't vyftendeel dat zy bedriuen, zullen zy wel gegoet wezen, ende hier of zullen zy hebben den penninck van den gemeten ende daeromme bidden als gewoenlick es. Voort zoe zullen wesen in de twee vyftendeelen van den elff duysfent gemeten, negen of elff gezwoeren, nae dattet profitelick es, goede wysse wittachtighe mannen ende die woenachtich ende die wel gegoet zyn in de voirsz. vyftendeelen, en hier of zullen zy hebbe voor haeren

arbeyt ende loon als men rekent elcx iij schellinghen.

iij.

Item in 't vyftendeel van Kerckweruen sullen wezen vyff gezwoerenen ofte zeuen goede mannen gegoet in dat zelfden vyftendeel iiij schellinghen voor haeren arbeyt.

iiij.

Item in 't vyftendeel van Zuytlant zullen wezen vyff gezwoerenen ofte zeuen goede mannen binnen den zelfden vyftendeelen gegoedt, ende zullen hebben elcx voor hueren arbeyt viij schellinghen als ment rekent.

v.

Ende voort wes ghelden dat men rekent om den arbeyders daer met te betaelen, dat sal men condigen ende in 't gebot steken, en wye den penningen ten minsten costen in goederen wil die zal men 't geuen, die zal by goede borghe setten daer 't gemeen lant wel ten gehouden zal wezen, omme den arbeyders volcomelick betaelt te werdene.

vj.

Ende willen niet dat binnen onssen Landen van Schouwen enich vrylant wezen zal in yemants ambocht daer enich . . . heerscop proffiten of op bueren der Dyckasgen aengaende, maer men zal den Dyck daer mede vercaeuelen ende deelen, ende alle oncosten der Dyckaetgen aengaende daer mede rekenen gelyck men vp andere gemeter doet in 't lant van Schouwen gelegen.

vij.

Ende men zal oock om oirbaer ons voirsz. Lants alle gemeene ende Roo Dycken in 't voirsz. Lant gelegen Caeuelen ende Deelen ende den Lanman daer vp brenghen gelyck dat custuymelick es, wes men tot enighen oirbaer cauelen mach, ende dat by den breeften lantluyden in elck vyftendeel.

Oick

viij.

Oick en willen wy nyet, dat enigen van onsfen Dyckgrauen of Gezwoeren heuren Dienaers binnen onsfen Lande van Schouwen, fullen moghen aenaemen enich werck te doen maicken van fluysfen, hoelen ofte anders onsfer aengaende, ofte daer aen deelachtig ende medestaenders wesen ('t welck es Borghe) zullen in enigher manieren.

ix.

Voirt zal men onsfen voirsz. Lande bedriuen met den ghenen dien wy dat beuolen hebben, *ende metten Heymraeden van onsfen Lande gelyck als dat gewoenlyck es, ende nae jnhouden van den Rechten ende Handtvesten die onsfen voirsz. daer of heuet.*

x.

Ende aldus zoe ende tot. gheender tyt geen costen ofte oncosten bringen in enige Rekeninge die men voertaen doen zal in onsfen voirsz. Lande van Schouwen, dan alleene die oncosten die gedaen zullen zyn om slantst oirbair ende proffyten gelyck als 't voirsz. staet, vuytgefcheyden al zulcke redelycke costen als onsf voirsz. Stede in desen vervolghen gedaen heeft, ende die zal men rekenen vpt gemeen Landt als 't behoordt, by die eerste andere ofte derde Rekeninge van den Lande gelyck die ghenen dien Landen beuolen zyn met malcanderen ouerdraegen zullen, ende daer in 't eynde ongehouden zyn van alle andere costen dan voirsz. staet.

Beuelende hier omme, mit zunderlinghe ruste allen den Inwoenders onss voirsz. Lande van Schouwen ende alle anderen die 't aengaen mach, dat zy naer haeren vermogen dit wel ende getrouwelick helpen onderhouden, want wy 't alzoe gedaen willen hebben. Ende wairt dat yemant in onsf voirsz. Lande geseten hier tegens dede doen in eenigher manieren der Dyckaetgen aengaende, soe beuelen wy dan onsfen Rentmees-

meester beoosterschelt die in dertyt wezen zal, onssen Baeliou van onsser Stede van Ziericxee als Burchmeesters Schepenen *mitten Heymraeden* ende een jegelycken van hem luyden bysunder gelyck macht hier inne te hebben, dat zy de ghene die hier tegens dede off waere in enigher manieren, sullen aentasten, vanghen ende bringen in onssen Ghysselhuyssen tot Ziericxee ende aldaer houden tot ter tyt toe dat zy 't ons ofte onssen Rentmeester tot onssen behoef die misdaet gebetert hebben. T welck aen hem luyden verhaelen zullen ende corrigeren als aen den ghenen die ons voirsz. Lants wedersminisse meenen. Ende om dat wy willen dat ghene dat voirsz. es tot ewighen daegen vast ende gestaedich blyue, Soe hebben wy des 't oirconden onssen Zeghel hier an doen hangen. Gegeuen den xxvj dagen van Maerte Ao. xiiij^{c}. neghen en vyftich na den loop van onssen Houe.

B.

Octroy, van dat Schepenen van Ziericzee kennis mogen nemen van de misbruiken die aan den Dyk en Sluisen vallen. Waar van het slot ontbreekt, dus zonder jaar of dagteekening.

Maximiliaen by er gracien Gods Hertoge van Oostenryck van Bourgoingnen, van Lotharinghen van Brabant, van Limborch, van Lucxemborch ende van Gelre, Graeue van Vlaenderen, van Arthois, van Bourgoingnen, Palatyn van Henegouwe, van Hollant, van Zeelant, van Naemen ende van Zutphen, Marckgraue des Heylich Rycx, Heere van Vrieslant ende van Mechelen. Doen condt allen Luyden, dat wy om der gonste ende liefde die wy hebben ende draegen tot onsser goeder Stede van Ziericxee ende hueren gemeenen poorteren, mits dat zy ons vriendelicken ende onder-

derdanelicken ontfangen ende gehult hebben, als Vader Voogt ende Momboir ons herde lieue en geminde Sone Heer Philips Herthoghe, Graeue ende Heere van den Lande voirsz. den zeluen onsfen Stede ende oick onsfen Lant van Schauwen, tot oirbair ende onderhoudenisse van dien, hebben op den dach van huyden, dach van onsfen blyde incompste vut onsfen speciale gratie gegunt, gegeuen ende verleent, gunne, geuen ende verleenen mit dezen onsfen jegenwoerdigen, voor ons onsfen Zone voernoemt, ende zyne naercommelingen, Grauen, Grauinnen, Ruwaerden, Voecheden oft Momboiren der Landen van Hollant ende Zeelant voirnoemt, eewelyck ende erfuelyck, al zulcken punten, priuilegien ende vryheden als hier naer gescreuen volgen. *In den eersten, dat Baeljouw, Schout ende Schepenen van Ziericxee kennisse zullen mogen nemen ende recht, Justicie, correctie ende punitie doen ouer den Dyckgraeuen, Gesworen ende Dyckairts 's Lands van Schouwen, van allen zaecken, misbruycken ende abuysen dye zy oft yemant van hem luyden in den Dyckaegen ende dat daer an cleeft misbruycken oft abuseren zullen, ende van alle ouerhoiricheden ende wederspanninge die zy daerinne jegens der ordinantie by der Stede dair of gemaect zullen plegen tot allertyden des zy off verfecht zullen werden.* Behoudelyck dat die een helft van de correctie ende punitie geapplycqueert ende beheert zal worden in den gemeen oirboir der Dyckaegen slants voirnoemt ende niet elders, ende de ander helft in onsfen ende ons Zoons ende zyne naecommelingen profyte, dair of die Rentmeester van Beoisterschelt dye by tyden wezen zal, gehouden zal wezen ons onsfen Zone ende zyne naercommelingen goede Rekeninge ende bescheet te doen. *Item dat wanneer een poortere van Ziericxee yemande* wye hy zy geweest van zynen lyue, gewont oft dootgeslegen zal hebben, oft doetgeslegen heeft voir dezen tyt ende tot noch toe ongezuent gebleuen es, dit danne alle zyne ontschuldige magen jegens zyne wegens

zyne wederpartye terstont bevreet zullen zyn etc.

Onderstond geschreuen gecollationneert jegens het originael met eenen rooden zegel daer vuyt hangende, ende daer mede behouden 't accorderende By my Jop Claes Yemansfen.

C.

Copie der Sententie van den Complainte tusschen den Stede Ziericxee en den Ambachtsheeren van Cats.

12 April 1510.

In de saicke hanghende voor den Hove van Hollant, tusschen Philips, Willem, Lieuen ende Adolph van Cats, Heerschappen, Impetranten, ter eenre zyden, ende Hermanis Cornelisz. gemeente Burghmeester der Stede van Ziericxee, Pieter Witte Jacobsz., Ool Domusz., Jacob Cornelis Symonsz., ende Maerten Jacobsz. als Heymraeden slants van Schouwen, opposanten ende gedraechde.

De voirsz. Impetranten contenderende om gemainteneert te wezen, in de possessie van de Visscherie ende te mueghen bevisschen in de sluysen van 't zwaertshaeuene, ende oick van den vpslack van den biere aldaer, ende of gedaen te hebben alle hinder ende letzel ter contrarie, elcx van de voirsz. parthyen daer toe allegerende diuersche middelen. 'T voirsz. Hoff gezien d'acten van den playdoyen ende allen 't gundt dat parthyen hebben willen produceren ende exhiberen. Declareert ende verclaert die voirsz. Impetranten aengaenden den vpslagh van den biere daer van questie es, niet ontfanckelyck in de qualiteyt zoe zy procederen, omme gemainteneert te wezen in de possessie, maer zullen daer

van

van anders huer actye mogen intenteren zulcx als hueren goeden raedt gedraegen zal.

Ende aengaende de Visscherye mainteneert 't zelue Hoff voirsz. Impetranten in die posseslie van den zeluen Visscherye, omme die te mogen bevisschen tot vp thyen roeden nae die sluyssen, reserverende die voirsz. gedaechde hueren articulen principaele aengaende 't preuelegie by hem luyden geallegeert, dat men niet en soude moegen visschen binnen den Dyck omtrent die voirsz. sluyssen naerder dan hondert ende vyftich roeden, ende buyten den Dyck naerder dan thyen roeden; ende insgelycx de vorisz. Impetranten hueren actie omme naerder die voirsz. sluyssen te mogen visschen dan thyen roeden, omme elcx van parthyen dye te moegen intenteren alzoe hueren goeden raedt gedraegen zal, compenserende die costen by beyde parthyen in dese instantie gedaen.

Aldus gedaen, gegeuen ende gepronunchieert in den Haeghe onder 't signet hier aen gehangen *vp ten xije dach van Aprille in 't jaer ons Heeren Duysent vyff hondert ende thyene* S^m. curse curie by mynen Heer den president Meester Jacop Ruyssen, Jan Bouwensz., Corn. Heynicx Raetsluyden van Hollandt, my jegenwoordigh ende was op de ploye geteyckent Claesz.

D 1.

Extract

Den xviij dagh Octobris Ao. xv^{c}. een en t zestich.

Dat jonghe corn. bertelmeesz. van Coudekercke geuanghene by den Schouter, van wegen de gemeente burchmeester ter vierschare gecauseert zynde, ouer hem zelue bekent heeft, dat hy, in Auguste laastleden zynen Dyck liggende aen de Westwaertsse nolle van den maegherendyck, den zelfden van bouen nederwaerts geslecht ende den Dyck met den Dyck gemaect heeft

Sententie.
present, Adriaen Lyeuen Yemans
Burghmeester.
Heemraden.
Jacob Jansfen Boeye.
Corn. Heyndrick Corn. z.
Pieter Claes Yemans.
Jan Hermansſ Huybert.
Heynrick Arens cls.
Corn. Bouwensz.
Ocker Corn. Ockersz.

Dat hy daer aen verbuert heeft de boete van 't ſestigh ponden ende dat dubbel, die te gaene ende gedistribueert te werdene naer vuytwyzen het preuilegie daer van zynde, ende blyſt gehouden den voirſz. gebroken Dyck binnen xiiij daeghen te doen maecken ende ryſen een voet hoogher dan zyn naeste gebuyren met heuren Dyck aen wederzyde aencommen; ofte by gebreke van dyen zal de gemeente Burghmeester dat doen doen, ende de penningen daer van hem vier ſchatte offgaende vierſchatte tot behoeue van den voirſz. Lande. Condempnerende daer en bouen vp ten naesten 's heeren Recht-dagh te verſchynen ter Vierſchare ende bidden God Almachtigh ende de Juſticie om verghiffenisſe, mits dat hy zal blyuen in echte van vangenisſe ter tyt toe hy al 't zelue volcomen zal hebben. Jnterdicerende de zelfde van gelycke meer te doene, vp zwaerder en arbitrale correctie.

D 2.

Den 18 Maart 1519. wierden *Jan Gillis Meeusz.*, *Bette Jansz.* en *Jan Cornelisz. Notte*, alle van Zuytkercke, by Burgemeester en Schepenen van Ziericxee, ter zaake zy 's Lands rys van den Rysbarm te Locxhanen hadden gehaald en verbrandt; gecondemneert elck in een boete van ℔ 5: voor den Heere; voor de Stede

℔ 1: -

ꝟ 2 : en het gelyk Rys op te doen ten haren koste, en zulks meer bedryvende, dat zy zouden *berecht worden als Rooff ende Diefte.*

D 3.

Den 7 Augustus 1545. Is *Jan Lieuen Jan Piersſz.*, ter oorzake hy hem vervordert hadt den *Dyck van Schouwen van bouen nederwaerts in de ſelve Dyck te ſlechtene, contrarie den Dyckrechte;* by Burgemeester en Heemraden gecondemneert *God en de Juſtitie om vergiffenisſe te bidden, ende te maecken den voorn. Dyck onder de lyne, tot volder aerde ende gleuye, binnen xiiij daegen, ende den zelue Dyck op te leueren den Burghmeester ende Heymraden vp arbitrale correctie, ende dat Jan Lieuensz. gebannen zal zyn, ende blyuen den tyt van zeuen jaeren van den Dyck des voirſz. Lants, omme daer gheen werck te moghen doen ofte aennemen vp zyn handt.*

D 4.

Den 5 November 1545. is *Lenert Yemansſz. Crygher*, ter oorzaak hy lange en veel tyts zynen Dyck heeft open houden leggen, en dat d'officiers van Schouwen uit ontſach van den zeluen kwalyck arbeyders konden krygen; dat den zelven den berm van den Dyck die hy aangenomen hadt breder te maeken, bevonden is, die gemaekt te hebben met de aarde van de opperelle ende den Dyck daer tegens over leggende, gecondemneert in eene boete van ꝟ 25 : aan de Stadt, *ende dat hy Lenert aen den Lande van Schouwen gheen caeueldyck houden en zal, noch eenigh ander werk daer aen en zal moghen aennemen, binnen den naest volghende Jaere op zyn handt, ende daer en bouen te reparerent 't voirſz. operel ende Dyck, in zulcker groote als dat voor 't ſlechten van dyen geweest es binnen xiiij daegen vp arbitrale correctie.*

D 5.

Den 16 January 1546. *is Yeman Cornelisz.*, woonende by de Sluys te Burght, ter oorzaak hy aangenomen hadde den Dyck te onderhouden, den zelven hadt geslecht, en by den Burgmeester in gyzelinge ontboden zynde geweygerd had te komen, waar om hy in gevangenis was gehaald; gecondemneert in een boete aan den Heer van ℔ 60: en aan de Stad ℔ 10: voorts in de kosten van gyseling en gevangenis, *ende binnen xiiij daegen te volmaecken den voirsz. Dyck die hy geslecht heeft ter volder aerde ende geleuye vp arbitrale correctie, ende dat den Heer hem ter naesten zonnedaege naer dat hy ontslaegen zal zyn van deser vanghenisse aenuaerden ende brenghen te gaene voer de procesśie bloots hoofts ende barvoets, ongegoordt met een barnende kaersse in zyn handt, weghende een pont was, ende daer naer de kaersse te offeren 't heylighe Sacrament, ende ten eersten Rechtdagh* die men zal houden van 's Heeren saicken verschynen ter Vierschare, daer hy doen Inthymeren zal den Ghemeente Burghmeester ende Heymraeden, ende bidden God Almachtigh, den Heer, de Wedt, Burghmeester ende Heymraeden om vergheuenisse, ende dat Yeman voirsz. gebannen zal zyn ende blyuen van den Dyck den tyt van zeuen Jaeren naestcommende des voirsz. Lants, omme daer aen gheen werck te moghen doen ofte aennemen vp zyn handt.

D 6.

Den 27 Mey 1564. is *Huybrecht Cornelisz.* van Rengerskercke, by Burgemeester en Schepenen van Ziericxee, ter zaake hy 's Lands keete aan de Locxhaeuensche Sluys by nacht had open gebroken en daer uit gestolen *een Schuyte vol geleuys*; ook den *Dyck van onser Vrouwen Gilde te Nieuwerkercke* in Schouwen, van beneden opwaerts te flechten ende den Dyck metten

Dyck

Dyck te maken. Gecondemneert, gegeeſelt te worden met *een bast om den hals*, en 't geſtolen geluy aan Schouwen te *ghelden Vierſchatte*, en boven dien den Dyck doen repareren ter discretie en arbitragie van Burgemeester en Heemraden, en zulks meer doende met de Galg te worden geſtraft.

E.

Octroy van Keizer Maximiliaan, waar by de Dykgraafſchappen van Schouwen, voor drie Jaren gelaten worden ter dispoſitie van Burgemeesters en Schepenen van Zierirczee.

4 January 1510.

Maximeliaen by der gracien Gods gecoren Keyſer altydt vermeerder 's rycx, Coninck van Germanien, van Burgauw, van Dalmatie, van Croatie etc. ende Karel by der zeluer gracien Eershertoge van Oistenryck, Prince van Spaengnen, van beyde Cecillien, van Jheruſalem etc. Hertoge van Brabandt, van Styer, van Carinthen, van Crain, van Limburch, van Luxemburgh ende van Gelre; Grauen van Vlaenderen, van Habsbourg, van Tirol, van Arthoys, van Bourgongne; Palsgrauen ende van Henegouwe; Lantgrauen van Elſaten, Princhen van Zwauen, Marckgrauen van Bourgauw, ende des Heylicx Rycx, van Hollant, van Zeelandt, van Phyert, van Kyburgh, van Namen ende van Sutphen, Graeuen Heeren van Vryeslant, van der Windismerck, van Portenav, van Salins ende van Mechelen. Allen den genen, die deſen onsſen brieff zullen hooren lezen Zaluyt. Alzoe wy by anderen onsſen openen brieuen in dato van dezen, vp 't ghene dat ons die gedeputeerden van den drye Staeten ons Lants van Zeelant clagelicken verthoont ende te kennen

nen gegeuen hebben gehadt, hoe in de maent van September Ao. xv^c. ix, ouermits die groote ende zware ſtormen onweder ende hooge vloeden van der zee, die Dycken van de zeluen Landen, in alle quartieren zoe geſchoort, gebroken ende verdoruen waeren ende zyn, dat 't zeluen Lant in groote merckelicke vreeſe en dangerie ſtondt, ende noch ſtaet geheel en al te verdrinken ende vergaen.

Ende nadyen ons by goede ende deuchdelyck jnformatie volcomelick gebleken es, van 't gene des voirsz. es, ende dat zulcke ſchaede ende Inconuenienten meestendeel geſchyet zyn vuyt dien *dat men die officien van Dyckgraefſchappeu alle* geplegen heeft te verpachten, ende die vuyt te geuen in handen van luyden hen des nyet verſtaende, die cleyne ſorghe gedraegen ende toezicht gehadt hebben van de reparatien ende onderhoudeniſſe van de voorsz. Dycken, en daeromme inne te voorzyen tot zekerheyt ende weluaert van onſſen voorsz. Lande, hebben de zelue van onſſen Lande van Zeelant gegonnen ende geconſenteert zekere prouiſie ende onder andere aenſiende, *dat die Burghmeesteren, Schepenen ende Inghesetenen van onsser Stede van Zierickzee, meest alle geërft ende gelandt zyn, onder 't Dyckgraefſchap van Schouwen*, mits welcken zy behooren beter ende meerdere ſorghe te draeghen dat die Dycken in den zeluen Lande wel ende deuchdelick geregiert ende onderhouden worden, alzoe zy by gebreecke van dyen meerder ſchaede ende verlies hebben ende lyden zouden, dan yemant anders. *Soe hebben wy hem gegonnen ende gelaten die dispoſitie van de opper ende onder Dyckgraeffſchappen van den voirsz. Lande van Schouwen voor den tyt ende termyn van drye Jaeren.* Begerende aen ons hem hier op te willen verleenen onſe particuliere brieuen tot hueren meerder zekertheydt in behoirlicke vorme. Soe eyst dat wy dezen aengeſyen genegen weſende ter beden ende begeerten van den voorn. Supplianten, ende hier gehadt 't aduys eerst van ons-

onsfen voirfz. Commisfarisfen, ende daer naer van onsfen grooten Raede te Mechelen, wy hebben de zelue Supplianten voor hen ende 't gemeen lichame der voirsz. Stede van Zieriexee by de deliberatie en goetduncken van onfen lieue Dochter van ons Keyfer, Vrouwe ende Moije van ons Karel dier Eertshertoghinne van Oistenryck, Hertoginne ende Grauinne van Bourgoingne, Douaegiere van Sauoye, Regente ende Gouuernante etc. ende van den Luyden ons heymelicken Raede ende van de Fynancien, neffens huer wefende wederomme van nyeus gegonnen geoctroyeert ende gewillekeurt, gonnen octroyeren ende willekeuren, hen geuende volcomen macht ende auctoriteyt vuyt zonderlinge gracie mits defen onsfen brieuen, dat zy van nv voortan, geduerende den tydt ende termyn van drye Jaeren, beghinnende ende ingaende vp den dach van heden; datum van defen, alle Jaere, *offt als 't van noode wezen zal, zullen mogen maecken ende ftellen, ofte vernyeuwen die Dyckgrauen ende Gezwoerenen van den voirfz. Lande van Schouwen*, ende dat by aduisfe ende goetduncken ende *dair ouer geroepen vyftigh ofte zestigh van de notabelften meest ende breets gelande ende ghe-erfde van den voirn. Lande, die ftraffelick ten heyleghen zweren ende voet ftaende kyesfen ende promoueren zullen* totten voirfz. officien die nutfte ende bequaemfte die zy zullen weten te vinden, ende breet genoeg ge-erft wezende, in den zeluen Lande, welcke voirfz. Dyck-grauen ende gezwoerenen hueren eedt doende, en hen voorts in 't bedyenen van de zelue officien elck in 't zyne, voeghen ende reguleren zullen naer oude coftuyme daer op onderhouden, mits ons daer voren betalende de fomme van Dertigh ponden grooten vlaams 't jaers tot twee termynen, in handen van onsfen Rentmeester van Beoosterfchelt in Zeelandt tegenwoordigh ende toecommende, daer aff den eerften termyn ende half Jaer vallen ende verfchynen zal tot *S. Jansmisfe naestcommende* xv^c. *eluen.* Ontbyeden daeromme ende beuelen den

 Hooff-

Hooffden ende Luyden van onsfen heymelicken Raede, President ende Luyden van onsfen voorn. grooten Raede, Stedehouder, President ende Luyden van onsfen Raede van Rekeninghe in Hollant, hooft gouuerneurs ende Tresorier generael van onsfen Domeynen ende Financien, Rentmeester beoosterschelt voirsz., Baeliou van Ziericxee, ende allen anderen onsfen ende der Vasfalen ende Ambochtsheeren, Rechteren, Justicieren, Officieren ende Dienaeren, wyen dit aengaen *oft* aenroeren magh, hueren Stedehouderen ende elcke van hen byfonder, zoe hem toebehoeren zal, dat zy de voirn. Supplianten van onsen Octroye, oorloeue ende consent, ende van alle den inhouden van desen, duerende den tyt in der voeghen manieren ende onder die conditien voirsz. doen, laeten ende gedooghen rustelick vredelick ende volcommelick ghenyeten ende gebruycken zonder hen te doen ofte laeten gefchyen eynghen hinder, letzel ofte moyenisse ter contrarien, want ons alzoe gelyeft.

Des 't oirconden zoe hebben wy onsfen zeghel hier an doen hangen. Gegeuen in onsfen Stede van Mechelen den iiij^e dagh in Januario Ao. xv^c. ende thyene. Ende van onsfen Rycken van Germanien xxv^e. van Hongarien etc. 't xxj^e. ende is onderteyckent aldus. p. Impat margta. Ende op den ploye van de zelue stondt gescreuen aldus. By den Keyser ende mynen Heere Eertshertoghe die Heere van Chieuiers ende van Funnes, hooft ende Gouuerneurs, Heer Roelant La Feure, Ridder, tresorier Generael van de Financien ende andere jeghenwoordich geteykent Hanneton.

F.

Vonnis van Schepenen van Zierikzee, ten laste *Pauwel Wisse*, Onder-dykgrave van 't Wester vierendeel, waar by om verschei-

de

de misdryven veroordeeld word in een geldboete en onbekwaam verklaardt.

24 July 1498.

Wy Claes Lieuensz., mr. Claes Wisse, mr. Corn. Heynricxz., Corn. Jan Hecbricxz., Kempe boensz., Pieter Cornelisz., Pieter Jan Lieuensz., mr. Jacob Houtman, Cornelis Willem Jansz. ende mr. Jan Oole z. Schepenen in Ziericxee, oirconden ende kenne, dat Cornelis Heynricx de Veruwer als gemeente Burghmeester binnen deser Stede mitten heemraeden slants van Schouwen; heeft achtervolgende zekere preuilegie by mynen genaedigen Heere ende Prince hier voortyts derzeluer Stede en aan den Lande verleent, rechtelyck doen haelen ende becommeren in 's heeren Gysel-huys alhier Pauwels Wisse z. als onder Dyckgraue van den Westervierendeele van den voorsz. Lande, ende den zelfden vp een zekeren daghe van rechte daer toe gheleyt, of vp eenen anderen by consente van de voorn. parthyen gecontinueert, gelast ende vpgeleydt, hoe dat hy in zyn voorn. quartyer lange geëxerceert ende bedreuen hadde den dienst van 't voirn. Onder Dykgraeffschip *sonder eedt gedaen* te hebben, contrarie die Kuere van den Lande van Zeelant, bouen dyen, dat by de burghmeester der voorn. Stede ende die Heymraeden slants van Schouwen, hem dat verboden hadde geweest te doene, ende dat hy sedert als Dyckgraue eedt gedaen hadde, den Dyck in zyn voorn. quartyer ende bedryff *open hadde laeten liggen*; boven dien dat by den voorn. Burghmeester ende Heymraeden hem die beuolen was vp zyn eedt, die hy om dat alzoe te doene gedaen hadde binnen eenen zekeren tyt te doen maecken ende toe te dryuen.

Item, dat hy by sinistre ende ondeuchdelycke wegen, Heer Jacop van Cats als vpper Dyckgraue slants voorn. geinduceert ende geinformeert hadde, *om eenen dub-*

dubbelen penninck van de gemete te begherene over zyn quartyer, ende dat hy den gezworen vonnisse daer of vermaent zynde, contrarie die beuelen van myn genadige Heere als Graue van Zeelant, ende die oude costuyme ende Rechten van den voorsz. Lande.

Item, dat hy gehenget ende gedoocht hadde, die Dyckers hueren Dyck in te sponghen ende merckelick te verminderen van zyn oude groote, tot groote achterdeele ende hindere van den voorsz. Lande.

Dat hy oock D'Ingesetenen van zyne voorsz. bedriue beschadicht hadde van bruecken aen hueren Dyck, verbuert by simpel aenbringen van zynen Clerck, zonder daer off te nemen gezworen vonnisse.

Item, dat hy noch gehenget ende gedoogt heeft *veel groote putten* in den voorn. Dyck open te blyuen ligge tot vreese van den voorn. Lande ende tot groote schaede en achterdeele van den voorsz. Dyckers daer neffens gelegen, sonder die Rechtelycken toe te dryuen; ende dat hy dickwils de groote putten in zyn quartier hadde ouergegaen ende laeten leggen, ende die cleyne putten zyne arbeyders in doen stellen, contrarie der Dyckaetgen Recht; ende dat hy met sommige Dyckers voorwaerde gemaect hadde, dat hy hueren Dyck ter cause van breucken die zy daer aen verbueren zoude, niet hoogher en zoude lasten dan van een zeker somme ende tusschen hem lieden bevoorwaert.

Item, dat hy den ouden Dyck gelegen tegens de nyeuwe Inlage van Symons-kercke ouer zyn bedryf nyet en hadde onderhouden, bouen dyen dattet hem nochtans *by de Drye Staeten des voorn. Lants* beuolen was, ende eensdeels alzoo by zyne negligentie vermindert ende vergaen es.

Item, dat hy van de Dyckers in de nyeuwe Inlaege dyckende, genomen hadden van den eenen twee ponden grooten, ende van den anderen min ende meer, contrarie de ordonnancie *van de drye Staeten* daer vp gemaect, alle dienende tot achterdeele ende groote

pe-

pericule van den voorſz. Lande ende D'Ingeſetenen van dyen.

Concluderende, dat hy daer aen verbuert hadde zyn Lyff ende goet off ten minſten gedeclareert te wordene meyneedich en tot ewigen daegen verſteken ende onhabil geacht te weſen enigen dienſten ofte officien te hebbene binnen den voirſz. Lande den Dyck aengaende, ende te ghelden de ſomme van Duysſent Rinſche guldens van xl grooten 't ſtuck tot proffyte van den voorſz. Lande te gaene ende als 't recht waere naervolghende de preuilegien van dyen: zeggende, indyen den voorn. Pauwels Wiſe z. aen huerlieden woorden lyden wilden hy kende warachtich, ende indyen niet, ſy wilden dat ouer hem goet doen ende betuygen metter Vierſchaeren. Daer op de voirn. Pauwels vp antwoorde ende zeyde, dat hy ontkende geheel ende al, dat hem by den voorn. Burghmeester ende Heymraeden ten laste geleyt was, ende concludeerde van ontſlegen te wordene voor den voorſz. anlegh ende geabſolueert te zyne van den voorn. Vierſchaere. Daer nae woorden ende wederwoorden, kennisſen ende getuygen nae 't Recht van de Vierſchaere voirn. vermeten geëxamineert ende gehoordt ende alzoo genoech bekent was.

Eerst, dat den voorn. Pauwels Wiſe z. hem ſeluen als onder dyckgraue gejugereert ende vervordert hadde 't onder Dyckgraeffſchip van den voirſz. Wester vyſtendeele van Schouwen te bedriuen, ſonder eedt gedaen te hebbene, contrarie de kuere van Zeelandt, ende bouen oick dat hem dat by den gemeente burchmeester der voorn. Stede ende Heymraeden des voorſz. Lants verboden hadde geweest hem dat te doene, ende dat hy zedert als Dyckgraue eedt gedaen hebbende, in zyn quartyer ende bedryff open putten hadde laeten leggen, hoe wel hem dat by den voorn. Burghmeester ende Heymraeden bevolen was vp zyn eedt binnen eenen zekeren tyt te doen andriuen; ende

voors

voort dat den voorn. Pauwels berucht es, dat hy Heer Jacob van Cats als vpperdyckgraue 's Lants voorn. geinduceert ende geinformeert te hebbene om een dubbele penninck van den gemete te begherene ouer 's voorn. quartyer van 't westervyftendeel, ende dat hy daer off gezworen vonnisse daer of gemaect hadde, contrarie die beuelen van myne genaedige Heere als Graue van Zeelant, ende de oude costuyme ende Rechten van den zeluen voirsz. Lande.

Item, dat hy gehenct ende gedoocht *hadde*, de Dyckers, dat sy hueren Dyck ingespronget ende merckelick gemindert hebben zyn oude groote, tot grooten hindere ende achterdeele slants voorn.

Item, dat hy oick d'ingeseten van zynen bedryue beschadicht hadde van bruecken in hueren Dyck verbuert vp 't simpel anbringen ende vpscriuen van zynen Clerck, sonder daer of te nemene der gezworen Vonnisse, contrarie costuyme en rechten van den voorn. Lande.

Item, dat oick gehenct ende gedoogt hadde veele groote putten zyn open blyfuen liggen in den voorsz. Dyck tot vreese van den voorn. Lande ende tot groote schaede ende achterdeele van de Dyckers daer neffens liggende, sonder die Rechtelycken toe te drynene.

Item, dat hy oick berucht was, dat hy voorwaerde gemaect hadde met sommige Dyckers binnen zynen vyftendeele, dat hy huer ter cause van bruecken die zy aen hueren Dyck verbueren zoude, nyet hoogher zoude lasten dan van een zeker somme ende tusschen hem lieden voorwaerde was; Dat hy den ouden Dyck liggende tegens de nyeuwe Inlaege van Symonskercke ouer zyn bedryf nyet en hadde doen onderhouden, bouen dien dattet hem nochtans *by de drye Staeten der voorn. Lants* bevolen was van doene, ende alzoe zynder negligentie eendeels vermindert en vergaen was tot grooten achterdeele en prejuditie van den voorsz.

Lan-

Lande. Schepenen mit hueren Vonnisse gewesen hebben als vp ten xxiij^e^. dach van Julio Ao. xiiij^c^. xcviijtich. Dat alle pandingen die daer gedaen zyn tot zynder maninge en tot zynder proffyte by gezworen gewesen voote ende alleer hy zyne behoorlicken eedt naer vuytwysen de Keure van Zeelant gedaen, zullen nyet ende van onwaerde wesen, behoudelick dat hy zyn vuytgeleyde penningen nae hem zal mogen trecken; ende voor den Lande van Schouwen ghelden voor schaede, hindere ende Interest, by synder negligentie den zeluen Lande toegecommen, de somme van twee hondert croonen van vyer schellingen grooten elcke croone gerekent, of daer voren te bliuen, ende gelden voort de boete van vyfftigh gelycke croonen te gaene als 't Recht es, en van nv voortaen nimmermeer dyenst ofte offitie te mogen bedyenen aen den Dyck van Schouwen, ende gehouwen wesen d'ingesetene van den voirsz. Wester-vyftendeele, indien daer yemandt gelast wyerde van den tweedeu penninck van den gemete daer off 't ontlasten, ende voort gehouwen blyfuen de gemeente den gemeente Burghmeester Heymraeden ofte nyemant anders te deser causen te misdoen vp die verbuerenisse van zyn Lyff en van vyftigh grooten vlaems, ende dat verborgen ende versekeren met goede souffisante mannen voren en eer hy ontslegen zal wesen van de vangenisse daer hy inne es, ende den eedt dien hy gedaen heeft. Voort kennen wy Schepenen voorsz. dat vp den xiiij^e^. dach van Augusto Ao. voorsz. voor ons gecommen zyn den voorsz. Pauwels Wisse z. ende Cornelis Wisse z. synen broeder, ende verleden hem dies te wetene den voorsz. Pauwels naerdyen dat hy de appellatie by hem hier tegens geinterjecteert gerenunchyeert hadde, dat hy belooft hadde ende beloofde mits desen, te volcommen ende te voldoene de voorsz. condempnatie nae haere vorme ende Inhouden, ende den voorsz. Cornelis, waert dat den voorsz. Pauwels Wisse z. in enige poincten hem seluen misdrouge mesverseerde

daer

daer voren in te staene, ende dat zelfde te voldoene in alder maniere voorn. Ende dat de voorsz. Sententie ende condempnatie inhoudt ende begrepen heeft. Des 't oirconden desen brieff besegelt met onssen zeghele in 't Jaer ons Heeren Duyssent vier hondert acht en 't negentigh.

G 1.

Extract vuyt Concluysboek van den Raed den laetsten July xv^c. xxxvj

Laatsten July 1536.

Es met raede der Stede Zierickzee gehoirt 't rapport van den gemeente burgemeester ende Wouter pietersz. geweest hebbende in den Haege in Hollant, roerende die zaecke van de ghyselinge van zekere Dyckgraeuen slants van Schouwen ter cause van geleyde penninghen by hueren negligentie in der Dyckaetge, dat men Jan Suys als substituyt van den opper dyckgraeue zal aduerteren, dat hy de Dyckgraeuen daet huerluyder ghysel wachte ende schaede verhoeden, ende dat men scryuen zal niettemin aen myn Heer van Malle ende hem Instrueert ende Informeert, zoe men best zal moegen, dat hy den Burghmeester ende Heymraeden in 't exercitie van huerluyder officie ende priuilegie niet en behindere en de voirsz. negligente Dyckgraeue niet voeren en scaeye ten achterdeele van den zeluen Lande, ende dat de Burghmeester zal versoucken van den Baeljou deser Stede ende Rentmeester van Beoisterschelt, omme met hem ende den Heymraeden huerluyder Vonnis ter executie te doen leggen, ende den voirsz. Dyckgraeue by gebreke in 't ghyselhuys niet en commen te doen haelen ende leggen in 't sheeren gheselhuys geuanghen ter tyde toe zy de sententien voldaen ende den Burghmeester zyn gelt twy-

Twyschatte betaelt zullen hebben, ende of den Baeljou ende Rentmeester voirsz. onwillich waere te doene, dat den Burghmeester dair of zal protesteren, ende niettemin hem sterck maecken ende doen den voirsz. Dyckgraeue haelen in 's Graeuen Steene ende aldair als voiren, ende indyen de voirsz. Burghmeester ende Heymraeden te dozen cause yet gemoetede, dat zal men hem luyden van der Stede ende Slants wegen van Schouwen vuytdraegen.

G 2.

Extract vuyt Concluysboek van Raede den xj^e. Decembris Ao. xv^c. xxxvj.

11 December 1536.

Aengaende d'executie by Jan Suys Dyckgraue jegen eenige gecondempneert in de boete van thyen Caroli gulden ter causen dat zy aerde geroeft zouden hebben naerder den Dyck dan twee roeden, ende dit parthyen ongehoert zoo zy sustineren; es geaccordeert, dat men met goede mannen den voirsz. Dyckgraeuen onderwyse op te houden van de executie voirsz. ende voor Burghmeester ende Heymraeden parthyen gehoort te procederene tot kennisse van de zaecken off zy verbuert hadde ofte niet. Ende indyen de Dyckgraeuen niet en optempereerden, dat men de parthyen zal laeten appelleren van de executie ende haer luyden naem tot costen van den Lande voerstaen, sustinerende datte zelue parthyen zullen hier gehoort worden in rechte voer Burghmeester ende Heymraeden naervolgende de oude costuymen.

H.

Extract uit de Commissie van *Lie-*

van Jacobus Huybertsz, Opperste Dykgraaf van den Lande van Schouwen, by opene brieven van Z. K. M., gegeven in zyne Stede van Brussel, den 22 dag van Maart 1552, daar by denzelven gecommitteert is.

Omme 't zelve Dyckgraafschap vooren te houdenen, exerceren ende bedienen, des Konings regten, Hoogheid ende Heerlykheden daer inne te bewaren, de keuren, breucken ende amenden te vorderen, innen, opbeuren ende ontfangen, ende tot betalingen van dien te bedwingen, en doen bedwingen, allen den genen dien 't behooren zal, reëelyck ende by faicten, zoo men voor de Majesteits eigen schulden ende penningen gewoonlyk is van doene; goede wake ende toezigt te nemen op de Dycken ende inbreuken die aldaer zoude mogen geschien; tot reparatie ende onderhoudenisse van dien ernstelyke verstaan, ende daar inne *voorzien*, tot vastigheid ende verzekerdheid van de voorsz. Dycken, ende tot behoudenisse ende welvaart voor de Landen ende onderzaten aldaar, als hy bevinden zal noodzakelyk ende oirbaarlyk te wezen; ende voorts wel ende getrouwelyk te doene al het gene dat een goed en getrouw Dykgraaf voorsz. schuldig is ende behoord te doene, tot de wedden, eeren, rechten, baten, profyten ende vervallen, daer toe staende ende behoorende; ende sulcke als de voorn. wylen Johan Suys pietersen gehad heeft, dat is van twee penningen te hebben van de vyve van de voorsz. boeten, breucken ende vervallen, gedurende alzoo lange als 't de Majesteit believen zal, beginnende en ingaende dezer Commissie, na dat de voorn. Lieven Jacobze den behoorlyken Eed zoude gedaan hebben, 't welk geweest is den 2 April 1552.

Kan-

I.

Aanmerkingen van den Heer *Anthony de Jonge*, van Bruniste, bekend door zyne bedrevenheid in 's Lands zaaken en agtergelaten Handschriften.

Maar alzoo de Heeren van den Raad der Stad Zierikzee (wanneer by Z. H. als Stadhouder van de Provincie Zeeland, den Opper-Dykgraaf is verkooren en met Commissie voorzien) gewoon zyn exhibitie van de voorsz. Commissie te verzoeken, en den zelven niet eerder in zyn functie congratuleren, voor de meergemelde Opper-Dykgraaf toezegginge gedaan heeft, van 't zelve Ampt niet anders te zullen bedienen als zyn prædecesseurs in officio, diend voor al geëxamineert, wat zulks infereerd, en waar toe (behoudens zyn Eed) den Opper-Dykgraaf door deze belofte zig heeft geobligeerdt.

Wel te presumeren zynde, dat de institutie van dit Collegie in den jare 1415. gecauseerd is door de nonchelance en mogelyk absentie van de Opper-Dykgraven van dien tyd, wordende van de Graven van den Lande doorgaans zulke Officien van aanzien respect en profyt (als die doen ter tyd waren) aan groote Heeren en Hovelingen uitgedeeld, die de moeite van 't bedienen derzelve niet lustende, alles op haare Suppoosten lieten afgaan, 't welk gestrekt hebbende tot groote prejuditie van de goede Stad Zierikzee etc.

Na de pagt van Ao. 1503—1520. is 'er zeer veel op de præëminentien van de Opper-Dykgrave geëimpieteerd, al het welk nog eenigzints excusabel schynd te wezen als zig maar niet te verre extendeert (gelyk op het 36 articul van de Ordonnantie op het Dyk-recht is aangeteekend) zoo om de getrouwe diensten, die 't voorz. Collegie tot zeer kleene en geringe kosten van-

 den

den Lande by alle gelegenheid van opkomende ongesukken vrywillig ondergaat, als om de oude en zeer veel jarige possessie, hoewel niet op de beste titul gefundeerd; en tegens den Grave van den Lande, wiens geregtigheden zeer bezwaarlyk kunnen werden gepresorikeerd.

Den Secretaris, Penningmeester, Landmeesters en Landmeeter. Dezelve Suppoosten en Dienaars 's Lands van Schouwen, werden van 't meergemelde Collegie en Opper-Dykgraaf verkoren ad vitam, daar over geroepen de Heer Rentmeester Generaal Beoostenschelde, die in 't vergeven van de voorsz. Officien, en arresteren der Officianten instructien inmediatelyk aan de Burgmeester stemt, en van den Opper-Dykgraaf gevolgd werd, daar aan op ordre voteren de Heeren Heemraeden. Maar in 't verdere dagelyk beleid van zaaken der Dykagie, werde den welgemelde Heer Rentmeester niet gekend, dog by alle gelegendheden de Opper-Dykgraaf, die dan zyn advis geeft na Burgemeester en Heemraeden, dewyle die te samen schynen uit te maken een Collegie, en daarom redelyk oordeelen, dat van den anderen niet en behooren te werden gesepareerd.

K.

Ordonnantie van de Moer gelegen binnen den Lande van Schouwen, gemaect by Burghmeester metten Heymraeden, Opper-Dyckgraue en Bruynynck van Wyngaerde Rentmeester Generael van Zeelant beoosterschelt. Den iije. february Ao. 1564. (oude styl)

3 February 1564.

De Regierders slants van Schouwen gesyen hebbende

de de Requeste van de In-geërfde van de Moer des zelfs Lants, tenderende ten fyne, dat by ordene ende goede policie het lant in ende omtrent de Moer gelegen, in beter waerde ende estime zoude gebracht werden, hebben gestatueert ende statueren mits desen, dat de Moer dit Jaer zal blyfuen legghen ongehe-edt, ende dat nyemant daer inne beesten zal brengen omme te weydene *dan alleenlyck in weyen die beheyndt, bewyt ende ofgedoluen liggen.* Ende dat op de peyne ende boete te betaelene by den ouertreders voor een paert vyff schellingen grooten, voor een koe ofte vaersse van twee Jaeren ofte daer bouen vier schellingen grooten vlaems, een cachel calff ofte schaei twee grooten vlaems. Van welcke boete men heere de Rentmeester beoosterscheit zal gebruycken een derde part, 't lant van Schouwen een derde part, ende de wachters een derde part. Ende dat men zal stellen vyer wachters ofte meer die de beesten van den ouertreders zullen bringen 't elcke reyse in Stads Schutterye, omme daer aen te verhaelen de voorsz. boete. Voorts dat zoo wye eenyge van den voorsz. wachters hinder dede, quetsede ofte beesten met gewelde ontjaechde, dat men heere de Rentmeester den zelfden zal doen haelen in 's Grauen Steen, ende doen hem straffen gelyck of zy rooff gedaen hadden.

Ten laesten, dat gheen moerluyden en zullen meer gansfen mogen houden dan twee paer, ende dat binnen de hondert roeden van haeren huysse, van Sente Jans misse nv eerst commende voortaen, ende dat op de boete van vyff schellingen grooten vlaems, die te gaene als vooren. Ende dat een ygelick daer nae die zal mogen dootslaen zonder verbeuren gansfen die hy vindt weydende buyten de hondert roeden voorsz.

Ten laesten, indyen hier enyge questye gevyele ter causе van dese ordonnancie, reseruerende de Rentmeester van beoosterscheit, burghmeester ende Heymraeden mitten vpper dyekgraue d'interpretatie aen hem

hem luyden.

NB. Dese ordonnancie is gepubliceert binnen der Stede vp den Stadthuys by Burghmeester ende Schepenen; ende voorts in alle Prochien slants van Schouwen, by Jasper van Olm, Duerwaerder van 't comptoir beoosterschelt.

L.

Vonnis, hoe een gekooren Heemraed, welke weygerde dien post te aanvaarden en Eed te doen, door Gyzeling daar toe moest bedwongen worden.

3 February 1541.

Den derden february Ao. xvc. een en *veertich a nativitate.* Schepenen der Stede *Zieticxee* gehoort in rechte Pieter Pietersz. Couwenburgh, als gemeente Burghmeester deser Stede, die rechtelyck hadde doen daghen Lieuen Jacobz, Huybert. Zeggende hoe dat de zelue Lieuen by den Raedt deser Stede genomineert ende gecoren was tot eene van de seuene Heymraden slants van Schouwen, ende dat hy suffisantelycken vermaent omme den behoorlycken eedt daer toe dyenende te doene, ende 't offitie te accepteren, altydt in weygheringe geweest es 't selue te doene; versouckende noch, dat hy den eedt doen zoude zoo 't behoordt; Concluderende dat Scepenen met hueren vonnisen wysen zouden, dat hy den eedt doen ende 't offitie accepteren zoude, of daer voren blyfuen in een ghyselhuys, ter eenre. De voorsz. Lieuen Jacobsz. zeggende, dat in 't voorleden Jaer veertich gemeente Burchmeester gecoren was, hem beloofc es, dat men hem loo-

loonen zoude van den arbeyt die hy in slants zaicken employeren moeste, ende 't selfde hem noch nyet vergholden es; concluderende dat hy niet schuldich en was te antwoorden vp den eysch van den gemeente Burghmeester tei waere hy eerst voldaen waeren, ter andere zyden. Naer langhe partien Dinghtale hebben gewesen met hueren vonnisse, dat nyet tegenstaende d'exceptie by Lieuen Jacobsz. geproponeert, hy gehouden blyft 't antwoorden vp den eysch by den Burghmeester gedaen, behouden hem zyn actie ende recht ter cause van de voorsz. belofte vp den ghenen die 't hem gelooft hebben, ofte op den Staten van den Lande van Schouwen, of daar en zoo zynen goeden raedt gedragen en na rechten behooren zal; ende alzoo den voorsz. Lieuen terstont hem geconstitueert heeft appellant, zoo es ten veruolge van den Gemeente Burghmeester gewesen, dat het vonnis zal hebben zyn executie, of dat de Gemeente Burghmeester hem daer voren zal moghen doen ghysselen. Hier waeren ouer Willem Symonsz. Burghmeester, Maerten Herrents, mr. Francoys Grypsz., Wisse Herrents, Jan Hermansz. Huybert, Marinus Willemsz. ende Vittelle Lieuensz. Schepenen. My present. Onderstont Francoys van Zanddyck.

M.

Extract uyt het boec van conclusien van Rade geëxtraheert ten bevele ende ordonnantie van den Burgemeester der Stede Ziericxee, den 19 December 1536.

Is met Rade der Stede Ziericzee, eerst noopende de Wateringe van den Zuydernieulant onder Brouwershaven naer beschryven van mynen Heere van Beveren etc. geaccordeert ende gesloten, 'dat de Burgemeester en

Heymraeden slants van Schouwen sullen naer dat sy de last hebben sullen van den *Staten des selven Lants van Schouwen*, den Poortdyck insgelycks de Speuye metten aencleven van dien, of die zullen syn als men hem luyden geordonneert heeft die te maekene naevolgen heur lieder presentatie, ende indien selve sulks gedaen waere, soo dunckt desen Raedt, dat men 't selve sal mogen den *Staten van den Lande van Schouwen* vertoonen, dat sy mits dien en 't selve sullen onderhouden, en daer af goet bescheyt ende brieven gevende, *dat sy* 't selve by gedoogen ende uyt gratie genieten soude, ende dat de Burgemeester ende Heymraden alle Jaer souden niet alleene den Zyle in den Dyck van Schouwen maer oock alle andere wercken van de ende aen de voorsz. nieuwlande Schouwen en keuren te maken tot versekertheyt Slants van Schouwen, soo hem luyden goed duncken en profyt duncken soude; welke Keure de voorsz. van der Zuydernieulande als dan soude moeten doen maken, 't selve al presenterende die van der voorsz. Zuydernieuwelande, ende daer af gevende goede bescheyt ende brieven, dat men de Wateringe deur een zyle zoude mogen toelaten onder goed duncken nogtans van den Lande ende *Staten Slants van Schouwen* siet fol. 182.

Hebbende de Regenten van Schouwen met de geinteresseerde van het Zuydernieulant onder de Jurisdictie van Brouwershaven leggende, geconvenieert de suatie uyt voorn. Polder in Schouwen, mits gevende Jaerlyks een recognitie van ℔ 28 : 6 ; 8. alles tot wedersseggen siet fol. 236.

N.

Sentencie van den Secreten Raad te Brussel, waar by den Rentmeester Beoosterschelt gelast word, niet tegenstaande zyne ge-

gewoone wedde nog onvoldaan waren, een wettig gekooren Heemraad te beëedigen.

7 September 1562.

Gezyen in den Secreten Raedt des Conincx, het different aldaer, by supplicatie geresen, tusschen Burghmeesters Scepenen ende Regierders der Stede van Ziericxee, Supplianten 't eender zyde, teghens Heer Hieronimus van Zerooskercke, Ridder, Rentmeester van Beoostenschelt, opposant ter anderen; Ter cause van 't Refuz by den voorsz. Rentmeester gedaen, van te eeden Willem van Bosschuyssen by den Raedt der voorsz. Stede, naer oude coustume ende zekere preuilegie gecoren Heymraet des Lants van Schouwen, in de plaetse van wylen Heyrick Arent Claesz. ten waer men hem betaelde zyn gecostumeerde ende ordinarisse wedden, die hy Jaerlycx gewoonlick was te ontfangen. Gezyen oick de antwoorde Replycke, scriftueren ende munimenten by parthyen hinc inde ouergegeuen ende gedient. Zyn Majesteyt vp al wel geledt; Ordonneert den voorsz. Rentmeester (nyet jegestaende den eysch van zyne gepretendeerde wedden) terstont ende zonder vertreck den behoorlycke eedt van Heymraet af te nemen van den voorsz. Willem van Bosschuyssen, ofte in zyne plaetse daer toe te committeren zyne Substituyt, den Bailiou ofte Burghmeester der voorsz. Stede van Ziericxee. Gegeuen te Bruysfele den vij^e. dach van Septembri Ao. xv^c. tweent zestigh. Onderstont De La Torre.

O.

Sententie van den Secreten Raad en Raad van Financie te Brussel, waar by die van Schouwen gehouden worden *f* 100 :'s jaars

 aan

aan den Rentmeester Beoostenschelď te voldoen, zoo lang hun vryheid van schot zoude duuren,

18 Mey 1564.

Gehoordt in de Secreten Raedt ende van der Financie van zyne Majesteyt respectiuelyk, het rapport van 't geschil tusschen Messire Jeronimus van Zerooskercke Rentmeester van Beoosterschelt ter eenre, ende de Burghmeester ende Heymraden van Zieticxee verweerders ter andere zyden; 't selfde geschil geresen ter cause van 200 rins gulden 't jaers, gepretendeert by den eysscher ter cause van gracie van 't scot by den selfden verweerders geobtineert; dat by de selfde verweerders wederleyt en gedebateert es, sustinerende geensins verobligeert te syne, hebbende nyet te min ghedaen een offre ende presentatie: ende naerdyen vp als wel ende rypelyck gheledt, hebben geordonneert, en ordonneren by desen, dat volgende de selfde presentatie de voorsz. verweerders betalen sullen Jaerlicx den voorn. eysscher in de qualiteyt als Rentmeester en gedurende den tyd van de gratie, de somma van hondert guldens van 40 grooten de gulden sonder meer, en zonder prejuditie van 't recht van de verweerders, en sonder 't selfde te trecken in consequentie voor de toecomende gracien, ofte succesfeurs van den selfde eysscher, al waer 't dat hy quaeme succederen geduerende desen jegenwoordighe gracie of hier nae. Gedaen te Brussel den xviij[e]. dach in Meye xv[c]. vier ende sestich geteekent. Jac. Reingout.

P.

Uitspraak van Heeren Gecommitteerde Raaden van Zeeland over het verschil tusschen de Steden Zierikzee en Brouwershaven wegens

gens het verkiezen van twee
Heemraeden.

22 October 1578.

Op het different geresen tusschen die van Ziericxee ter eenre, ende den Burgemeesteren ende Regeerders der Stede van Brouwershaven ter andere syde, ter oorsake dat die van Brouwershaven soude mogen kiesen tween Heymraden uyt 't Corpus van Brouwershaven voorsz. neffens d'andere van 't Collegie van Heemraden des Lants van Schouwen; ende gesien de Requeste by die van Brouwershaven ten dien fyne aen syne Excellentie overgedient, mitsgaders d'appostille op de selve requeste by syne Excellentie den selven van Brouwershaven soo op den 7 Meye, als op den 24 July en den 10e. October respectivelyck verleendt, is by die van den Rade van de Staten van Zeelandt volgens de laeste voorsz. appostille van den voorsz. 10e. Octobris, soo vele gearbeyt ende gedeligenteert, dat sy voor hun geroepen hebbende ten diversche stonden soo gesamentlyck als verscheide, die Gedeputeerde van die van Ziericxee ter eenre, ende Gedeputeerde van de Burgemeesters Schepenen ende Regeerders der Stede van Brouwershaven voorn. ter andere zyde, eyndelyk deselve naer seer lange ende diversche communicatie, hebben in hunne differente en geschillen veraccordeert ende verleken, in der manieren naervolgende, te weten, dat die van Brouwershaven sullen uyt het Corpus van heur Stadt kiesen mogen twee persoonen hen 't fait van de Dyckagie verstaende, nemende regard op de eerbaerste persoonen als mogelyk wesen sal, die welke die van Ziericxee gehouden sullen wesen toe te laten en 't ontfangen neffens d'andere seven Heemraden by die van Ziericxee alreede volgende hun Privilegie tottet bedryf van de Dyckagie van Schouwen verkosen, in gelycke auctoriteyt, preeminentie ende wedde voor ende geduyrende den tyt van ses Jaren dat die gemeene midde-

Leden van Brouwershaven geordonneert syn by syn Excellentie ende den State van Hollant ende Zeelant ter restauratie van de Dyckagie Slants van Schouwen voorsz. ingegaen den 20 Augusti 1577. ende dit al by provisie, en sonder preiuditie ende onvermindert dien van Ziericxee hun privilegie in desen geallegeert, ende behoudens dat die van Brouwershaven, sullen desen aengaende vorder mogen versoecken; jegens welc vorder versoec die van Ziericxee hebben geprotesteert, ende 't selve die van Brouwershaven niet wille consenteren, waer tegens oock respective die van Brouwershaven hebben geprotesteert; welverstaende dat die voorsz. van Brouwershaven gehouden werde de twee personen als boven uyt hun Corpus gekosen hebbende, deselve te presenteren den Rentmeester Generael van syne Majesteyts Domeynen in Zeelant beoosterschelt, omme met gelycke eedt als d'ander seven Heemraden van Ziericxee ten opsiene van hunnen regimente in zyne handen be-eedt zyn, oock be-eedt te worden. Aldus gedaen in 't Hoff *van Zeelant* tot Middelburgh den 22 Octobris 1578. onderstont. Ter ordonnantie van de Gecommitteerde Raden van de Staeten sLands van Zeelant, By my. geteeckent C. Roels.

Gecollationeert iegens het origineel en bevonden daer mede te accordeeren, By my geteeckend J. Cls. Yemantse.

Q.

Request van wegens de Steden Zierikzee en Brouwershaven, ook Opper-Dykgraaf en Heemraden van Schouwen, aan zyne Excellencie ende den Heeren Staeten van Hollandt ende *Zee-*

Zeelandt.

20 Augustus 1577.

Die Staeten van Hollant en Zeelant hebben gecommitteert een van Dordrecht, Delft, Enckhuysen en een van Middelburgh, omme 't inhouden van desen te communiceren zyne Excellentie. Gedaen tot Haerlem den xiiij^e. Augusti 1577. onderstont geteyckent. Ter ordonnantie van de Staeten. By my, en was onderteyckent De Rechtere.

Alzoo de Burgemeesters ende Regierders der Steden Ziericxee ende Brouwershauen, mitsgaders d'Opperdyckgraue ende Heymraden sLants van Schouwen, zeer lange ende veel deur hare ernstige ende gedurige sollicitatie aen uwe Excellencie en E. gedaen de groote Importantie der Dyckagie van den zeluen Lande voorgedragen hebben, mitsgaders sonderlige in haer laetste remonstrantie, nu onlancx na de Inundatie aen U Exc. ende E. gepresenteert, d'uyterste extremiteyt ende groote accelleratie die dezelve was vereysschende, zonder dat zy tot noch ter tyt hebben connen geraecken tot al zulcken assistentie daer mede men de voorsz. Dyckagie zoude connen versekeren, zulcx dat nu dese Remonstranten die deur 't vermaken ende repareren van de Cade daer mede 't voorsz. Lant geverscht zynde wel tot xiiij Steden op den xxj^e. Juny laestleden wederomme deurgebroken was, gans deur de zelue nieuwe beverschinge van alle de penninghen die zy voor handen geblootet en wt geputet zyn, welcke Suppliantem oock van aen beginne niet onbekent es geweest zy een

een werck begonsten verde excederende häre faculteyt en macht, ende dat het meer een 's Conincx werck was dan van een particulier Stede ofte Landt, dan hebben 't zelue tot noch ter tyt met groote diligentie en forchvuldicheyt gevordert; alleenlyck op hope van assistentie die zy van de Generaliteyt als daer deur geinteresseert ende tot wyens preservatie 't zelue Landt deur gesteken is, verwagt hebben, daer van zy nu haer gefrustreert vindende, ende geen middel hebbende, om de voorsz. Dyckagie vore, tegens den aenstaende winter te versekeren, wel oorsaecke zoude hebben om de voorsz. Dyckagie teffens ende 't eenemaele te abandonneren, als versekert zynde dat zonder merckelycke assistentie van buyten zy tegens de doot weerken ende onmogelycke dinghen attenteren, zoe connen nochtans de voorsz. Remonstranten wel wetende dese zaecke grootelyck haer eedt ende eere betreffende, ende dat dezelue ook voor de posteriteyt zal moeten verantwoordt worden, voor als noch 't zelue niet gedaen dan op dat men in geenen deele haer lieden van negligentie ofte verzwymenisse in thoecomende tyden zoude connen culperen. Ende om te bethoonen de groo-

te

le affectie die zy 't haer Vaderlandt zyn dragende: zoo hebben de voorsz. Remonstranten, considerende de middelen van gereede penningen by uwe Excel. en E. op dese tyt qualyck te becomen is, goet gevonde met malcanderen te concipieren en uwe Excel. en E. te aduiseren andere middelen met welcke de voorsz. Regierders ende Heymraeden eenen nieuwen moet ende couragie zouden mogen nemen, om met de zelue te stryden en campen tegens de stormen van de Zee, die zy desen aenstaende Zaysoene ende Winter zyn verwachtende; ende op dat men eenmael eenen zekeren ende vasten voet zoude mogen nemen, waer mede men de voorsz. Dyckagie buyten alle pericule zoude mogen stellen; biddende de voorsz. Supplianten uwe Excel. en E. gelyffuè eenige wt de Staeten te ordonneren, om beneffens zyne Excel. mitten Gecommitteerde van de voorsz. Supplianten in communicatie te comen. De Supplianten verhopen al zulcke middelen te proponeren die den Lande van Hollandt ende Zeelandt weynich quetselyck en haerder intentie zeer oorboorlyck en profytelyck zullen zyn.

Concept en middelen waer me-

mede men de Dyckagie van
den Lande van Schouwen
niet alleenlyck en zoude
mogen restaureren, maer
oock voortaen in versekert-
heyt stellen.

In den eersten dient voor al te weten, dat de Dyckagie van den Lande van Schouwen, es een Dyckagie van groote Importantien, daer van nyemant op xxv ofte xxx duysent guldens en zoude connen estimeren, wat de restauratie daer van costen zal, ende nochtans niet en dient ofte en mach gelaeten worden, ouermits dezelue een voor baillie ende propugnacle es jegens de Zee Occeane, van alle de *binnen liggende* eylanden, ende dat ontwyffelyck de gemeene Landen Jaerlycx deur 't verlies van 't zelfde Lant meer interest zoude lyden, dan de reparatie eens zal bedragen.

'T es oock een yegelyck (die de nature van 't zelfde Landt bekent es) notoir, dattet mogelyck zal zyn in de eerste zeuen jaeren eenige geschoten te schyeten, deur dyen te beduchten es, verde 't meerdeel ofte de twee deelen van den zeluen Lande geabandonneert ende op de roede zullen blyfuen dryfuen; midts welcken last van de geabandon-

neer-

neerde gemeten die de goede gemeten hebben en zullen die niet durffen aenvaerden.

'T es oock te beduchten, dat d'eerste zeuen jaer wel de helft van den Lande, ouermits 't zout water en zant daer ouer geloopen, zullen zyn gans steril ende onvruchtbaer, ende d'ander helft van cleynde weerde, dat oock vele Landen ouermits de cleyne menichte van Volcke en bestiael, onbeheert zullen blyuen liggende.

Daer vuyt genouch bekent is, men niet alleenlick voor de restauratie van de zelue Dyckagie zal moeten zorge dragen, maer oock voor de onderhoudenisse van de j^e^. vij^e^. Jaeren, welcke onderhoudenisse op alle ordinarische Jaeren tusschen xxx ende xl Duysent guldens 't sjaers plach te costen.

Tot welcke fyne de Burchmeesters ende Regierders, der Stede Ziericxee ende Brouwershauen, mitsgaders D'opper Dycgraue ende Heemraden 't slants van Schouwen hebben geconcipieert en geraede de middelen hier naer volgende.

j.

Zyn Excell. ende die Staten van Hollandt ende Zeelant accorde-

Ten eersten, alsoo de Remonstranten op goede hope staen, van den Raedt van Staeten in Brabant

O

ten de Remonstranten alhier de Domeynen van Hollant ende Zeelant voorn., met aduys van die van de Camere van Rekeninge te mogen belasten mit het capitael van dertich duysent ponden van xl *grooten op renten of anders in pantschappen, vuyt te geuen; wel verstaende dat, dezelfs verbonden en verobligeert zullen blyfuen van daer vuyt de Lasten en renten iegenwoorlyck op de Domeynen staende volcomelyck voortaen betaelt en voldaen te worden.*

bant te mogen obtineren om 's Coninex Majesteyts Domeynen in Hollandt ofte Zeelandt te belasten metter capitael van xxx duysent guldens eens, op rente ofte anders in pantschappe vuyt te geuen totter zelue somme; verhopen de zelue Suppliantem haer geen beletse, maer eer alle voortset van syne Excel. ende de Heeren Staeten in desen zal gedaen worden, verzouckende zyne Excel. en de Heeren Staeten gelieue tot dyen syne de Remonstranten te assisteren met haere commissarissen om op ten zeluen voet bequamelycxt totte opheue van de voorsz. Dertich duysent guldens te geraecken.

ij.

Zyne Excell. ende die Staeten voorn. verstaende dat het Landt ende die Stadt, in dezen geroert verloren zynde, die Landen van Hollant en Zeelant egeen proufyt daer meer wt zouden mogen trecken ofte verwachten, Octroyeren en vergunnen den Remonstranten alhier, dat alle die Imposten, ac-

Versoucken voorts dat alzoo 't zelfde Landt ende Stadt verloren zynde, de Landen van Hollandt ende Zeelandt geen profyt daer meer vuyt zoude mogen trecken ofte verwachten dat haer vergunnen ende geoctroyeert werde, dat alle de Imposten ende gemeene middelen die men in Hollandt ende Zeelandt zal verpachten ofte collecteren, de zelue op gelycke voet ouer de Stadt van Ziericxee, Brouwershauen, 't Landt van Schou-

chysen ende gemeene middelen die men in Hollandt ende Zeelandt zal verpachten ende collecteren, dezelue op gelycke voet ouer die Stadt Ziericxee, Brouwershauen, 't landt van Schouwen en d'annexe polders van dyen, sonder dat die Landen van Sommelsdyck dair onder verstaen worden begrepen te zyne, verpacht ofte gecolleceert ende voor den tyt van zesse jaeren naestcomende tot onderhoudenisse en restauratie van de Dyckagie geemployeert zullen worden. Met expresse consent dat die voorsz. Regierders en die gene die daer toe gecommitteert zullen worden in tyde van noode, dezelue zullen mogen anticiperen, versetten en verpanden, en penningen daer op te lichten, zulcx d'Opper-Dyckgraue, Burgemeesters, Heemraden en gecommitteerde van de Staeten, ten meesten dienste en profyt derzeluer

Schouwen ende annexe Polders van dien, mitsgaders Sommelsdyck zullen verpacht ofte gecolleceert worden, ende voor den tyt van zeuen Jaeren naest comende zullen geëmployeert mogen worden tot restauratie en onderhoudinge der voorsz. Dyckagie, met expres consent, dat voorsz. Regierders ende Heymraden in tyt van noode de zelue zullen vermogen te anticiperen ende voor een Jaer ofte een half te versetten, vercoopen ofte penningen daer op te mogen lichten, ofte anders zulcx den noot haer zoude mogen dringen.

Dyckagie nootelyck en virbolrlycxt zullen bevinden.

iij.

Zyne Excell. en die Staten voorn. vergunnen de Remonstranten, dat generael alle die pachten van vrye en onvrye Landen en thyenden in den Lande van Schouwen voor de je. vije. *jaren zullen mogen geëmployeert worden tot onderhoudenisse der voorsz. Dyckagie, ende zoo wat Landen ofte thienden by den eygenaers zelfs gebaent ofte begaert worden, dat die zelfde zullen betalen pacht tot tauxatie van de waerde van dien. Welverstaende dat dit jegenwoordich consent gepupliceert zynde alomme ter plaetse daer men gewoonlyc is publicatie te doene, eenen yegelycken dies bezwaert zynde toegelaten wort hen daer tegens 't opposeren, binnen den tyt van drye maenden nae de publicatie.*

Ende alzoe 't meestendeel van de voorsz. Imposten zullen schynen geconsumeert te werden in de eerste restauratie der voorsz. Dyckagie, die een excessive groote somme van gereede penningen vereyschen zal, ende het oock noodich zal zyn de eerste zeuen Jaren de zelue Dyckagie te onderhouden, zonder dat men yet ouer de gemeten sal connen schyeten als voorsz. is.

Ver-

iiij.

Versoucken de Remonstranten uwe Excell. en E. haer geliefue te vergunnen dat generalycke alle de pachten van vrye ende onvrye Landen en thienden in den Landen van Schouwen voor de j^e. vij^e. Jaeren zullen mogen geëmployeert worden tot onderhoudenisse der voorsz. Dyckagie. Welverstaende zoo wat Landen ofte thyenden by den eygenaer zelfs gebaent ofte gegaert werden, dat de zullen betaelen pacht tot tauxatie nae de waerde van dyen.

v.

Dat voorts d'annexe polders aen de Lande van Schouwen, den Hayman en andere vrye gemeten daer aen liggende, zullen voor den tyt van twee jaeren naestcommende gehouden zyn, te betaelen tot onderhoudenisse der voorsz. Dyckagie van Schouwen, het vierde part van het zuyver van de pachten, thyende en Domeynen, vuytgesondert Dreyscher, Bommenee en S. Jacobs-nieulandt, die zelue Last genouch heb-

Voorts dat alle d'annexe polders aen den Lande van Schouwen, den Hayman en andere vrye gemeten daer aen liggende zullen voor den tyt van zeuen Jaeren naestcomende gehouden zyn te betaelen tot onderhoudenisse der voorsz. Dyckagie van Schouwen d'eene helft van 't zuuere van de pachten, thyenden en Demeynen, vuytgesondert Dreyschere, Bommenee ende St. Jacobs-nieulandt, die zeluer Last genouch hebben van haer eygen Dyckagie.

 ben

ken van haer eygen Dyckagie. Welcke tyt geëxpireert zynde, zoe verre den noot vereyscht, die Remonstranten continuatie zullen mogen versoecken; van gelycken zal het vierde part van de huyre van de huysen staende binnen Ziericxee, Brouwershauen ende annexe polders totte zeluer Dyckagie contribuërende, tot denzelven fyne en voor denzeluen tyd betaelt worden. Behouden nochtans eenen yegelycken zyne oppositie binnen den tyt van drie maenden als bouen.

Nihil.

vj.

Ende alsoo de Regierders der Stede Ziericxee en Brouwershaven gesamentlyck met malcanderen (in desen noot) haer verwilleceurt hebben voor eenen zekeren tyt teffens en 't eenemaal haere Stadts exchysen ombecommert totte restauratie der voorsz. Dyckagie te laeten ëmployeren (sonder dattet nochtans meugelyck zal zyn 't zelfde lange te continueren) Versoucken dese Remonstranten, alzoe 't zelfde ge-

geschiet es onder conditie, dat d'annexe polders ten platte Lande, die in zoo grooten noot zyn als de Remonstranten, gelycke excysen mede zouden laeten verhuyren ende totter zeluer Dyckagie ëmployeren, daer toe die van Haemstede, Burch ende Westlant gewillichlyck oock geconsenteert hebben, dat de Supplianten mede zoude vergunt werden gelycke verhuyringhe te doene ouer de prochien van Dreyschere, Zonnemare ende Noortgouwe, mitsgaders Bommenee, ende dat de zelue tot restauratie der voorsz. Dyckagie zullen mogen worden geëmployeert, geduyrende voor gelycken tyt als die van Zierickzee ende Brouwershauen haere excysen totter zelue Dyckagie zullen vermogen te laeten volgen; mits dat d'excysen ouer Bommenee thaer eygen Dyckagie gheëmployeert zullen worden.

vij.

Nihil.

Zouden voorts den Supplianten meer dan redelyck duncken, dat 't Eylandt van Ouer-Flackee (als naest geinteresseert) totter voorsz. Dyckagie zoude contribueren hemels breete xij gr. op 't gemet gereete, ende noch drye andere naevolgende

jaeren xij gr. op 't gemet 's jaers.

viij.

Alle welcke voorsz. middelen alzoe dezelve meer dan noodich totter voorsz. Dyckagie zullen zyn, (daer van de Supplianten haer rapporteren aen alle de gene die kennisse van den staet en gelegenheyt der voorsz. Dyckagie hebben) ofte andere bequamere als uw Excell. en E. zullen connen excogiteren, versoucken ende bidden deze Remonstranten haer totter voorsz. Dyckagie toegevoucht, vergunt ende geoctroyeert te werden, presenterende ter lyefde van haren Vaderlande haren dienst by dage ende by nachte, om met de zelue haer vuyterste debuoir en diligentie te doen, op dat al zulcken niet alleen schandelycke maer oock schadelycke memorie, die men noch voor God noch voor de warelt zoude connen excuseren, ende ouer hondert Jaren beclaecht zoude werden, van desen onsen voorsiden meyningh niet naegevolcht zoude moghen worden, ofte by gebreke van de zelfde, ofte andere bequamere souffisant totte voorsz. restauratie van Dyckagie; verclaren de voorsz. Supplianten (nemende God en alle de warelt tot getuygen van haeren

ren zyde haer debuoir gedaen te hebben) met dese haer laetste waerschuwinge (een voor al) haer zeluen in toecomende tyden te willen excuseren ende Justifieren voor God, den Coninck ende alle hare posteriteyt, dat zy nae zoe vele arbeyt, moyte ende trauail by haer lieden tot restauratie der voorsz. Dyckagie gedaen (als die 't zelue Landt twee mael tot beverschinge incluys gebracht hebben,) grootelycx 't haren leetwesen ende verdriet de zelue nu in 't ende deur faute van assistentie, meer deur onverstant dan anders genootzaeckt zullen zyn te abandonneren, de welcke eens geabandonneert zynde, ten eeuwigen daghe met geenen gelde noch middelen zal zyn te repareren.

IX.

Zyne Excell. ende Staten sullen stellen eenen Ontfanger van de voorsz. penningen, mitsgaders twee ofte meer Commissarissen, nefens den Opper-dyckgraue ende Heemraden, omme by haer kennisse die voorsz. penningen vuytgekeert te werden, ten eynde die voorsz.

Ende op dat alle suspicie van der Remonstranten zyde soude mogen geweert werden, presenteren tot alle vuyre Rekeninge ende bewys te doen van den handel ende administratie by haer luyden in desen gehadt, ende die zy noch zouden mogen hebben, voor Commissarissen die uw Excell. en E. haer den last van de zelue Dyckagie vuyten handen neme, ende de

wercken volbracht zynde, en die Lasten mitte costen daer toe gedaen af gedaen zynde, 't gundt daer overschieten zal gebracht worden tot behouf van de gemeene zake.

Des zoe zullen die van Ziericxee zoe verre eenige questisatie by de Staeten geschiet, huere quote gehouden zyn te dragen, ende te furneren.

Gedaen tot Haerlem den xx^e^. *dagh Augusti* 1577. *onderteyckent Guill. de Nassau. Ende onderstont geschreven. Ter Ordonnantie van de Staeten van Hollant ende Zeelandt. By my. ende was onderteeckent de Rechtere.*

zelue doen administreren by al zulcke Commisfarisfen als uwe Excell, ende E. zal goet duncken, ofte oock anders beneffens de Burghmeesters Opperdyckgraue en Heemraden Regeerders des Lants voorsz. committeren al zulcke Commisfarisfen van haeren zyde als zy nootelyck zullen bevinden etc.

Gecollationeert teghens het Origineel ende beuonden daer mede te accorderen by my (geteekend) J. Cls. Iemans.

Den Gouuerneur ende Gecommitteerde Raeden van de Staeten 's lants van Zeelant, willende gehoorsamen ende achteruolgen die Commisfie van zyne Princelyke Excellencie vervat in zekere misfiue van dato vij^e^ Octobris

hein laestleden geëmaneert op de Requeste ende Remonstrantie van den Burghmeester ende Regierders der Stede van Ziericxee en Lande van Schouwen, inhoudende diuersche poincten ende articulen betreffende die reparatie ende conseruatie der Dyckaige van den zelnen Lande, zo in materie van contributie van penningen als anderfins; hebben tot voldoeninge ende om mit meerder vruchtbaerheyt in desen te procederen, oock doen Inthimeren den Burchmeesters en Regierders van Brouwershauen (volgens huerlieder voorgaende versouck) mit den anderen geinteresseerden, omme voor hem te compareren in 't Hoff van de voorsz. Staeten tot Middelburch ten zekere geprefigeerden daege, conform den welcken aldaer verschenen syn van wegen den Burchmeesters ende Regierders der Stede Ziericxee en Landen van Schouwen, den gemeente Burchmeester van Ziericxee voorsz. Cornelis Claysse, Nicolaes Jan Hermansfen Huybert, ende Job Claes Ymansfz. Secretaris der zeluer Stede ter eenre, ende van wegen den Burchmeesters ende Regierders van Brouwershauen ende anderen geinteresseerden namentlyck van Dreysscher, Sonnemaere ende Noortgouwe, den Burchmeester Hubrecht Lenartsfen, Adriaen Catz ende Lenart Quirynsfz Wadde, ter andere zyde, mits den welcken te saem gehouden syn veele ende dieuersche communicatien om te vinden de beste en bequaemste middelen tot reparatie en conseruatie van de voorsz. Dyckaige nootwendelyck gerequireert wesende. Ten welcken syne oock te wedersyden (volgende voorgaende Ordonnantie) ouergeleuert zyn in 't geschryffte zekere poincten en articulen naer elcx zyn voornemen en Intentie geconcipieert. Waer oppe wederom mondelinge samensprekingen geuallen zynde ende parthien in allen nyet connende verdraegen en ouercommen, requirerende daeromme dat den Gouuerneur ende Gecommitteerde Raeden voorsz. haerlieder authoriteyt ende volle macht in desen zoude willen Interponeren,

en

ende wt die propoosten ende redenen. inclinde gemoueert, de beste en bequaemste ter materien dienende souden willen nemen etc.

Soe eest, dat de selue Gouuerneur ende Gecommitteerde Raeden, op alles rypelyck lettende, ende sonderlinge voor oogen nemende, dat men in soo swaerwichtige ende Importerende Dyckaige genootsaeckt wort te gebruycken voor eenigen tyt oock extraordinarysse middelen, soo van contributie als andersfins; hebben vermoegens en conform de volheyt haer lieder voorsz. Commisfie, wt de voorsz. reciproque concepten soo by geschryft als mondeling voorgewent, raetsaem bevonden ende geordent, bevinden raetsaem ende ordonneren by desen geachtervolcht te worden ende doen effectueren die articulen ende middelen hier naer verclaert, nyet tegenstaende eenige oppositie ofte appellatie en zonder prejudite van dien.

Ten eersten, dat d'opheue van een geheel Jaer zoo losf- als lyffrenten op de Steden van Ziericxee ende Brouwershauen respectivelyck gehypotequeert, by de zelue gedaen ende gefurneert sal werden om te employeren tot de Dyckaige voorz. d'eene helft daer van gereet ende d'ander helft te Paesschen 1579. naest commende, al tot laste van de Rentheffers, die men 't selue corten sal van de renten des tegenwoordigen Jaers 1578. wtbesundert de lyf-renten, daer van de helft alleenlyck aen de voorsz. Steden tot prouyte van den rentieren sal werden gerembourseert wt de gemeene middelen binnen de zelue Steden ende Landen cours en loop hebbende, die verschynen sullen prima May 1580. naestcommende, des zullen de twee Steden voorsz. in het opbringen van 't voorsz. Jaer renten moegen costen al sulcken leeninge van vyff duysent guldens als sy respectiuelycken in den Jaere 77. laestleden tot de Dyckaige desselffs Lants gedaen hebben, te weten die van Ziericxee drie duysent negen hondert guldens, ende die van Brouwershauen

elff hondert guldens 't elcken termyne daer van de gerechte helft.

Aengaende de Renten gehypotiqueert op 't platte lant van Schouwen, daer van en sullen die Regierders van dien egeen betaelinge doen geduerende die tegenwoordige desolatie, dan met voorweten ende consente van de voorsz. Raede.

Ten tweeden, sal van de huyren van de Huysen, Keeten, ende andere binnen de voorsz. twee Steden ende Jurisdictie van dien gelegen, Insgelycx opgebracht worden tot employ als vooren een geheel Jaer innecommens, d'eene helft daer van gereet ende d'ander helft te paesschen negen en 't seuentich voorsz. tot laste van den eygenaer te verschieten by den huyrders, mits constrinctie, zoo wie den eersten termyn naer voorgaende behoorlycke sommatie niet en betaelt voor de geheele huyr, sal wesen executabel. Des zullen van dese contributie exempt blyuen de huysen tot sulcken leegen pryse verhuyrt wesende, als in de ordonnantie van de Staeten van Zeelant mentionerende van den twintichsten penninck van de huyshuyren es verclaert. Weluerstaende dat den zeluen twintichsten penninck by den Staeten voorsz. opgestelt van de huyshuyren tot laste van den Ougst 1578. gebracht ende betaelt sal werden in handen van de zelue Staeten Rentmeester aldaer, op gelycke termynen als vooren van het opbringen van de voorsz. huyshuyren van de voorsz. Dyckagie geseyt es. Ende zal den zeluen twintichsten penninck afslach strecken aen de voorsz. geheele huyr. Sal oock van den zelue contributien wtbesondert den twintichsten penninck te behooren tot behouff van de Staeten van Zeelant als vooren rembourseme nt worden gedaen wt de generale middelen in manieren bouen verhaelt. Ende want die van Bronwershauen sonderlinge hebben gedoleert, dat dit middel van de huyshuyren in den heuren te zeer beswaerlyck zoude vallen, zullen zy luyden moegen verstaen, mits by an-

andere wegen opbringende de somme van penningen daer toe den taux van de Huysſen, Keeten en anders die men verſtaet nootelyck te moeten geſchieden conform die voorſz. ordonnancie van de Staeten van Zeelant beloopen ſal, ende dat in gelycke termynen ende op remboursſement als vooren; waer mede hun te vreden zullen houden, te meer ouermits de preſentatie van penningen by hun gedaen.

Ten derden, dat in de plaetſe van de quotiſatie van de Dorpen (die by de voorſz. partHyen geſeyt wort nyet wel practicabel te weſen) zoo wel ouer den geheelen Lande van Schouwen en annexe Polders, als oock binnen de twee Steden voorſz., op de Bieren genaemt Pharao, Ingelſche, Lubeckſche ofte andere uitlantſche ofte inlantſche bieren van gelycken pryſe oft daer bouen geſtelt ſal worden tot extraordinaris Impost een ſchellinck vlaems op elcke tonne tot laste van den bierſteker, en noch twee ſtuyvers op alle Bieren indifferentelyck tot laste van den cooper, het zy tapper, borger, huysman, ofte varende *man.* Ende op de Rinſche wynen vier guldens van de Ame; ende op de Franſche wynen twee guldens het oxhoofd, die te betaelen zo wanneer die voorſz. bieren ende wynen opgedaen ende ter ſlete gekeldert zullen worden. Welcken Imporst ofte ongelt genaempt ſal werden Dyckagie-gelt, mits dat 't ſelffde in train gebracht ſal werden mette eerſte aenſtaende verpachtinge van de generaele middelen der Vnie, ingaende primo January, nemaer voor zoo veel deſen Impost ſoude ſtrecken tot laste van die van Dreysſcher, ende dat ſy hem dies aengaende hebben geoppoſeert en verſocht, dat in alle geualle die prouſyten commende van den zeluen Impost binnen Dreysſchere zoude werden 't haerder eygen Dyckaige mits de redenen by hen gealligeert, geappliceert, ſal by Gouuerneur ende Raeden middelertyt 't zelue different eer deſen middel ingancK hebben ſal, geſplist ende geappoincteert werden, 't zy by accoorde,

de, uitspraecke ofte sententie, zo zy oock sullen doen in het voorder differeent tusschen die van Dryscher ende Ziericxee gerefen, en al noch ongedecideert staende, betoerende den Impost van gemeene middelen ouer de Horen-beesten ende besaeyde gemeten in Dreyscher voorsz., mits dat zy ter eerster gelegentheyt sullen ordonneren Commissarissen, omme Inspectie oculaire te nemen op de Dyckaige zo van Schouwen als Dreyschere, ende voorts hen informeren op al 't gunt by parthien hinc inde ouergegeuen es, omme 't selue gedaen ende parthien hinc inde voor hen geroupen ende gehoort, de zelue 't appoincteren ende accorderen in hunne differenten indien 't mogelyck zy, indien nyet, hen Rapport gedaen aen die van den Raede, sal by de selue daer inne eyntelyck gedefinieert werden, soo ende als naer recht bevonden sal worden te behooren. Welverstaende dat gelycken Impost opgestelt sal werden buyten 't besluyt van Bommenee in de Heerlyckheyt der seluer ende van Bolloys, tot proffyte van de Dyckaige aldaer, mits voorweten ende mede geuen van den Staeten van Hollant, omme te schouwen oneenicheyt en innegaliteyt zo inne de generale middelen van soodanige geannexeerde plaetsen als andersins. Welverstaende dat alle de voorsz. contributien by desen geordonneert zullen opgebracht werden in handen van den Penninckmeester des Lants van Schouwen, in baeren gelde en anders nyet.

Soo verre belangt het versouck van de gemeene middelen vallende binnen Sommelsdyck te mogen heffen primo July 1579. geduyrende den Octroy den Regierder van Schouwen verleent de date van den twintichsten Augusti 1577. Ende oock om te bespreken ende stipuleren de somme van vyfftich duysent guldens wt de conuoyen in het consenteren van de prolongatie der zeluer aen de Generale Staeten van dese Nederlanden, alles ten fyne ende employ als vooren etc. Hoe wel de voorgenoemde Gouuerneur ende Gecommitteerde

Rae-

Raeden niet liever en saegen, dan dat de Remonstranten in alles mochten geaccommodeert wesen, want sulcx nyet en can geschieden sonder rapport ende mede geven van elcx in den zynen, ende dat 't zelffde mede concerneert die Staeten van Hollant vermogens die voorsz. Vnie tusschen beyde dese Landen: soo sullen de Remonstranten ter eerster Vergaderinge van dien aldaer hun versoeck mogen doen.

Ten laesten daer die Regierders van den Lande van Schouwen versoucken geauctoriseert te worden om de voorsz. twee Steden ende Dorpen van den Lande voorsz. ende annexe polders van dien, in voorvallende swaerwichtige saecken de voorsz. Dyckaige ende conseruatie van den Lande betreffende te mogen conuoceren tot sulcken plaetsen ende tyden 't hen goetduncken ende den noot vereysschen soude; waer tegens van wegen die van Brouwershauen voorsz. ende der Heerlicheyt van Dreysscher by den Bailliu der zelue Heerlicheyt Lenart Querynsz. Wadde voorsz. werde geallegeert, dat zy zulcx waeren ongehouden, *ende 't zelue* te strecken tot achterdeel van haere gerechticheyt en preëminentien, niet te vrede wesende te staen ten geboede van zyne Princelycke Excell. ofte zyne Gecommitteerden, ende dat tot coste van den Lande ende anders nyet. Den voorn. Gouuerneur ende Raeden geensins willende yemanden in 't zyn vercorten, ende bemerckende dat voortaen geduyrende de voorsz. ophevue van den Octroye bouen verhaelt, het Collegie van Heymraden 's Lands van Schouwen versterct sal wesen met twee gequalificeerde personen van Brouwershauen conform de accorde onlancx gemaect; oock mede considererende dat tot zoo nootwendige zaecken van Dyckalge alle geinteresseerden behooren geroepen te worden. Zy bevinden nyet onbequaem, dat zulcke conuocatien naer den heysch van den noot somwylen geschieden, mits dat het zelue gedaen werde wt den naem van zyne voorsz. Excell. ende den Staten van

Hol-

Hollant en Zeeland, autoriserende daer toe ouerzulcx de voorsz. Regierders ende Collegie van Heymraeden versterct wesende met twee persoonen van Brouwershauen als vooren. Alles by prohisie en sonder prejudicie van yemants gerechticheyt, en tot dat by zyne voorsz. Excell: ende Staeten anders sal werden geordonneert; reserueerende voorts de voorsz. Gouuerneur ende Raeden 't haerwarts d'Interpretatie ende verclaeringe van de swaricheden ende duysterheden die in 't gunt voorsz. es by yemanden zoude mogen worden gemoueert. Ordonnerende daeromme alle Officieren, Magistraten ende eenen yegelycken wyen 't aengaen mach, hem naer desen te reguleren, op pæne van gestraft te worden als ouertreders van zynder voorsz. Excell. geboeden ende beuelen vermogens de Commissie hier bouen geroert. Aldus gedaen in 't Hoff van Zeelant tot Middelburg den vier en twintichsten October xv^c. ende achtentseuentich. Onderstont geschreuen aldus. Ter Ordonnantie van den Gouuerneur ende Gecommitteerde Raeden van den Staeten des Lants van Zeelant. By my, en was onderteeckent C. Roels.

Gecollationeert met het originael ende beuonden daer mede te accorderen. By my (geteekend) J. Cls. Iemans.

R.

Ordonnancie van het cooren, getrocken uit het *Extraordinaris bouck der Stede Zierickzee* 1570. fo. 95—97.

Den xij^e Nouembris Ao. xv^c. lxxiij. Arent van Dorp Gouuerneur, Tristiaen Ihane Rentmeester van Zeelant beooster-schelt, ende Bailliu mit Burghmeesters, Sce-

penen ende regierders der Stede Ziericzee heeren van de vier bannen van Duuelant. Willende ende begerende te sollageren ende verlichten desen dieren tyt, tegenstaen ende remedieren die mesusen ende inconuenienten gesproten ende noch zouden mogen spruyten deur eenighe die soucken hair eyghen baten vuyt den noot ende benautheyt van de scamele luyden, brenghende 't selfde deur eenighe subtyle vonden tot grooten enorme ende excessiuen pryse. Zoo is 't dat de voorn. Heeren hem vergadert hebben op 't Stadthuys deser Stede Ziericzee, ende wel rypelyck geledt hebbende op de voorsz. sake, hebben met ghemeenen Rade ende macht geordineert ende gestatueert dese naervolgende articlen, de welcke een yghelycken zal gehouden zyn stiptelyck 't onderhouden en gheensins te breeken, op de peynen en breucken daer toe gestelt; hebben geordineert.

I.

In den eersten, dat van nu voorts aen niemande hy zy van wat qualiteyt oft conditie hy zy, zal vermogen eenich Coren ofte greyn vuyt den Lande van Schouwen, mitsgaders d'anexe polder van dien ende Duuelant veruoeren, ten zy eerst ende alvoeren dat 't selue coren alhier ter mark te coopen geweest es, 't sy by de

de monster in sacken oft anders, ende daer toe hebben behoorlyck consent van de Burghemeesteren, op de boete van x pont de Heere, de Stede een pont ende verbeurte van 't Coren tot de gemeene sake.

ij.

Jtem, dat oock niemande wye hy zy en sal vermogen te Landewaerts gaen coopen oft doen coopen eenige terwe oft rogge, nogh op de Straten ofte wegen doen, alleenlyck op de twee markdagen ende tot gewoonlycke plaetsen ende vere, op de boete van thien pont jegens den Heere, de Stede een pont, soo wel den cooper als den vercooper, vuytgesteken dat op hunne gront gewasschen is, ofte dienende tot hun pronisie naer behooren.

iij.

Jtem, dat oock niemande wye hy zy en sal vermogen syn facken geuult mit Coren rond noch plat-saet oft andere greynen hoedanich die genoempt zoude mogen worden, staende op de merckt van Schouwen oft Duuelant, deselve sacken te openen vercoopen vernyèlen noch toeseggen, voor ende aleer de clocke thien vren geslagen sal zyn, op peyne van elcken sack greyn dien in zulcken cas geuonden zal worden, ende boven dien op de brueke van thien pont de Heer, ende den Stede een pont, soo wel den cooper als den vercooper.

iiij.

Jtem, dat oock niemande wye hy zy den Corenmerckt in zyn huys houdt omme te vercopen ofte de Coren-mate in huyre hebbende, zullen geen Coren mogen coopen binnen hunne huysen dan een zeue ter weeken voor haer prouisie, op de boete van thien pont de Heer ende de Stede een pont.

v.

Jtem, dat oock niemande wye hy zy Corencoopers,

Corencoopsters oft backers soo wel van binnen als van buyten, en sullen vermogen naer een eenich Coren staende op de marckt handelen dinghen coopen oft doen coopen in 't heymelyck ofte in 't openbaer directelyck ofte indirectelyken voor ende aleer de clocke xj vren geslagen sal zyn, op de boete van thien pont de Heere ende de Stadt een pont.

vj.

Item, indien eenigh coren-cooper ofte backer naer elf vuyre eenich coren gecocht hadde, ende jemant van de gemeente begeerde deelinge voor zyn wekelycxe prouisie in 't voorsz. gecocht coren, zal zulcken cooren-cooper ofte backer ende vercooper 't selfde moeten gehengen ende gedoogen op de boete van iij ꝯ de Heere, de Stadt een pont.

vij.

Item, dat zoo wanneer eenich Coren binnen de vryheyt deser Stede ofte oppe de stroom van beoosterschelt vercocht wordt, en zal men 't selfde niet mogen opdoen ende solderen, ten zy 't selfde coren tot behouue van de gemeente xxiiij vuyren lanck in den coop by zulcken vercoopers gemaeckt openbaerlyck vuytgeroupen zy, ende dat op de boete van xx pont de Heere, der Stede drie pont, welverstaende dat niemant van de gemeente meer zal mogen coopen dan een half hoet dienende voor zyn eygen prouisien.

viij.

Ende alzoo wy verstaen hebben ende daer van genouch onderrecht zyn, dat eenige Coren-coopers, backers oft andere onder 't dexel van eenige andere personen hebben doen coopen ofte noch soude moghen doen coopen eenich coren, voor ende aleer de clocke xj vuyren geslagen es, ende dat wy daeromme de Baillieu oft zynen Stadthoudere geauctoriseert hebben ende auctoriseren by desen, dat hy zal vermogen de genen

daer

daer van hy eenige suspicie soude mogen hebben ter cause voorsz. de selue zal doen purgieren by eede tot allen tyden de zake vereyschen sal, ende wye in 't voorsz. missuys beuonden zal worden sal verbueren de boete van thien pont voor d'eerste reyse, ende voor de tweede reyse xx pont, ende voor de derde reyse de boete van zestich pont, de Stede x ✗ ende bouen dien arbitrael gecorrigeert te worden naer de gelegentheyt van de zake.

ix.

Jtem oock niemande van de poorteren ofte poorteressen wye hy oock zy, dierectelyck oft indirectelyck, voor hun prouisie meer corens te koopen en sal, dan een zeue op eenen marcktdag, op de boete van iij pont soo dickwils hy ofte zy in contrarye beuonden sal worden.

x.

Jtem dat alle voorcoop van greynen sedert desen voorleden Ougst jegens den Lantman geschiet, zullen doot ende midts te niete zyn, welverstaende zoo wye eenige penningen op den voorsz. coop ontfangen hebben dat de selue gehouden bliuen binnen veerthien dagen naer dese publicatie de selue penningen te restitueren oft by faute van dien bliuen gehouden hunne leueringe te doene in der voughen ende manieren gelyck den Coop des haluen geschyet es; wel verstaende de vercoopen by de burgeren geen vercoopers wesende gecocht voor zyne prouisie tot een hoet toe zal hier inne niet begrepen zyn.

xj.

Jtem, dat men geen case, botere, hoenderen, eyren ofte alle andere eettelycke ware directelyck ofte indirectelyck zal mogen coopen noch doen coopen dan op de gewoonlycke marckten, op de boete van xxvij groote de Heer.

xij.

Jtem, dat alle Lantlieden brengende prouisie van coren ende andere eetelycke ware, en sal men deseluen niet mogen arresteren ofte becommeren van 's Vrydaeghs smiddach tot Sondach smiddachs inclusiue, vuytgesondert 's Conincx ende gepreuiligeerde penningen by propisie.

Alle welcken boeten en bruecken geappliceert zullen *worden de* twee deelen tot profite van de Heeren ende 't derde paert tot profyte van den aenbrengere.

Aldus gepubliceert van den Stadhuyse der Stede van Ziericzee ten byweesen van den Bailliu, Nicolaus Willem Symons burghmeester, Cornelis WarckendetLieuinusz., Corn.Claesz. ende Jan Montensz. Scepenen. My present, geteekend P. Balten *Oelensz.*

S.

Request der Regeerders *van de* Dyckagie *'s Lands van Schouwen*, aan de Prince Stadthouder, om onderstand en subsidie, met de dispositie des Prinse op dezelve.

8 Maart 1580.

Aen zyne Excellencie.

Verthoonen in alder Reuerentie de Regierders der Dickaige slans van Schouwen. Hoe dat de zelfde Dyckagie met groote deligentie ende cost in redelycken state gebracht zynde, in den voorleden herfst tot haeren grooten leetwesen duer den lang geduyrende storm, wederomme zoe geruyneert ende gebrooken es, dat-

dattet meer dan te verwonderen es, dat 't voorsz. Land desen voorleden winter niet geinvndeert en es (daer van de Supplianten God Almachtich nimmermeer genouch ende te vulle en connen dancken.) Ende hoewel de Supplianten van den aenbeginne niet onbekent en es geweest, zy een werck begonst ende by der hant genomen hebben, verrexcederende haere faculteyt ende macht, gelyck sy Supplianten tot diuersche reysen zoe aen uwe Excell. als aen den Staeten van Hollant ende Zeelant geremonstreert hebben, wel wetende de gemeene middelen ende andere subsidie totter zeluer Dyckaige gedestineerr, geensins suffisant genouch en waeren om zulcken zwaeren en periculosen wercken te volbringen, hebben de selue Supplianten nochtans die zelfde Dyckaigie met eenen grooten yuer ende deligentie by der handt genomen, alleene op hope van al sulcke subsidie ende assistentie te vercryghen van de Generaliteyt als den noot requireren zoude.

Alle 't welcke de Remonstranten considereren ende hem zeluen gans bloot van gelde beuindende, alzoe de penninghen by de generaele Staeten ende anders gegeuen tot de restauratie der zeluer Dyckaige ganselyck geconsommeert zyn, ende de generale middelen zoe binnen der Steden Ziericxee ende Brouwershauen als ten platten Lande van Schouwen ende annexe polders cours ende loop hebbende ten behoufue van derzeluer Dyckaige by anticipatie meer dan voor een geheel Jaer verpant ende verset zyn. Ende op dat de Supplianten hen in desen souden moeghen quyten ten fyne den voorgaenden grooten cost ende arbeyt niet te vergeeffs geleyt en zyn, ende omme te verhoeden voor zoe vele in hem es, ende voor te commene het geheele bederff des Eylants voorsz. mitsgaders de Stede Ziericxee, Brouwershauen ende annexe polders van dien, als het weluaren ende de conseruatie der zeluer gansschelycken daer van dependerende es, hebben tot huerder ontlastinghe wel raetsaem beuonden den voorsz. jegenswoor-

dighen ſtaet des Eylants voorſz. Uwe F. G. aen te geven ende daer beneffens tot aſsiſtentie ende ſoulagemente deszelffs lants te verſoucken de poincten hier nair volgenden. Om de zelue Dyckaige deſen aenſtaende ſayſoene die hem zeer ſchoone preſenteeren in naerder ende verſeeckerde ſtaet eenigsſins te mogen bringhe, op dat de Supplianten de voorſz. Dyckaige te beter zouden moeghen vorderen ende 't effect van den naervolgende poincten genieten, dat Uwe F. G. geliefue te ordonneren, ende wel expresſelycken eenen yegelycke te belasten, de zelue poincten nae te volghe ende 't onderhouden niet jegenſtaende eenighe oppoſitie oft appellatie ende zonder prejuditie van dien, waer by gecaueert zullen werden diuerſche cauillatien die de zelfde Dyckaige ſouden moeghen grootelycx verachteren, proteſterende voor Gode, de Weerelt ende Uwe F. G. van heurder zyde, haer vuyterſte deuoir gedaen te hebben, met deſe haere laetſte verthooninge, haer zeluen in toecommende tyden te willen excuſeren ende Juſtificeren voor God, den Coninck, Uwe F. G. en alle haere posteriteyt, dat zy de zelue Dyckaige zoe verre gebracht hebben, ende ontrent den tyt van drye Jaeren mede beſich zyn geweest, grootelycken tot hueren leetweſen ende verdriet, de zelue nu in 't eynde duer faulte van aſsiſtentie genootſaekt zullen weſen te abandonneren, de welcke eens geabandonneert zynde ten eeuwighen daeghe met egheene gelde noch middelen ſal zyn te repareren.

j.

In den eerſten, dat de baenders alleene binnen den Lande van Schouwen, in plaetſen van den ſmallen thienden die men plach te geuen, te weten een ſchellinck groote op 't gemet ſjaers, gehouden ſullen weſen te leueren 's lants behouff den zestienden veertel van alle gedorſche Ront-ſaet, geduyrende den tyt van drye Jaeren.

Item

ij.

Jtem dat elck gemet Mee, Vlas, Colen, Warmoes, Raepen, Peen, Ajuyn en Loock, in de plaetse van de smalle thienden voorsz. wesende een schellinck groote op 't gemet, betaelen sullen den voorsz. tyt vyff schellingen groote op 't gemet.

iij.

Jtem op elcke tonne biers indifferenter te lande ende te watere gaende, zouden moghen lichten vier grooten op elcke tonne biers ouer 't geheel Eylant den tyt van een Jaer, 't welck men noemen zoude Dyckagie gelt. Weluerstaende dat de penningen procederende van desen Impost, geëmployeert zullen werden tot den behouffue van die van Bommene ende Dreyscher respectiuelyck.

iiij.

Jtem de continuatie van 't vierde paert van 't Vrye van alle den Incomen in den annexe polders, den Hayman ende andere vrye gemeten daer aen liggende voor den tyt van twee Jaeren naestcommende, all volgende de marginale apostille van Uwe F. G. geëxpedieert den xx^e. Augusty Ao. 1577. daer van die copie auctenticq hier geattacheert es,

v.

Jtem, dat voorts alle de Rentieren Renten hebbende op Corpus van 't Landt van Schouwen, quytscheldinghe zullen moeten doen, gedurende den tyt van der Octroye, zonder dat de zelfue in toecommende tyden eenigen actie daer van te moeghen pretenderen.

vj.

Jtem, dat alle persoonen woonende binnen de twee Steden, ten platten lande ende annexe polders van dien, hebbende paerden, gehouden zullen wesen te

comen carren, ende al sulcke lengde van Dyck op maecken, als hem luyden by de Regierders van den Lande geordonneert ende toe getaxeert zal werden, ende daer nyet vuyt te moghen scheyden voor en al eer den zeluen Dyck volmaeckt zal weesen, ofte by gebreke van dien, dat men de zelue thueren coste zal moeghen besteden, daer van zy lieden betaelt zullen worden Marte naestcommende.

vij.

Jtem, dat de voorn. Regierders geauthoriseert sullen werden, op te stellen zeekere Impost op den Vuytvoer van alle Bestialen, Greynen, Meede, Ront- ende Plat-saet niet vuytgesondert, ende dat te moghen doen verhuyren (omme niet gefrustreert te worden) ouer 't geheel Eylant. Weluerstaende dat den vuytvoer van de greynen, gewasschen binnen den Lande van Bommenee ende Dreysscher geëmployeert zal werden tot yders Dyckaige respectiuelyck.

viij.

Jtem, dat de Renten geypotequeert op de twee Steden, Dorpen ende ten platten Lande ende annexe polders van dien, gehouden zullen wesen te betaelen de twee naestcommende Jaeren, alle Jaere 't vierendeel van de Erf-Renten, ende 't achste paert van de Lyff-renten.

ix.

Jtem, ten laesten, dat Uwe F. G. de Remonstranten promptelycke in desen haeren noot gelieue te assisteren ende de Staeten 's Lants van Zeelant te ordonneren, dat zy ten behoufue van 's Lants van Schouwen vuyt de generale middelen ouer Zeelant cours ende loop hebbende, doen hebben thien ofte twaelff duysent guldens in gereede gelden, te betaelene binnen den tyt van drie maenden, 't elcken maende een derde part, ende daerenbouen dat zy gedooghen, dat de gemeene *middelen*

cours

cours ende loop hebbende ouer de Heerlickheyt van Sommelsdyck ten behoufue slants van Zeelant, den tyt van vier aenstaende Jaeren geëmployeert moghen werden aen de voorn. Dyckaige: Welke middelen den Lande van Zeelant weynich quetselyck zullen wesen.

Alzoo de Regierders der Dyckaige 's Lants van Schouwen, zyner Excell. verthoont hebben de groote lasten ende crancke gesteltenisse slants voorsz. door de geduyrige stormen in den herfst lestleeden by gecommen, als breeder in de Requeste hier voorgaende verhaelt es; tot subsidie van 't welcke zy geconcipieert hadden sekere poincten ende middelen, waer mede men de voorsz. Dyckaige eenichsints met desen aenstaende saysoene soude moegen restaureren: Verzoukende hem daer van te verleenen behoorlyck consent ende Octroy.

Soe eest, dat syn Excell. naerder gelet hebbende op voorsz. verzouck, mitsgaders op de poincten by hen lieden geconcipieert, heeft alle de zelue poincten behoudelyck 't leste geag-greëert ende geconfirmeert, aggreeert ende confirmeert mits desen. Octroyerende de voorsz. Regierders die zelue poincten te moegen doen executeren realiter ende de facto, nyet jegenstaende oppositie ofte appellatie, ende sonder prejudicie van dien. Ende belangende 't leste poinct, syn Excell. aenschouw nemende op die Importantie ende hoochste noot van de saecken, sal den Suppliancen daer inne alle faueur ende assistencie doen, zoo schriftelyck als by monde, den Staeten van Hollant ende Zeelant 't zelffde haer lieder versouck ende noodt voorhoudende, ende de saecke recommanderende, ten eynde dat die selue by eenige bequaeme middelen den Supplianten eerstdaechs assisteren met een merckelycke somme van gereede penningen, om de voorsz. Dyckaige met desen aenstaende sayfoene te repareren. Aldus gedaen tot Elburch den tweesten Marty xv^{c}. Tachentich, Ende was onderteeckent, Guille de Nassau.

Oc-

T.

Octroy door den Hertog van Alencon aen die van Schouwen verleend, om van de Erf-renten en Lyf-renten hier gehypotequeert, een Jaer en een half Jaer respective te mogen heffen, tot subsidie der Dyckagie.

14 July 1582.

Francois zone van Vranckeryck eenich broeder van den Coninck; by der gratien Gods Hertoge van Lotryck, van Brabant, van Limborch, van Gelre, van Anjou, van Alencon, van Tourain, van Berry, van Eureulx ende van 't Casteel Thierry; Graue van Vlaanderen, van Hollant, van Zeelant, van Zutphen, van Mayne, van Perche, van Mantes, van Meullion ende van Beaufort; Marcgraeue des Heylicx Rycx; Heere van Vrieslant, van Mechelen ende Ommelanden; Beschermer der Nederlantsche Vryheyt.

Allen den genen die dese onse brieuen zullen sien oft hooren lesen Saluyt. Alzoo de Regierders des Eylants van Schouwen, gelegen in onssen Lande van Zeelant, ons te kennen gegeuen hebben, hoe dat zy onlancx van onssen zeer lieuen ende wel bemynden Neue den Prince van Oraengien, Gouuerneur van Onssen wegen ouer Brabant, Hollant, Zeelant ende Vtrecht, ende de generale Staeten ons slants van Zeelant, clagelyck verthoont hadden, de groote ende zwaere periculen daer inne, 't voorsz. Lant hem es vindende, merckelyck en deur de vreefelycke vallen ende gront brexemen aen 't alder periculooste van den zeluen Landen, in den voorleden winter, van vyftich roeden voorlants, tot in de boeuen cramsel van den buyten Zee-dyck gevallen; welken Dyck voorts ingeuallen zynde, die Steden van Ziericzee ende Brouweshauen met

met d'annexe polders ende d'andere naestliggende Landen ten eeuwigen dægen souden hebben moeten verlooren gaen ende blyffuen, waer tegens geen andere remedie ter werelt en was te bedeneken ofte te excogiteren, dan 't volmaecken ende teffens ter geheelder perfectie te brengen metten faysoene des jegenwoordigen Somers, acht hondert roeden nieuwe zwaeren Zeedeycx, al noch resterende van de Inlage 't voorleden Jaer begonst, tot al welcke perfectie zy (boeuen alle andere ordinarise Dyckagie lasten) ten alderminsten behoeffden de somme van hondert ende vyftich duysent carolus guldens in contante middelen, oft baeren gelde; op de selue Remonstantie by den voorsz. Onsen seer lieuen Neue ende den Staeten van Zeelant naer voorgaende solemnele visitatie ende enqueste, op de dispositie der zeluer Dyckagie by huere daer toe specialyck gecommitteerde genomen, mitsgaders de communicatie dien aengaende mette gedeputeerde der voorsz. twee Steden gehouden; onder andere vele ende diuersche swaere lasten ende middelen geordonneert ende gestatueert es, dat de Tresorieren der seluer Steden, mitsgaders de Rentmeester Generael van den Demeynen in Zeelant Beoosterschelt ten behouffue der voorsz. Dyckaige binnen drye Jaeren, te wetene twee, drye ende vier en tachtentich zouden moeten opbrengen een geheel Jaer Erff- ende een halff Jaer Lyffrenten, op de corpora der zeluer gehypoteceert staende, alle Jaer een derde part, ende dat tot laste van de Rentheffers, ten respecte dat heure renten ende hypoteken mette verzekeringe des voorsz. Lants worden geasfecureert, onder expresse conditie, dat men dien aengaende zoude versuecken brieuen van aggreatie, op dat de voorsz. twee Steden ende Demeynen emmers ten respecte van Rentieren geseten buyten Hollant ende Zeelant met eender betaelinge mochten volstaen; als naerder blyckende by den brieuen van Octroye daer aff zynde van wegen onssen voorsz. Neue daer op, op den zeuentien-

dezesten Marty lestleden geëxpediëert: Ende want de voorsz. Suppliaten om de voorsz. aggreatie te geerygene anders egeene toevlucht en hadden dan tot Ons, hebben Ons ootmoedelyck om de zelue gebeden, ende hun dienvolgende te willen verleenen onsse brieuen van Octroye daer toe dienende.

DOEN TE WETENE, dat wy 't gene voorsz. is aengemerckt, genegen wesende ter oytmoediger bede ende supplicatien van de Suppliaten; jerst daer op gehadt d'advys van die van onse Raeden Secreten ende van Financien, hebben by deliberatie van Onssen Raede van State geapprobeert ende voor zoo vele het van noode es van nyeus geconsenteert ende geoctroyeert, consenteren ende octroyeren mits desen, dat voor de voorsz. Suppliaten van de Renten staende op de corpora van de Steden van Ziericzee ende Brouwershauen, mitsgaders op onsse Demeyne in dien quartiere specialyck gehypotequeert, ofte tot betaelinge staende op den Rentmeester Tristraen Ihaene, respectiuelyck in drye Jaeren by de Treforiers der voorsz. Steden ende den voorsz. Rentmeester zal opgebracht worden een vol Jaer renten van de Erff-renten, ende een half Jaer van de Lyffrenten; te wetene ouer de Jaeren tweentachtich, dryentachtentich ende vier en tachtentich, alle Jaer een derde part, om het zelffde totter Dyckaige boeuen geroert gebruyct ende geëmployeert te wordene, wyen de zelue zyn toebehoorende, ofte waer de Renthefferen van dien geseten zyn, egeene daer aff wtgenomen ofte gereserueert, behoudelyck alleenlyck de Renten aengaende de gemeene saken, mitsgaders de Godshuyssen ende Gasthuyssen. Ontbieden daeromme ende beuelen onssen zeer lieuen ende getrouwen den Cancellier ende luyden van Onssen Raede geordonneert in Brabant, Onssen Drossaert van Brabant, Amptman van Brussele, Schoutet van Antwerpen ende alle andere onsen Justicieren, Officiéren, Dienaren ende Ondersaten ons voorsz. Lants ende Hertochdoms van Bra-

Brabant, dien dit eenichsins aengaen sal, dat zy de voorsz. Supplianten van desen onse jegenwoordige ostroy, aggreatie en confirmatie in der vougen ende manieren hoeven verclaert, doen, laeten ende gedoogen rustelyck, vredelyck ende volcommelyck genyeten ende gebruycken, sonder hen te doene ofte te laeten geschieden eenich hinder, letsel ofte moyenisse, meer ter contrarien, ingevalle eenige der voorsz. Supplianten ofte huere Subjecten ter causen van 't voorsz. ten Jaer Renten binnen onsen voorsz. Lande van Brabant gearresteert, becommert ofte aengehouden waeren aen hun lieden lyff oft goet: dat ghy deselve sult stellen tot volcommen ontlastinge ende relaxatie zonder eenige zwaricheyt, want Ons alzoo gelieft. Des T'oirconden hebben wy onsen Zegel hier aen doen hangen. Gegeven in onser Stadt van Antwerpen den veerthiensten July in 't Jaer ons Heeren Duysent vyff hondert tweentachtentich. Op de plycque stont aldus geschreven. By myn Heere de Hertoghe. En was onderteeckent van Asseliers. Ende onder wt hingh des Hertogen groot Segel in rooden wasse aen dobbelen steerte.

U.

Memorie wat my zoo nu en dan ter hand is gekomen, zoo van geloofwaardige persoonen als myn geheugen, van omtrent den Jaare 1600. af tot Anno 1650.

Doen was het Land van Schouwen vry vers; hoe dat 't zedert versout ende verachterd is, en waar door zulks gekomen is, zal men verhaalen.

Die luiden zeyden, dat zy gezien ende geweten hadden, dat aan de Noordzyde tegen Scharendyke en tegen den langen dyck, beoosten buiten den Zee-dyck

op Schorre zyn geweydt: zedert is de Zee nu in en aan ja door den Dyck gevallen, en aan de zuidzyde is daar zoo veel voorlant geweest, dat zelfs tegen Flauwers-Inlage bergen met zant waaren, daar de konynen woonden; ter dier tyd was het Land van Schouwen vry vers, maar is allen tyden verlegen geweest met zyn water; men heeft middelen gezogt om dat kwyt te raaken (alzoo het een laag land is) door het leggen van Sluysen en Water-Molens. Daar is (zoo ik verstaan hebbe) een Sluys geweest in den Osse, daar 't Veld-boek nog van de Sluys-vliet spreekt; voorts is 'er een Sluys gelegt in 't Sluys bevanck, deze hebben beyden geen dienst gedaen: ook is 'er een Sluys gelegt aan 't Bolwerk met een deur voor rekening van de Stad, om 't water van Noortgouwe in de haven te brengen, maar 't Land van Schouwen heeft daar een Sluys met twee deuren nevens aan gelegt, om daar meerder dienst van te hebben; daar legt nog een Sluys in de Inlage van Susanna Jobs, en daar is ten dien dienst gestelt een Water-Molen met een grooten Houwer al tot het zelve einde gemaakt, om op die Sluys te maalen, en daar door de Sluys ganchbaar te maken en houden, alzoo te dier tyd daar een groot Voorland was; maar men heeft die Sluys-vaart met geen middelen kunnen open houden ter oorzaak van het Voorlant, zoo dat de Molen moest afgebrooken en de Sluys te niet gedaan worden.

Daar legt nog een Sluys in de Rengerkerckse Inlage, die zomtyds nog van dienst is, offschoon den ondienst die dezelve veroorzaakt nog grootter is, door dien men de Dyckputten niet uit kan maalen. Flaauwers-sluys en Os-sluys doen beiden veel dienst en zyn goed; men zoude het met die twee Sluysen (myns bedunckens) konnen doen, als men Molens genoeg hadt om het Water voor de Sluys-deuren te maalen: want hoe hooger het water voor de Sluys-deuren staat, hoe eerder de Suys-deuren opengaan, gevolglyk hoe langer en sterker

ker de waterloofing is.

Daar is nog een Sluys in Heerkens-Inlage geweest, die ook te niet gegaan is, zoo dat men kan zien, dat van tyd tot tyd middelen zyn aangewend om het Water te loofen, hoewel het te dien tyd vers was; dan te veel binnen water doet onwaardeerlyke fchaade.

Daar naar heeft den een en anderen gaan practiseren om hun land droog te houden door Water-Molenkens; en wierd van 's Lands wegen gefteld een groote Water-Molen, om de laage Moerlanden daar door droog te houden. Die Moerlanden wierden al met wegen en kaden afgedamt, waar door dezelve veel dienst wierd aangebragt; dit kan men nu voor niet hebben, daar te dier tyd zoo veel kosten om wierd gemaakt; maar al-zoo voorfz. Molen geen Houwer had om in te maalen, alzoo Flauwers-Inlaag nog niet gelegt en het Land te dier tyd 30 a 40 : vls. het gemet waardig was. Het maalen dier groote Molen maakte geen water genoeg uit het Land weg, zy ontlaste het Moerland wel, dan belaste het hooge land te meerder, waar door ze het hooge land een onwaardeerlyke fchade heeft gedaan, dan ze maakte het flegt land goed; en nu kan men het flegt land goed maken genoegzaam zonder kosten en niemands fchade, maar inregendeel goed land kwaad, door dien het hooge land nog meer met water belast wierd; waarom den Molen is verkogt en ftaat nog te Jisp.

Daar waren nog bygekoomen 32 a 33 Water-Molekens, die ieder op zyn eigen kosten op zyn land ftelden, en voorts twee groote Molens, daar de Stu-waert-Molen nog een van was en laetst is gebleven; daar van hadden de landlieden grooten dienst, zoo lang als het water in de Dulven vers was, maar doen het water in de Dulven zout wierd, hebben voorzeide Molekens-fchaade aan 't gras gedaan, dat flechter wierd naar maate het zout-water door het land trok, zoo dat den een voor en den andere nae zyn Molen af-

 brak,

brak, en hebben de Landzaten voorts met elkanderen al: kragende en stenende. geduurige schaade geleden, dat zomtyds jammerlyk te hooren was, te meer daar men hun niet konde helpen. De Sluysen gingen niet open voor dat de Wind Oost of Zuidwaarts aan die zyde kwam, waar door de schaade van de hooge landen zoo groot is geworden, dat het grootste gedeelte welke te dier tyd 15 a 16 guldens en meer per gemet aan pagt gaf, (en de pagters konden dan nog zeer wel bestaan) daar nae op 7, 8 à 9 guldens het gemet is gekoomen, zonder dat de pagters daar meer op bestaan konden, en wy zyn zoo van tyd tot tyd agter uit gegaan tot den Jaare 1686. toe, doen zyn de twee Water Molens gesteld, en 's zedert is 't land merkelyk verbeeterd geworden.

Ik moet hier nog by doen, 't geen ik ondervonden hebbe voor het stellen van de Water-Molen, daar in bestaande, dat ik gesien hebbe het geeven van 't kwaad zout-water meest begind in September, October en November, hebbe dat wel zoo extraordinaris zien geeven, dat niet twyffelde of de Sluys moest open gezet wesen, of daar moest wat aan haperen, waarom van Nieuwerkerke naar de Sluys ben gegaan, en bevond (zoo ook Leendert Bly verklaarde) dat alles wel was, maar zeyde Leendert Bly, wy zullen veel regen krygen, om dat de putten zoo sterk geeven, want zy gaven zoo veel water op, dat het slyck uit zommige vaarten opbrack en wegspoelde, en de Dulven die droog waaren, was in korte dagen 6, 8 à 10 duim Water in zonder eenige regen. Ik ging dat verder onderzoeken van het Zierickzeesche hooft tot Burghsluys toe, en bevond dat al de putten vol waaren en alle sylen sterk loopende, al zonder regen; wel dachte ik, als dat water by malkanderen koomt, en alle Dulven waaren droog, zoo moet dat in de vaarten een sterk tyë maken, en het zout-water loopt door de Vaarten heen tot aan de Noortgouwsche Dyck, Brouwershaven, Elckerzee, Renisse,

ſe, Haamſtede, Zierikzee en zoo het geheele land door; want het trekt door een ſtuk land al was het 6 à 10 gemeten groot, dit is by Heeren Burgemeesters en Heemraden gezien en bevonden, zoo dat alle beſlote bevangen vers waren, en daar buiten was het water zoo hoog, dat het over veel wegen kwam te loopen. Doen hebben gemelde Heeren geresolveert tot het ſtellen van Water-Molens, daar op is in den Jaare 1686. die tweede Water-Molen geſteldt. Nu is dit Land zedert niet verachterd maar van tyd tot tyd verbeeterd, zoo dat de verachtering was gekomen door het zout-water dat heel 't Land door liep en al bedorv, veroorzaakt door het naderen van de Zee, daar by zyn de Zee-dycken van Burchſluys af tot de Zuythoek toe, by na al over overgetuimelt, waar door de zoute putten langs de Zee-dycken heen gemaakt zyn. 'T zedert zyn ook van Burchſluys af tot het Zierikzeeſche hooft toe al de Inlagen gelegt daar nu te vinden, waar door mede veel diepe zoute opgeevende putten zyn gemaakt, die in den Bames-tyd zoo veel zout water geeven, dat het Land er vol van is. Zoo is het Land van Schouwen verſout en bedorven, en het zoude tot niet geworden zyn, onmachtig om zyn laſten te draagen, had men in den Jaare 1686. voorſz. Water-Molen niet geſteld, die geſteld zynde, hield de verachteringe op en is zedert verbeeterd, zoo als men verder leſen zal; maar het land is zoo dra tot geene verbeteringe gekoomen, of het heeft een onverdragelyke laſt van water gekregen, zoo uit de Duinen, welk voor deſen 40, 50 à 60: vls. alle Jaaren kwamen te koſten om door de Duinen te delven, zonder te rekenen de koſten van haar Water-Molen; daar komt by het water uit Sommemare, dat by accoort in Schouwen is gebragt, ook het geen uit Noordgouwe op de zelve wyze hier door ſueert; dan by verdrag een ander cours konde neemen, en Schouwen zoo veel ſchade niet aanbrengen.

Ingevalle het Land van Schouwen alleen door de Molens

lens gediend wierde, zoude het veel beter land wesen, en zonder twyffel zoude het zoo verbeteren, dat het na by zoude komen aan het geen eertyds geweest is. Daar is nog een groot kwaad by gekomen, het openen van de nieuwe Rengerskerckse Sluys, waar door terstond bleek, dat de verbetering geen voortgang meer hadt.

Ik zal verslag doen, hoe het Land van Schouwen verachterd is zedert de Jaaren 1650 à 1655, het welke door 't zoute water meest veroorzaakt is, vermeenigvuldigd door 't naderen van de Zee, het overtuymelen van de Zee-dycken, en het leggen van al die Inlagen, dat alles te samen veel zout heeft gegeeven, als vooren reeds bewesen is.

In het Jaar 1655. is hier tot Zierikzee alleen, in de Waag geleeverd, zonder het geen te Brouwershaven is gemaakt, daar te dier tyd veel Kaas-koopers waaren

	1938 ℔ boter		164498 ℔ kaas	
Ao. 1660. . .		———	130558	———
Ao. 1664. . .		———	95280	———
Ao. 1668. . .		———	83854	———
Ao. 1672. . .	886	———	75986	———
Ao. 1678. . .		———	64160	———
Ao. 1684. . .		———	37000	———

Welke kaas zoo veel in deugd als in quantiteit verminderde.

Nu volgd de vermindering van de Melk-beesten in de 3 vierde deelen van Schouwen.

Ao. 1650. waren 'er ..	1571	Melkkoeyen
Ao. 1667. . . .	1265	———
Ao. 1680. . . .	1171	———
Ao. 1683. . .	1065	———

Die ook in eevenredigheid van getal in qualiteit verminderden.

Nu zoude dienen te volgen hoe veel dit Land aan vette Beesten en Schaapen verminderd is, dat meerder zoude wesen, ja van Hoeven en Menschen, ook van

Sta-

Stapels met koorn, dat alles niet wel te beschryven is. Ik hebbe ondervonden, dat 'er in den Jaare 1650. waaren omtrent 3700 Menschen, en ten jaare 1672. konde men maar tellen 2500. Daar weyden ook meer als één derde minder Beesten op dit zelve Land.

Myn Vader pleegd alle veertien dagen met Beesten en Schaapen op Middelburg te vaaren, daar nae voerde ik ook wat Vee aan, en kogt meest Jaarlyks, 60, 80 tot 100. drie jaarige Ossen, om voor de Oost-Indische Compagnie geslacht te worden. Te dier tyd kocht Aelbrecht van ter Vere, veel beesten en Schaapen, die hy tot Middelburg bragt, welke overleden zynde wierd gezegt, dat hy zes a zeeven en dertig duyzend kwam na te laten, dat wat veel schynd, zoo hy geen goed ge-erft heeft, want hy begon zyn Vee-handel met vyf Lammers te koopen, daar hy maar twee van konde betalen. Daar naar is gekomen Cornelis van ter Vere, die voor Burgh-Sluys is verdronken; op die volgde Koppe Pool, en op die . . . van Aller, welke met beesten en Schaapen te koopen en op Middelburg te voeren wel *f* 80000 : zoude nagelaten hebben, welke rykdom meest uit Schouwen zoude gewonnen zyn, daar nog by kwamen andere Beenhouwers van Zierikzee en Brouwershaven, die mede gestadig met beesten en Schaapen op Middelburg en Rotterdam hebben gevaaren. Een Rotterdamsche Beenhouwer kocht alle Jaar 400. Lammeren voor zyn neering, dit is nu byna heel te niet, uitgenoomen dat Willem Engelse zomtyds daar nog wat in doet. My dunckt dat zulcke verachtering van 't Land van Schouwen wel in aanmerking mogt genoomen worden, en 't was hoog tyd om naar een goed middel ter herstel om te zien, dat voor best geoordeeld word te wesen, het stellen van Water-Molens, zoo gelyk daar van over veel Jaaren kennis is gegeeven, wyl den dienst daar van groot is.

De twee Water-Molens zyn gesteld in den Jaare

 1686,

1686. het Land is zedert verbeeterd, als volgt. Ao. 1693. is in Zierikzee ter Wagę gebragt 44415 ℔ kaas.

Ao. 1694. . . .	56773 ———
Ao. 1695. . . .	48300 ———

Zedert heeft men my geen wichten der ter Waag gebragte kaas meer willen opgeeven.

Maar zoo dra de Sluys van de Rengerkerckse *Inlage* geopend is, is die verbeetering zoo sterk niet meer voortgegaan, alzoo die veel zout water in 't land bragt zoo door de Sluys als van de Dyk-putten; of schoon wy nu die putten niet uit kunnen maalen gelyk men te vooren heeft gedaan, zoo zal men echter aantoonen de winsten die alle Jaaren door de Molens werden aangebragt. Voor eerst aan de wegen die door 't langduurig hoog water afspoelden, kosten aan rys, aarde etc. . . .

	ƒ 50 : - : -
Aan heulen, Wiecken, Schoeyzels, by gissing . . .	50 : - : -
Aan timmerlieden om dat te maaken	70 : - : -
Aan Wagen-vragt, meer als nu .	30 : - - -
Aan de verbeeteringe van 16000. Gemeten lands, laat dat maar een gulden per gemet wesen; want dat het verbeeterd is, is zeker .	2666 : 13 : 4.
	ƒ 2866 : 13 : 4.

Deze verbeetering kund gy weten, als gy oogen hebdt om te zien; de klavers, 't gras en bloemen die in plaats van haart-gras en krabbe-quaat groeijen zullen 't uw leeren, zoo ook de reuk; tegen regen weer was in de Moer een stank als van doode beesten, veroorzaakt door 't Zout, daar nu in tegendeel een aangename reuk zig op doet door de versgheyt der bloemen en 't gras; de smaak duydt het ook aan, alles was daar zout, nu verzagtend; het gehoor doet het ook verstaan, daar het geschreeuw der schorre Meeuwen is verwisseld in het gekweel van andere land-Vogelen;

zoo

zoo dat de verandering groot is, hoe wel langzaam by gekoomen. Hadden 'er zoo veel tegenstrydige Menschen niet geweest, wy zouden welk viermaal zoo veel verbeeterd zyn geweest.

Daar tegens kost de derde Moolen alle Jaaren aan het timmeren voor 't land en maalen	ƒ 52 : — : —
Dit timmere plagt alle Jaaren ƒ 200 : te kosten; doet nu de Molenaar de twee anderen maalen	33 : 6 : 8.
Van by nagte te maalen, by gissinge	16 : 13 : 4.
Aan zeylen en touwen, by gissinge	16 : 13 : 4.
Aan Nagels aan de Moolen te timmeren	16 : 13 : 4.
Aan Schout etc.	16 : 13 : 4.
Voor een As, Rol of Staart is hier niets gesteld om dat die alle Jaar niet breekt; dan men stelle 'er evenwel voor	50 : — : —
	ƒ 202 : — : —

Zoo dat dit Land van Schouwen door voorn. Molen alle Jaaren volgens voorseide rekening koomt te proffiteeren boven dat die kosten ƒ 2664 : 13 : 4. en nu zedert den Moolen gestaan heeft, kan niemand aanwyzen een gemet dat geen veragterd is, of dat 'er huyzen of hoeven verminderd zyn; is 'er geen land veragterd, dan is het ligt een guiden op 't gemet verbeeterd; en was alles gedaan zoo als het behoorde, en zoo als het voor 't stellen van de Moolen geordonneerd was, zoo zoude men wel eens zoo veel en meer verbeeterd hebbe geweest. Misschien zal iemand zeggen, zulke verbeeteringen kan ik niet zien; zoodanigen bedenken eens hoe het land is geweest tot den Jaare 1686. en dan zullen zy bevinden de verbeetering grooter is, dan hier voor opgegeeven.

Daar moet nog acht genomen worde om het sout dat in de aarde en in den Derry is ingetrokken, en nog alle Jaaren moet men toelaten dat kwaad herfst-water in

in 't land te trekken en verbien dat schoon uit te maalen; maar men moest dat schoon uit maalen zonder tegenzeggen, om zoo 't zout uit te trekken zoo veel men kan zonder te verhinderen, alzoo door het zout dat in het Land is geen goed gras of vrugt kan groeijen. Ook was dat het oogmerk, alzoo dat het heele Land van Schouwen in den voorwinter met een extraordinaris hoog water vervulde, en dat boven dien nog sout water, en dat sout water bleef daar lange in staan, tot dat daar reegen by kwam, maakte dan te samen hoog kwaad zout water, alzoo het water binnen in 't land hoog moest wesen, eer men die Sluysen die alle Somers vol van slyk, schelpen en veek waren open konde delven.

Daar waaren geen Molens, om tegen die Sluysen het water hoog genoeg voor te zetten, daarom moest het heele land van binnen vol hoog water wesen en die schaade lyden eer men de Sluysen konde openen; om dat sout welk doen zoo alle Jaaren in 't land ingetrokken is, moet men nu in den herfst de Dulven zoo droog maalen als men kan, en men moet geen maalen verbien, zoo als men voor desen heeft gedaan.

Dat vervullen of hoog water, dat voor het stellen van de Moolen zoo extraordinaris hoog en sout was, dat was nog zonder het water uit de Duinen, Sonnemare en Noordgouwe, daar in den tyd van veel reegen een schrik van water van daan komt, en aan 't Land van Schouwen een onwaardeerlyke schaade doet. Als 't voorsz. water in Schouwen gekomen had eer die Molens daar stonden, dan zoude meenig huisgezin met hun Vee uit Schouwen hebbe moeten verhuizen. Als men nu geen Water-Moolens had wat zoude het dan wesen, alzoo de Sluysen op dien tyd weinig of niet open gaan, daar toe zyn ook de Moolens goed en dienstig, om 't water in dien tyd als 't noodig is en voorts wanneer het noodig is, het water lager te houden, het geen heel goed voor Schouwen is, zynde

een

geen laag Land.

Het oogmerk was ook, om de laage Moer-landen van de gemeene hooge landen, door twee Overtoomen af te separeeren, waar door men de laage Moer-landen Somers drooger zoude maalen, en die gemeene en hooge landen zoude men Somers met meerder water houden, dat haar voor een kleene kost grooten dienst en proffyt zoude aanbrengen, en wilde men die Moerlanden 's winters met meer water houden, zoude men konnen doen als 't haar dienstig was; dan die gemeene en hooge landen moesten 's winters droog wesen, dat haar zeker dienstig zoude zyn, waar toe men zulke middelen moest aanwenden als daar toe noodig waaren, maar niet door kwaadwilligheid tegen gaan. Men moet wel onderzoeken wat goed is, en het geen dan goed is, voor goed houden, daar op den blyven staan en volbrengen het; dan of het alle Menschen voor eerst wel naar hun zin goed zal wesen, denke ik van neen, alzoo vele meer naar een Paling of eendvogel zien, als naar de behoudenis van een Koe. Dit alles dan zoo gedaan zynde, zoo is in korte Jaaren te wagten, dat het Land van Schouwen alle Jaaren merkelyk zal verbeeteren. Men moet het ook niet uitstellen, om dat zyn land verpagt zynde, men nydig zoude wesen op den Pagter of baander, dewyl dit den eigenaar niet schaade maar wel baaten kan, alzoo hy daar door zyn betaaling te beter zal krygen, want als den baander meer geld zal hebben, zal het den zelven meerder moed geeven om te delven, en zoo het land beter deugd te doen, en wat aangaat het timmeren, daar voor staat den eigenaar het proffyt van hooger pagt te bekoomen.

Men diend zonder aanmerking niet voor by te gaan, dat de Dykgraaven hebben verzogt voor Bamisse 1702. dat de Water-Moolens stil zouden staan, dit is geschied, en hebben omtrent 14 dagen niet gemaalen, waar door in dien tyd het land met veel zout water is vervuld, door dien de Dyk-putten dan veel zout-wa-

ter opgeeven, even eens als voor 't ſtellen van de Molens was geſchied, zoo dat terſtond veel Vaten ſout wierden en bedierven; ook het land dat doen heel droog en ſpongieus was, heeft veel van dat ſout water ingetrokken, dat wel te begrypen is, alzoo alle beſlote bevangen vers zyn; of de aarde en derry zoo zout niet en is als het buiten die beſlote bevangen is, dat koomt alleen maar, om dat het land alle Jaaren in den herfst het ſout kwaad water zoo vroeg niet en ontvangt voor dat het over den weg loopt, en dan is dat water zoo ſout niet meer, evenwel doet het dan nog ſchaade aan de beſlote bevangen. Het ſout water zoo in het land ingetrokken en kan niet terſtond herſteld worden, maar heeft Jaaren van doen eer het ſout uit het land kan getrokken worden, gelyk het geweest is voor het ſtilſtaan van de Water-Moolen; dit ſtilſtaan moest geſchieden, daar was niet tegen te zeggen. In December 1702. kwam een groote ſtorm met een draaywind, zoo dat alle drie de Molens verkeerd maalden, en aan ieder wat aan ſtukken raakten, dat pas in veertien dagen te herſtellen was, waar door het water in die 14 dagen neegen duim was gereſen, en de Ingeſetenen van Schouwen een groote ſchade hebben geleden, veroorzaakt door dien het Water zoo lange hoog bleef ſtaan om dat de Molens niet konde maalen en de Sluyſen niet hebben geloopen of zyn open gegaan, veroorzaakt door de West- en Noord-weste winden die wy doen hadden. Zoo dra de Molens klaar waaren en wederom maalden, is het water in 14 dagen ontrent zeeven duim afgemalen met dezelve W. en N. W. winden, waar door de Sluyſen door het hoog water dat van binnen tegen de deuren ſtaat, open gedrongen worden, en moeten wel loopen. Voor Bamis 1703. hebben wy zoo zwaaren regen gehad, dat de Moerlanden heel onder water ſtonden, zoo dat zommige haar beesten op ſtal moesten zetten, het welk door het maalen der Molens zoo herſtelde, dat men in 8 à 10 dagen

de

de beesten wederom nit konde doen; wy zouden nog eerder droog geweest hebben, maar als men zulke zwaare regens heeft, dan geeven de buiten polders zoo sterk af, dat men met de Molens voor eerst niet veel minderen kan, ook wierd het doen stil met een O, en Z. O. wind, en is voorts het water spoedig uitgeloopen door dezelve Sluysfen zonder maalen, alzoo men te dier tyd lange en laage Ebben met veel stil weer hebben gekregen met een O. en Z. O. wind. Nu dat zyn immer de zelve Sluyzen die te vooren in dat hoog water hebben gestaan en hebben doen niet geloopen, en nu met desen O. wind is 't water zoo sterk afgeloopen, dat indien men altoos een O. wind had, het zoude de Molens veel te hulpe koomen: Somma, met wind ja met contrarie wind zyn de Molens goed om eerder en meerder water kwyt te worden, daar men in dien zelven tyd niets zoude kwyt worden, en het land vol sout water worden en lange blyven staan, tot groote schaade der Ingesetenen, gelyk men voor het stellen van de Molens meenig Jaar tot veler leetwesen en groote schaade gezien heeft; ja men kan zelfs met een O. wind en laage Ebbe als het wel waayd, door de Molens veel meer water kwyt worden, dan de Sluysen met de grootste Ebbe konnen uitloosen, alzoo de Molens die polder waters hoog op maalen, terwyl de Sluysen toe zyn, waar door de Sluysen zoo veel te eerder open gaan, en loopen sterker en langer. Met een O. wind en stil weer dan loopen de Sluysen niet minder maar eer meerder als die voor het stellen van de Molens hebben gedaan, om dat alle toegangen schoonder en klaarder werden gehouden als voor het stellen van de Molens is gedaan, en dat moet men nu wel doen, om dat men het Water eerder en beter aan de Molen zoude krygen, want als het wel waayd, en 't water niet hoog is, is 'er by de Molen altoos water te kort."

"Het Land van Schouwen word overstroomd van Water dat uit de Duinen koomt, ook van Sonnemare en Noord-

Noordgouwe, meer als voor het stellen van de *Molens* pleegd te geschieden, als vooren gezegd is.

Moet dit nu zoo blyven, dan zullen de Moerlanden ook zoo dienen te blyven, om dat het een kom is daar veel water in kan. Men moet alle mogelyke middelen ter hand neemen, om hier aan te gemoet te komen, en voor al moeten zulken niet tegen spreeken, welke geen land in Schouwen hebben, en veel tyds niet bedenken wat schaade zy zelve door Schouwen zouden konnen komen te lyden. Men diendt daarom alles in 't werk te stellen, en zulks hoe eerder *zoo beter*, om de Ingezetenen van Schouwen zoo veel men kan voor schaade te bevryden. Dit zoude myns bedunkens kunnen geprobeerd worden met het Zyl van Sonnemare wat te vernauwen, op dat het Water zoo zeffens niet af zoude loopen; want als zy op een redelyke wyze geholpen zyn, behooren ze te vrede te wesen.

Met het verhoogen van een Molen, en met aan yder Molen nog een kleen Schep-rad te maken, *volgens* 't bestek van Isaac Cornelisse van Klaringe, Molenmaker en timmerman te Alphen in 't Jaar 1684. gemaakt, heeft gezegt tegens Krone (en in zyn bestek) dat hy met twee Molens zoo gemaakt, meer Water zal uitmaalen als met drie Molens van dezelve groote, en was bereyd zulks te verantwoorden tegen kenners van Molen-werk hen des verstaande, alzoo hy twee Molens zoo heeft gemaakt en in gang zyn (zoo als hy in zyn bestek zegt) en maalen dan met het een dan met het ander, en dan weder met beyde de Schep-raders. Dit zelve kan gedaan worden met die zelve Molens en Molenaars, zonder daar meer kosten Jaarlyks van te hebben; want dat ziet men als een koorn-Molen fraay omgaat, dan konnen de Water-Molens met het groote Schep-rad niet blyven maalen, maar staan dan stil, dat veel schaade is, want wy moeten zien dat dan het kwaad water door het geheele land heen loopt, of

schoon

schoon men 't beletten kan; is dat zoo, gelyk men 't zien en begrypen kan, dan behoorde men geen tyd te verzuymen, maar zoo dra als men kan, de middelen om het te beletten in 't werk te stellen; wil men dat met een Molen probeeren of het wel goed zoude zyn, doet dat, en daar diende by elke Molen een à twee in voorraad gemaakte Roen te wesen, en al waart dat men een As daar toe in voorraad had, het zoude te beter wesen, alzoo men in 't Jaar 1710. het ongerief gezien heeft van den As aan de groote Molen.

Diendt tot Memorie hoe veel huyzen en hoeven rondsom Nieuwerkerke zyn afgebrooken, die ledig en onbewoond waaren, van den Jaare 1665. tot Ao. 1695. wesende in den omtrek van een uur gaans. Dit gebeurde zedert Jan Reyn op de heer Verheyes Hoeve woonde; zynde dit de naamen der gewesene Eigenaaren.

Een Jan Verhoeve.
Een Claas Wouterse.
Een Pieter Willemse.
Een Adriaan Dirckse.
Vier op Nieuwerkerke.
Vier op Nieuwerkerke die ledig staan.
Een Evert Knost.
Een Tryn Arents.
Een Jan Teunisse.
Een Jan Brunse.
Drie by 't Moriaanshooft.
Een Cornelis Dykgraaff.
Een Willeboort.
Twee op Schou groen.
Een Maatje Suerjans.
Een Jan Dekker.
Een Jan Mulders, stond doen ledig en Willem Schout is verplaatst. Daar zyn zedert geen Huisen of Hoeven meer verminderd, maar aangetimmerd.
Twee by 't Moriaans-hooft.
Een Pieter de Gorter.

Dit

Dit alles hebbe ik ter goeder trouwe, naar myn beste kennis en ondervinding geschreeven, om de Ingelanden van Schouwen in gedagten te doen houden, dat wanneer Schouwen door de Molens verbeeterd zal zyn, zulks niet ligtveerdig te verwerpen, en koome dan op nieuws tot groot verval; gelyk ik gehoord en gezien hebbe aan de Vier Bannen van Duiveland. Dat Land was beter als nu van vruchten, inzonderheid van Vee, en de Ingezetenen konden het wel stellen; maar zedert de Water-Molens zyn te niet gegaan, is dat land veragterd en my dunkt nog alle jaar veragterd, dog zoo veel niet als het Land van Schouwen heeft gedaan, om dat daar zoo veel opgeevende putten niet en zyn.

Ik hebbe deze Memorie ten geemene beste geschreeven, iemand meenende meerder kennis van 's Lands gesteldheid te hebben, gelieve daar by of af te doen, wat hem dunkt de meeste dienst te kunnen aanbrengen, en tot behoudenis van Schouwen en zyne bewoonders te strekken.

Nademaal nu de Bermen aan de zuidzyde redelyk wel voorzien zyn van Steen, zoo zoude men best dunken, om met 't profyt voort te gaan alzoo de heventyt begiud met den Jaare 1711. dat dan zoude moeten op deze wyze.

Aan Kaas en Broot den berm drie voet te verhoogen.
Aan den Galgenbout 10 a 12 voet.
Tegen den Prater nu nog niet.

In 't zuyder vierendeel.

Aan 't Boutge . .	3	a	4	voet.
Aan Kauwes-bout . .	10	a	12	——
Tusschen de Nollen . .	15	a	18	——
Tegen Heerkens Iulage . .	16	a	18	——
Voort na Koukerke sommige. .	8	a	10	——

Dit als kan men in geen een of twee of vier Jaaren doen, en zal men al die bermen met de Peyl-paalen afzetten en onderhouden, zoo lange van 't land, tot

dat

dat daar rys en steen opkoome. Men zal tekenen hoe veel schaften matse dat in ieder Vierendeel met rys en steen geordonneert is te beleggen, daar zal men eens zoo veel schaften van de Meenten afneemen en geven die in plaats, zoo dat ik oordeele dat groot gemak en profyt voor de Waardykers zal wesen, om dat ze in storm beter aan haar Dyken konnen komen om een put te bezetten, en zoo haar voor groote schaade te bevryden, en 't Land van Schouwen zal groot profyt doen, om dat een schaft met reys en steen beleyt, twee schaft matte voor geniet; en ten anderen zoo zal men zoo veel aarde niet verliesen, en de karre-velden zullen langer duuren.

Als dit voorsz. zoo niet konde komen, zoo zal men dat aan de Meenten dienen te doen, om zoo gemakkelyk door de lasten te komen, want niet doende kan men niet winnen; men zal die Meente aan kaas en broot drie voet verhoogen, maar vyff voet waar beter; die Meente aan 't Hooft zes voet; die Meente aan Borrendamme kan nader bedagt worden; die Meenten by 't Inckgadt ad idem: die Meenten tegen Flauwers ook zoo; die Meenten in Schelhoek zal men drie a vier voet met steen bezetten; die Meenten tegen Koukerke sommige verhoogen na bevind van zaaken, die Meenten na Burgsluys toe zes a tien voet den berm te verhoogen is byna zoo groot als den Dyk te verhoogen, alzoo dat belet dat het water zoo niet over de Dyken zal loopen.

V.

De Nieuwe Willekeure van Duvelant.

17 July 1493.

Anna van Bourgoingnen Vrouwe van Ravesteyn van Duvelant, van Sommelsdyck. Also wylen Heer Clays

Claeys van Borsfele van Duvelant zeker Willekeuren gemaeckt heeft voor de Inwoonders ende Ingesetenen van Duvelant voorzeyt op syn verbeteren ofte van synen Nacommers tot allen tyden als 't hem luyden goet duncken souden; omme daer by Rechten te nemen ende geven allen den Ingesetenen op syn Ambocht. En so wy bevonden hebben dat de voorseyde Willekeuren seer verdonkert es, en dat de copien die daer aff zyn niet over een commen maer contrarierende in veel punčten en articulen; soo dat by dien dickwils twist en geschil valt tusschen den genen die daer af recht te doen hebben en recht begeeren. Soo hebben wy by goede en rype deliberatie van Rade, die voorseyde Rechten en Willekeuren vermaeckt altoos tot onsen verbeteren als 't ons goet duncken sal, om recht daer by te nemen ende te geven allen den Inwoonders op onser Ambacht in Duvelant voorsz. jegenwoordich ende toecommende in manieren als hier naer geschreven staet.

j.

Soo wat geschillen ofte twistelicke zaken binnen onsen Ambachten geschien dat kennelick is van drie wetachtige persoonen, dat sal onsen Bailliu ofte Schoutete berichten getydkerwys ofte onse onderfaten vrienden waren.

ij.

Soo wie Recht buyten onsen Ambachte zoekt jegens die genen die in onsen Ambachte geseten syn, commen sy in onsen Ambachte, so sal se de Rechter te gysel ontbieden, ende sy sullen seker maken van dat op hem commen mach met rechte gelyck oft in onsen Ambachte geschiet waren, ende waert dat daer yemant jegens seyde of dede, hy verbeurde thien pont, daer sal hem die Rechter voren houden als hy in onsen Ambachte comt, ofte syn goet daer voren panden dat in on-

onsen Ambachte gelegen is ende daer hy 't vint met Schepenen van der Maelstede.

iij.

Soo wie van onsen Vrienden vecht; die in onsen Ambachte wonen onderlinge in andere Ambachten ofte anders dan in onsen Ambachte en geen recht daer aff en gaet, soo sullen Wy ofte onsen Bailliu 't berechten oft in onsen Ambachte geschiet waren.

iiij.

Soo wie in onsen Ambachte een yemants huys slaet, steeckt of werpt by dage ofte by nachte, alsoo veel vechters aldaer syn, verbeurt xxvij schell. elcken schell. eenen groote, ende soo wat schade dat men doet, van huysen innewaerts, dat sal men beteren vier schatte, ende wat men van binnen uitwaerts doet, dat sal men beteren een schatte. Ende wat schade dat men een Waert doet in syn huys, sal men beteren twee schatte.

v.

Soe wie binnen de vier Paesschen heylige dagen, Sinckdagen, Kersdagen, Ommegangen, Priester eerste missen, twist ofte rumoer maeckte, verbeurt een boete van tien pont zonder daer om te dingen, en boven dien ter correctie van myn Vrouwe, waer voren dat dat die Bailliu die misbruyckers voor de boete sal mogen vangen en houden, tot dat daer op geordonneert sal syn.

vj.

Soo wie hem stelde jegens D'officiers van myn Vrouwe, ofte hem lieden by eenige manieren heuren gevanghen ontweldigde, ofte dat zy by haren toedoene ontquame, dat waert op een boete van xx ₰ en boven dien ter correctie van myn voorn. Vrouwe.

vij.

Soo wat twist dat gebeuren sal voor de Sonne ofte naer de Sonne, sal syn op een boete van twinticlı pont.

viij.

Soo wie kruyt ofte hoeft ofte sterft yemande, die myn voorseyde Vrouwe haer Ambacht van Duvelans hadde doen verbieden, die sal verbeuren thien pont.

ix.

Soo wanneer eenich twist valt in onsen Landen, soo mach de Rechter beide parthien dagen te rechte te staen d'eene jegens den anderen ende jegens ons, over dwers snechs ofte met een Sondach gebods heeft hy 's liever op eenen dach in den weken die hy kiefet, ende daer sal elck van den anderen nemen recht van smerte, das sy op malcanderen 't seggen hebben van twiste, ende indien d'een op den anderen niet en wil clagen, soo sal se de Rechter versoende lieden maken en das Heeren recht eysschen.

x.

Soo wanneer iemant vecht in onsen Ambachte ofte misdoet en buyten onsen Ambachte geseten es, die sal gelden allen boeten naer dat hy misdoet zoo voorseyt es, ende daer zullen den Rechter vooren houden voor de misdaet ende boete als hy verbeurt heeft, ter tyt toe als hy zeker gemaeckt heeft den clageren van zyn gebreken ende den Heere van syn boete, ende ontgaet hy buyten des Rechters wille, die sal gelden thien pont den Heere ende die schade twee schatte. Soo wie deer jegens seyt verbeurt thien pont.

xj.

Soo wie dreget loode codden, ofte haecxbylen hebben in haren huysen, ofte quets en slaet daer mede, sal verbeuren xxvij schell. ende wont hy daer yemant, me-

mede verbeurt hy thien pont.

xij.

Soo wie bevonden wert gaende achter Duvelhuis met gespannen ſtale boogen, Armborsten ofte met Luycxſche pycken, Switſche daggen en Hessensche brandereelen, oft diergelycke, wert op een boete van thien pont ofte de boge ofte ander verboden wapenen verbeurt, wtgenomen die Dienaers van myn voorn. Vrouwe.

xiij.

Soo wie den anderen ſlaet, worpt oft ſteket daer mede het es, ſonder wonde te doene; verbeurt drie pont, ende wont hy daer mede ſoo verbeurt hy vyff pont ende de ſmerte als het wert bekent.

xiiij.

Soo wie yemant wont met geſleepen wapen verbeurt thien pont; de ſmerte ſal men gelden als zy bekent wert.

xv.

Soo wie ten ſtryde brengt eenich wapen omme yemant mede te quetſen verbeurt een pont.

xvj.

Soo yemant wonde binnen Vrede verbeurt thien pont ende de ſmerte twee ſcharte.

xvij.

Soo wie een knyff ofte wapen trect verbeurt vyff pont, wont hy daer yemant mede verbeurt hy thien pont, wert hy daer af overwonnen.

xviij.

Soo yemant Jaecht ofte angst van ſynen lyven aendoet verbeurt thien pont wort het bekent met drie perſoonen ofte aen ſyn handt.

xix.

Soe wie den anderen aengrypende ofte hant aen anderen slaet zonder slaen ofte steken, verbeurt vyff schell. tegen den persoon en tegen den Heere ooch zoo veele.

xx.

Soo wie yemants beesten doot slaet verstiuelt ofte in den Vliet werpt, sal die beesten gelden twee schatte, ende die in den Vliet geworpen een pont, en den Heere vyff pondt op dat die misdaet geschiet zonder wonde.

xxj.

Soo wanneer yemants beesten storven binnen ofte buyten heuren huyse ofte gedoot worden, sullen die gehouden syn binnen den derden dach als hy daer af een weten hebben sal te graven en in d'eerde doene buyten wege, ende also diepe dat se andere beesten niet wtschraven en mogen, op een boete van xxvij schell.

xxij.

Niemant en sal oorkonde seggen hy en wordt 'er toe geroupen, het en sy van twistelicke zaken ofte van des Heeren Recht.

xxiij.

Soo wie ten gysfel wert ontboden van onsen Bailliu ofte Schoutate ende des niet en dede, verbeurt vyff ponden, ende ontgaet hy wt den gysfelschap so verbeurt hy thien, dies sal hem den Rechter recht doen op den derden dach.

xxiiij.

Niemant en sal mogen langer te gysfel liggen dan acht dagen, en den Bailliu sal syn goet vercoopen voor

den

den boete.

xxv.

Soo wie onsen Rechter ofte den genen dien 't recht hanteert van yemants weghen, vrede verswicht voor Schepenen ofte drie wettachtige persoonen, hy verbeurt thien pont.

xxvj.

Soo wie een Schepen ofte Pape van der Kercke ofte den gesworen Clerck vrede verswycht, alfo dickwils als hy 't dede tot drie werven toe, die verbeurde elcke werve vyff pont en het kennelick is zoo van den Rechter es voorseyt.

xxvij.

Dat men in geen plecken gewyde ofte ongewyde onschult sal mogen doen ofte vrede weygeren den Heere ofte die 't machtig is te vermanen op de boete van thien pont.

xxviij.

Soo wie een Vrede breekt die hy selver gegeven heeft metter hant, die verbeurt thien pont jegens den Heere, maer breekt se een ander die binnen den Vrede ware hy verbeurde vyff pont, en volgens dies daer inne stercken verbeuren xl. schell. par.

xxix.

Soo wat Schepen dat comt tot eenen stryde omme goet daer inne te doene, dien lachter die men hem daer doet sal men gelden vier schatte.

xxx.

Soo wie onsen Baillin ofte Schepenen onstandelicke woorden geeft ofte confuselick, die verbeurt thien pont tegens den Heere en vyff pont jegens den genen die men onstandelicke woorden geeft, ende die Baillin sal hem voor die boete te gysel leggen tot dien

 tyt

tyt toe dat hy die boete betaelt sal hebben.

xxxj.

Soo wie Schepenen lachtert in gebanne Vierschare, also dickwils als hy 't doet so verbeurt hy thien schell. jegens elcke Schepene, elcker werve sal hy 't boeten en den Rechter soo veele als alle Schepenen, ende die Heere thien pont.

xxxij.

Soo wanneer onsen Bailliu ofte Schoutete yemandt dachde Sondaeghs onder de Kercke van twistelicke zaken op eenen dach in de weke te rechte te stane, waert dat hy niet en quame, hem en lettende zyns openbaer, so sal hy alle boeten gelden als den Bailliu ofte Schoute eysschende es, ende den Heere thien pont van ongehoorsaemhede.

xxxiij.

Soo wie een ander mans eet lachtert in ghebanner Vierschare ofte den anderen lachtert verbeurt xxvij schell. jegens den Man.

xxxiiij.

Een wettachtigh man die eenen anderen bedragen sal die sal zweeren eenen eedt voor Schepenen dat hy de waerheyt van dat men hem vragen sal, sal seggen op dien tyt ende by den eedt mach hy oorkondschap seggen.

xxxv.

Soo wie eenen onrechten aenvanck doet verbeurt thien pont tegens die Heere, ende xxvij schell. tegens den genen daer hy den onrechten aenvanck aen gedaen heeft, dat 's te weten die syn hant aen yemant anders goet slaet sonder oorloff.

xxxvj.

Soo wie den anderen blamelick ofte onstandelicke feyten opsecht ende leelicke woorden zyndér eeren aen-

aengaende, en hy 't niet goet doen en can met rechte, die sal verbeuren tegens den Heere thien pont, ende sal gehouden syn parthien te beteren met een custinghe hy vooren, ende vyve van zyne magen naer, ende met een bernende keersse gaen voor die procesSie op eenen Sondach bes vejmaap van den Rechter ende van parthie.

xxxvij.

Alle Dieffelicke goeden zal den Bailliu bestellen ende aenveerden, daer af hy hebben sal 't gene dat weert wort thien pond en daer onder, ende van dat ander sal hy gehouden zyn rekeninge te doen.

xxxviij.

Soo wie verwonnen wort van eenen quaden eedt gedaen te hebben voor 't gerechte, ofte in oorconschap, sal worden gestelt op een pylaer, op eenen Saterdagh op gruwe-veer, ende syn tonge doorsteken met een gloeijende ysere, ende verclaert te syne onwetachtich te blyven syn leven lanck, en boven dien half syn goet verbeurt.

xxxix.

Soo wie tot synen eedt gewesen wort sal mogen nemen beraedt op synen eedt, omme te doene op sulcken dach als Schepenen goet duncken sal.

xl.

Gheen wettachtige persoonen en sullen hooger kennisse dragen dan van thien pont toe al waert drie ofte meer.

xlij.

Alle coopmanschap die men doet of maeckt binnen dezen Ambachte dat drie wettachtige persoonen kennen, sal wesen vast en gestadig, *sonder van erven die behoort Schependomme.*

xlij.

Soo wat goet dat men vercoopt by dage binnen den Ambachte, dat drie wettachtige persoonen kennen, comt 'er yemant daer nae die seyt dattet syne is, en dat kennelick drie wettachtige persoonen, die sal dat goet weder hebben omme eenen penninck daer 't om gecogt es wil hy.

xliij.

Soo wie bevonden wort by den Heere en drye Schepenen binnen onsen Ambachte Cooren ofte greynen te vercoopen anders dan met gejkede mate, geyckt by den gesworen Yck-meester binnen den voorsz. Lande, zal verbeuren xxvij schell. Ende omme die voorseyde mate wel te onderhouden, soo sal den Heere tot allen tyden als 't hem believen sal daer af ondersouck doen, en sullen Schepenen met de gesworen Yker-meester gehouden zyn 't zynen vermane met hem te gane, dies sullen sy hebben de half boeten, en indien sy 't weygeren so sullen sy elcx een gelycke boeten gelden.

xliiij.

Jtem dat men van nu voortaen in 't vercoopen van Wynen ende Bieren sal onderhouden de mate van Tholen, ende wie contrarie dede wert op een boete van xxvij schell. en die mate verbeurt, en sal hier op ondersouck geschien gelyck in 't voorgaende artyckel.

xlv.

Jtem dat niemant broot vercoopen sal het en heeft syn gewicht sulckx als den Baillu en Schepenen dat stellen en ordonneeren sullen naer den prys van den coorne, op die verbeurte van den broode en xxvij schell. 't elcken als 't bevonden sal worden, daer men 't besouck of doen sal gelyck in de artyckelen boven van den Coorne.

xlvj.

Jtem dat men onderhouden sal 't ghewichte van Zierics

ficzee, en so wie bevonden wort gebruyckende ander gewicht, ofte bevonden wort valsche mate ofte gewichte werr een boete van xxvij schell.

xlvij.

Soo wie des anders goet coopt, ofte huert en hem niet en betaelt verbeurt xxvij schell. en den Rechter sal hem houden voor syn boete en voor die schult ter tyt toe dat hy betaelt heeft.

xlviij.

Soo wie comt in een Taverne en syn gelach niet en betaelt des anderen daechs voor de noenen. Die Rechter sal gaen tot syne goeden, soo heeft hy drie schellingen verbeurt, ende syn gelach sal de weert hebben twee schatte, ende die Weert mach houden eenen wtlandschen man voor het gelach.

xlix.

Soo wie gasten plegen te houden, ontgaet hem jemant onbetaelt ende het betoogen wort voor drie wettachtige persoonen binnen den daghe dat hy ontgaen es, comt hy daer na en hy de schult missaect, soo mach die Weert op hem verhaelen tot thien schell. toe.

L.

Soo wie eens anders beesten schuttet en sal se niet voorder dryven dan binnen der Maelsteden daer dese schuttinge valfet, die anders doet verbeurt xxvij schell. het en ware dat hy oorlof hadde te Jagen, ende de beesten sal men onbedeckt houden, wie anders doet verbeurt x ℔.

Lj.

Alle schuttinge sal men lossen met recht oft met een Schepen van der Maelstede ofte met twee wetachtige persoonen, so wie dat daer tegens seyde verbeurt drye pont.

Lij.

Soo wie schuttinge wederstaet ofte rooft, verbeurt x £. ende den clager syn schade twee schatte en van elcke schuttinge sal den Heere hebben xxvij. schell.

Liij.

Dat niemant syn havelicke goeden Ingesetenen van Duvelant sal meugen vluchten in eenen anderen Banne, in fraude van syne schult eysschers, op de *boete van* x £. des sal de Heere gehouden wesen dat selfde goet wederom te brengen tot schuldenaers behouff.

Liiij.

Dat niemant sal helpen vluchten eens anders goet op de boete van drye pont.

Lv.

Soo wie eens anders goet helpt vluchten dat bestelt is ofte met rechte begaen es, wert op een boete van thien pont.

Lvj.

Soo wie yemans goet af ettet, ofte aff snyt met peerden ofte met beesten dat kennelick is, verbeurt xviij schell. en de schade sal men beteren twee schatte.

Lvij.

Geen Poorter ofte andere binnen onsen Ambachte ofte Heerlickheyt woonachtig, en sal niemande mogen dagen voor 't Geestelick Recht, ten sy dat hy eerst comt voor 't Gerechte van der Maelstede daer hy woonachtig is, en geve syne sake te kennen, indien dat den Rechter met Schepenen duncken dat hy dagen mach hy sal 't doen, zoo wie anders doet verbeurt x £.

Lviij.

Soo wie een Jaar te banne ende tenden Jare niet en betaelt die sal men syn goet vercoopen, en syn schult sal

sal men betalen, soo wie dat wederstaen wilde verbeurt thien pondt.

Lix.

Soo wat Schepenen vermaent worden van den Rechter recht te helpen doen, also dicke als hy 't niet en dede hem en lettende syns hy verbeurde xxvij schell.

Lx.

Soo wie den Rechter vermaent by hem te wesen in eenigen twist om dat beste te doene en dat hy 't niet en dede verbeurt vyff pont, ende dat sal den Rechter kennelick maken met drie wettachtige persoonen, can hy 's niet kennelick maken soo sal hy daer vooren staen eenderhande ten heyligen ofte hy sal de boete gelden als voorseyt es.

Lxj.

Soo wie by den Bailliu gesproken wert ofte by hem ontboden om Schepen te zyn en daer af de wete heeft by den gesworen Clerck, ende dat hy hem mondelinge gesproken heeft, ende hy niet en compt, also dicke wils als 't hem vermaent sal syn wert op een boete van xxij schell.

Lxij.

Soo wie den Rechter neempt op zyn geleide voor Schepenen ofte voor drie wettachtige persoonen, wat men hem daer na misdede dat sal men beteren twee schatte en den Heere x ⅆ. can hy 't niet kennelick maken, soo sal hy daer voren staen dat men hem opseyt eenderhande ten heyligen ofte de boete gelden als voorsz is.

Lxiij.

Soo wie yemant vlouct ofte haet liegen in eenen moede hy verbeurt jegens den Heere drie pont wert hy verwonnen ofte aen syn hant.

Soo

Liiij.

Soo wie eenen ballinck huyst ofte hoeft ofte sterct, te eten ofte te drincken geeft, ofte vercoopt, die sal verbeuren thien pont es dat kennelick met drie wettachtige persoonen ofte meer.

Lxv.

Soo wat Schepenen zonder noot, by andere Schepenen kennisse hem selven vechter maeckt die zal beteren twee schatte, ende over geen recht gaen eer hy de breucke gebetert heeft ende sal gelden xxvij schell.

Lxvj.

Soo wie gedaecht omme Oorkonschap te seggen ter Vierschare, waer hy niet en quame hy verbeurt vyff schell. en lettede syns.

Lxvij.

Den Rechter sal elcken wtlanschen man recht doen over dwers snachts, het en ware dat Schepenen kenden by haren Eede dat hy 's niet vroet en ware so mogen sy 't verleggen op den derden dagh.

Lxviij.

Soo wie raet begeert met Schepenen binnen den gedinge meer dan eens werff, verbeurt drie schell. also dicke als hy na geroupen ofte verbannen wort.

Lxix.

Soo wie te clagen heeft in onsen Ambachte woonende, op yemant van buyten die binne der *Maelstede* niet en woont, die sal den Bailliu bestellen met Schepenen en doen hem recht over dwers snachs.

Lxx.

Soo wie bestel doet en begeert die sal den Bailliu gelden drie schellingen.

Soo

Lxxj.

Soo wie aen bestelt goet hant slaet zonder oorlof van den Bailliu verbeurt thien pont en de schade twee schatte.

Lxxij.

Soo wie ons Ambacht ruymen wil en dat den Bailliu verneemt by drie persoonen ende yemant op hem te clagen heeft, daer sullen den Rechter vooren bestellen ter tyt toe dat hy voldaen heeft.

Lxxiij.

Soo wie heyninge begeert te doene om syn lant te heynen daer een oude heyninge geweest heeft, daer sal den Bailliu met drie Schepenen den onwilligen met rechte daer toe bedwingen, en daer sal den Bailliu af hebben metten Schepenen ix schell. en die negen schell. sal wtleggende syn die de heyninge begeert, en den Bailliu zal hem anderhalff schatte aenpanden aen des onwilligen goet.

Lxxv.

Soo wie een arbeyder syn loon onthoudt en over dwers snachs niet en betaelt, verbeurt xxvij schell.

Lxxvj.

Soo wie yemant huyst ofte hoeft ofte sterckt, die misdaden van manslach, van wonden, van vrede te breken, van Vrouwen te vercrachten, na dat die misdaet geschiet is, alfo dickwils als hy 't doet verbeurt hy vyff pont.

Lxxvij.

Soo wie een wyf qualick hanteert ofte sleept by der straeten verbeurt vyff pont jegens den Heere en xxvij schell. jegens 't wyff.

Lxxiij.

Soo wat Wyven die vechten ofte schelden die verbeu-

beuren xxviij schell. ofte den steen te dragen omme het kerkhoff, ende de Rechter sal se versoende lieden maken.

Lxxix.

Soo wie dobbelt quaert peerdmt ofte pyst binnen onsen Ambachte van onse vrienden binnen den Lande verbeurt xxvij schell. alsso dickwils als hy 't doet, en den weert van den huyse drie pont.

Lxxx.

Soo wie eenigerhande spel hanteert en syn gelt daer mede verliest ende sonder oorloff henen gaet van den genen daer hy 't op verloren heeft, en het drie persoonen kennen, verbeurt drie pont en syn verlies twee schatte, ende daer sal den Baillin omme dingen.

Lxxxj.

Soo wie visschet in onse Visscherien zonder oorloff, ofte in yemants boomgaerde gaet, verbeurt drie pont en sal den clager syn schade gelden twee schatte.

Lxxxij.

Soo wie Vogelt in onse Vogelrie verbeurt drie pont.

Lxxxiij.

Soo wie Swanen, Pertrisen neemt ofte haren eyeren steelt binnen onsen Ambachte, ofte Conynen Jaecht, ofte Hazen vangt verbeurt thien pont.

Lxxxiiij.

Soo wie Gansen, Enden ofte Hoenders steelt binnen onsen Ambachte en het kennelick es, verbeurt drie pont ende de schade twee schatte.

Lxxxv.

Soo wie van onsen wegen gebeden wort tot papen misse, tot bruyloften ofte tot dooden, ende des niet en dede hem en lettende yet verbeurt x ß.

Lxxxvj.

Soo wie buyten onsen oorloff ofte van den Baillius ginge in yemans vechten, alse dicke als hy 't dede verbeurt drie pont, ofte in yemans vergaderinge.

Lxxxvij.

Soo wie syn bier opsteect sonder consent van den Baillju verbeurt xxvij schell.

Lxxxviij.

Men sal geen wyn tappen in den Lande van Duvelant in onsen Ambachte meer dan tot een der Stede in elcke Prochie, ten sy by oorlove van onsen Baillius, ende die sal den wyn keuren by Schepenen van elcke Meelstede, soo wie dat anders doet verbeurt drie pont en den Wyn.

Lxxxix.

Alle boeten voorseyt daer den Baillie omme dinget, moet met Schepenen van elcke Meelstede, daer sullen die gemeene Schepenen af hebben den x penninck.

xc.

Dat die Baillius niet en sal gehouden wesen eenigen eedt te doen omme schult die van 's Heeren brenckeu ofte by compositie gemaeckt wort, al is 't dat hy Schepenen brieven genomen heeft, ten ware of hem parthie betalinge opseggen woude.

xcj.

Dat de Bailliu sal mogen syn saken betuygen en oorconden beleeden van 's Heeren saken binnen ses weken eer men hem versteken sal mogen, maer sal gehouden syn getuygen te doen dagen binnen veerthien dagen.

xcij.

Dat men alle de vyff Jaer gedingen binnen acht dagen ofdyngen sal, uitgedaen myns Vrouwen zaken.

Dat

xciij.

Dat alle puncten die hier in geschreven staen sullen wesen vast en gestade, behoudens myns Vrouwen hoogste Heerlicheyt.

xciiij.

Soo wie den gesworen Clerck Lachtert in gebanre Vierschare die verbeurt drie pont jegens den Heere en soo veel tegens den Clercq.

xcv.

Soo wie een onrechte clachte doet aen *yemants goet* dat men onsit zyns ondanex en wille niet goet maken can verbeurt vyff pont jegens den Heere en een pont tegens den genen daer de onrechte clagte op *gedaen es.*

xcvj.

Van alle puncten voorsz. zal men alle Sondaghen dyngen als 't te doene es en yemant dat begeert, soo wie daer tegens seyt verbeurt vyff pont.

xcvij.

Soo wie gedaecht wort van den Rechter die en sal niemant meer op zynen dach brengen dan eene ofte twee mannen die hem helpen tot zynen Rechte op een boete van drie pont, het en ware dat men custinge met hem doen zoude ofte getuyge, en waert datter yemant meer quame op haren dagh die sal verbeuren drie pont, ten ware dat sy hem ontleechden met eede.

xcviij.

Soo wie yemant worpende dreynct ofte in den vliet werpt het sy wyff ofte man verbeurt tegens den Heere een pont, op dat die misdaet geschiet sonder wonde ofte ongelick, en tegens den genen die in de Vliet geworpen wort ook een pont.

xcix.

Soo wat Wyven dat vechten anders dan met vuysten, dat 's te weten die met andere dingen vechten dan met

vuys-

wuysten, die sullen beteren alle misdaet ende boeten oft een manhooft gedaen hadde.

c.

Soo wie yemant wont met geslepe wapenen ofte geloode die verbeurt x ß. tegens den Heere, en de smerte sal men gelden alsoo als hy wort bekeurt.

cj.

Soo wat drie wettachtige mannen kennen ofte meer dan ofter drie syn ofte meer over een vallen van die saken sullen Schepenen oorkonde kennen.

cij.

Soo wie eens Mans eedt lachtert in gebannen vierschare oft anders in syn tegenwoordicheyt, dat drie wettachtige persoonen hoorden, die verbeurt vyff pont jegens den Heere, en vyff pont tegens den persoon.

ciij.

Soo wat saken dat hem die Heere vermeet tuygelick te maken, dat zal met getuygen winnen ofte verliesen.

ciiij.

Soo wat saken dat hem de Rechter niet en vermeet tuygelick te maken, dat zal aen des genens hant comen ofte staen die men aenleggende is eenderhande ten heyligen, ende en derffs hy 't niet doen soo sal hy verwonnen syn van alle aenleggene.

cv.

Jtem sal de Clerck hebben van elcken schult-brieff eene grote, van een opdracht van Landen en van Huysen vier groten, van een pant-brieff vier groten, van wtbanningen van Sterf huysen en van Vroone mate brieven vier grooten, en van andere brieven die hier vooren niet geschreven en syn, en daer geschil om valt zullen staen tot Schepenen wickinge.

cvj.

Niemant en sal pachten Lant dat op eens anders

S mans

fyns graft leyt ofte met yemant gemeen op een boete van x ℒ. alsoo verre als 't die gene die 't op syn graft leyt hebben wil om de gelycke pacht als 't gelyck Lants Jaerlyckx daer aen gelt, ende waert dat daer geschit of viele, dat sal staen tot Schepenen wickinge van der Maelstede, die anders dede sal verbeuren de boete voorsz.

cvij.

Item om dat den Dyck van Duvelant lastelick omme te onderhouden es, en datter groote gebreecken in zyn, ende omme te schouwen de perijclen en schaden die by den Inbrecken van dien soude mogen geschien den Lande. Soo en sal van nu voortaen niemant Lant mogen pachten omme vry gelt en nement 's onderhouden van den Dyck, maer sullen den last laten staen op den grondenare, totten eynde dat den selven grondenare daer inne soo voorsien es als hy syn gront bewaren wille, en soo wie contrarie dede wert op een boete van thien pont ende van den vruchten op 't selfde Lant wassende. Ende om dat eenige hier voortyts Lant gepacht hadden voor twee heven-tyden ofte meer ende nemen den Dyck te onderhouden, die en sullen van dien pacht niet langher gebruycken dan dese heventyt geduerende, en indien sy contrarie deden wert op de boete als voorsz. es; ende dese boete zullen bedyngen die Dyckgrave elck in 't syne na de Keure van Zeelant en die Articlen.

cviij.

Item soo en sal niemant Darynck wt den Lande van Duvelant voeren ofte vercoopen om wt te voeren, op de verbeurte des Darynex en een boete van thien pont daer toe, wtgenomen de moerluyden van haer eygen bernynge, dies sullen sy den Rechter daer om bidden.

cix.

Waer yemant breuckich tegen den Heerlicheden voorsz. ende by hem wilde beschermen met zynder

Cruy-

Cruyne of Poorterſchap, die ſullen bringen binnen xiiij dagen zulck bethoon van waerde voor Schepenen van der Maelſtede waer by dattet hem luyden duncken ſal dat dat tot haren rechte niet en ſtaet, en dat ſy met rechte over hem geen vonnis wyſen en mogen, wie dat niet dede die ſal vallen in allen Rechten daer hy van de Heerlyckheyts wege of geleyt zal wezen.

cx.

Soo wie ten Gyſel wort ontboden van den Rechter van twistelicke zaken, die ſal daer inne blyven ter tyt toe dat hy met ſynder partie verſoent es, en dat eenige van de voorſeyde parthien ſoenen wilde ende die andere niet 't ſy by vrienden ofte by den Gerechte, ſoo ſal den genen die ſoenen wil wt den gyſelſchap gaen met ſulcke beloſte ende zekerheyt als Schepenen redelyck duncken ſal, ende die onwillige ſal in ſyn gyſelſchap blyven op de boete van thien pont ende dat Ambacht ruymen.

cxj.

Soo wie den geſworen Clerck een voorwaerde doet teekenen in 't Jaer gedynck die ſal hem gelden eenen halven grooten, daer voor ſal die Clerck ſyn getuygen onder Schepenen brengen als hy daer toe vermaent ſy by ſynder kennisſe.

cxij.

Soo wanneer eenich Heerſchap ſyn goeden verhueren ofte verpachten wil ofte zynen Rentmeester, ſoo ſal die daer toe nemen drie Schepenen ofte meer van elcke prochie ende met hem lieden overeen dragen hoe dat men de goeden verhueren ſal. Die Rentmeester ſal daer hebben een Cedulle van eenen yegelicken van elcker Prochie en Schependomme; ende naer deſe Cedulle zullen elcken Schepenen vonniſſe wyſen van der heure gelycker wys ofte de puncten van der Cedulle in deſer Keure geſchreven ſtonde.

cxiij.

Soo wie begeert van den Rechter sterffhuysen te maecken ofte goet daer inne te vercoopen, daer sal die Bailliu ofte Schoutate dat goet vercoopen, inwinnen, wtreycken ende betalen den genen die 't sterffhuys toebehoort tot zulcken dage als hy dat goet vercoopt, daer aff sal die Rechter hebben negen schell. van den ponden, des so sal die Rechter zynen Clerck wtreyken drie schell. van de ponde.

cxiiij.

Soo wat Ordonnantie ofte Voorboden dat die Rechter met Schepenen maeckt in elcke Prochie omme nutschap en proffyt der Prochie het sy van waken ofte van viere te bewaren ofte andere zaken die deze Keure niet en bescheet, die sullen also vaste wesen ende daer sullen Schepenen over wysen oft in deser Keure geschreven stonde, ende die boete daer af helpen bedynghen tot thien pont toe.

cxv.

Jtem soo wanneer buyten den Jaer gedyngen Schepenen gehoort zullen hebben den aenleg van 's Heeren wegen ofte yemants anders ende antworde, ende 't verwerre van parthien, ende soo verre dat sy daer mede aen 't recht gaen, ende Schepenen nochtans vertreck namen ten eersten op eenen anderen dagh recht te doen ende parthien en syn niet ontfanckelick meer daer toe te seggen, soo sullen Schepenen gehouden syn haer Vonnisse te wysen binnen zes weken daer naer, en indien sy 't niet en deden, so sal se de Bailliu ofte Schoutete te gyssel mogen leggen en te gyssel doen houden tot dat sy Vonnisse geuut sullen hebben.

cxvj.

Ende alle dese puncten zullen vast ende gestade wesen altoos tot onsen goetduncken en verbeteren, ende alle dit gelt paeyement en boeten die vooren geschre-

ven

van ſteen zalmen gelden met hollandſche payemente te weten elck pont swintich grooten, en elcke ſchelling een groote.

Onderſtont geſchreven

Concordat hic pub. copia cum ſuo Originali vere de verbo ad verbum collatione dilligenti ſancta preſentibus Jbich Jaep fr. Egidi Cornelis ffs. Jaep gelmy Scabinns in nona Eccleſia Duuelandia nec non Domini Theobaldo fr. Johannes presbiter ibich testibus ad promisſe vocatie. Jan Josſe.

Concluſio.

Aldus geordonneert ende geſloten by mynder voorſz. Vrouwe ende gegeven onder haeren name en hantteyken hier onder geſtelt met haren Zegel hangende op den ſeventhienden dach in Julio in 't Jaer ons Heeren Duyſent vier hondert drie ende 't negentich. Ende zoo Bailliu en Schepenen van Duvelant gheoorlooft en geconſenteert es by ende op een kenniſſe van den Grave van Hollant en Zeelant zaliger gedachten vercregen by wylent den Heere van Duvelant moghen kennen van allen andere ſaken die verbeurt worden ende opcommen mochten binnen buyten ende op den Dyck wtgegedden, dat de voorſeide Graven 't huerlieder kenniſſen behouden hebben copie. Soo heeft myn genadige Vrouwe hier naer doen ſtellen de copie van die voorſz. kenniſſe van woorde te woorde tot dien eynde dat haren Bailliu en Schepenen kennelick zyn mach het inhouden van dien, waer of dat ſy behooren te kennen, om dat ſy niet by onwetende als ſy verſocht worden daer of recht te doen geen ontſchult nemen en mogen. Op 't inhouden van welcke kenniſſe zy luyden ge-eedt zullen worden gelyck op de voorſeyde Willekeuren.

Aldus gecollationneert by handen van Job Gommersſz. op den xvij dach Septembris in 't Jaer ons

Heeren Duysent vyf hondert negen en 't sestich.

W.

Additie omtrent de Directie van der Hooger Vierschare binnen den Lande ende Heerlyckheyt van Duvelant,

14 February 1594.

Anna van Bourgoignen van Ravensteyn ende Dowagiere van Duvelant van Souburch etc. Doen te weten, eenen yegelicken, also in den Jare Duysent vier hondert ende drie en 't negentich lestleden, de Willekeure in voorleden tyden gemaeckt van wylen saliger memorie Heer Claes van Borsele Heere van Duvelant, die doen ten tyden bevonden was zeer verdonkert, daer of oock veel copien waren discorderende en contrarierende d'een den anderen in veel puncten, ende omme andere merckelicke redenen by ons ende by die van onsen Rade verclaert en in sommige van deselve puncten vernieut es geweest als verclaren onse opene brieven daer op geexpedieert en verleent, welcke Willekeure alsoo verclaert ende vernieut zyndere tot den dage van heden toe achtervolgt ende onderhouden es geweest. Ende soo zy dat onsen Dyckgrave ende Gesworens Baillu en de gemeene Schepenen van der Prochie in ons Lant van Duvelant voorsz. ons jegenwoordig overgegeven hebben zekere puncten ende artyckelen oorboren, en proffytelyck ende wel behoorende te wesen gevoeght tot de Willekeuren ende andere puncten ende artyckelen van derselver Willekeure gemaeckt in 't voorsz. Jaer van Duysent vier hondert ende drie en 's negentich. Te weten 't vierste, 't seste, 't sevenste ende 't hondert en vierste Artyckelen' van derselver Willekeuren geaboleert en wegedaen te wesen als niet, die men noch daer begeerde, welcke puncten en artyckelen die men tot de voorseyde keuren doen soude,

hier aen volgen van woorde tot woorde.

j.

In den eersten, dat onsen Bailliu van Duvelandt in de Stede van Ons zal mogen zitten en houden de Hooge Vierschare van alle criminale saken oock van alle quade feyten ende misdaden naer wtwysen de hantvesten en prevelegien van Duvelant en van alle breucken die boven twintich ponden swarten zyn en dat met negen Schepenen die onsen Bailliu kiesen sal by advyse van ons wt dat gemeen Schependom van Duvelant die outste en die bequaemste daer toe wesen sullen, dewelcke negen Schepenen den naem voeren ende dragen zullen te wesen overschepenen van Duvelant; welverstaende als de Vierschare geent es ende het van noode ware wederomme hooge Vierschare te sitten so sal onsen Bailliu wederom die selve Schepenen kiesen of by advyse als boven andere die daer tot outste ende bequaemste zyn. Ende dese selve Vierschare sal men houden op Swanenburch ofte op dat hooge huys te Nieuwerkercke.

ij.

Jtem dat niemant wie hy sy en sal mogen weygeren Overschepen te syn van der hooger Vierschare op de boete van xx ℔. als hy van onsen Bailliu daer toe vermaent sal werden.

iij.

Jtem waert soo, dat yemant van 's Heeren ofte yemants anders wege aen rechte geroupen ofte geleyt wesende wat saken dattet zy ofte wesen sal moge sweeren volcomen eedt voor de Vierschare daer hy te rechte gecomen is dade onschult biedende ende doende voor die selve sake ofte schult, soo sal onse Bailliu binnen acht weken daer nae dat den eedt gedaen es twee ofte drie wettachtige getuygen mogen leeden om te doen blycken contrarie dat hy qualyck gesworen sal hebben ofte heeft, indien hem die Bailliu dat ver-

 moet.

moet. Ende die alfo verwonden sal werden die sal gecorrigeert worden als een meyneedich persoon ende dat na d' uytwysen de Willekeure van Duvelant.

iiij.

Item soo wie onsen Bailliu ofte andere onse Officieren ofte haeren Dienaeren ende hem rebellick maecte jegens onsen Bailliu, Officieren ofte Dienaren zonderlinge haer offitie doende zonder hem lieden te quetsen of te verwondene sal verbeuren jegens ons veertich pont ende voort allen den genen die den selven rebellige daer inne styfde of sterckede zullen elcke gelycke veertich ponden verbeuren, ende waert by also dat yemant onsen Bailliu ofte onse officieren ofte hare Dienaren quetsueren ofte wonden dede, die sullen elck verbeuren 't festich ponden ende haer rechterhant, en daer toe allen den genen die den selve vechters daer inne styfden en stercten jegens den Heere, en in diergelicke zoo wie onse gevange ofte 's Bailliu's gevangen helpt ontweldigen, die sullen verbeuren de boete van festich pont ende haer rechter handt.

V.

Item soo wie by Nachte eenigen oploop van huysen dede ofte insgelycke eenige glasen wtsmete ofte werpen, het sy waer mede dattet ware, dat sal wesen op een boete van festich pont swarte.

vj.

Item dat onsen Bailliu van Duvelant sal moge bestellen ende arresteren met drie van dese bovengenoemde Schepenen, alle bastaerde goedingen gelegen binnen den Lande van Duvelant 't en sy in wat plaetse ofte Prochie dat die goeden gelegen sullen wesen, ende in gelycke alle dieffelicke goeden, ende voort alle geconfisqueerde ende verbeurde goeden gelegen binnen den Lande voorn.

Item

vij.

Jtem ende voort ofte daer eenige breucken ende mis-sasen gheviele binnen den Lande van Duvelant, die de hooge Heerlickheyt aengaen mochten ende in de Willekeure niet ghearresteert en stonden, die sullen die Overschepenen berechten naer wtwysen de Keure van Zeelant, ende sal elck pont swarten daer af boven mentie ofte verhael of gedaen es, wesende van pryse van twintich groote vlaems gelt.

Jtem soo is 't dat wy als Vrouwe van Duvelant voorseyt willende ende begeerende altyts dat onse ondersaten en Inwoonders binnen den selven Lande van Duvelant in goede politien, vreden ende eendrachticheden gelick onderhouden werden, hebben by goeden ende rype deliberatie van Rade daer op gehadt, wtgedaen ende geaboleert ende by desen wtdoen ende abolen wt den voorseyde Willekeure gemaeckt in 't voorseyde Jaer van drie en 't negentich lestleden, die voorn. 't vierde, 't seste, 't zevenste ende hondert vierde artyculen van de selver Willekeure, ende voor die ander boven geschreven puncten ende artyculen hebben wy gevoucht ende geschickt vougen ende schicken in desen brief tot de voorseyde Willekeure ende die rechten van Duvelant vernieut ende verclaert in 't voorseyde Jaer van drie en 't negentich als voorsz. es. Ontbieden ende bevelen scherpelicken onsen Bailliu van Duvelant jegenwoordich ende toecommende, ende den Overschepenen die hy maken sal over geheel Duvelant als voorseyt es, dat hy elcks Jaer eederende doen besweeren die selve Overschepenen te laten varen die voorseyde geaboleerde ende wytgedaen artyculen, ende in de Stede van dien te volgen ende te onderhouden alsoo wel die voorsz. nieuwe puncten ende artyckelen, ende oock de voorseyde rechten ende prevelegien die wy hebben van der hooger Heerlicheyt als vooren verhaelt es als die voorseyde Willekeure. Bevelen voorts by desen selve den persoonen die gekooren sullen wesen tot elc-

ken Paasschen Overschepenen te wesen van dit toecomende Jaer ende elc Jaer daer naer volgende, dat zy den voorseyden eedt soo doen, ende dat zy die voorseyde Willekeure, nieuwe artyculen en puncten voorsen verhaelt, ende oock die voorn. previlegien onderhouden ende heur daer naer vougen ende reguleren sonder dies hem eenichsins te excuseren, behoudende ons en onse Nacommers Heeren ofte Vrouwe van Duvelant altyt de Autoriteyt en macht die voorn. puncten en artyculen ende oock die voorseyde Willekeure mogen veranderen ende vernieuwen in 't geheel ofte in 't deele als 't ons ende hem lieden als Heeren ende Vrouwen van Duvelant toebehoort en alsoo 't ons goetdunckende sal. Aldus gedaen, geordonneert en gegeven onder onsen Name ende hant teecken en oock onder onsen Zegel op den veerthiensten dach in Februario in 't Jaer ons Heeren Duysent vyff hondert ende viere na 't schryven van den Hove van Hollandt.

By my Job. Gommers Bertelmessen tot Nieuwerkercke in Duvelant den xij Octobris 1569.

Item dese voorn. Directie ofte additien heb ik Job Gommers voorn. gecollationeert jegens een copie autentycke gecolligeert jegens den originale daer den schryver de voorn. copie verclaert dattet eenen brief was met myns Vrouwe van Ravesteyn Zegel daer myne copie by hem wtgeschreven was accorderende met den selven brieff van woorde tot woorde als onder geschreven stondt, met welcke copie wedersomme dese copie accordeert van woorde te woorde sonder daer twyffel te hebben van 't gene dat in de copie geaddeert staet ende wt gedaen es want dat al by faute van schryven gebeurt es, Ons elc syn beste, ende die 't lesen nemen 't ten besten.

X.

Voorboden gemaect en geordonneert

naert by Baillia ende Schautate met Schepenen van Duvelant op Jacob van Borssele kinderen Ambacht. Anno Duysent vier hondert ende acht en dertich voor Paesschen.

Ao. 1438.

j.

In den eersten, soo wie een glas quetst aen der Kercke, die sal 't weder doen maken binnen acht dagen, ende doen 't die kinderen die Ouders zullent daer voore boeten ende betalen, ende doen sy 't niet dat sal wesen op twee schatte den Godshuyse te betalen, soo wie dat niet en doet verbeurt drie pondt.

ij.

Soo wie den Cloot werpt ofte den bal slaet op 't kerckhoff verbeurt xxvij schell.

iij.

Soo wanneer die Baillia ofte die Schoutate eenige Vercken ofte andere beesten op 't kerckhoff ende beslaet met drie buerlieden, daer af sal de schattinge wesen thien schell. oft 't Vercken op dattet soo goet es.

iiij.

Soo wie dat van binnen ofte van buyten met een pyck ofte mes steect ofte slaet in de boomen op 't kerckhoff, verbeurt elcke reyse xxvij schell.

v.

Soo wie een pyck zet onder die Kercke ofte andere stocken ende glasen daer mede breeckt, die sal gelden, alle boeten en breucken gelyck in 't j artycul.

vj.

Niemant en sal dragen lange messen wtgenomen de

Die

Messers van de voorseyde Landen op een boete van drie pont ende dat mes, also dicke als hem de Rechter daer aff beslaet, en een wilanschen sal 't dragen op sulcke boete als Schepenen goet duncken sal, ende syn waert sal hem syn kennisse doen op de boete van xxvij schell.

vij.

Soo wie gecoren wert by den Pastooren en gerechte Kerckmeesters, om andere Gildemeesters te syne wert gehouden die boecken ende heurse te aanvaerden als men se hem gepresenteert heeft op de boete van thien pont.

viij.

Niemant sal dragen prickelde staven op een boete van vyff pondt, vecht hy daer mede hy verbeurt thien pondt.

ix.

Soo wie twist maect met loode colven verbeurt drie pont, wont hy daer yemant mede hy verbeurt thien pont.

x.

Niemant en sal hem verbinden aen een recognitie van waerlicke schult op de boete van drie pont.

xj.

De Clerck en sal niet langer Notaris wesen ofte kennisse dragen van Jaer gedynge dan veerthien dagen ende eenen vryen Soudagh die beloften in te winnen.

xij.

Een yegelyck sal syn straet schoonmaken voor syn huys alle Saterdage, alle onse lieve Vrouwe avonden ende tot de vier hooch getyden van den Jare, op een boete van xxvij schell. ende die Schoutete mach met Schepenen tot alle die voorsz. dagen daer aff beslagen.

Men

xiij.

Men sal binnen den Lande van Duvelant geen Coo-ren vercoopen dan met geyckerder maten, en den y-kerman sal alle Jaren synen eedt voor Schepenen doen; soo wie anders dede verbeurt x ℔ en den Rechter mach daer ommeganck op doen ofte indagen alsoo 't hem met Schepenen oorbaerlycxst duncken zal.

xiiij.

Niemant en sal vier barnen binnen der Kercke het en sy nootsakelick op de boete van xxvij schell.

xv.

Soo wie Bier vercoopt sal meten met sulcker ma-ten als hem de Rechter met Schepenen ordonneren zullen, ende en sullen 't niet dierder geven dan eene grote den stoop, ten ware datiet Godt anders versaghe.

xvj.

Soo wie Bier vercoopt sal meten met sulcker mate als voorsz. es, ende sullent niet dierder geven dan eene groote beneden de Stede van Ziericzee, ten ware off hy noch min gerekent wierde ende den tapper en sal niemant in bidden, wie anders dede verbeurt xxviij schell.

xvij.

Niemant en sal zwingelen binnen den Dorpe na dat men de kerssen ontsteken heeft, noch Vlasch droogen over de limyen, noch hekelen op een boete van xxvij schell. ende de Pachter mach se te eede dryven off kennelyck maken.

xviij.

Om grooten noot en hinder die gebeuren mochte, ende om dat te belettene, soo en zal niemant kerssen barnen ofte waecken binnen den Dorpe dan tot negen Vre toe op een boete van xxvij schell. Ten ware in Vrouwen ween, zicke menschen, Priester eerste missen ofte bru-lof-

ſoſten, ende die Rechter mach ſe beſlaen met Schepenen ofte drie gebueren.

xix.

Niemant en ſal in Schapen ſnyen ofte Rammen nae Sinte Pieters dage ingaende den ougst tot Sint Maerrens miſſe toe, op een boete van xxvij ſchell. en die Rechter mach ſe daer vooren indagen en tot eede bedryven ofte kennelick maken.

xx.

Op Ommegangen, kermiſſen, eerſte Miſſen, ſo mach die Rechter onderſoucken in alle Cramen op der ſtrate, off daer yemant lange meſſen in geleyt heeft daer men yemant mede quetſe mochten dats op een boete van vyff pont, en die ander Wapenen geeft xxvij ſchell. ende ſyn ſy beyde van buyten ſoo mach ſe die Rechter daer vooren houden ofte haer goet vercoopen.

xxj.

Soo wanneer die Rechter met Schepenen oorbaer dancken ſal omme te waken, ſoo ſal die Rechter met drie Schepenen gaen ende cloppen die waecke daer men gemeenlick gewoone is aen te cloppen, twee en twee ofte viere en viere ofte alſoo 't hem lieden goetduncken ſal, die ſullen gehouden ſyn te waken op een boete van xxvij ſchell. ofte die Rechter ſal in de Stede van dien onwilligen eenen anderen hueren ende winnent in twee ſchatte en die boete anderhalff ſchatte.

xxij.

Die Waeckers ſullen in die waecke gaen als de clocke negene heeft ende waken tot vyff vren toe, ende niemant en ſal eenen anderen in ſyn Stede ſetten ofte hueren hy en ſal ten minſten xv Jaren oud ſyn op een boete van xxvij ſchell.

Geen

xxiij.

Geen taelmans en fullen meer nemen van een gedynge op eenen dach van Rechte van eender faken dan vier groote op een boete van xxvij fchell. en waert dat yemant begeerde aen den Rechter eenen taelman te hebben om fyn geldt, die fal comen 't Sondach te bantyde onder den ban, zoo fal die Rechter alle taelmans indagen ende fullen den perfoonen helpen om 't felve loon, ende willen fy 't niet doen fo verbeuren fy xxvij fchell. ende fullen binnen den Lande geen tale fpreken en doen, doen fy daer over dat es op een boete van x £ par.

xxiiij.

Niemant en fal houden houden meer dan eenen op fyn hoff, op een van boete vyff pont, ende den anderen wech doen ofte doot flaen.

xxv.

Soo wie eenigh Beesten fchut van fyn goet dat binnen den Ambachte en Heerlykhede niet leyt, die fal fe mogen fchutten binnen tot fynen huyfe met kennisfe van drie gebueren, ende die gene die de beesten toebehooren sal fe mogen losfen met drie gebueren ende verborgenfe te rechte te bringen naer de rechte van den Ambachte daer de fchuttinge bekent es, ende daer fal den voorfeyde Schutter rechts plegen.

xxvj.

Niemant en fal asfye garen hy en fal fe fo leggen en wel bewaren van ftroo dat fe geen hinder doen en mach, daer fal den Rechter ommeganck af doen met Schepenen op eenen dach als 't hem gelieven fal. Ende waert dat die Schepenen dochte dat fe onlosfelick waren ofte lage, dats op een boete van xxvij fchell. ende die asfye te leggen daer Schepenen wyfen fullen.

xxvij.

Soo wanneer dat die Rechter met Schepenen ordi-

neert

neert ende doet roupen in Vorsten dat een yegelick sal setten voor zyn deure eene tubbe met osvat ofte galte ofte eenich byt te slaen op 't ys achter de huysfen, die sal se gehouden wesen te slaene op eene boete van xxvij schell. alsoo 't den Rechter en Schepenen ordineren sullen twee ende twee ofte drie en drie, die Rechter mach op dese sticken alle dagen ommegaen.

By my Job Gommers 1569. den 22 Octobris.

Additien totter leeger Vierschare gegeven by Heer Adolf van Bourgondien etc.

15 Mey 1521.

Adolph van Bourgoingien Heere van Beueren, van Duvelant etc. Doen te weten, dat omme gemeen welvaert van de ondersaten van onsen Lande van Duvelant, hebben geordonneert soo hier naer volcht begrepen in drie artyckelen.

j.

Alder eerst, al is 't dat onsen Balliu die parthien die hy opgeroupen heeft ter cause van twiste van heurder absentie niet versoent en heeft, nochtans zal hy die boete van smerte ende van twist moegen eysschen ende inwinnen.

ij.

Soo wat Schepene ofte gesworen vermaent worde van den Rechter ofte gesworen Clerck recht te helpe doene, alsoo dicke als hy 't niet en dede zal verbeuren xxvij schell. hem lettende syns, ten ware datter hem van den Rechter belast ware op hooger boete, 't welck hy sal mogen doen ofte doen doen 't synder discretie tot metter hoogster boete.

iij.

Item als men procedeert by maniere van schattinge, *too*

soo sal elck syn goet mogen lossen wt die schattinge binnen veerthien dagen. Is 't ook dat die persoon wien eenich goet aangeschat is voor schulden 't selve als te veel aengeschat wesende niet behouden wil, 't sal 't selve mogen binnen veerthien dagen ouerleggen den Schepenen die de schattinge gedaen hebben, dewelcke indien sy 't weygeren over te nemen sullen verliesen haer lieder sallaris, ende sal den persoon wien 't aengeschat wert doen vercoopen by keers barnynge zyn goet omme syn eer schats gelt daer aen te hangen, reserverende syn actie op syn schuldenaer ofte op syn goeden tot syn gebreken, maer na die veerthien zal die schattinge in als heuren puncten van waerde wesen.

Ontbieden hieromme onse Officiers ende ondersaten de voornoemde artyckelen te onderhouden want ons zulcx belieft. 'T oorkonden ons handtteyken hier onder gestelt desen xv^e. in Meye xv hondert een en twintich. Onderstondt by my Adolf van Bourgoignen.

Y.

Ordonnantie ende Statuten ghemaect by ons Adolph van Bourgoingnen Heere van Beueren, Duvelant etc. met onsen Raet op 't onderhouden van den Dach van Rechte soo men die leggen sal ende houden in ons Lant van Duvelant in elcke Prochie bysonder, ende insgelycke hoe men de Kercke gilde ende Heylige geest-meesters stellen sal in elcke Prochie, soo hier naer volcht gestelt in ses articulen.

16 October 1524.

j.

Alsoo Schout ende Schepenen in elcke Prochie alle

den dach van rechte behooren te leggen ende te houden op eenen dach in de weke ende de parthien commen in elcke prochie op haren dach van rechte goet cort en onvertogen recht te doene, 't welcke alsoo niet en geschiet, maer moeten gaen wachten dicwils totten avont toe eer die Schepenen ende Wet vergaderen, of Schepenen blyven al heel achter ende laten den dach van rechten vervallen, waer by dat onse Rentmeester ende andere parthien zeer verachtert zyn, ende Schepenen waren noch veel meer verachtert te werden, ten ware dat by ons hier in voorsien werde. *Soo eist* dat wy ordineren en bevelen dat men van nu voortaen by Schout ende Schepenen in elcke Prochie dach van Rechte sal leggen ende houden, te weten te Nieuwerkercke des Dynsdaechs, ter Ouderkercke des Maendaechs, in Oosterlant des Woensdaechs, in beoosten Duvelant des Donderdaechs, in Sint Janslant des Vrydaechs. Ende als 't op eenige van de voorsz. dagen heilich dach es, soo sal 't altyt wesen op den eersten werck-dach daer aen in elcke plaetse *ende dat altyt op* een seker yre te weten in den somer te acht vren, ende in den winter ten negen vren, goets tyts voor de Noene te beginnen, en Schout en Schepenen *sullen bereet* wesen om den Rentmeester en *parthien te ministreren* goet cort ende onvertogen recht, ende dat op een boete van vyff ponden tegens ons te verbeuren elcke reyse alsoo dicke en menichwerven als Schout ende Schepenen bevonden worden contrarie gedaen te hebben, ten ware dat hem belettede zonderlinge saecke openbaer, daer mach hy hem of ontlasten met eede.

ij.

Item of die Schout in eenige van die voorseyde Dorpen ofte Heerlykheden des Sondaechs niet en quame onder de Vergaderinge van Schepenen omme an te houden en dach van Rechte te leggen, sal wesen elcke reyse op de boete van thien pont, en blyven eenige van de

Sche-

Schepenen achter ende niet en quame, omme de dach van Rechte te helpen leggen, sal elcke reyse wesen op de boete van vyff pont, ten ware dat hy dede blycken noodsaker openbaer 't welck hy sal mogen te verclaren met eede indien hy derft.

iij.

Item Ordineren wy dat alle die gene die Jaerlycx gecoren ofte gestelt worden in elcke Prochie ofte Kercke tot Kerckmeester ende Gildemeesters en dat by den Pastoor, Bailliu en Rentmeester 't wegen, die sullen dat Jaer gehouden wesen te dienen dat Godshuys ende Kercke, en insgelycx elcke Gilde in 't syne getrouwelick dat Jaer alle Renten, pachten, incommyngen binnen de Jare te innen en de schult te betalen en Rekeninge en Reliqua daer af te doen by geschrifte soo dat behoort, sonder te mogen betalen met resten, ten ware met ballingen, met pant-brieven, ban-brieven daer 't blyckt haer diligentie gedaen te hebben, ende alle de gene die aldus gestelt worden ende bevonden worden ter contrarie van desen gedaen te hebben, sullen gehouden wesen de resten ende schulden selve op te rechten, ende ofte yemant wederspannich rebel ofte weygeringe dede sal verbeuren elcke reyse tegens ons de boete van vyff pont ende sal nochtans moeten dienen dat Jaer.

iiij.

Item noch so ordineren wy, dat niemant van nu voortaen prouven ofte genieten sal van den Heyligen Geest eenige aelmissen, dan arme luyden die geen goet en hebben ofte niet winnen mogen, ofte die in groote sieckte leggen, die sal men te bate commen tot discretie van den Bailliu ende Rentmeester met den gemeene Heylige Geestmeesters in elcke Prochie tot versoucke van den Armen ofte dat gemoide blyckt openbaer, des sal elck Mensche die genieten wil ofte leven van den Heyligen Geest eerst opdragen voor Schepenen van der

Maelstede daer se syn woonachtich, ingevalle dat se sterven dat haer goet sal toebehooren alleene den Heyligen Geest daer sy overlyden, ende niemant anders, maer indien sy blyven levende sullen mits betalende dat sy van den Heyligen Geest ontleent ofte verteert hebben, ontlast ende vry blyven.

v.

Item of yemant Jaerlycx gecoren wert om te wesen Heylige Geestmeester, ende dat hy 't weygerde ofte rebelifeerde ofte niet doen en wilde, sal wesen elcke reyse op de boete van vyff pont also dickwils ende menichwerven als hy 't weygerde, ende nochtans en sal hy niet ontslegen wesen van den last van dien Jare.

vj.

Item oft gebeurde datter yemant misbruycte jegens de voorn. poincten, dat sal onsen Bailliu verhalen aen de overtreders goeden telcken als 't hem goet duncken sal.

Aldus gedaen by ons Adolph van Bourgoingnen Heere van Beveren, van der Vere, Duvelant etc. op den xvj dach Octobris anno xv^{c}. xxiiij. onderstont geschreven.

Adolph van Bourgoignen.

Z.

Zommige Atyckelen van Costuymen die men in den Lande van Duvelant gebruyckt in rechte.

j. Hoe die Schoute begeeren de Vierschare te maken ende hoe hy die bannen sal. Den Schout zeyt

No beraet V. met den anderen die daer Schepenen zyn.

syn. Ick begeere Vierschare van 's Heeren weghe. Nu beraden hem Schepenen over 't vonnis en seyt den genen die 't vermaent es, soo seyt den Schout Ja, so segt dien Schepen wederom, Schepenen wysen V Vierschare.

Also my Schepenen gewesen hebben so banne ick Vierschare ende dat van wege ende uyten name van myn Heere van N. en voorts van wegen den genen die my hebben gemachticht ende ick verbie alle onrecht van rechts weghe, datter niemant spreken en sal dan geachte woorden, gerechte dingetale, of ick salder afnemen sulcke boete als Schepenen duncken recht te wesen: dese Vierschare banne ick in kennisse van Schepenen.

Nu leest den Clerck die daer gedaecht syn als 't op eenen Sondach es. *Nota* maer eist in de weke zoo moet den Schoute altyts verclaren in 't heffen van den ban, of hy die bant wt crachte van 't Sondaechs gebodt ofte uyt den Jaergedynghe, off wt crachte van gysselinge, arresten ofte anders zoo als de Vierschare begeert wort, en dat sal hy verclaren hier voore daer dit teyken staet.

Maer als de Rolle by den Clerck gelesen is, secht hy voort aldus. N. beraet V met den anderen Schepenen Ick begeere alle te dagen die parthie jegens parthie. Nu wyssen Schepenen dat hy 't soo doen sal, en na 't vonnisse zeydt den Schout.

Alsoo my Schepenen daer gewesen hebben, soo daghe ick alle de genen die den Clerk daer gelesen heeft parthie jegens parthie te rechte te staene en voort jegens my als Rechter van 's Heeren wege, en legge daer af een dach van rechte van alle voorleide Vonnissen van 's Heeren saken van 's Graven schote en van uytlanden by syne consente op den selven dach. Ende isser yemant alhier te rechte geroepen die tot dese Vierschare niet en staet, die hem selve verbonden heeft in brieven oft anders, die sal hebben een rechtelicke we-

te by den geswoorene Clerck ofte een gesalt parthien. Dese Vierschare banne ick in kennisse van Schepenen. *Nota* als 't Jaer gedynck es so sal den Schoute dit navolgende in 't punct van 't dagene verclaren daer dit staet. Ende noch leesen sal binnen staender sonne ende dat uyt crachte van 't Jaer gedynck ofte den tyt van vyue.

ij. Van een sake die Litespendent hangt wat daer aff.

Jtem een sake die voor een Vierschare begonste ende gelitiscontesteert wort, die Instantie en mach d'actoor niet renuncieren buyten consente van den gedaechden ofte stillezwygens laten dryven.

iij. Van de materien possessore petitus declinatione en principael.

Jtem alsoo een materie van possessore niet gemeen en heeft met de petitorie, also en heeft die declinatione niet gemeene met de materie in principael.

iiij. Van eenen die over eenen procureur eysch maken wille ende antwoorde doen.

Jtem als yemant door eenen Procureur *eysch ende* antwoorde doet, soo mach men alle weten tot voorderinge van een proces doen aen den voorseyden procureur ende niet aen den principalen, want 't waer misselicken waer men hem vinden zoude.

Deze voorsz. 2, 3, 4. puncten gesproken van de materien in rechte voor den Hove van Hollant ende syn geconsuleert by Notarius Zeeman.

v. Tonna van een belet ter expeditie van Justitie voor 't Hoff van Hollant, verclaert aldus.

Ver-

Vermogende Heeren. Adriaen Jansz. Smidt ende Pieter Janse Boer, arme schamele gevangenen den tyt van xxxvij weken, versoucken ootmoedelick expeditie van Justitie van den processe hic allique additur in staet van wysen op d'acten en munimenten contra Jan Willem Dierick en de Schout van der Veere gedrechdé. et subtus signatur sic.

vj. Hoe men 's lands Rekeninge publiceren en wyzen sal als men se wil doen.

Jtem den Dyckgrave publiceert dat 't Sondaechs te ban-tyde op wat dach dat men se doen sal, ende op den geleyden dach soo seyt die Dyckgrave tot eenen van den gesworen N. V mane ick oft gesworen kennelick es, dat ick en Sondage voorleden gepubliceert hebbe om te doene 's lans Rekeninge ende dat geleyt hebbe op desen dach alwaer by dat die Clerck syn boeck open doen sal mogen, ende doen syn Rekeninge van xij st. ende thien grooten van den gemeete verbant en gesloten by Dyckgrave en gesworens op den xxv. Decembris, anno verleden. Nu maken Gesworens hier of haer Sententie en die Clerck gaet doen syn Rekeninge, en als de Rekeninge gedaen es keert den Dyckgrave dat weder aen Gesworens seggende N. V mane ick also die Clerck hier syn Rekeninge gedaen heeft, dat ik ommevraech sal doen ofte hier yemant es die dese Rekeninghe beclagen wil, eenwarff, anderwerff, derdewerff, es daer yemant jegenwoordigh die sal van stonden aen syn beclachte wesen te doene, ende Gesworens sullent hooren, en voor den genen die absent syn sal dese Rekeninge veerthien dagen open staen, compter niemant soo sal dese Rekeninge van goede weerde wesen nu ende tot in der eeuwicheyt, maer comt hier binnen dees tyt yemant Geswoorens sullen 't hooren naer oude gewoonte. Voort sal die Clerck gehouden blyven te maken de boucken, waer af een

bouck sal rusten onder onsen Landheer, en onder den Dyckgrave en Gesworens, en een in der Kerck-kiste naer ouder gewoonte, en dit selve Declareren Gesworens met haer Sententie.

vij. Van de realisatien op wtspraken die voor 't Hoff van Hollant ende an de Hoven geschieden.

Die een Relevement op een wtsprake expedieren wil die moet gedachtig wesen die submissie die hy gedaen heeft off die op peyne is gedaen off daer oock eenige renunchiatie gedaen syn te weten renunchierende van alle relivementen, gratien, provisien, nieuwe vonden en daer men mede contrarie van der wtsprake soude mogen commen, ende dit moet hy narreren in syn suppliatie peyne en renunchiatie by hem gedaen es van der ondeuchdelicke wtsprake die daer nae gevolgt es; want al waer dy simpliciter gereleveert van der wtsprake en niet van der submissien peyne ende renunchiatien by V gedaen, ghy sout die peyne ende die costen verliesen ende provisie zoude ondeuchdelick gedeclareert werden, maer hier om moet men begeeren in 't sluyten van zyn suplicatie zeggende begeert hier om de voorseyde supliant ghereleveert te syne van de voorseyde submissie peyne renunchiatie gedaen en van de voorseyde wtsprake met al datter aen cleeft ende den voorseyden suppliant niet onthouden en heeft, et hoc presendum dat men also vele moet gereleveert syn van der submissie met al datter aencleeft, ende van der wtsprake met al datter aencleeft; maer als hier inne yet versuymt es, dat doet men voor den inganck van Justicie met een requeste ciuile beteren daer men af betaelt met bede gelt ende al drie schellingen acht groten vlaems. Dese consultatie es gegeven by eenen Albrecht Jans van Delft Advocaat in 't Hoff van Hollant. Desen Albrecht Jansz. leyde die wtsprake voor hem ende

nar-

narreerde daer wt alle die grieven peynen ende renunchiatien die in de submissie gedaen waeren metter wtspraak en de redene waerom de wtsprake ondeuchdelick behoorde te wesen, en als dese requesteciuile in Judicio gepresenteert wort en ghetoont, soo heeft partie aduers syn debat daer op, en die Impretant syn deffentie, ende moet by Decrete van 't Hoff gepurifieert ende geintreneert ende geapprobeert worden, ofte gerejecteert worden met so dat behoort, moet ergo wel voor hem sien die hem doet releveren.

viij. Van Zegelen.

Jtem binnen den Lande van Duvelant en soude Schepenen niet wille Zegelen eenen brieff na Paesschen daer sy de kennisse voor Paesschen of ontfangen hadden niet jegenstaende dat dien datum van dien brieve ware voor Paesschen et naer judica sumse aquet want die appensie van dien zegel naer Paesschen gedaen aen eenen brieff verleden ende geschreven voor Paesschen wort gereputeert gesegelt te syn voor Paesschen, want der tyt van de geschiedenisse des verlydens wort geschreven gereputeert ende te kennen gegeven by alle daten van brieven, maer niet de tyt van appensie van Zegelen, de tyt van der appensie wert niet te kennen gegeven, want het gebeurt dicwils dat eenen brieff lange geschreven is eer dat hy ghesegelt es.

ix. Van eenen taelspreker ter hooger Vierschare die geen eedt gedaen heeft.

Jtem yemant op die hooge Vierschare spreect die geen eedt gedaen heeft, gemerct dat sulcx gewesene es te gheschiene, ende dat die taelspreker daerom Schepenen Vonnisse gelastert soude hebben.

Jtem die hooch Schepenen wysen den Bailliu tot zyne prouene eer Litis contestacie geschiet is in 't principale hangende die declinatoire ende reserverende die

declinatorie aen hem. Actum est ter tyt toe dat die prouve gedaen sal wesen et hoc non protest fieri ut li- ... non procedatur ad testium receptionem vide sup hoc capitelem quid frequentur in dubiis eodem predicto titulo fallit 't zinnen cantant. de morte vel ... nerha absenta testium vt. t. eo. ti c predicto quod frequentur.

Jtem die Bailliu maeckt diewils syn heysch en conclusie zwaerder dan hy van rechts wege behoort te doen. Jtem dan mach men wel doen blycken met die Keuren en beschreve rechten dat die Bailliu *syn eysch* en conclusie qualick gedaen heeft waer by dat men behoort ontslegen te syn van den eysch ende conclusie qualick gemaeckt.

Jtem myn Heeren als is 't dat wy produceeren beschreven rechten, deselve en produceren wy niet dat wy by dien kennen naer haer teneur gecondempneert te syne maer alleenlick om te proberen dat die Bailliu qualick geeyscht ende geconcludeert heeft, want hadde den Bailiu syn conclusie sulcx genomen als wy hier thoonen, wy souden als dan een andere differentie geproponeert hebben die ons nu van geen noode es te proponeren.

De montetibus sup d positi sir anno xxxiij *Duvelandie*.

Van niet te mogen derven, van gisselinge te doene voor 's Heeren schult pachte ofte anders, van den tyt van vyne te admitteren, van den oncost een Jaer te vooren te leggen, van niet te mogen procureren. Vide alios prie abusq.

x. Van een gebroken ban wat men daer af den Heere gelt.

Jtem si quis peccuret loquendo absqz licentie petita non hoffenderet sententiam scabinorp sed, al te mandate scultitey. Want Schepenen wyssen hem simpelick Vierschare eq exeo ipse mandat vt nemo lottur absque eis licentus si quo loyt. absque & licentia peccat q eius de-

delectum themmiro. Een gebroken ban en men gelt den Heere daer af drie schellingen tournoyse.

xj. Van yemant te bedragen.

Jtem als yemant van een bedragen wert ende hy hem suueren wil soo vraecht den bedrager oft hy heeft daer van hooren couten openbaerlick ofte met bewimpelde woorden, Jtem of ghy dat op hem begeert hebt; Jtem of ghy sulcken werck met hem volbracht hebt.

xij. Wie een verleit vonnis verclaren sal als 't versocht wert.

Jtem een verleyt Vonnisse moeten de selve Schepenen kennen die verleyt hebben ende dat sal costen den genen die 't bekent begeert te hebben drie schellingen tournoys.

xiij. Een Exempel.

Jtem wie bestedet Mee te reeden in een Stove ende hy een sekeren tyt bespreect wanneer hy reeden wille, ende de Stoofmeester die Mee liete liggen over die besproken tyt onbereet, brande die Stove na den besproken tyt aff, is die Mede mede verbrant, die Stoofmeester zoude indien gevalle die gebrande Mee moeten betalen, redene es dese, want die gebrande Mee zoude voor 't perickel gevrocht ende gereet geweest hebben; maer waerder geen seker tyt geset of besproken om reeden, soo sal een ygelick syn schade dragen.

Aldus geprocedeert ende geprobeert in de gebrande Stove in Oost-Duvelant tusschen Anthonis Piersz. Stoofmeester ende Willem Bouwensz. huerlinck.

xiiij. Hoe men een kints Jaren met rechte maken mach.

Jtem die rechte Voocht doet indagen hem selven ende die twee Wedervoochden tegens dat Weeskint ende doettet op den dach opeysschen, ende opgeeyscht

zyn-

zynde, zeyt de rechte Voocht dattet kint bereyt staet syn dagen en mondige Jaren te maken ende dattet out genouch is, ende dit brengt aen Schepenen, ende Schepenen wysen voor recht, dat het Weeskint zweeren sal dattet syn Jaren ende dagen heeft volcomelick na syn beste wete, ende dattet dat van zyn Vader ofte Moeder ofte eenige van syn Ouders ofte outste Vrienden en magen dickwils heeft hooren seggen; Jtem dat zweert den Vader ofte Voocht den selven eet affirmativelick, dan zweeren die Wedervoochden dat zelve met clauzule dat zy anders niet en weten, ende voor dese eeden te Steeden ontfanck de Schoute xxvij groten, ende dit al gedaen wesende soo examineren Schepenen dat kint ende laten 't selve noch twee drie ofte vier Jaren Voochden ende Wedervoochden kiezen irrevocabele ende onwederroupelick onder wiens regeringe dat het Weeskint blyft den geattermineerden tyt als hy te vooren gedaen heeft. Ende en wilde dat kint uyt subornacie van yemant geen Voocht kiesen ofte geen Wedervoocht soo soude dat yemant rechtelick begeeren, het zy Voocht ofte Wedervoocht, ende als dan soude Schepenen by vermanen van den Rechter wyzen, naer wtwysen dat xxxj Art. dat tweede Capittel der Keure van Zeelant,

xv. Hoe men een Sterfhuys openen sal.

Jtem men opent een Sterfhuys met negen schellingen ende met rechte dat met drie Sondachse geboden, ende op den laetsten Sondach van drie soo worden gedaecht allen den genen die hem recht vermeten in 't voorn. Sterfhuys parthie jegens parthie, ende daer aff wert geleyt eenen dach van rechte in de weke, ende op den dach van rechte soo brengt dat de Schoutete aen Schepenen deur 't versoucken van parthie off Schepenen kennelick is datter drie Sondaechse geboden gedaen syn onvervallen achter een van al sulcken Sterfhuys

huys, ende op den lesten Sondach parthie jegens parthie gedaecht syn waer of dat nu een dach is van rechte, dat nu gedaen synde, soo brengt die Schout aen Schepenen deur versoucken van parthien zeggende aldus, off parthien seyt dese woorden selve. Gemerct datter drie Sondaechsche geboden gedaen syn ende parthie jegens parthie ghedaecht syn, ende gemerckt dat wy nu hebben eenen dach van rechte soo sullen wy gaen met ban ende bansrecht seggen wy ten huyse van N. onse maech laetse levende ende doot es geweest omme aldaer een ygelick te doene recht om syn recht. Item ten huyse off voor de deure commende soo seyt de Schoutete tot den Schepenen, ende ick segge gemerct dat wy overmits V Vonnisse gecommen syn alhier omme een ygelick recht te doen om syn recht, soo segge ick dat ick eenen ommevraech doen sal eenewerff anderwerff derdewerff of daer yemant recht begeert aen 't voorn. Sterffhuys, ende dat men allen den genen die Incomsten doen ende heur negen schellingen leggen ende dat Sterfhuys verborgen, van dat men in dit voorn. Sterffhuys ontfangen zal, ende alle andere die geen incompsten en doen en haer negen schellingen niet en leggen ende dat voorn. Sterffhuys niet en verborcht dat men wtbannen zal nu en ten eeuwigen dagen, off parthie mogen selve hier van propositie maken of relaes.

Dit Vonnis gedaen synde soo volcompt de Schout Schepenen Vonnisse doende eenen ommevraech als vooren verclaert, ende als dan leggen parthien ouer alle zyden haer negen schellingen ende doen alsoo haer incomste ende stellen borge, ende dit al volcomen zynde soo begeert parthie van den genen die in possessie van den voorn. Sterffhuyse gebleven is en die administratie gehadt heeft van dien eenen Inventary van den geheelen goede datter was in tyden als haer maech overleet Inschult ende wtschult ende dat binnen alsoo corten tyt als Schepenen recht duncken sal, dit geschiet zynde seyt

de

de Schotte N. V mane ick ende seggen dat wy gaen sullen met ban ende bans recht ten huyse van N. daer onse Vierschare eerst ghemaeckt is, ende aldaer eenen ygelicken recht doen wt den weke ban ofte uyt den Jaer gedynge. et finis pro prima vice. Jtem als men die geboden doet doen in een Sterff huys soo moet men altyts noemen den genen die begeert te openen; zulcx als men hem rechte schuldig es te bringene jegens haer parthie by namen den welcken men een wete behoort te doen.

xvj. Hoe ende aen wien ende waer men bestel doen mach.

Jtem op syn gront ende in syn huys mach een ygelick bestel doen voor penningen die de gront of thuys verdient heeft te weten voor pacht off huere ende van schulden voor andere saecken gesproten en mach men op syn gront of op syn huys geen bestel doen. Jtem voor vluchtige goeden mach men bestellen tot alle plaetsen ende goeden die om gereet gelt vercocht syn ende niet betaelt en worden.

Jtem dees penningen die men den gront off huyse schuldich is voor syn pacht ofte heure die wint inne den genen die recht voocht is van den *gront ofte huyse* ofte syn gemachtige.

xvij. Hoe lange die Rentmeesters Schootbouck zal gedueren.

Jtem dat Schotbouck van den Rentmeester wort autentyck gewesen een Jaer, 't welck Jaer wtwesende al dat daer in staet gereputeert voor Memorie, by den welcken men niemant achteren en mach tot betalinge ten ware dat sulcken Memorien geratificeert waren by hanteyckenen ofte confessien off by productien van getuygen.

xviij. Hoe men yemant dagen sal

uyt

uyt crachte van eenen na-
ban.

Item die yemant te borde doet uyt eenen Na-ban die moet hem te wete doen, ende al wint den aenlegger op den verweerder, die verweerder en gelt nochtans niet aen de costen van die Na ban off van die wete, want die aenlegger mochtet wt den eersten ban gedaen hebben, ende die versuymenisse is by den aenlegger geschiet en niet by den verweerder.

xix. Welcke Keure vooren gaen
sal in rechte.

Item van alle breucken die den Baillu eyscht wt die Keure van Zeelant, ofte Graeff Willems Keure, mach men oock besien wat daer aff geschreven staet in de nieuwe Keure van Duvelant, want seyt die Willekeure daer af moet syn voor al gaen, by dese reden, want Schepenen Jaerlycx met haren eedt sweeren de Willekeuren te onderhouden stadelick zonder condities, maer de Keure van Zeelant ende Graeff Willems Keure sweeren sy op conditie, te weten indien de Willekeure van zulcken saecken niet en tracteert, ergo by dese redenen ende dees navolgende principalick Nota of de Keure van Zeelant off Graeff Willems of die Willekeure van Duvelant vooren gaen sal in rechte.

Item die Keure van Zeelant zeyt int 't vierde Capittel in 't xvij Art. dat die Willekeure by Graeff Willem gegeven sal van waerde blyven also verder dese Keure daer niet inne en verandert; Ergo soo wil Hertogh Philippus by dese ordonnantie, dat de Keure van Zeelant sal in rechte gaen voor Graeff Willems Keure. Ende by dien dat die Grave gejonnen ende gegeven heeft den Heere van Duvelant volle macht ende authoriteyt omme te ordineren ende te statueren binnen den Lande van Duvelant al sulcke rechten als naer gelegentheyt ende Inclinatie van den Lan-

de

de ende Volcke van noode es. Hier wt blyckt dat de Heere van Duvelant mach ordineren syn rechten ongeconsidereert die Keure van Zeelant off Graeff Willems Keure, maer alleenlick geconsidereert die Inclinatie van den Lande ende Volcke, ende sal binnen den Lande van Duvelant op haer lieder Ambacht vast ende gestade wesen voor die Keure van Zeelant ende Graeff Willems Keure. Jtem dat die Willekeure voor die Keure van Zeelant gaet, ende daeromme exconsequentie voor Graeff Willems Keure, dat blyct genouch by 't seuenste Art. van de directie van de hooge Vierschare. Arguendo tamen abantorie. Soo moet die Keure van Zeelant gaen voor die Willekeure donec sommatie paret quia Dominus Duvelandia talia previlegia haberet ad ordinandum man propria vt premonte.

xx. Van yemant in rechte bringen van arbeyt ofte verteerde costen die buiten banne geseten is.

Exempel.

Jtem als men een die op 't Ambocht van Bottelandt woont wt een Sondaechs gebodt eyschen wil van arbeyt ofte van monteoste daer men geen brieven off bekentheyt of en heeft, so moet men den selven op 't groot Ambocht te bode stellen jegens hem en voorts jegens den Rechter van 's Heeren wegen doende parthie een wete rechtelick, maer wt den tyt van vyffue mach men op 't Ambacht van Bottelandt jegens den Inwoonders eysch maken van arbeyt en verteerde costen; insgelycx doet men in alle saecken daer den Heere eenich recht wt spruytende is, want de Schout in Bottelant en ontfangt geen breucken meer dan voor syn Vierschare vallen.

xxj. Wat recht den Verweerder

heeft

heeft daer parthie syn recht verliest.

Jtem als 't gebeurt dat den eysscher na veel dagen van rechten ende groote molestatie en costen 't sy ordinaris ofte extraordinaris gedaen, syn saecken laet dryven ende wt den rechte laet vallen, indien de Verweerder daer present is hy mach begeeren die saecke gevordert te hebben ofte den aenlegger te versteecken van de Instantie van hem gedaen ende gecondemneert te hebben in alle costen ordinaris en extraordinaris gedaen. Jtem costen gedaen den procureur syn rechtelicke costen in allen Hoven. Quo ad taxam procuratoribus Impositam Ideo si quis vlt taxam procuratoribus remunerarent nihil detali remuneratione, rehaberet. Ofte den Verweerder mochte protesteren van syn costen gedaen in de presentie van Schepenen den aenlegger uyt een Sondachs geboot in Rechte en eysschen syn costen als vooren, want syn sake es met de protestatie Schepenen bekent gemaeckt, en van alle bekende saken mach men alle Sondaghe recht begeeren.

xxij. Hoe men de verleide Vonnissen verleggen sal ende wanneer.

Jtem alle verleide Vonnissen mogen worden in plaetse van de Vierschare verleyt en blyven in rechte ten versoucke van parthie, en oock van den Schoutate, maer in den tyt van den vyue moet men die verleide Vonnisse verleggen off sy vallen uyt den rechte. Jtem parthien mogen haere Vonnisse doen verleggen in den tyt van vyue voor dat Jaer gedinck en op andere tyden binnen der Vierschare tot haer believte na ouden haercommen tot Nieuwerkercke in Oosterlant.

xxiij. Hoe ende tot wat tyde men wt Costuyme over segelinge neempt.

V Jtem

Item gelyck men voor Paesschen van verleide Vonnisse over segelinge neemt, alfo mach men oock overzegelheit nemen van submissien die voor Paesschen niet getermineert en worden, om die toecommende Schepenen daer van dier waerheyt te vertoonen ende om die keersluyden te mogen eysschen in rechte in Duvelant.

xxiij. Van eenen duysteren coop.

Item men hout hier voor een Vsantie wanneer eenen duysteren coop in 't licht gebracht wort, dat een ygelick naest heeft ofte dat hy dat heeft doen doen ofte niet om kennisse daer of te hebben.

xxv. Hoe men pandinge voeren sal, als 't so verre geprocedeert es.

Item als 't geprocedeert es tot het pandene toe wert de schult bekent, soo en behoufst men het met eede niet te verclaren, maer dat sal men doen als men daer toe gewesen es, in gevalle dat den genen die den schult betalen moet 't selve niet en erkent, off daer niet en is sal den eysscher syn eysch by toelaten van Schepenen mogen stercken, maer den Rechter doet eersten ommevraech by Vonnisse van Schepenen off parthie off yemant van synent wegen sy off niet enderwerff, anderwerff, derdewerff ende als dan de schult gesterckt es met eede, off bekent, ende men wil panden soo is de geleede van der pandinge ix gr. vls. ende eenen groote den Secretaris van den Satynge te teeckenen. Item als men dan aen perceelen gepant heeft dan men machtich is te lossen, soo mach men met syn gelt daer vooren ingaen ende lossen die gepande goeden naer wtwysen den pant-brieff.

xxvj. Van der Nachten in te laten gaen 't welck men by dese redenen niet behoort te doen.

Item die Keure van Zeelant zeyt in 't eerste Capittel

in

In 't xxxix ende xliij Art, dat die gepande veerthien dagen sal hebben 't synen voordeele loopende, of hy zyn pandinge wil lossen off hy die wil laten gaen zoo die gepant es ende by Schepenen gesaet nu is 't van noode dat die gepande weten moet wat hem aff gepant es, ende voor hoe veele dattet gepande goet by Schepenen gesaet es, moet ergo in syn presentie geschien, maer willen zy haer Nachten in laten gaen ende commen daer na heymelick panden alsoo dat die gepande niet en weet wat hem affgepandt es ofte voor hoe veele dat syn goet gesaet es, so behoort men die gepande by den Clerck die Inthimatie te doene wat goet hem affgepandt es, voor hoe vele dat syn gepant goet gesaet es, en na die Inthimatie by den Clerck gedaen beginnen syn veerthien nachten in te gaen, ende wat also niet en geschiet dat geschiet qualick wanttet tot bedroch van parthie geschiet es, ende hem heymelick ende op heymelicke zaken en mach men hem niet beraden off hy syn pandinge lossen wil ofte niet. Jtem want Schepenen met Vonnisse wyzen, dat die nachten ingaen sullen ende dat wanneer die actoor comt metten Schout en drie Schepenen binnen syn nachten dat hy sal hebben recht. Is hier omme van noode dat die actoor den Verweerdere een Inthimatie ofte wete doen sal ofte doen doen omme syn goet te hooren panden en zaten, en als dan van die zatinge af zullen en behooren in te gaen den Verweerders veerthien nachten.

Jtem van pandinge te weygeren ofte ongebruyct te maken seyt de Willekeure in geen van heure artyclen, maer Graeff Willems spreekt daer aff in 't xv, xvj en xxv Art. ende die Keure van Zeelant in 't derde Capittel xxxj Art., maer de Willekeure zeyt van gepant goet te helpen vluchten in haer lv. Articul.

xxvij. Hoe ende wanneer men pandinge te bode stellen sal.

Jtem als men gepant is soo mach men binnen de veerthien

dien nachten de pandinge te bode stellen sonder par-thie eenich weete te doen doene, ten ware off hy buy-ten den banne woonde daer die pandinge gedaen es, en als die nachten ommegecommen syn so mach men die pandinge ooek te bode en in rechte bringen en bly-ven dan noch in possessie, maer parthie moet dan een wete hebben al es hy binnen den banne geseten, want men naer veerthien nachten syn pandinge schuldich is in rechte te wachten sonder wete naer oud haercommen ende costuyme.

xxviij. Van offproppinge van huy-sen.

Jtem heeft men een huys gepant zoo doet men als van den erve ende men begeert 't Sondaechs te ban ty-de syn offproppinge te doen op den dach van rechte in de weke zoo comt parthie voor de Vierschare en seyt Heer Schout ick hebbe en Sondage te bantyde myn off-proppinge begeert maer wtwysen myn pandinge ende ick begeere dat ghy opstaet met ban- ende bans-recht en dat ghy sult gaen ten huyse daer ick om gepant hebbe om myn offproppinge te doen sulcx als 't naer recht behoort en ick legge myn negen schellingen, dat ge-daen wesende soo begeert men die offproppinge gesegelt.

xxix. Hoe men Steenen by den Duysent gepant voeren zal.

Jtem als men eenige pandinge doet aen huysen te weten Steenen by den Duysent het sy aen eenen gevel ofte zyt-weege, en als die pandinge volstaen es, dan sal men den Schoutete bidden om oorloff om syn pandinge te halen en of te breken, ende indien den Schout dat wey-gert so sal men den Schouteete 't Sondachs te bantyde daeromme innedagen en begeeren op den dach van rech-te syn pandinge te halen ende of te breecken, of dat de Schoutete off Ambachtsheeren de pandinghe houden sal, geven den clager syn gelt, off dat dese pandinge voorseyt den Schoutate oft Ambachtsheeren hebben sal

tot

der schattinge van Schepenen, wil hy dat niet doen, men mach als dan den Pluymgrave zynden om zyn pandinge, en den Heere en can dan op het niet winnen.

xxx. Van affproppinge aen Landt.

Jtem moet een gesworen Lantmeeter syn pantbrief geven, ende dan gaet den Lantmeter calcuren hoe verre dat die pandinge ende die erve gaet en hy geeft daer af syn hantteycken ende als dan soo comt men te bantyde ende men begeert al sulcken affproppinge te bode te setten jegens syn prochie, ende op den dach van Rechte begeert men opgeeyscht te hebben, ende men seyt dat Schepenen schuldich syn te declareren al sulcks ofproppinge naer wtwysen syn pandinge gedaen goet en deuchdelick, 't welck alfso gedaen wort, en dan neemt men die Sententie van die ofproppinge bezegelt.

xxxj. Hoe men procederen sal als men aen goede gepant heeft die noch meer gepant zyn 't sy van huysen oft anders.

Jtem als yemant gepant heeft aen huysen daer aen ghepant es met ouder brieven, en sy haer affproppinge niet gedaen en hebben ofte doen en willen, soo sal den genen die syn pandinge gedaen heeft met een jongere brieff allen den genen in doen dagen 't Sondaechs te ban tyde die daer aen gepant hebben omme haer afproppinge te doen ende begeeren op den dach van rechte van den Schoutete dat hy se daer op roupen sal omme haer affproppings te doen ende haer negen schellingen te leggen waer by haer lieder pandinghe den opganck ende den afganck zoude mogen schuwen ende oft by aldien dat den genen die daer gepant hebben, op den dach van Rechte niet en compareren en haer afproppinge niet doen en willen ende haer negen schellingen niet en leggen, zoo sal den genen die syn afpropinge doen wil voor elcke parthie

 die

die aen dat huys gepant hebben also veele alsser en, also menich negen schellingen leggen en geven die den Schoutate als Heere en begeeren aen hem dat hy van 's Heeren wegen die afproppinge doe voor den onwilligen ende dan mach hy syn afproppinge doen, ende alle die oncosten zal men brengen op goets cost van den genen die daer gepant wert. Nota. dit is gevseert ter Nieuwerkercke in Duvelant voor die van Bottelant.

xxxij. Pro Memorie.

Jtem van Veehten spreeckt de Keure van Zeelant in 't ij Cap. xlj Art.

Jtem dat alle Ambachtsheeren boeten moghen maken tot thien pont toe spreect die generale Prevelegie van Hollant, Zeelant en Vrieslant in 't xlvj Art.

Jtem van in 's Heeren Visscherien te visschen ofte in iemants bogaerden sonder consent yet te halen is de boete van thien pont. Soect in 't derde Cap. der Keure van Zeelant in 't xxvj Art.

Jtem van thiendebaer goet te ontvoeren zonder wete is oock de boete van thien pont, souct de Keure van Zeelant in 't derde Cap. xxxvj Art.

Jtem dat die bevonden wert te meten met quade ofte wanne-maten es de boete van drie pont ziet Keure van Zeelant derde Cap. xlij Art.

xxxiij. Van des Ambachtsheeren hooge Vierschare.

Jtem wy en hebben geen hooge Vierschare dan na wtwysen de Keure van Zeelant in 't eerste Cap. in 't j, ij, iij, iiij, v ende zeste Art.

xxxiiij. Hoe men in Rechte een geestelick een waerlick man en Vrouwe eedt steden sal.

Jtem een Schoutate mach een Priester ofte een geeste-

gelick man wel den eedt Steeden tot aen dese naer volgende woorden perentese getoogen dese, soo moet V Godt helpen. Dese voorseyde woorden als besluyt van den eedt moet den Pastoor of eenen Priester zeggen, ergo en mach geen Priester voor den waerlicken Rechter eedt doen, dan ter præsentie van eene Priester, en als een Priester eedt ghestelt wert moet hy syn rechter hant plat leggen op syn borst.

Jtem een Schoutete mach een waerlick man eenen volcommen eedt steeden, en oock een waerlicke Vrouwe, maer als een man den eedt wert gestaeft moet hy syn twée voorste vyngeren van zynder rechter hant opheffen, maer een Vrouwe lacht haer hant op de borst gelyck als een Priester.

xxxv. Welcke quaetdoenders niet vry en syn op 't kerckhoff.

Jtem kerckroovers, byeroovers, ackerroovers, moordenaers, brantstichters, Vrouwen-vercrachters, Overspeelders, maechden schoffierders, dootslagers, dieven die crachtelinge yet steelen ofte nemen, en voort den genen die alvallens quaet doen in der kercke ofte in 't kerckhoff.

2 A.

Brief van Hertog Willem van Beyeren, waar by die bekragtigd alle de Giften die Heer Claas van Borsele voortyds verkregen hadt.

24 Maart 1394.

Willem van Beyeren van Henegouwen van Hollant bi der genaden Gods Grave van Oisteruant. Doen cont allen luden, dat wy om zunderlinge gunst ende liefte die wy draghen tot onsen lieuen ende getrouwen Heeren Clais van Borsselen Heeren Aelbrecht Soen Heer

van Brugdam Rentmeester van bewesterschelt in Zeelant, ende om menighen trouwen dienste wille die hi ons gedaen heeft ende noch doen sal, ghecomfirmeert hebben ende confirmeren alle alsulcke brieue van wat zaken dat si houdende syn als hy tot desen daghe toe vercreghen heeft van onsen lieuen ghenadighen Heer ende Vader van Hollant; Ende gelouen in goeden trouwen voer ons en voir onsen nacomelinghen hem ende sinen nacomelinghen die vaste en ghestade te houden ende te doen houden sonder enich verbreken. In oirconden desen brieue besegheit mit onsen seghele ghegeuen tot Middelburch up ten xxiiij daeh in Mairte in 't jaer ons Heeren M. cce. vier ende 't neghentich na den loop des Hoofs van Hollant. Onder uit hangd een gebroken Zegel in groen was, Zynde dese na de Originele gecopieert die een eygedom was van wylen Paulus Ewaldus van de Perre Heer der Vier bannen van Duivelandt.

& B.

Hertog Albrecht geeft aan Heer Claes van Borsfele Heer Aelbrechts zone alle de *aanwassen* buiten en binnen Dyks aan *Duyveland* vallende, *Zee-vonden* en *onbeheerde goederen*; Item het berechten van alle misdaden aldaer, uitgenomen *Doodslag* en *Vredebrake*, ook vermocht den Heer aan te stellen *Dykgraaf* en *Gesworens*.

Anno 1392.

Aelbrecht bi der gracien Gods ghenade Palentsgraeuen op te Ryn Hertoghe in Beyeren, Graue van Henegouwe van Hollant ende Zeelant ende heer van Vrye-

se-

selant. Doen cont alle luden dat wy ghegeuen ende vercoft hebben geuen ende vercoepen met desen brieue, voor ons ende voer onse nacomelingen onse lieue ende getrouwen heer Claeys van Borcelen heer aelbrechts sone ende synen nacomelingen tot eenen onuersterueliçken ersleen als hy syn Ambochten ende goeden in Duuelant van ons heeft, alle die schaenisse ende vervallen dien binnen den Lande ende Heerlicheyt van Duuelant buiten des Dicks op den Dick of daer binnen veruallen moghen ende verschynen; dat is te weten dat onse trouwe voorsz. ende synen nacomelinghen hebben sullen ende berechten met horen mannen ende Scepenen alle broken misdaden ende vervallen, die van desen daghe voort al daer verschinen sullen, het si Zeevonde, van bestornenisse van basterden goeden, van Dieuelicke goeden ende broken daer af roerende, ende van alle andere ongestrandeliken broken die in der voorsz. Heerlicheyt van den Lande van Duuelant emmermeer verschynen ende vervallen moeghen ende si of hoer Dyenaers sullen die brokeninghe ende misdadighe bedwynghen ende vanghen ende die boete daer of in wynnen mit horen mannen ende Schepenen ende soewes profyt ende oerbaer hier of verschynen en comen sal, sal onser getrouwe Vorsz, ende syne naecomelinghen hebben houden ende ghebruycken tot eewighen daghen gelyc andere haer vry eyghen goede, sonder daer aen jeghen ons of onsen naçomelingen te brueke of te misdoen in eenigher wys, behoudeliç ons ende onsen nacomelinghe onse scot, bede ende diensten in onsen heerwarden ende sulke bruken als ons daer verschynen sullen van Dootslagen ende Vrebrake die wy an ons houden. Vort soen sullen wy noch onsen nacomelinghen noch niemant van onsen weghen binnen der vorsz. Heerlicheyt van Duuelant buten des Dicks op den Dick of de binnen stellen Dyckgrauen roncke of ander Dienaers alle mael setten onsen ghetrouwe vorsz. ende syne nacomelinghe die vorsz. Diensluden laten setten tot horen wyle als hem ghenuechghen sal sonder ons des te bewinden of daer in jeghen ons te misdoene in eenigher manieren wyen si daer in setten sullen ghelouen wye voer ons ende voer onse nacomelinghen dair in houde ende te stercken gelyc oft hem van onsen weghe bevolen waert, ende hier voer heb-

den wy ontfaen by hande van onsen ghetrouwe Thresorier Philips van den Dorp die ons goede bewysingh of doen sal. Gedaen in 't Jaer ons Heeren Duyst drie houdert tweentneghentich. Naar een gelyktydighe Copie by, na door ouderdom vergaan, ter Griffie van Vere.

2 C.

Hoe ende waarom Adriaen de Smit en Pieter Bot gevangen waren, blykt uit het Mandement van den Hove enz.

lesten February 1525.

Jan Willems Dierickx Bailliu van Duvelant wt grooten haet ende nyt heeft beclaecht voor den Heere van Beveren eenen Adriaen Jansz. Smidt, ende eenen Pieter Jansz. Bot, ende den voorn. Jan Willemsz. hadde den voorsz. Adriaen ende Pieter met groote valscheyt ene valschen tuygen voor den Heere van Beveren vermaeckt, also dat door bevel van den Heer van Beueren den Bailliu die voorsz. Adriaen de Smit ende Pieter Bodt in Duvelant gevangen heeft ende by nachte ter Vere ghevoert by den voorsz. Heere van Beueren daer sy sevenendertich weken gevangen lagen, ende daer hebben dese gevangenen dickwils aen myn Heere van Beueren geroupen ende gebeden omme administratie van Justitie, 't welck hen lieden ten laetsten geschiet is. Ende den voorseyden Pieter considererende dat onbehoorlick faueur dat de Schepenen van der Veere hadden tot mynen Heere van Beueren voorseyt, heeft op een kerkhoff ghesprongen ende van dane getogen by nachte wt den Lande van Walcheren naer 't hooge hoff, en heeft by een Mandament Schepenen van der Vere de hant gesloten, den Bailliu van Duvelant als apprehender, ende den Schout van der Vere als cauzeerder, ende myn Heere van Beueren met hem gevoucht, verdachvaert in den Hage in 't Hoff van Hollant; alwaer op myn Heere van Beueren allegeerde voor recht, dat de Pieter Bodt weder schuldich ware te commen in de Vangenisse by synen gesellen daer hy wtgeloopen hadde, ende dat myn Heere als dan in den Hage zoude proecederen naer recht. Daer op Pieter Bodt sey-

seyde, dat niemant schuldich is gevangen te blyven onder syn parthie, dat de gevangenisse ondeuchdelick was, gemerckt dat sy van Beoosterschelt wt een goede plaetse van Justitie gevoert waren in Bewesterschelt, 't welck is tegens de Keure van Zeelant uit xij Art. in 't eerste Cap. 't welck also niet en behoorde in prejudicie slans van Duvelant ende previlegie van dien, waer by die gevangenisse ende rechtvorderynge tot der Vere gedaen van onweerde is, ende ondeuchdelicke zaken en behoort men niet te admitteren, maer is 't alsoo dat men vint by der waarheyt dat men schuldich es gevangen te gane naer 't blicken van der delicten wy gedaen souden hebben soo ons parthie seyt, soo behooren wy gevangen te blyven onder de Juge ende ter plaetsen daer onse Justitie geschiet. Ende wort geappoincteert, dat hy uit een vangenisse geloopen was, ende Adriaen de Smidt uyt de vangenisse ter Vere halen sal en hier brengen sal in den Hage. 'T welck als volcommen wort en als doen voorts procederende so hebben Adriaen ende Pieter geseyt hoe dat waer es, dat de Bailliu van Duvelant hem lieden by synen gesworen bode rechtelich te rechte op de hooge Vierschare ontboden hadde binnen Duvelant, ende wy lieden te rechte commende op Swaenburch, soo syn daer wt diverse heymelicke plaetsen Serganten gesprongen ons apprehenderende als roovers en dieven, ende hebben ons binnen der nacht uyt den Lande van Duvelant gevoert ter Vere, in myns Heeren van Beuerens huys voorsz. daer wy xxxvij weken gevangen gelegen hebben, en hebben aldaer tot willen van myn Heere van Beueren voorseyt te rechte moeten staen niet jegenstaende dat Vere geen competente plaetse, noch die Schepenen geen competente Jugen en waren, ende aldus syn wy schamele gevangen buyten order ende Justitie ende jegens de Keure van Zeelant ende recht, gecommen tot groote ondeuchdelicken costen, ende wy begeeren hier van die gevangenisse te Vere en de rechtvorderinge aldaer geschiet afgedaen te hebben, ende den Bailliu van Duvelant, den Schout van der Vere ende den Heere Beueren gecondemneert te hebben in allen costen tot deser tyt toe van ons gedaen, en willen ons voorseyt parthien op ons rechtelick eysch maken voor V Lieden mogende Heeren als voor ons ghecom

competente Rechteren, dat men daer toe hem lieden dach beteekene sal omme te commen in 't principael; den voorsz. Heer van Beueren met zyn adherenten contrarie sustinerende ende wort gewesen voor recht segt forma Senterte. Dat men van dese Sententie gepronunchieert by den Hove van Hollant tusschen Pieter Jansfz. Bodt, en Adriaen Jansfz. Smidt gevangen Impetranten in rauw actie aen d'een zyde, en Jan Willem Dierickx Baillin van Duvelant, Thomas Jacobsz. Schout van der Vere gedaechden, mitsgaders de Heere van Beueren als Heere van Duvelant met hem lieden gevoucht aen d'ander zyde.

'T voorseyde Hoff met rypen deliberatie van Rade doorgesien ende overwogen hebbende alle het gene dat ter materie dienende in den naem ende van wegen deez gecoren Keysers van Roomen Coninck van Germanien, van Castillien, Grave van Hollant, Zeelant, Vrieslant, Condempneert den gedaechden en gevouchden die gevangenisse binnen der Stadt van der Vere met datter navolcht aen de Impetranten gedaen costeloos ende schadeloos af te doene, mits dat die selve Impetranten cautie stellen zullen ter somme van Duysent guldens, om voor desen Hove te rechte te stane achtervolgende heur presentatie; Ende verclaert noch dat de voorseyde gedaechde ende gevouchde al sulcken actie als sy pretenderen te hebben jegens de Impetranten sullen mogen instituëren voor desen Hove, hem lieden daer toe dach beteyckenende van maendach naestcommende in veerthien dagen, tot welcken dage die voornoemde Impetranten gehouden sullen wesen te compareren in persoone Injungerende den Procureur Generael te bewaren 't recht van der Keyserlycke Majesteyt ende condempneert voorts den selven gedaechden ende gevouchten in de costen van deser Instantie ter taxatie ende moderatie van den voorseyden Hove. Gedaen in den Hage by mynen heere den President Heer Gerrit van Assendelft, mr. Jan Duuenvoorde, Jaspert Lievens, Huyge van Assendelft en Maerten van Naerden Raetsluyden van Hollant, ende gepronunchieert den laetsten dach van Februario anno xv^{c}. xxv. Stilo Curie Hollandie. In kennise van my ende was onderteyckent aldus. Maelseyck.

Item desen voorseiden Pieter Bodt was na desen noch we-

weder gevangen alhier ter Nieuwerkercke van Adolph van Haemste in dien tyt Baillu van Duvelant; ende wert gevangen alhier ter Nieuwerkercke op 't hooge huys in gebannder Vierschare op den vierden Septembrie anno xvc. Lvj ende lach ghevangen omtrent een half Jaer.

2 D.

Octroy waar by aan de Stad Zierickzee de Ruych-plate in Eeuwige Erfpacht word uitgegeven. 8 December 1581.

Die Gecommitteerde Raden van de Staten 't Landts ende Graeffelyckheyts van Zeelant. Alsoo Burgemeesteren Schepenen ende Raden der Stede Zierikzee, ons hebben verthoont, hoe dat de Dycken van den Lande van Schouwen in den Jare vyff en 't seuentich in den beginne van de belegeringe der voorsz. Stede, by den Gouverneur ende Capteyn van zyne Princelyke Excellentie tot twee diversche plaetsen aen de Noortzyde der seluer Stede deurgesteken synde, een langer en vehemente intreck van Vloede ende vuytval van Ebbe in ende uyt den seluen Lande vloeyende in het Dyckwater der voorsz. Stede gecauseert ende gebracht hebben zoo vele vuylen ende ondiepten, dat deselve Stadt bycans ende qualick is frequentabel, ende by nyemandt besocht can worden dan by de Schippers op den seluen vaert costumelyck synde, streckende t selve nyet alleenlyck tot groote schade ende bederffenisse der voorsz. Stede ende Ingesetenen van dien, maer oock tot groot ongemack ende incommoditeyt van alle circumvoisine Steden ende Landen die de zelue vaert vele plegen te gebruycken, zulcx dat zy genegen wesende omme by alle mogelycke middelen tot soulagement van hare Stede ende burgeren (zoo zeer deur de voorsz. belegeringe ende deursteken van Dycken bedorffuen synde, als eenen yegelicken notoir is) hier inne te versien met vuytsteken ende leggen van diversche Ryshoofden ende Dammen, zulcx zy alreede tusschen 't Gors van Bettewaerde ende Ruychplate begonnen hadden te doen; daer by zy merckelick proffyt waren gevoelende, versochte haer tot effect van 't gunt voorsz. is

ver-

vergunt te worden in een eeuwige Erffpacht de voorsz. Ruychplate aencomende de Coninckliche Majesteyt, die zy tegenwoordelyck in pacht hadden den tyt van veerthien Jaeren voor elff schellingen 't sjaers, om op ende aen de voorsz. Ruychplate tot beclemminge van de Stroomen te mogen leggen ende vuytsteken al sulcke hooffden ende dammen als zy tot verbeteringe van haer Diep noodich souden beuinden, mitsgaders zoo zy verhoipten door al sulcke Dammen en Ryshooffden die eene groote somme alreede 'gecost hadden ende noch costen souden, de voorsz. Ruychplate merckelick te verbeteren, deselue voor eenen redelycke pacht eeuwelyck ende erffelyck te mogen gebruycken. D welck al 't samen ouergemerckt, ende hier gehadt het advys van den Rentmeester Beoosterschelt Tristram Ihane, genegen wesende ter petitie van de voorsz. van Zierikzee ende verbeteringe van haer Dick, neeringe ende welvaren, regard nemende op de cleyne weerde die de selue Ruychplate jegenwoordig weerdich is, als hebbende de voorleden Jaeren tot nu toe nyet meer gegouden dan veerthyen grooten vlems, hebbende den pachter van dien (mits d'ongelegentheyt der seluer) geen genut ende proffyt daer vooren gehadt, tot dat de voorsz. van Zierickzee de selue van nieuws innegepacht hebbende voor elff schellingen 't sjaers, eenen grooten ende langen Dam daer aen geleyt hebben die haer wel acht hondert guldens (zoo zy verclaren) gecost heeft, mitsgaders oock ten opsiene van de groote ende excessiue costen door die voorsz. van Zierikzee al noch sullen moeten leggen, daer deur de selue Ruychplate soude mogen commen te verbeteren. Soo is 't, dat om redenen ende ten respecte hier voren in 't lange verhaelt, om geensints te verachteren de voorsz. Stede van Zierikzee neeringe ende welvaren, d welck zy deur beter Diep souden mogen gecrygen, naer voorgaende communicatie mette voorsz. van Zierikzee daer op gehouden, ende achtervolgende den advyse van den Rentmeester Beoosterschelt voorsz. de selue hebben Vuytgegeuen ende gegunt, Vuytgeuen ende vergunnen by desen in eenen eeuwigen Erfpacht de voorsz. Ruychplate streckende zoo wydt ende zoo breet ende tusschen al sulcke Lantmerken, als die in de Rekeninge van de Domeynen by den Rentmeester Ihane lest gedaen, bekent

kent staen, eeuwelick ende erffelick te mogen besitten ende gebruycken voor al sulcken pacht als hier na volcht, te wetene naer het expireren van de voorsz. veerthyen Jaren, dat de selue van Ziericzee de voorsz. Ruychplate in pacht hebben voor elff schellingen grooten 's jaers, sullen de selue betalen de somme van negen Carolus guldens 't sjaers van veertien grooten vls. een gulden, ter tyt ende zoo lange de selue metten zeewater gemeyn sal liggen, ende zoo deur Gods genade de selue Ruychplate ofte 't meestendeel van dien, soude mogen vuytten zoute in 't versch bedyckt worden, sullende de voorsz. van Zierikzee gehouden syn als dan te betalen alle half Meerte, als men gewoonlick is alle gorsspachten te betaelen, blyuende de voorsz. Ruychplate ende gront van dien tot eenen eeuwigen Erffpacht wel ende getrouwelick te betaelen. Aldus gedaen in 't Hoff van Zeelant tot Middelburch onder den Zegel ter saecken van de Staten voorn. den viij Decembris in 't Jaer ons Heeren Duysent vyff hondert ende een en tachentich. was onderteekend. P. Rycke.

2 E.

Brieff waar by Hertog Albrecht verklaard, al de Ambachten, Tienden enz. die Heer Claes van Borsselen Heer Albrechtszoon in Duyveland hadde, goede onversterffelycke Erfleenen te zyn.

19 Maart 1392.

Aelbrecht by Goids genade Palensgraue op ten Ryn Hertoge in Beyeren Graue van Henegouwe van Hollant van Zeelant ende Heer van Vrieslant. Doen cond allen luyden. Want wy Heer Clais van Borsselen Ridder Heeren Aelbrechts zone al sulcke gracie gedaen hebben, dat wy hem gegeuen hebben voir ons ende voir onsen nacomelinge, dat alle alsulc Ambocht ende Ambochts gevolge, tienden ende Vutdycken ende alle ander goeden die hy heeft in Duuelant, komen ende eruen sullen vp zyn Dochteren alsoe wael als op zyn zonen of dat zake waere dat hy gheen zonen en liete in zynen les-

leuen leue, gelyckwys al die brieuen begrypen die hy dair of heeft. Soe hebben wy om menighen trouwen dienste die Heer Clais voirsz. ons gedaen heeft ende ons oft God wil nogh doen sal, hun vorder ende meer gracien gedaen ende hebben hem gegeuen ende verleent, geuen ende verlenen met desen opene brieue, alle alsulcke Ambochts ende Ambochts-gevolge tienden ende vutdycken ende oic alle andere goeden die hy nu ter tyt liggende heeft in Duuelant of hier namaels vercrygen mach, aldair te houden van ons ende van onsen nacomelingen Heer Claes voirsz. ende zyne nacomelingen ten onuersterflicke erfleene van zynen liue comende ende ymmer die jongher Zone voir die ouwer Dochter te ghane, ende die voerder hant te hebbene an den goeden voirsz. In oirconden desen brieue bezegelt met onsen Zegelen Gegeuen in Middelburch vp ten xix dach in Maerte in 't Jaer ons Heeren duyst CCC twee ende 't negentich na den loop van onsen Hove.

Naar eene oude ende gelyktydige copie ter Griffie van Vere.

2 F.

Octroy dat die van den Raad te Zierikzee ordineren muegen den Dykgrave van Poort-Ambacht.

1 December 1445.

Philips by der gratien Gods Hertoghe van Bourgoingne van Lotharingen van Brabandt ende van Limburgh, Grave van Vlaenderen van Arthoys van Bourgongen, Palatyn van Henegouwe van Hollandt van Zeelandt ende van Namen, Marckgraesue des heylicxs Rycx Heer van Vryeslant van Salins ende van Mechelen. Doen condt allen Luyden, dat wy om die weluaert ende gemeyn oirbaer ons Lants van Schouwen, ende vp dat die Dyckaetge van Quaelambocht voort aen geregiert ende bewaert wesen mach deuchdelick tot onsser ende des Lants eere ende proffyt, ende oick om menigen getrouwen dienste wille die ons onsse getrouwe Stede van Ziericzee gedaen heeft in menigher manieren, der zelue onsser Stede gegunt belyeft ende geconsenteert hebben, gunnen ende consenteren mits desen brieue voor

ons

ons ende onssen naercommelingen Grauen ofte Grauinnen van Hollant ende van Zeelant, dat zy van nv voort aen tot alre tyt als hem goedt ende nutte ende oirbair duncken zal, zullen mogen kyessen noemen ende ons presenteren eenen goeden notabelen man, om Dyckgraue te wesen in der voirsz. Dyckaetge van Quaelambocht, om die wel ende getrouwelick te regieren ende te bewaren, welken man, alzoe by onsser Stede genoemt ende gepresenteert om Dyckgraue te wesen, Wy of onssen naecommelingen mit onsse brieuen confirmeren zullen vp dat hy daer toe nut ende bequamelick es, alzoe menichwerf als wy des van hen vermaent wesen zullen, zonder daer tegens te doene in enygher wys; ende want wy voor ons ende onssen naecommelingen voirsz. dese gelofte ende voorwaerde vast gestade ende onverbroken willen hebben ende gehouden. Soe hebben wy desen brief bezegelt mit onssen Zeghel hier aen gehangen. Gegeuen vp onssen houe in den Haege vp den eersten dagh in Decembri in 't Jaer ons Heeren 1445. Buiten op de ploye stont gescreuen. By mynen Heere den Hertoge ende onderteyckent Lenny.

Gecollationeert tegens gelycke copie en bevonden te accorderen en was onderteyckent by Job Claes Yemansz. Geteekend Cornelis Claesz.

2 G.

Commissie van den Prince Stadhouder op *Ieman Rochus Brouwer*, als Dykgrave van Quael-Ambacht.

16 Augustus 1583.

Wilhelm by den Gratien Gods Prince van Orangien enz. — Allen den genen die deze tegenwoordige sien ofte hooren lesen sullen saluyt! Van wegen den heer Burchmeester, Scepenen ende Raeden der Stede van Zierickzee es ons verthoont geweest, hoe dat wt crachte van seker preuilegie der seluer Stede verleent by wylen loffelycken gedachtenisse den Hertoge Philips van

Bourgoingien, hen lieden geoorloefft es 't allen tyden als 't hen goet, nut en oirbair dunct, ons te nomineren en presenteren eenen goeden ende notabelen persoon om Dyckgraue van Quaem-Ambocht 't welck men nu Poort-Ambacht heet, te wesene, en want 't selue Dyckgraefschap tegenwoordelycken vaceert by den ouerlyden van wylen Pieter Yemansz; Soo hebben sy lieden naervolgende 't voorsz. priuilegie, ons daer toe genomineert ende gepresenteert Ieman Rochusz: Brouwer, die sy daer toe nut ende bequaem kennen, ons ootmoedelyck biddende, hem daer toe te doen expedieren onse behoorlycke brieue van Commisie daer toe dienende.

Doen te wetene, dat hebbende nominatie voor bequaem, ende om 't goet aen bringen ons gedaen van den persoon des voorsz. Ieman Rochusz: Brouwer, ende van syne clouckheyt, nutheyt en ervaerentheyt, wy den seluen volcommelyck betrouwende zynder getrouwicheyt ende goede ernsticheyt, hebben onthouden gestelt en gecommitteert, onthouden stellen en committeren by desen in den voorsz. staet ende officie van Dyckgraue van Quael-Ambacht, nu ter tyt genaemps Poort-Ambacht d welck de voorsz. Pieter Yemansz. te houden plach; gheuende den voorsz. Ieman Rochusz. volcommen macht auctoriteyt en sonderlinge beuel, 't selue Dyckgraefschap voortaen te houden exerceren ende bedienen; 't recht van den Dycke te bewaren ende besorgen tot reparatie van dien ernstelyck te verstaen ende te versiene tot slants gemeene weluaert, naervolgende de Keuren, Statuten ende Ordonnantien daer op gemaect, ende die in toecommende tyt gemaeckt sullen werden; Recht, Wet en Justicie te doene ende 't administreren allen den genen die 't aen hem begeeren sullen in saecken 't zynder kennisse behoorende, ende voorts generalyck te doene al 't gene dat een goet en getrouwe Dyckgraue voorsz. schuldich es en behoort te doene, totten eeren, rechten, baten, profyten en emolumenten daer toe staende ende behoorende, soo lange als 't ons gelieuen zal. Waer op, ende van hem wel ende getrouwelyck daer inne te quyten, de voorn. Ieman Rochusz. gehouden wort den behoorlycken eedt te doene in handen van de Gecommitteerde Raeden van

de

de Staeten slants en Graeffelykheyt van Zeelant, ende dese jegenwoordige hun te presenteren, om by den selnen geregistreert te werden naer behooren. Versoucken daaromme, en des nyet te min amptshaluen gebieden en beuelen denseluen Gecommitteerde Raeden ende allen anderen Justicieren en Officieren dien 't aengaet, dat den voorsz. eedt by den voorn. Ieman Rochus gedaen, soo voorsz. es, zy hem stellen ende Institueren van onsen 't wegen in de posseſsie van 't voorsz. Dyckgraeffschap van Quael-Ambocht geheeten Poort-Ambacht, en van dien, mitsgaders van eeren, rechten, baten, profyten en emolumenten voorsz., hem doen laeten ende gedoogen rustelyck en vredelyck genyeten en gebruycken, cesserende alle beleth en wederseggen ter contrarien, want onse goede begeerte en meeninge zulcx es.

Des T oirconde hebben wy dese met onse naem geteeckent en onsen segel daer onder doen aenhangen. Gedaen binnen onser Stede van Vlissingen op ten xvj dach Augusti des Jaers xvc. Dryen tachentich. En op het spatium was geteekend Guill. de Nasſau. Op de plycke stont. By myn genaedigen Heere den Prince. Geteikend Bruyninck. Onder uit hing 's Princen groot segel in rooden wasſe aan dubbele steerte. In Dorso stont aldus.

Die Gecommitteerde Raeden van den Staeten slants ende Graeffelyckheyts van Zeelant, hebbende soo vele als in hun es, geapprobeert en geaduoeert, approberen en aduoeeren by desen, den inhoude in 't witte van desen vermelt, en dienvolgende hebben 't selue doen registreren in 't registre van de Acten begonst te houden den xiiij Augusti 1582 fo. xxvj. Is mede geregistreert in 't registre van de Commisſien.

Aldus gedaen in 't Hoff van Zeelant tot Middelburch op te vergaderinge van de Gecommitteerde Raeden voorn. Den xx Augusti 1583. Ondestont. My present. Geteekent C. Roels. Nog lager stont. Den voorn. Ieman Rochusz. heeft gedaen den behoorlycken eedt gerequireert in 't witte van desen. Aldus gedaen in 't Hoff van Zeelant tot Middelburch op te vergaderinge van de Staeten slants voorn. den xxv Augusti 1583. Onderstont. My present. Geteekend C. Roels.

§ H.

Uitgifte van een gedeelte van Noordgouwe, den Grave aangekomen by doode van *Claas Wisse* Elens zoon.

11 Augustus 1438.

Philips by der gratien Gods Hertoge van Bourgondien — Palatyn van Henegouwe, van Holland, van Zeeland etc. Doen kond allen luiden, dat wy verkogt hebben ende verkoopen met dezen brieve Jacob Hont Philips zoon de helft van zeven ende tachtig ende een half gemet Ambachts, ende die helft van Elff gemeten tienden ende een quartier gelegen in den Ambachte van Noordgouwe in onzen Lande van Schouwe met Ambachte ende Ambachts gevolge, Maelerye, Vogelrie, Visscheryen ende anders alle zyne toebehooren, gelyk ons dat metter voersz. tienden aengekemen ende bestorven is by doode Claes Wisse Elens zoon; welk Ambocht en Ambochts gevolg mit zynen toebehooren mitter tienden voorsz. Jacob voorn. ende zynen nacomelingen houden zullen van ons ende van onzen nacomelingen Graven ofte Gravinnen van Zeelant tot eenen rechten Zeeuschen Leene, ende hier of hebben wy ontvangen by handen ons Rentmeesters Generaal van Holland ende van Zeeland Godschalk Oom die ons voort goede Rekening ende bewys af doen zal van alle gemeten Ambochts veertig grooten onzer nyer munte, ende van elken gemeten tienden vier goude Engelsche Nobels. In oirconden dezen brieve bezegeld met onzen Zegel hier aen hangende, gegeven op den xi dag in Augusto in 't jaer ons Heere 1438. zegge Mcccc agt en dertig.

§ I. 1.

Request tot indyckinge van S. Jeroens-Polder.

Anno 1603.

Edele Moghende ende wyse voorsienige zeer discrete Heeren Myn Hee-

Heeren die Staten 's Landts ende Graeffelyckheyts van Zeelandt.

Verthoonen reuerentelick de Ambachtsheeren van den geinundeerde S. Jeroens Polder, soo beoosten als bewesten den Steen, gelegen annex den Dyck van Noortgouwe onder de Heerlyckheyt van Dryschoir ende in Zeelant beoosterschelt, hoe dat sy Remonstranten genegen zyn met Godes gehengenisse de selue gorssinge ofte geinundeerde Polder met den beginne des toecoemende jaers xvj^{c}. ende drye te bedycken, ende tot eenen vaste cooren lande te brenghen; maer alsoo den seluen polder lanck ende smal zal vallen, ende ouer de breede van hondert elff gemeten landts gemaeckt moet worden vier hondert acht en veertich putsche roeden Zeedyckxs, wesende meer als vier roeden dycks op yder gemet, de welcke met meer andere oncosten tot de Dyckagie noodich zullen commen seer hooge ende excessiuelick te monteeren.

Waeromme de Remonstranten haer tot uw E. M. Heeren keerende, ende bidden, dat haere E. gelieue hun te accorderen ende verleenen behoorlycke brieuen van Octroy, met de schoonissen voordeelen ende exemptien die men in gelycke swaere ende costelycke Dyckaigen gewoonlick is te vergunnen: Te weten.

Eerst vrydom ende exemptie van den Impost van de Wynen en bieren voor een Jaer die aldaer geduurende den seluen tyt gesleten ende geconsumeert sullen worden.

Ten tweeden vrydom ende exemptie van den Impost op de hoornbeesten ende besaeyde gemeten voor den tyt van thien Jaeren.

Ten derden vrydom ende exemptie van alle andere Impositien, 't sy van honderften dobbelen honderften penninck ofte andere Lasten die by uw E. M. Heeren alreede gestelt syn, ofte noch soude moghen gestelt worden, voor gelycken tyt van thien Jaeren.

Ten vierden, het vrye gebruyck van vyff gemeten hondert zes en dertich roeden thienden die de Graeffelyckheyt van Zeelant, als Heere van Dreyschoir in de voorsz. polder beoosten Steene is hebbende, volghende het extract uyt de rekeninghe van Jonckheer Bruyninck van Wyngaerden in dier tyt Rentmeester van de

Domeynen ende van de Heerlyckheyt van Dreyfchoir, hier by gaende, voor den tyt van achtien Jaeren.

Ten vyffden ende laesten, noch het vrye gebruyck van een derdendeel in twee gemeten hondert fes ende 't negentich roeden thienden in de voorfz. polder beoosten Steene aencommende Louys D'Aronde iegenwoordelyck geannoteert fynde voor gelycken tyt van achtien Jaeren.

Al 't welcke doende etc.

2 I. 2.

Extract vuytte vij Rekeninge van den Rentmeester Bruyninck van Wyngaerden van de Graeffelicke Domeynen van Zeelant beoosterfchelt, over den Jaere xv^c. Lxxj gefloten binnen Brusfel den xxvj Mey xv^c. Lxxv. in welcke voorfz. rekeninge folio Lxxxvij verfo onder 't cappittele geintituleert Ander ontfanck van 't Gors van lettaerden ende van S. Jeroens polder. ftaet 't volgende.

Als van den ontfanck van xv gemeten woonen in S: Jeroens polder die Adriaen Wisfe z. in pacht te hebben plach voor de fomme van vier pont elff fchellingen drye grooten vls. verfchynende tot elcken S. Maertens misfe; alfoo den feluen polder op den v dach in Nouember xv^c. xxx inundeerde ende noch liggende is metter zee gemeen, daeromme hier . . . Nyet.

Ende als angaende vyff gemeten hondert zesfendertich roeden thienden in den zeluen Sinte Jeroens polder, de welcke Pieter Claesz. noch in pachte hadde voor twee ponden drye fchellingen acht grooten vlems, daer of en-es insgelycx voor d'Jaertyd dees rekeninge nyet ontfangen daeromme . . . Nyet.

Onder ftont. Accordeert mette rekeninge. Onderteeckent Pieter Coorne.

Leen-

I. 3.

Leenbrieff van eenige partyen Tienden zoo in Noordgouwe als S. Jeroens polder.

10 Augustus 1551.

Iheronimus van Serooskercke Ridder, Heere van Moermont ende Wellant, Raedt des Keysers Roomen, Coninck van Germanien van Spaengnien etc. Graue van Hollant Zeelant etc. zynen Rentmeester Generael van Zeelandt Beoistenschelt ende van Dreysschoir; Doen condt allen luyden, dat op den daoh van huyden dat men van desen aen my versocht heeft van weghen de Keyserlycke Majesteyt, Nicolais van Sandyck voor hem zeluen ende vuyt den name van Adriaen ende Iheronimus van Zandyck zyne onbejaerde Broederen alle drye Soonen van wylen Franchois van Sandyck Claes Wolffaerts te verheffen en op huerlieden drye naemen ten Registere van de Leenen Beoostenschelt ende van Dreysschoir, te willen ouersetten naer vuytwysen der nyeuwer Keure van Zeelandt, de parthyen van Thienden hen aenbestoruen ende gesuccedeert by den ouerlyden d'eene helft van Clais Wolfaerts zynen Vader, ende d'ander helft van mr. Wolffaers Coesfz. zynen Broeder zyn groot, te weten in Noortgouwe, bewesten Steene elleff gemeten een quartiet Roeden, ende in S. Jeroens polder beoosten Steene, onder Dreysschoir omtrent ses ghemeten xxiij roeden, ende in S. Jeroens polder beoosten Steene, een en een halff gemet iij roeden, ende aldaer noch een beooste Steene een halff gemet xiij en een half roeden v quartier roeden; Jtem noch de thienden by den voorn. Franchoys van den Keyserlicke Majesteyt vercregen op de grootte die aen zyne Majesteyt gedevolveert waren by den ouerlyden van mr. Jan Jansfz. van Noortgouwe Priester; te weten in Noortgouwe bewesten Steene zesthien en een halff gemeten een hondert twaalff en een halff roeden, in beoosten twaelff gemeten zes en veertich en een quartier roeden, ende in S. Jeroens polder bewesten Steene gheinundeert twee hondert zessen en tachentich en een quartier roeden, ende in

In beoosten Steene een half gemet xlij roeden vij voeten. Commen 't samen de voorsz. partyen van thienden zoo in Noortgouwe als in S. Jerôens-polder bewesten en beoosten Steen gelegen, neghen en veertich en half gemeten een hondert vier en dertich en een quartier roeden, daer aff van huerlieder weghe my op huyden betaelt is dat behoorlick versouc van een pondt swarte tournois, ten pryse van veertich grooten 't pondt van den ghemete, tot behouue van de Keyserlicke Majesteyt, beloopende acht ponden zes schellingen zes grooten vlaems, die ick bekenne ontfanghen te hebben desen. Midts welcken ick van weghen als bouen, behoudens zyne Majesteyts Rechten ende pensien pachten 't elckens S. Geertruydes daghe van twee groote van den gemeten bewesten ende beoosten Steene voor zoo veel als de thienden van den Keyser als vooren verkreghen bedraegen, ende voorts een yegelicke zyns Rechts, de voorsz. Nicolaes, Adriaen en Jeronimus van Zandyck verlyt ende verleent hebbe, verlyden ende verleene midts desen, de voorsz. negenenveertich en een half gemeten hondert drie en dertich een half en een quartier roeden thienden, om die te gebruycken ten rechten Leene van Zeelant, ghelyck ende in alder manieren als men diergelycke Graeffelycke thienden schuldich ende behoort te besitten ende te ghebruycken, alle arghelisten vuytgesloten. Des 't oirconden myn Zeghel hier onder aengehanghen op den x Augusty 1551. Ende was onder aen vuythanghende een rooden Zeghel aen dobbele steert. Onderstont Collata per me J. Poppe.

